

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO V OLOMOUCI

KATEDRA HISTORIE

Anja Edith Ference, M. A.

**Německé divadelní, hudební, pěvecké a umělecké spolky
v Olomouci v letech 1918 až 1938**

Disertační práce

Školitel: prof. PhDr. Miloš Trapl CSc.

(263 stran)

Olomouc 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předloženou disertační práci vypracovala samostatně a uvedla všechny použité literární prameny.

Olomouc, 13. 08. 2012

Anja Edith Ference, M. A.

Poděkování

Chtěla bych velmi poděkovat za cenné rady a velkou podporu svému školiteli panu prof. PhDr. Miloši Traplovi CSc., který se mnou vždy ochotně konzultoval všechny dotazy. Za přístup k pramenům děkuji Státnímu okresnímu archivu v Olomouci i Státní vědecké knihovně v Olomouci a jejím zaměstnancům. Dále děkuji pánům Prof. PhDr. Pavlu Zatloukalovi a PhDr. Tomáši Hrbkovi, že mi poskytli materiály ze svých soukromých knihoven. Poněvadž jsem vypracovala tuto disertační práci v českém jazyce, který není mým mateřským jazykem, chci vyslovit další poděkování za podporu při jazykové úpravě textu a překladu německých citátů do češtiny nejen svému školiteli, panu prof. PhDr. Miloši Traplovi CSc., ale též PhDr. Jarmile Dubové PhD., Mgr. Pavle Chromcové i Petru Vystrčilovi. Poslední poděkování patří mému manželovi Josephu Jamesi Ference, který mi byl po celou dobu práce na mé disertaci velkou oporou.

Obsah práce

1. Úvodní část

1. 1 Téma, cíle, metodika práce	5
1. 2 Poznámky ke stavu pramenů a výzkumu	9
1. 3 Základy spolkové činnosti v habsburské monarchii	13

2. Pozadí vývoje Olomouce z politického, ekonomického a sociálního hlediska se zvláštním zřetelem na německé obyvatelstvo

2. 1 Exkurz do dějin města před převratem v roce 1918

2. 1. 1 Stručný přehled vývoje města Olomouce	20
2. 1. 2 Vztahy mezi německým a českým obyvatelstvem v 19. století	25

2. 2 Olomouc a její němečtí občané v první Československé republice

2. 2. 1 Přebrot a převzetí moci ve městě	31
2. 2. 2 Složení obyvatelstva a vytvoření Velké Olomouce	37
2. 2. 3 Politická orientace olomouckých Němců	42
2. 2. 4 Školství a spolková činnost	49

3. Německý kulturní život v meziválečné Olomouci z hlediska kulturně činných spolků a debat o úkolech práce německé kultury

3. 1 Přehled spolků a jejich kulturních aktivit v letech 1918 až 1938

3. 1. 1 Divadelní činnost	54
3. 1. 2 Hudební aktivity	63
3. 1. 3 Výstavní činnost	85
3. 1. 4 Přednášková činnost	104

3. 2 Mezi nárokem a realitou – debaty o stavu německé kultury a jejích konzumentech a snaha o provázání německého kulturního života v podobě Německého domu

3. 2. 1 Debaty o úrovni kulturního života	109
3. 2. 2 Provázání německých kulturních aktivit a postavení Německého domu	118

4. Spolková činnost Německého divadelního spolku v Olomouci

4. 1 Vznik, účel a činnost spolku před převratem	135
---	-----

4. 2 Německý divadelní spolek v Olomouci v období první Československé republiky	
4. 2. 1 Soužití Německého divadelního spolku a Družstvo českého divadla	138
4. 2. 2 Zabezpečení německých divadelních představení v letech 1920 až 1938	154
4. 2. 3 Sestavení repertoáru – aneb jak je těžké všem vyhovět	
4. 2. 3. 1 Počet inscenací a jednotlivé žánry	175
4. 2. 3. 2 Hodnocení repertoáru v očích soudobé olomoucké německé divadelní kritiky	177
4. 2. 3. 3 Faktory ovlivňující sestavení repertoáru	184
4. 2. 4 Financování spolkových činností	211
4. 2. 4. 1 Subvence	212
4. 2. 4. 2 Předplatné a členské příspěvky	221
4. 2. 5 Poznámky k členům Německého divadelního spolku	233
4. 3 Zhodnocení činnosti a významu olomouckého Německého divadelního spolku	240
5. Shrnutí	243
6. Seznam pramenů a literatury	
6. 1 Archivní prameny	247
6. 2 Tištěné prameny	247
6. 3 Denní tisk a periodika (vybrané ročníky)	248
6. 4 Monografie, studie a články	248
6. 5 Příručky a bibliografie	257
6. 6 Internetové zdroje	258
7. Resumé	259

1. Úvodní část

1. 1 Téma, cíle, metodika práce

V roce 2001 zveřejnil Josef Bieberle svůj článek *K novodobé historii Němců na Olomoucku*¹, ve kterém podal přehled o dosavadním vývoji regionální historiografie k této tématice, jejíž částečné zpracování, resp. nezpracování, po roce 1945 podléhalo vedle přirozených subjektivních zájmů badatelů a trendů v historickém výzkumu též politickým i společenským poměrům, které do jisté míry v letech 1945 až 1989 určovaly těžiště historického bádání. Po zrušení „tabu“ se touto problematikou vědecky zabývat to v případě dějin Němců na Olomoucku znamenalo, že se bádání od 60. let soustředilo převážně na dějiny německého antifašismu. V rámci této tematiky byla též zkoumána sociálněpolitická problematika Němců olomouckého regionu, resp. severní Moravy. Kromě toho ke zpracování dějin Němců v olomouckém regionu před převratem v listopadu 1989, tedy v novodobé historii, přispěly ještě svazky Historického místopisu Moravy a Slezska 1848-1969 a některé studie z oblasti umění, literatury, hudby a divadla, pocházející většinou od badatelů příbuzných vědeckých oborů. Politické změny, které s sebou přinesly události 1989, sice nenastartovaly žádný velký rozmach v oblasti výzkumu novodobých dějin Němců v olomouckém regionu, avšak umožnily rozšíření výzkumných témat, což vedlo k tomu, že nebyly vytvořeny jen další, menší a větší studie (částečně publikované, částečně nepublikované) k otázkám literární, divadelní, umělecké nebo hudební problematiky, ale též k tématům týkajících se např. politické orientace olomouckých Němců v období první Československé republiky, událostí na konci války a bezprostředně po válce, odsunu německy mluvícího obyvatelstva a jeho začátky v poválečném Německu. Kromě toho byly např. vydány krátké biografie k vybraným osobnostem olomoucké německé společnosti nebo studie k činnosti dr. Fritze Czermaka v období 1938 až 1945.² Poněvadž novodobé dějiny

¹Bieberle, J.: *K novodobé historii Němců na Olomoucku*. (Kritický komentář k regionální historiografii včetně autoreflexe). In: *Střední Morava. Vlastivědná revue* (dále jen *Střední Morava*), č. 12, roč. 7, 2001, s. 124-125. Při svém stručném výkladu o vývoji regionální historiografie se opírám o článek J. Bieberleho, který je uvedený v této poznámce. Informace k nejdůležitějším studiím, včetně studie samotného Josefa Bieberle, v této oblasti poskytuje zmíněný článek J. Bieberleho. Ze studií J. Bieberleho mají být uvedené např.:

Bieberle, J.: *Olomoučtí Němci* – (K 50. Výročí jejich přesídlení). In: *Střední Morava*, č. 3, roč. 2, 1996, s. 4-12.

Bieberle, J.: *Olomoučtí Němci* – II. Poválečný rozchod. In: *Střední Morava*, č. 4, roč. 3, 1997, s. 4-22.

²Připomenuty mají být dvě publikace Františka Mezihoráka (jednou se spoluautorem Milanem Hořínkem) a publikace autorky disertace.

Němců na Olomoucku jsou nadále tématem, které nebylo do dneška dostatečně zpracováno, představuje předložená disertace s názvem „*Německé divadelní, hudební, pěvecké a umělecké spolky v Olomouci v letech 1918 až 1938*“ příspěvek ke zpracování dějin olomouckých Němců a zároveň se jedná o první pokus souvislého zpracování zmíněné problematiky v jedné monografii. Disertace navazuje na jednotlivé výsledky bádání z již zmíněných oblastí literatury, umění, hudby a divadla, které do ní byly též začleněny.

Základem disertace je vůdčí myšlenka, kterou již v roce 1933 vyjádřil významný činitel olomouckého německého hudebního života Josef Heidegger, když napsal:

„Das Musikleben einer Stadt muß in zwei große Gruppen eingeteilt werden. Die eine enthält alles Musik-Geschehen, dass aus der Stadt selbst herauswächst, die andere Gruppe dasjenige, das von außen in sie hineingetragen wird.“³

Vůdčí myšlenka této disertace je vyjádřena ve zdůrazněné části jeho výroku, kterou můžeme též aplikovat na německý divadelní a umělecký život v Olomouci. Ve středu zájmu proto stojí vývoj a aktivity německých divadelních, hudebních, pěveckých a uměleckých spolků, reprezentující kulturní a umělecké dění, které vycházelo z olomoucké německé společnosti samotné. Po převratu v roce 1918, který výrazně ovlivnil postavení Němců v českých zemích, kteří už nepatřili k státotvornému národu, byli Němci v českých zemích a v Olomouci nuceni se adaptovat na nové politické, hospodářské i společenské poměry, což samozřejmě jednak bezprostředně ovlivnilo činnost již existujících německých hudebních, uměleckých a divadelních spolků, jednak činnost těch německých spolků, které byly v průběhu existence první Československé republiky založeny. Kulturní a umělecké spolky musely navíc ještě čelit vlivu celosvětových společenských, kulturních a uměleckých trendů. V rámci disertace není prezentován jen přehled kulturních a uměleckých spolků, jejich struktura a činnost či zařazení do kulturního života Olomouce, ale též analýza diskusí o kulturním stavu německé olomoucké společnosti. Dále jsou zde představeny koncepty

Mezihorák, F., Hořínek, M.: *Padesát německých Olomoučanů*. Olomouc 2004.

Mezihorák, F.: *Olomoučtí Němci po druhé světové válce*. Olomouc 2008.

Ference, A. E.: *Příspěvek k zhodnocení role Dr. Fritze Czermaka za období 1938 a 1945*. In: Střední Morava, č. 29, roč. 15, 2009, s. 4-23.

³Překlad citátu: „*Hudební život města musí být rozdělen do dvou velkých částí. Jedna obsahuje všechno hudební dění, které vyrůstá z města samotného, druhá skupina to, co je do ní vnášeno zvenčí.*“ Viz: *Mährisches Tagblatt*. 9. 12. 1933, s. 11.

ke zlepšení koordinace spolkových aktivit a pokus jejich provázání v podobě realizace *Deutsches Haus* (Německý dům), k jehož vzniku a významu dosud nebyla vypracovaná samostatná studie. Poslední těžiště a tzv. (hlavní) jádro práce tvoří podrobná analýza struktury, činnosti a financování spolku *Deutscher Theaterverein in Olmütz* (Německý divadelní spolek v Olomouci), který byl založen ještě před vypuknutím první světové války a na základě jeho vývoje v období 1. ČSR je demonstrováno, jakým způsobem spolek čelil novým výzvám, které na jednu stranu přinesly výše už zmíněné nové politické, sociální a hospodářské poměry v českých zemích, a které na druhou stranu souvisely s celosvětovým společenským, hudebním, uměleckým a technickým vývojem. I k tomuto spolku nebyla zatím zpracovaná detailní studie, která by zohlednila archiválie Státního okresního archivu v Olomouci.

Kromě úvodní části je předložená disertační práce rozčleněna do tří tematických částí, kterým se podřizují její chronologické aspekty. První část se zabývá politickým, ekonomickým a sociálním vývojem v Olomouci zejména v 19. století a v období první Československé republiky, se zvláštním zřetelem jednak na německé obyvatelstvo a jeho postavení v městě, jednak na vztahy mezi německým a českým obyvatelstvem v Olomouci. Tato kapitola má nastínit především historický kontext.

Těžiště druhé části tvoří německý kulturní život v Olomouci v období 1918 až 1938. Nejprve je podán přehled kulturně činných spolků a jejich aktivit, které jsou rozděleny na čtyři oblasti: divadelní činnost, hudební aktivity, výstavní činnost a přednášková činnost. V rámci těchto oblastí jsou představeny svými aktivitami jednotlivé kulturní, resp. umělecké spolky. U těchto spolků, u nichž byly k dispozici údaje o jejich vzniku a vývoji (v období 1. ČSR), jejich struktuře a sestavení členstva, byly tyto údaje zpracovány v přehledu. Přehled kulturně činných spolků sleduje část zaměřená na debaty o úkolech německé kulturní práce zejména ve 20. letech a na snahy o provázání kulturního života postavením Německého domu. Debaty o stavu německé kultury a jejích konzumentech jsou příkladem, že se německé kulturní a umělecké spolky nemusely po první světové válce vypořádat jen se novými politickými poměry v českých zemích, ale též se stále více se prosazující změnou postoje vůči kvalitním kulturním akcím a umění i s měnícím se životním stylem. Postavení Německého domu nemělo podporovat jen snahy o lepší koordinaci spolkových aktivit, ale Německý dům měl být též střediskem německé kultury a spolků na Olomoucku. Debaty o stavu německé

kultury i postavení Německého domu slouží k vyličení, jaké funkce byly spolkům a Německému domu v olomoucké německé společnosti připisovány.

Poslední část se věnuje tzv. jádru disertační práce, tedy Německému divadelnímu spolku v Olomouci a jeho působení v meziválečném období. Před analýzou jeho činnosti ve zmíněném období se soustředím na jeho vznik, účel a činnost před převratem, což je důležitý aspekt, poněvadž po převratu v roce 1918 došlo k přehodnocení spolkových úkolů. Při rozboru činnosti Německého divadelního spolku v první Československé republice se budu zabývat vztahem olomouckého Německého divadelního spolku k Družstvu českého divadla, které v roce 1920 převzalo budovy městského divadla, a dále tato kapitola pojednává o využití budovy městského divadla za účelem uvádění německých divadelních představení. Poněvadž si Německý divadelní spolek nemohl dovolit stálý divadelní soubor, zabezpečoval pravidelná divadelní představeními pohostinskými představení, což vedlo k trvalé spolupráci s brněnským *Deutscher Theaterverein* (Německý divadelní spolek v Brně) a s *Vereinigte Deutsche Theater in Brünn* (Sloučená německá divadla v Brně), která tvoří další předmět analýzy činnosti Německého divadelního spolku. Rozebráno je též sestavení repertoáru, který podléhal repertoáru Sloučených německých divadel, nárokům a přáním olomouckého Německého divadelního spolku i preferencím obecnosti. Především sestavení repertoáru znamenalo třecí plochu mezi Německým divadelním spolkem a jeho brněnskými partnery a stalo se terčem olomoucké divadelní kritiky. Popsání spolkové činnosti se neobejde bez rozboru jeho financování a spolkových členů. Vedle příjmů z představení se spolek financoval především ze subvence, předplatného a členských příspěvků, které tvoří předmět analýzy financování spolku. Z důvodu nedostačujícího pramenného základu se kapitola o členech Německého divadelního spolku omezí především na výčet členů v představenstvu, proto byl pro tuto část disertační práce vybrán titul *Poznámky k členům Německého divadelního spolku*, který měl vyjádřit jeho fragmentární charakter.

Na závěr této kapitoly chci upozornit na dva metodické aspekty. Jedná se o označení německého obyvatelstva žijícího v českých zemích a v Olomouci před rokem 1945. Vzhledem k tomu, že se olomoučtí Němci v období první Československé republiky většinou v denním tisku označovali jako Němci z Olomouce nebo olomoučtí Němci, rozhodla jsem se toto označení ponechat. Obdobně postupuji u označení celého německého obyvatelstva, které žilo na území českých zemí. V práci jsou použity tyto pojmy: německy mluvící obyvatelstvo,

resp. Němci v českých zemích, resp. v první Československé republice (ČSR). Druhý metodický aspekt se týká používání názvů spolků v původním jazyce. Poněvadž v odborné literatuře jsou názvy některých spolků ponechány vždy v původním jazyce a některé vždy v českém překladu, rozhodla jsem se používat jazykovou variantu, pod níž byl spolek zaveden do odborné literatury. Pro lepší čitelnost jsem se rozhodla zejména u spolků s dlouhým názvem použít názvy spolků v českém překladu.

1. 2 Poznámky ke stavu pramenů a výzkumu

Kulturní život německy mluvícího obyvatelstva v Olomouci a práce německých kulturních a uměleckých spolků je do dneška tématem⁴, kterému se věnuje historická věda jen marginálně a především v rámci kolektivních monografií o Dějinách Olomouce, v Historickém místopisu nebo jako téma diplomové práce.⁵ Činnost německých kulturních a uměleckých spolků se stala výzkumným tématem zejména příbuzných vědeckých oborů (muzikologie, germanistiky, dějin umění a divadelní vědy). Stav výzkumu k divadelnímu, hudebnímu a uměleckému životu olomouckých Němců a k činnosti jejich spolků ve jmenovaných oblastech za období první Československé republiky je v jednotlivých dílčích částech rozdílný.

S německy mluvícím divadlem v meziválečném období, včetně činnosti olomouckého Německého divadelního spolku, i s uváděním děl Johanna Wolfganga Goethe na jevišti

⁴Podklady ke stavu pramenů a výzkumu poskytl článek autorky disertace o svém disertačním projektu, který byl prezentovaný na 13. Münchner Bohemisten – Treffen (Mnichovské setkání bohemistů), 20. března 2009. Viz: Ference, A. E.: „*Wir gestalten die Kultur*“. *Die kulturellen Aktivitäten der deutschen Theater-, Musik- und Kunstvereine in Olmütz zwischen 1918 und 1939*. 13. Münchner Bohemisten – Treffen. 20. März 2009 – Exposé Nr. 8. [online]. [cit. 20. května 2012]. Dostupné na internetu: <http://www.collegium-carolinum.de/fileadmin/.../2009-08-Ference.pdf>

⁵Vyzdvihnout chci diplomovou práci E. Odstrčilové o *Olomouckém hudebním životě v letech 1918-1928 v zrcadle olomouckého tisku*, ve které podala na základě činnosti českých a německých hudebních a pěveckých spolků přehled o kulturním životě na hudebním poli v prvním desetiletí po vzniku 1. ČSR. Viz Odstrčilová, E.: *Olomoucký hudební život v letech 1918-1938 v zrcadle olomouckého tisku* (dále jen: *Olomoucký hudební život*), (Diplomová práce), Olomouc, FF UP, 1989.

německého divadla v Olomouci se zabývala germanistka Lucy Topoľská ve dvou článcích.⁶ Není mi známo, že by byly k tomuto tématu zveřejněny další studie.⁷ Nedostatečné a omezené zohlednění vývoje olomouckého německého divadla a Německého divadelního spolku v období 1. ČSR především ze strany divadelní vědy souvisí mj. se skutečností, že po sezóně 1919/20 byl rozpuštěn stálý německý divadelní soubor a že samostatné německé divadlo s vlastním divadelním souborem už v meziválečné Olomouci neexistovalo.⁸ Uvádění německých divadelních her, operet a oper zabezpečila v tomto období svými pohostinskými představeními už zmíněná Sloučená německá divadla v Brně a brněnský divadelní spolek, které v této otázce úzce spolupracovaly s Německým divadelním spolkem v Olomouci. Z tohoto důvodů jsou u analýzy činnosti olomouckého Německého divadelního spolku a německému divadelnímu životě v Olomouci zohledněny též výsledky disertace *Katharina Wessely* k brněnskému německému divadlu.⁹ Zmínky o aktivitách dalších německých spolků, resp. skupin na kulturním a divadelním poli najdeme též v příspěvcích Ludvíka Václavka o německé literární kultuře.¹⁰

⁶Lucy Topoľská zveřejnila poprvé v roce 1974 svůj článek k Olomouckému divadlu a práci Německého divadelního spolku v Olomouci: *Německá činohra na Moravě 1918-1941*. In: J. Stýskal (ed.), *O divadle na Moravě*. Praha 1974, s. 129-134. Tento článek byl základem dalších článků L. Topoľské k tomu tématu, které autorka zveřejnila v letech 2000, 2001 a 2009. Viz: Topoľská, L.: *Zur Geschichte des Olmützer deutschen Theaters*, [a]. In: L. Topoľská, L. Václavek (ed.), *Beiträge zur deutschsprachigen Literatur in Tschechien*. Olomouc 2000, s. 115-126.

Topoľská, L.: *Zur Geschichte des Olmützer deutschen Theaters*, [b]. In: A. Jakubcová (ed.), *Deutschsprachiges Theater in Prag*. Praha 2001, s. 307-317.

Topoľská, L.: *Německé divadlo*. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. Olomouc 2009, s. 188-190.

⁷Katharina Wessely sice 3. 12. 2010 představila na mezinárodní teatrologické konferenci o divadle na Moravě a ve Slezsku svůj výzkumný projekt s názvem *Německá divadla v českých zemích jako dějiště vývoje kulturních identit*, (časový úsek: 1866-1945), v jehož rámci se věnuje též olomouckému německému divadlu, avšak jednotlivé výsledky tohoto výzkumného projektu nebyly dosud publikované. Viz: Wessely, K.: *Německá divadla v českých zemích jako dějiště vývoje kulturních identit*. In: T. Lazorčáková (ed.), *O divadle 2010. Příspěvky pronesené na mezinárodní teatrologické konferenci O divadle na Moravě a ve Slezsku IV v Uměleckém centru Univerzity Palackého v Olomouci*. Olomouc 2011, s. 6-10. [online]. [cit. 8. června 2012]. Dostupné na internetu: http://www.filmadivadlo.cz/cs/knihovna/o_divadle_2010.pdf

⁸Srovnej: Topoľská, L.: *Německá činohra na Moravě 1918-1941*. c. d., s. 129. Výzkum k německojazyčnému divadlu v Olomouci komplikuje mj. skutečnost, že archiv divadla byl dvakrát zničen. Ve 30. letech byl archiv zaplaven a v roce 1997 byly archiválie divadla, které byly uskladněné mimo budovy divadla, odnesené povodní. Viz: Balatková, J.: *Theater ohne (eigenes) Archiv*. In: A. Jakubcová (ed.), *Deutschsprachiges Theater in Prag*. Praha 2001, s. 489-491.

⁹Wessely, K.: *Theater und Identität – Das Brünner deutsche Theater der Zwischenkriegszeit* (dále jen: *Theater und Identität*), (Disertační práce), München, Philologisch-Kulturwissenschaftliche Fakultät der Universität Wien, 2006.

¹⁰Viz např. jeho příspěvky ze sborníku: L. Topoľská, L. Václavek (ed.): *Beiträge zur deutschsprachigen Literatur in Tschechien*. Olomouc 2000. Výběr:

Václavek, L.: *Olmützer deutsche Dichter des 19. Jahrhundert*. s. 127-140.

Václavek, L.: *Olmützer deutschsprachige Schriftsteller im 20. Jahrhundert*. s. 141-155.

Význam německých uměleckých spolků *Gesellschaft der Kunstfreunde* (Společnost přátel umění) a *Metznerbund* byl dosud předmětem menších a větších, částečně nepublikovaných studií k uměleckému životu ve městě v období předmnichovské republiky. Tímto tématem se zabýval především kunsthistorik *Josef Maliva* a nutno v této souvislosti vyzdvihnout jeho habilitační práci s názvem *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost v olomouckém regionu od počátku do poloviny 20. století. Období mezi první a druhou světovou válkou*. Další práce, kterou chci na tomto místě zmínit, je disertační práce kunsthistoričky *Aleny Schulzové* s titulem *Výtvarný život ve dvacátých letech dvacátého století*. I ona se zaměřila ve své práci na aktivity výše uvedených německých uměleckých spolků.¹¹

První podrobnou studii k činnosti a významu německého *Musikverein* od jeho vzniku v druhé polovině 19. století až k jeho zániku sestavila *Nikola Hirnerová* v rámci své diplomové práce s názvem *Olomoucký Musikverein a jeho vliv na olomouckou hudební kulturu*, kde též stručně informovala o hudební škole Musikvereinů a o dalším hudebním spolku, a to o německém pěveckém spolku *Männergesangsverein* (Mužský pěvecký spolek). Shrnutí výsledků této práce zveřejnila pod stejným titulem v podobě článku v roce 2000.¹² V této souvislosti chci též upozornit na diplomovou práci *Evy Odstrčilové* o *Olomouckém*

Václavek, L.: *Der Engelmann-Kreis in Olmütz*. s. 189-199.

Dále srovnej:

Václavek, L.: *Německá literární kultura*. In: Dějiny Olomouce. 2. svazek. c. d., s. 185-188.

¹¹Výběr publikací Josefa Malivy k německým uměleckým spolkům:

Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost v olomouckém regionu od počátku do poloviny 20. století. Období mezi první a druhou světovou válkou* (dále jen: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost*), (Kvalifikační práce), Olomouc, Katedra věd a umění, MU Brno, 1990.

Maliva, J.: *Počátky výtvarného života v Olomouci*. In: Okresní archiv v Olomouci 1989, 1990, s. 152-157.

Maliva, J.: *Cesty k olomoucké výtvarné kultuře*. Nepublikovaný manuskript. 18 stran.

Maliva, J.: *K vědomí duchovní kontinuity (první umělecko historické přednášky v Olomouci)*. In: M. Togner (ed.), Václav Richter 1900-1970. Olomouc 2001, s. 81-98.

Další publikace zahrnující informace k německým uměleckým spolkům: Schulzová, A.: *Výtvarný život ve dvacátých letech dvacátého století* (dále jen: *Výtvarný život v Olomouci*), (Rigorozní práce). Olomouc. 1993.

Zatloukal, P.: *Výtvarná kultura*. In: Dějiny Olomouce. 2. svazek. c. d., s. 196-214.

¹²Hirnerová, N.: *Olomoucký Musikverein a jeho vliv na olomouckou hudební kulturu* (Diplomová práce), Olomouc, FF UP, 1995-1996.

Hirnerová, N.: *Olomoucký Musikverein a jeho vliv na olomouckou hudební kulturu* (dále jen: *Olomoucký Musikverein*). In: Acta Universitatis Palackianae Olomouensis. Facultas Paedagogica. Musica VI. Hudební věda a výchova 8. Olomouc 2000, s. 23-32.

Ve své nezveřejněné disertační práci se sice zaměřila N. Hirnerová na olomoucké německé hudební spolky, avšak jen na její činnost v období 1848-1918. Viz: Hirnerová, N.: *Olomoucké německé hudební spolky v letech 1848-1918 a jejich vliv na olomouckou hudební kulturu* (Disertační práce), Olomouc, PdF UP, 2006.

*hudebním životě v letech 1918-1928 v zrcadle olomouckého tisku, v níž se věnovala též německým operním představením a činnosti německých hudebních a pěveckých spolků.*¹³

Vedle zmíněných studií k činnosti hudebních, pěveckých, divadelních a uměleckých spolků se předložená disertace opírá zejména o následující prameny:

- soudobý německý (případně český) tisk
- známé i dosud nezhodnocené archivní materiály z fondů Státního okresního archivu v Olomouci
- soudobé publikace k tématu i publikace pamětní a příspěvky z časopisu *Olmützer Blätter* (Olomoucké listy)

Z německého denního tisku, který v meziválečném období vycházel, tedy *Mährisches Tagblatt* (1880-1945) a *Deutsche Zeitung* (1919-1934), má zvláštní relevanci pro tematiku disertace zejména deník *Mährisches Tagblatt*, který byl založen v druhé polovině 19. století a existoval během celého období 1. ČSR, zatímco deník *Deutsche Zeitung*, který byl po převratu založen, musel v lednu 1934 zastavit svou činnost. Dalším důvodem bylo, že v *Mährisches Tagblatt* se můžeme setkat spíše s liberálním postojem olomoucké německé společnosti a podle *M. Ticháka* byl deník v první Československé republice německou tribunou severní Moravy, Slezska a samozřejmě i Olomouce a okolí.¹⁴ Deník *Mährisches Tagblatt* sloužil např. též jako diskusní platforma pro roli a funkci německé kulturní činnosti v Olomouci. *Mährisches Tagblatt* nejenže informoval a recenzoval divadelní, hudební nebo umělecké akce, ale byl též spolky využíván ke zveřejnění zpráv z valných hromad, což částečně též paralelně činil deník *Deutsche Zeitung*. Publikované zprávy z valných hromad

¹³K bibliografickým údajům srovnej poznámku číslo 5.

¹⁴Bliže k dějinám deníku *Mährisches Tagblatt*. Viz: *Mährisches Tagblatt*. 16. 6. 1930, s. 1-13.

Deník *Deutsche Zeitung* byl v lednu 1934 ze strany úřadu zakázán na 3 měsíce. Od dubna byl vydán pod jménem *Neues Tagblatt* jako lokální vydání deníku *Deutsche Post* z Opavy. Viz: *Gedenktage*. In: *Olmützer Blätter*. Heimatzeitung der Olmützer und Mittelmährer (dále jen *Olmützer Blätter*), č. 9/10, roč. 47, 1999, s. 94.

Dále k deníkům *Mährisches Tagblatt* a *Deutsche Zeitung* srovnej:

Kubiček, J.: *Noviny a časopisy na Moravě a ve Slezsku do roku 1918*. Literatura a prameny, sbírky, bibliografie. Brno 2001, s. 198.

Kubiček, J.: *Bibliografie novin a časopisu na Moravě a ve Slezsku v letech 1918-1945*. Brno 1989, s. 108.

Rob, F.: *Der Olmützer Buchdrucker Hugo Groak und sein >>Mährisches Tagblatt<<*. In: *Olmützer Blätter*, č. 7/8, roč. 4, 1995, s. 74.

Tichák, M.: *Nedoceněný poklad olomoucké Vědecké knihovny*. In: L. Novotný, M. Korhoň, M. Tichák (ed.), DIGIMON. Digitalizace a mikrofilmování moravských novin. Olomouc 2010, s. 19, 22.

Zimprich, R.: *Die deutsche Presse in Olmütz und Mittelmähren bis 1945*. In: *Olmützer Blätter*, č. 4, roč. 18, 1970, s. 54-55.

jsou v případě, že se nezachovaly archivy dotyčných spolků (v našem případě se to týká téměř všech spolků kromě Společnosti přátel umění), často jediným informačním zdrojem, který nám může poskytnout informace nejen o akcích pořádaných spolkem, ale též o všeobecné spolkové činnosti, o jeho financování a složení členů. Dalším důležitým pramenem jsou fondy zejména Státního okresního archivu v Olomouci, kde se nachází jednak fond spolku Společnosti přátel umění, jednak fond spolku Německý divadelní spolek v Olomouci. Ve fondu Společnosti přátel umění najdeme kromě zpráv z valných hromad též archiválie týkající se financování a seznamy členů spolku. Zvláštní pozornost si zaslouží fond Německého divadelního spolku, poněvadž archiválie fondu dosud nebyly zpracovány. Ve fondu je dochována korespondence spolku s Německým divadelním spolkem v Brně a se Sloučenými německými divadly v Brně, a rovněž korespondence s osobami zajímavými se o německý divadelní život v Olomouci. Dále jsou ve fondu uloženy záznamy ročních příjmů a výdajů spolků, korespondence spolku s městem, zemskou správou a ministerstvem školství a národní osvěty ohledně subvencí. Komplementárně pro zpracování tématiky disertace jsou použity už zmíněné soudobé publikace (např. ze strany Družstva českého divadla) i pamětní články bývalých německých Olomoučanů a příspěvky olomouckých badatelů a vlastivědných pracovníků (např. Prof. Zimprich) časopisu *Olmützer Blätter* (časopis Svazu domoviny Olomouc a střední Moravy).¹⁵

1. 3 Základy spolkové činnosti v habsburské monarchii

V 19. století se vyvinul nový sociální způsob organizace, tzv. *Selbstorganisation*, v podobě spolků, jejichž začátky spadaly do období, kdy právě zanikala uskupení stavovské společnosti (např. cechy, bratrstva). Základ vývoje spolků tvořil zrod emancipované občanské společnosti a podle H.–P. Hye byly spolky výrazem této rozvíjející se občanské společnosti, která byla též ovlivněná moderními protistavovskými tendencemi. V této souvislosti musí být uvedeno, že právě olomoucký německý Musikverein (založen 1851) u příležitosti svého 80.

¹⁵K časopisu *Olmützer Blätter* viz blíže: Bieberle, J.: *K novodobé historii Němců na Olomoucku*. c. d., s. 124-125.

Karl Diwisch 60 Jahre. In: *Olmützer Blätter*, č. 11, roč. 23, 1975, s. 167.

25. Jahre „*Olmützer Blätter*“. In: *Olmützer Blätter*, č. 7/8, roč. 26, 1978, s. 1.

30 Jahre „*Olmützer Blätter*“. In: *Olmützer Blätter*, č. 12, roč. 31, 1983, s. 179.

Hemmerle, R.: *Karl Diwisch, Verleger Olmützer Schriftums*. In: *Olmützer Blätter*, č. 7/8, roč. 46, 1998, s. 70-71.

Mezihorák, F.: *Olomoučtí Němci po druhé světové válce*. c. d., s. 30-31.

výročí v roce 1931 spojoval své založení a založení Männergesangsvereinu (založen 1861) a Damensingvereinu (Ženský pěvecký spolek, založen 1881)¹⁶ s tímto obdobím a s vytvořením občanské společnosti:

„Eine neue Staatsform, eine neue Gesellschaftsform begann sich zu bilden. Der Unterschied der Stände begann zu schwinden. Gesellschaftsklassen, die früher nicht ganz für voll genommen worden waren, traten gleichberechtigt neben jene, die lange Jahrhunderte hindurch die eigentlichen Hüter der Kultur gewesen. ... Nach dem Jahre 1848 ergriff aber das Bürgertum selbst die Zügel und die achtzig Jahre Tätigkeit des Olmützer Musikvereines sind vor allem eine Leistung des kunstbegeisterten, verantwortungsbewußten deutschen Olmützer Bürgertums. Ebenso wie auch der Männergesangsverein und der Damensingverein – ... aus den bürgerlichen Kreisen hervorgegangen sind und von ihnen getragen werden.“¹⁷

V kulturním a hospodářském životě i v oblasti vzdělávání hrály spolky v 19. století důležitou roli. Spolkové hnutí se vyvinulo podle F. Seibta ve střední Evropě, především na území Německého svazu (do roku 1866) a potom v německých zemích, resp. v Německé říši i v habsburské monarchii (především v Předlitavsku), se zvláštním středoevropským akcentem ve srovnání s francouzským, italským nebo anglickým vývojem.¹⁸ Tento středoevropský akcent vytvořil podle něho *„unter dem Gesichtspunkt von Gesellschafts- und Rechtsentwicklung durch die Affinität zu Rechtsordnung, Bildungswesen und*

¹⁶Data k vzniku jmenovaných spolků jsou v publikacích k tomu tématu různá. Autorka disertace čerpala svoje informace z novinových článků deníku *Mährisches Tagblatt*, zveřejněné k výročí Männergesangsvereinu, ze zprávy o valné hromadě Männergesangsvereinu a z příspěvku Josefa Heideggera v zmíněném deníku. Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 28. 4. 1932, s. 4; 5. 11. 1931, s. 3; 9. 11. 1931, s. 3; 9. 12. 1933, s. 11; 10. 11. 1936, s. 4.

¹⁷Překlad citátu: *„Začala se utvářet nová společenská forma. Rozdíl mezi stavy začal mizet. Společenské třídy, které dříve neplatily za plnohodnotné, nyní stojí rovnoprávně vedle těch, které po dlouhá staletí byly skutečnými strážci kultury ... Po roce 1848 uchopilo otěže měšťanstvo samo a osmdesát let činnosti olomouckého pěveckého spolku jsou výsledkem především německého olomouckého měšťanstva zapáleného pro kulturu a s vědomím odpovědnosti za ni. Rovněž mužský pěvecký spolek a ženský pěvecký spolek ... pocházejí z kruhu měšťanstva a byly jím podporovány.“* Viz: *Festkonzert des Olmützer Musikvereines und des Damensingvereins*. In: *Mährisches Tagblatt*. 27. 03. 1931, s. 4

¹⁸Blodigová, A.: *Židovské spolky a legislativa*. In: J. Křest'an, A. Blodigová, J. Bubeník (ed.), *Židovské spolky v českých zemích*. Praha 2001, s. 7.

Hye, H.–P.: *Vereinswesen und bürgerliche Gesellschaft in Österreich*. In: *Beiträge zur historischen Sozialkunde* 19, 1988, s. 86.

Hye, H.–P.: *Zum Vereinswesen in der Habsburgermonarchie*. In: E. Brix, R. Richter (ed.), *Organisierte Privatinteressen. Vereine in Österreich*. Wien 2000, s. 34.

Seibt, F.: *Einleitung*. In: F. Seibt (ed.), *Vereinswesen und Geschichtspflege in den böhmischen Ländern*. München 1986, s. 7.

*Nationalbewußtsein einen eigenen Charakter.*¹⁹ Význam spolkového hnutí pro vývoj občanské společnosti byl právě v tomto regionu velmi značný.²⁰

Než se soustředím na náčrt vývoje spolkového hnutí v habsburské monarchii se zvláštním zřetelem na vývoj v českých zemích a v Olomouci, je potřebné definovat pojem *spolek*. Spolek podle H.–P. Hye (a jiných)²¹ bylo dobrovolné sdružení osob k dosažení samostatně zvoleného účelu, které se organizovalo na základě vlastních určených pravidel, tzv. stanov. Všeobecné charakteristické znaky spolku jsou podle něho už zmíněná dobrovolnost a stanovy, ale též rovnost, účast na utváření vůle, kontinuita, předvídatelnost a veřejnost. Rovnost a účast na utváření vůle v tomto kontextu znamenaly, že členové spolku byli v rámci spolku formálně zrovnoprávnění a existovala tzv. *vereinsinterne Demokratie*, tedy demokracii uvnitř spolku, a proto se můžeme v odborné literatuře dočíst, že spolky byly ještě před vznikem politických stran „výcvikové pole“ moderního parlamentarismu.²² Kontinuita, která umožnila vytvoření tradice, se vytvořila na základě stanov, které určily četnost shromáždění členů. Předvídatelnost spočívala v tom, že spolky musely vést o své činnosti písemné protokoly. Pod pojmem veřejnost se srozumí spolkem rodící se komunita, která podle P. Hye na jednu stranu umožnila interní účast svých členů na utváření názoru a vůle, na druhou stranu měl spolek jako celek více možností a prostředků k dosažení svých záměrů než jednotlivý člen.

V předbřeznovém a neabsolutistickém období bylo v habsburské monarchii založení spolku možné jen s omezením a na základě koncese. Do roku 1867 záviselo udělení koncese k založení spolku na platných právních normách a na vůli úřadu. Především založení politických spolků nebylo státem umožněno. Výjimku v této souvislosti tvořila Březnová oktrojovaná ústava, která v plném rozsahu nikdy nenabyla platnosti a byla zrušena

¹⁹Překlad citátu: „...z hlediska vývoje společnosti a práva přes podobnost právního systému, vzdělání a národního uvědomění si vlastního charakteru.“ Viz: Seibt, F.: Tamtéž, s. 8.

²⁰Blodigová, A.: *Židovské spolky a legislativa*. c. d., s. 7.

Hye, H.–P.: *Vereinswesen und bürgerliche Gesellschaft in Österreich*. c. d., s. 95.

²¹Podklady k charakteristice pojmu spolek tvořily články P. Hye o spolkovém hnutí Rakousku, resp. v habsburské monarchii. Podobné definice lze najít též např. u A. Blodigové a F. Seibta. Viz blíže:

Hye, H.–P.: Tamtéž, s. 86-95.

Hye, H.–P.: *Zum Vereinswesen in der Habsburgermonarchie*. c. d., s. 33.

Srovnej též:

Blodigová, A.: Tamtéž, s. 7.

Seibt, F.: *Einleitung*. c. d, s. 10.

²²Seibt, F.: *Einleitung*. c. d., s. 10.

Silvestrovskými patenty v roce 1851. Tato ústava liberalizovala předpisy pro založení politických spolků. V listopadu 1852 se ale vrátila k právním normám týkajících se spolků z roku 1843, které nedovolovaly založení politických spolků.²³ V období vrcholu rakouského liberalismu na přelomu 60. a 70. let byly vydány v listopadu 1867 dva zákony, které se staly součástí prosincové ústavy téhož roku a měly trvalý vliv na vývoj spolků nejen v rakouské-uherské monarchii, ale též v nástupnických státech po první světové válce. Jednalo se o zákon o právu spolčování (č. 134/1867 ř. z.) a zákon o právu shromažďování (135/1867 ř. z.). Spolkový zákon definitivně stanovil právo na vznik spolku, což znamenalo, že spolky už ke svému vzniku nepotřebovaly zvláštní úřední povolení. Na základě prosincové ústavy patřilo vytvoření spolku k základním právům. K založení spolku musely být nyní splněny předepsané podmínky, a k tomu patřily již zmíněné stanovy. Směrnice k vytvoření stanov byla státem předem určena. Katalog těchto předpisů obsahoval normy ke vzniku (např. oznamovací povinnost), resp. zániku spolku, a určoval formální znaky spolkových stanov. Stanovy musely též obsahovat účel spolku, prostředky k dosažení spolkového účelu, sídlo spolku, práva a povinnosti členů, orgány vedení spolku, pravidla k usnesení a usmíření sporu uvnitř spolku. Dále měly spolky podle zákona oznamovat konání svých schůzí, valných hromad, resp. shromáždění a odevzdávat zprávy o spolkové činnosti. Muselo být též určeno, kdo zastupuje spolek navenek. Předepsán byl též počet členů představenstva, který byl stanoven na minimálně pět členů a maximálně na deset. Jména těchto členů musela být ohlášena příslušnému úřadu, v případě politických spolků vyžadoval zákon, aby byla ohlášena nejen jména členů představenstva, ale též jména všech spolkových členů. Členství ve spolcích bylo povoleno též ženám, avšak výjimku představovalo jejich členství ve spolku politickém; členství v politických spolcích zákon ženám zakázal, stejně jako cizincům a nezletilým. Politické spolky nemohly též založit pobočky. Zánik spolku byl možný jednak na základě jeho rozpuštění zemským úřadem (ministerstvem vnitra), jednak dobrovolně cestou oznámení zastavení činnosti zemskému úřadu posledním představenstvem.²⁴ Spolky se podle

²³Viz blíže: Čapka, F.: *Slovník českých a světových dějin*. Brno 1998, s. 48.

Hye, H.–P.: *Vereinwesen und bürgerliche Gesellschaft*. c. d., s. 87-88.

Hye, H.–P.: *Zum Vereinswesen in der Habsburgermonarchie*. c. d., s. 35-36.

Pokorný, J.: *Vereine und Parteien in Böhmen*. In: H. Rumpler, P. Urbanitsch (ed.), *Die Habsburgermonarchie 1848-1918*, 8. svazek: *Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft*, 1. díl: *Vereine, Parteien und Interessenverbände als Träger der politischen Partizipation*. Wien 2006, s. 614-615.

²⁴Podklady ke spolkovému zákonu z roku 1867 poskytly články A. Blodigová a H.–P. Hye. Viz

Blodigová, A.: *Židovské spolky a legislativa*. c. d. s. 7-9.

Hye, H.–P.: *Vereinwesen und bürgerliche Gesellschaft*. Tamtéž, s. 88.

zákona dělily na ziskové a neziskové. Neziskové spolky se dále členily na nepolitické a politické. V roce 1910 tvořily nepolitické a neziskové spolky v Předlitavsku 80% všech spolků.²⁵ Dlouhodobý význam zákona z roku 1867 spočíval v už zmíněném vlivu na legislativu v nástupnických státech, poněvadž východiskem spolkové legislativy mezi 1918 až 1939 v 1. ČSR a v tzv. Druhé republice byl právě spolkový zákon z roku 1867, což naopak souviselo s tím, že po vzniku nezávislého Československého státu převzal tento nový stát do té doby platné rakouské právní normy.²⁶

V českých zemích se počátky spolkového života datují od roku 1848, avšak vývoj spolkového hnutí byl do roku 1860 přerušen od už zmíněného období neoabsolutismu, po němž rychle následovalo obnovení politického a spolkového života. I když horečka zakládání spolků začala teprve po vydání spolkového zákona v roce 1867 a trvala do roku 1914, už od 50. až 70. let se vyvíjela živá a rozmanitá spolková činnost, a to nejen v Olomouci. Mezi lety 1880 až 1910 se celkový počet spolků v předlitavské části habsburské monarchie v každé dekádě dvojnásobil. Nejvíce spolků existovalo v tomto období v Čechách a v Dolním Rakousku. Morava následovala vždy na třetím místě.²⁷ Následující tabulka, která je zpracovaná na základě výsledku *H.–P. Hye*, má tuto skutečnost ozřejmit.

*Počet spolků v období 1880–1910 ve vybraných korunních zemích rakouské části říše*²⁸

země	1880	%	1890	%	1900	%	1910	%
Předlitavsko	14 367		30 664		59 861		103 706	
Čechy	5546	38, 60	11 448	37, 33	19 916	33, 27	33 368	31,99
Morava	1632	11, 36	3680	12, 00	7492	12, 52	10 939	10, 49

Těž vzhledem k hustotě spolků patřily v tomto období Čechy a Morava hned po Dolním a Horním Rakousku mezi korunní země s nejvyšším počtem spolků na 1000 obyvatel.

Hye, H.–P.: *Zum Vereinswesen in der Habsburgermonarchie*. Tamtéž, s. 36.

²⁵Hye, H.–P.: *Zum Vereinswesen in der Habsburgermonarchie*. Tamtéž, s. 37.

²⁶Ke spolkovému zákonu v ČSR viz Blodigová, A.: *Židovské spolky a legislativa*. c. d., s. 9.

²⁷Ke zpracování náčrtu vývoje spolkového hnutí v českých zemích a v Olomouci sloužily:

Fialá, J.: *Za války a po válce Němců s Němci*. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. c. d., s. 38.

Hye, H.–P.: *Zum Vereinswesen in der Habsburgermonarchie*. c. d., s. 35-37.

Malíř, J.: *Die Parteien in Mähren und Schlesien und ihre Vereine*. In: H. Rumpler, P. Urbanitsch (ed.), *Die Habsburgermonarchie 1848-1918*, 8. svazek 8, 1. díl. c. d., s. 705-713.

Pokorný, J.: *Vereine und Parteien in Böhmen*. c. d., s. 609-615.

Skoupy, A.: *Spolky*. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. c. d., s. 68-69.

²⁸Statistické údaje čerpal H.–P. Hye z *Österreichische Statistische Handbuch* 1881, 1891, 1901, 1911. Viz:

Hye, H.–P.: *Zum Vereinswesen in der Habsburgermonarchie*. Tamtéž, s. 35.

Spolkové hnutí jako způsob organizace zachvátilo celé dospělé obyvatelstvo a vedlo též k vícenásobnému členství.²⁹ Tento vývoj se dá též sledovat v Olomouci. Spolky byly ve městě zakládány již před rokem 1867. Patřily k nim např. *Katholischer Gesellen-Verein* (Spolek katolických tovaryšů, obnoveno 1851), *Musikverein*, *Männergesangsverein* nebo *Kammermusikverein* (Spolek komorní hudby, založen 1862). Počátky německého *Turnvereinu* (Tělocvičný spolek) se datují od roku 1852, kdy vznikl německý gymnastický ústav. Z českých spolků, které ještě před vydáním spolkového zákona vznikly a patřily k významnějším, můžeme uvést např. *Českou besedu* (1862) nebo *Hospodářskou jednotu* (1864). Obdobně jako v ostatních korunních zemích habsburské monarchie rostl též v Olomouci v poslední čtvrtině 19. století počet spolků a podle A. Skoupého jich bylo v 80. letech téhož století tolik, že jejich přesná evidence v městském spolkovém katastru byla komplikovaná, a to z hlediska statistiky a druhové klasifikace. Mezi lety 1878 až 1887 stoupl počet spolků z 51 na 70, z čehož bylo 48 německých a 22 českých, a v roce 1910 už existovalo v Olomouci 288 spolků (174 německých a 114 českých). Účely a činnost těchto spolků byly různorodé. Jednalo se např. o spolky školské, kulturní, umělecké, ochotnické, pěvecké, hudební, čtenářské, náboženské, dobročinné, sportovní nebo loterijní. V českých zemích, kde se od poloviny 19. století postupně vyvinuly dvě paralelní národnostní společnosti, podléhalo utvoření spolků čím dál víc nejen politickosprávním a společenským podmínkám, ale též národnostním. Zmíněné faktory ovlivnily v případě Olomouce, jak konstatoval A. Skoupy, programovou orientaci a konkrétní činnost spolků, což vedlo k tomu, že se význam těchto spolků zvýšil, které jak na české straně, tak na německé straně byly spjaté s národním hnutím. Je nutné připomenout vlnu německého národního cítění na začátku 70. let v kontextu se založením Německé říše v roce 1871. V Olomouci se dá tento trend sledovat už od 60. let, kdy většina zakládaných spolků měla národní charakter. Od 80. let můžeme pozorovat rozvoj těch spolků, které podporovaly německví a svou činností upevňovaly vědomí německé národní identity soustředující se na jazyk, německou kulturu, dějiny nebo hospodářské zájmy. České a německé národní, kulturní, politické, odborové a profesní spolky přispěly podle A. Skoupy k utváření kolektivní mentality.³⁰ Nutno ale dodat, že v Olomouci existovaly vedle německých a českých též spolky židovské a dokonce jazykově utrakvistické. Mezi olomouckými Němci byly v poslední čtvrtině 19. století a

²⁹Hye, H.-P.: Tamtéž, s. 36.

³⁰Bliže k této tématice viz kapitol 2. 1. 2. v této disertační práci.

v období před první světovou válkou stále oblíbenější německé kulturní a umělecké spolky. Mezi nimi byly též spolky, které byly v počátcích své spolkové činnosti utrakvisticky zaměřené, jako např. Musikverein a Männergesangsverein, avšak jen do doby, kdy byl založen obdobný spolek český.³¹ V případě Männergesangsvereinu napsala N. Hirnerová, že stagnace spolku na začátku 70. let souvisela s „čistkou“, kterou spolek provedl kvůli národnostním sporům. Nutno poznamenat, že rakousko-uherské vyrovnání přispělo k růstu nacionalistických tendencí obou národností. Výrazem toho bylo, že Männergesangsverein ve zprávách z roku 1867 (zveřejněných v roce 1891) definoval svůj úkol, který spočíval v péči o lidovou německou poezii, v postavení hráze proti slovanskému přílivu a v upevnění spojení mezi olomouckými Němci a Němci mimo Rakousko. Velkoněmecký duch ovlivnil podle E. Odstrčilové jak činnost Musikverein a Männergesangsverein, tak činnost později založeného spolku Damensingverein. Vedle už zmíněných německých hudebních a pěveckých spolků byly v období před první světovou válkou ještě založeny další kulturní a umělecké spolky, které by měly být jmenované, poněvadž stejně jako německé hudební a pěvecké spolky jsou předmětem předložené disertace. Jedná se o Gesellschaft der Kunstfreunde (Společnost přátel umění, založena 1900), *Deutscher Volksgesang-Verein* (Německý lidový pěvecký spolek, založen 1912) a Deutscher Theaterverein in Olmütz (Německý divadelní spolek v Olomouci, založen 1913). V období první Československé republiky zažil spolkový život další rozkvět, což můžeme sledovat též v olomoucké německé společnosti.³²

³¹Viz blíže: Fialá, J.: *Spolková činnost*. c. d., s. 39.

Hirnerová, N.: *Olomoucký Musikverein a jeho vliv na olomouckou hudební kulturu* (Diplomová práce). c. d., s. 55, 131.

Malíř, J.: *Die Parteien in Mähren und Schlesien und ihre Vereine*. c.d, s. 708, 715-716.

Pokorný, J.: *Vereine und Parteien in Böhmen*. c. d., s. 610.

Skoupý, A.: *Spolky*. c. d., s. 68-70.

Trapl, M. a kol.: *Historický místopis politického okresu Olomouc-město 1848-1960*. Olomouc 1972, s. 120.

³²Viz blíže: Blodigová, A.: *Židovské spolky a legislativa*. c. d. s. 9.

Hirnerová, N.: Tamtéž, s. 55, 70.

Odstrčilová, E.: *Olomoucký hudební život v letech 1918-1938 v zrcadle olomouckého tisku* (Diplomová práce). c. d., s. 71.

Blíže k vzniku Společnosti přátel umění, Německého divadelního spolku a Německého lidového pěveckého spolku viz kapitoly 3. 1. 2., 3. 1. 3. a 4. 2. v této disertační práci.

2. Pozadí vývoje Olomouce z politického, ekonomického a sociálního hlediska se zvláštním zřetelem na německé obyvatelstvo

2. 1 Exkurz do dějin města před převratem v roce 1918

2. 1. 1 Stručný přehled vývoje města Olomouce

I po zániku Velké Moravy (906) se Olomouc udržela jako mocenské centrum včetně církevních organizací. Posílení pozice Olomouce na Moravě, která mezi moravskými hradišti obsadila první místo, nastalo i díky znovuoobnovení přemyslovské nadvlády započaté v první polovině 11. století, což vedlo ke zřízení sídla jednoho z moravských údělných knížectví a po připojení moravského údělu k českému státu Přemyslovců (přibližně 1019) byla Olomouc zvolena jeho hlavním sídlem. K dalšímu posílení významu přispělo znovuoobnovení moravského, resp. olomouckého biskupství s celomoravskou působností (1063)³³ a skutečnost, že první mincovna přemyslovských knížat na Moravě byla zřízena právě v Olomouci. Přední postavení mezi moravskými městy zaujímala Olomouc během celého středověku až do konce třicetileté války. Během tohoto období se však politický význam Olomouce oslabil. Po formální stránce sice byla hlavním městem Moravy, ale fakticky se politické centrum pozvolna přesunulo do konkurenčního Brna, které se stalo stálým sídlem markrabat. Ještě v 16. století lze o Olomouci mluvit jako o politickém a hospodářském centru s nadregionálním významem, kde se nacházely církevněsprávní a akademické instituce. Politická správa na Moravě se ale vyznačovala specifickým správním dualismem, kde se hlavní město markrabství Olomouc muselo dělit o politickou moc s Brnem.³⁴ Zásadní vliv na trvalé přemístění politického centra Moravy na jih země mělo jednak v roce 1636 založení královského tribunálu v Brně a převoz sjednocených zemských desek do Brna v roce 1641. Olomouci byl ponechán pouze bezvýznamný titul „hlavního města“, který si navíc Brno

³³Mezi historiky existují dva názory ohledně vzniku biskupství. První se přiklání k názoru, že se tehdy jednalo o nové založení, druzí argumentují, že šlo jen o obnovení, poněvadž byl Vratislavem jen obsazen stolec, který nikdo nezaujímal od dob připojení Moravy k přemyslovské državě. Viz: Bistřický, J.: *Knížecí hrad a církevní instituce*. In: Dějiny Olomouc. 1. svazek. Olomouc 2009, s. 91.

Čapka, F.: *Dějiny země koruny české v datech*. Praha 1999, s. 70.

³⁴Tento dualismus zavinil podle R. Pavlíčkové rozdělení země mezi mladší přemyslovské linie. Na základě toho se vyvinula dvě svébytná politická centra, která v středověku a raném novověku soupeřila, a to nejenom na politické úrovni. Viz: Pavlíčková, R.: *Hlavní město markrabství moravského*. In: Dějiny Olomouce. 1. svazek. Tamtéž, s. 278.

rovněž nárokovalo.³⁵ Ztrátu dřívějšího politického významu se nepodařilo v následujících stoletích kompenzovat.³⁶ Málo je známo o národnostním složení v města ve středověku a v raném novověku. Olomouc byla převážně německé město, což platilo pro moravská královská města všeobecně. Po založení města v první polovině 13. století (pravděpodobně ve stejnou dobu jako Brno)³⁷ tvořili Němci mezi prvními osadníky největší skupinu. Podle nářečí se dá soudit, že zřejmě pocházeli z jihoněmecké, bavorské oblasti. Ve městě žila též česká menšina, která už před založením města obývala tuto oblast, dále v něm žila židovská menšina až do jejího vypovězení z města v roce 1454. K výrazným národnostním konfliktům nedošlo až do dob husitských, teprve během období husitství nastal odpor vůči Čechům.³⁸

Další vývoj města ovlivnilo jednak rozhodnutí císaře Ferdinanda III. prohlásit Olomouc v roce 1655 císařsko-královskou pevností, a jednak rozhodnutí císařovny Marie Terezie po odstoupení Slezska Prusku přestavět Olomouc na velkou pohraniční pevnost (rozhodnuto 3. května 1742), která měla zabránit budoucím útokům, avšak během prusko-rakouské války (1866), kdy pruská armáda při svém výpadu Olomouc minula, se ukázalo, že olomoucká pevnost už nemá v druhé polovině 19. století takový vojenský význam, pro který byla navržena a vybudována. Další ekonomický a demografický vývoj města ukázal, že císařské rozhodnutí i příliš pozdní schválení bourání hradeb, s nímž se začalo teprve v roce 1876

³⁵V roce 1701 se rozhodlo Brno svévolně použít titul hlavního města, což vedlo k protestům ze strany olomoucké městské rady a všechno nakonec zůstalo při starém. Viz: Čermák, M.: *Město po odchodu Švédů*. In: Dějiny Olomouce. 1. svazek. Tamtéž, s. 372

³⁶Podklady pro zobrazení významu Olomouce ve středověku a raném novověku poskytly příspěvky z publikace Dějiny Olomouce. 1. svazek, které zahrnují dílčí informace o vývoji a významu města Olomouce:

Bistřícký, J.: *Knížecí hrad a církevní instituce*. Tamtéž, s. 89-91.

Čermák, M.: Tamtéž, s. 372.

Kalábková, P., Kalábek, M.: *Slovanské osídlení a archeologie raného středověku*. Tamtéž, s. 73-74.

Kalous, A.: *Po husitských válkách*. Tamtéž, s. 194.

Kohout, Š.: *Politický vývoj*. Tamtéž, s. 127.

Kohout, Š.: *Vyšší úřady*. Tamtéž, s. 150.

Pavličková, R.: *Hlavní město markrabství moravského*. Tamtéž, s. 278.

Svozilová-Žáčková, Z.: *Politický a kulturní vývoj Olomouce v letech 1918-1923* (Diplomová práce), Olomouc, FF UP, 1971, s. 9.

³⁷Přesné datum založení města není známo, protože neexistuje zakládací listina. Brno bylo založeno v roce 1243. Viz: Bistřícký, J.: *Město*. In: Dějiny Olomouce. 1. svazek. c. d., s. 104.

³⁸Viz: Tamtéž, s. 105.

Kohout, Š.: *Demografický vývoj, národnostní struktura*. In: Dějiny Olomouce. 1. svazek. c. d., s. 141-142.

Oppenheim, B.: *Geschichte der Juden in Olmütz*. In: Československá republika Olomouc. Praha 1930/1931, s. 69.

Zaoral, R.: *Sociální skladba a hospodářský vývoj*. In: Dějiny Olomouce. 1. svazek. c. d., s. 203.

(oficiálně zrušená císařským dekretem z 9. března 1886)³⁹, mělo fatální důsledek, poněvadž pevnostní, resp. vojenský charakter města zamezil nejen přirozenému, ale i hospodářskému rozvoji Olomouce, zvláště v průmyslu, a to v období, kdy ostatní města na Moravě své brány už dávno měla otevřeny pro industrializaci a moderní urbanizační změny. Ve městě se před zrušením pevnosti dařilo nejvíce řemeslům a hospodářským činnostem zaměřeným na potřeby posádky. Jistá stagnace nastala v jiných oblastech souvisejících s ekonomikou města, to se týkalo především obchodu, trhů a regionálních obchodních styků. V malém se vyvíjely ve městě aktivity průmyslového charakteru. Po otevření města však k velké industrializaci Olomouce nedošlo a další ekonomický vývoj ukázal do jaké míry se město opožďovalo v industrializaci v porovnání s jinými městy na Moravě a s vývojem v západní části monarchie. Zájemci o výstavbu továrních provozů následovali nový ekonomický trend dříve, než město stihlo zrušit své pevnosti. Okolní obce (např. Hodolany, Pavlovice, Bělidla nebo Hejčín) jim totiž nabídly vhodné podmínky pro podnikání. Poskytovaly levnější pozemky než Olomouc, obce byly většinou připojené na železniční dopravu a např. z hlediska potravinářského průmyslu ležely blíže k zemědělským produktům. Velké průmyslové podniky se většinou usadily mimo Olomouc a vytvořily tímto kolem města průmyslový kruh. Specifické pro tento vývoj bylo, že firmy sice měly své podniky a provozy na venkově, ale administrativa i ředitelství sídlily v Olomouci. Mnohem větší ekonomický vliv mělo bourání pevnosti na počet olomouckých živností, který se do roku 1910 zvýšil o více než 50% a na stavební činnost, která ve městě do prvních let 20. století prosperovala. Průmyslová velkovýroba dominovala v lokální struktuře hospodářství na sklonku 19. století a před válkou. V rámci městského hospodářství zaujímalý německé podnikatelské kruhy silnou pozici, a to i na poli hospodářské konkurence především s Čechy.⁴⁰

Pevnostní charakter se odrazil také v četnosti a růstu obyvatelstva, neboť nedostatek bytů a práce ve městě měly nepříznivý vliv na migraci, což byla jedna z příčin, proč se zachoval

³⁹Z neznámého důvodu bylo rozhodnutí císaře veřejnosti města sděleno teprve v roce 1888. Viz: Skoupy, A.: *Zrušení pevnosti*. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. c. d., s. 44.

⁴⁰Podklady pro zobrazení vývoje Olomouce v 19. století poskytly především příspěvky z publikace *Dějiny Olomouce*, svazky 1+2. Viz: Fiala, J.: *Výstavba tereziánské pevnosti*. In: *Dějiny Olomouce*. 1. svazek. c. d., s. 482.

Fiala, J.: *Za války a po válce Němců s Němci*. c. d., s. 34.

Skoupy, A.: *Počátky průmyslu*. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. c. d., s. 54-58.

Viz též: Svozilová – Žáčková, Z.: *Politický a kulturní vývoj Olomouce v letech 1918-1923* (Diplomová práce). c. d., 9-11.

německý ráz města, ačkoli v něm žila silná česká menšina. Na národnostní složení obyvatelstva měla podstatný vliv na jednu stranu přítomnost vojáků (mezi prostými vojáky převažovali Češi), kteří byli započítáni k obyvatelstvu města, na druhou stranu rostoucí židovská populace, která se od poloviny 19. století přestěhovala do Olomouce, protože město poskytovalo příznivé podmínky pro podnikání. Z důvodu absence kategorie národnosti u sčítání lidu v rakousko-uherské monarchii se museli židovští obyvatelé města rozhodnout pro jeden ze států určených obcovacích jazyků a majorita olomouckých Židů se hlásila do 1918 k německé obcovací řeči. Především kritéria zjištění „národnosti“ občana pomocí obcovací řeči za rakousko-uherské monarchie byla klamná, jak se to mělo ukázat při prvním „neoficiálním“ sčítání lidu v Olomouci po převratu v roce 1919 a opakovaně v celostátním regulérním sčítání lidu o dva roky později (1921), kdy se ve sčítacím formuláři poprvé zjišťovala národnost (m.j. i židovská).⁴¹

Přehled vývoje počtu obyvatelů mezi 1880-1910⁴²

Rok	český ⁴³	německý	jiné	celkový počet obyvatel	civilní obyvatelstvo	počet vojáků	židovské náboženství
1880	6.123 (30,35%)	12.879 (63,38%)	1.174	20.176	15.520	4.656	1.254 (6,22%)
1890	6.194 (31,34%)	12.664 (64,09%)	903	19.761	16.056	3.705	1.235 (6,25%)
1900	6.798 (31,32%)	13.982 (64,41%)	927	21.707	18.075	3.632	1.596 (7,35%)
1910	8.030 (36,10%)	13.253 (59,58%)	962	22.245	19.286	2.959	1.679 (7,55%)

⁴¹Podklady pro zobrazení vývoje obyvatelstva v Olomouci poskytly: Horejsek, J.: *K problémům migrace obyvatelstva na střední Moravě ve druhé polovině 19. století*. In: *Národnostní problémy v historii měst*. Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti stého výročí české správy města Prostějova v Prostějově ve dnech 22. a 23. září 1992. Muzeum Prostějovska v Prostějově a Okresním archívem v Prostějově (dále jen: *Národnostní problémy v historii měst*). Prostějov 1993, s. 113.

Svozilová-Žáčková, Z.: Tamtéž, s. 10.

Trapl, M.: *Politický vývoj*. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. c. d., s. 142.

⁴²Přehled byl zpracován na základě údajů uvedených ve Statistických ročenkách.

Viz: *Statistisches Jahrbuch der königlichen Hauptstadt Olmütz*. 1. svazek. Olomouc 1888, s. 97.

Statistisches Jahrbuch der königlichen Hauptstadt Olmütz. 2. svazek, Olomouc 1896, s. 78.

Der Statistischen Jahrbücher der königlichen Hauptstadt Olmütz. 4. svazek. Olomouc 1905, s. 178.

Der Statistischen Jahrbücher der königlichen Hauptstadt Olmütz. 5. svazek. Olomouc 1911, s. 158.

Statistická ročenka hlav. města Olomouce. 7. svazek. Olomouce 1938, s. 10.

⁴³Čeština jako samostatný obcovací jazyk nebyl uvedený. Existovala jen kategorie „Böhmisch-Mährisch-Slowakisch“. Viz jednotlivé svazky statistických ročenek. *Statistisches Jahrbuch der königlichen Hauptstadt Olmütz*, resp. *Der Statistische Jahrbücher der königlichen Hauptstadt Olmütz*, svazky: 1., 4., 5. Tamtéž.

Jak je vidět v tabulce, poměr mezi německým a českým obyvatelstvem v Olomouci byl přibližně 2/3 ku 1/3. Během 30 let (1880-1910) se snížil počet německého obyvatelstva a zároveň se lehce zvýšil počet českého živlu ve městě, což bylo po zrušení hradeb, pevnosti a demoličních dekretů i otevřením města pro průmysl a migraci přirozeným důsledkem, poněvadž město bylo oklopeno většinou českými obcemi a poskytlo českému obyvatelstvu v okolí více pracovních a hospodářských příležitostí než předtím. Mezi německým obyvatelstvem tvořili střední a menší živnostníci největší skupinu. Čeští občané patřili především k vrstvě drobných živnostníků a řemeslníků. Menší byl podíl členů inteligence a českých kapitálově zámožných měšťanů. Česká sociální skladba byla doplňovaná služebnictvem a nádeníky. Malá židovská komunita tvořila silnou ekonomickou skupinu. Míra a rychlost industrializace v okolí Olomouce se projevila také v demografickém vývoji obcí, který v porovnání s Olomoucí byl v několika obcích o mnohem dynamičtější, zvláště v obcích českých, resp. v obcích s českou většinou. Tato skutečnost vzbudila v německém zastupitelství města obavy z tzv. „čechizace“ města způsobené českou migrací do města, kterou se snažila radnice omezit. Tyto obavy hrály např. v poslední čtvrtině 19. století a v období před válkou nepodcenitelnou roli při úvahách o rozšiřování města připojením některých z okolních obcí.⁴⁴ Německá administrativa města, která byla starosty Josefem Engelem (1872-1896) a Karlem Brandhuberem (1896-1918) otevřeně vedená pod heslem „Olomouc raději malá, ale německá“, se klonila ve svých plánech k rozšíření města směrem na západ, kde se nacházely obce s německou většinou (např. Nová Ulice, Neředín, Hněvotín) a které měly příznivě zvyšovat počet obyvatelstva ve prospěch německého živlu. Naopak české straně záleželo na rozšíření města severním, východním a jihovýchodním směrem, kde zase obyvatelstvo obcí tvořili převážně občané české národnosti (Černovír, Pavlovičky, Hodolany). Před válkou ale k připojení avizovaných 13 obcí. Seriozní jednání vedlo město jen s městy Nová Ulice a Hodolany nedošlo.⁴⁵

⁴⁴Město se rozhodlo koupit pevnostní pozemky jako celek (získalo téměř celé pevnostní území), což bylo kritizováno ze strany českého tisku, který v tom viděl snahu radnice zabránit, aby si Češi koupili pozemky. Pozemky koupilo město 26. 7. 1894 a v roce 1895 byl založen fond pro rozšiřování města. Viz: Skoupy, A.: *Zrušení pevnosti*. c. d., s. 44.

⁴⁵K této problematice srovnej: Písková, M.: *K národní emancipaci české kultury v Olomouci v 19. století*. In: *Národnostní problémy v historii měst*. c. d., s. 155.

Skoupy, A.: Tamtéž.

Skoupy, A.: *Demografický vývoj*. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. c. d., s. 49-50.

Skoupy, A.: *Národnostní struktura*. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. c. d., s. 50-51.

Skoupy, A.: *Politický vývoj*. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. c. d., s. 51.

2. 1. 2 Vztahy mezi německým a českým obyvatelstvem v 19. století

Vzhledem k silícímu českému národnímu povědomí v českých zemích, přílivu českého obyvatelstva do moravských měst a v nich silící ekonomické pozici Čechů v průběhu 19. století, která vedla ke stále většímu vymáhání české politické participace v rámci obecní samosprávy, se rozvinulo zachování německého rázu moravských měst v řadách vládnoucích německých kruhů, možno říci, k „politické povinnosti“ a vedlo na Moravě k tzv. „boji o radnici“, který se zintenzivnil po ukončení české pasivní rezistence (1879) a zvláště od 90. let 19. století. Politická moc se soustředila v moravských městech ve 2. polovině 19. století většinou do německých rukou a tak to bylo též v Olomouci. Podle *J. Malíře* není možné generalizovat a přesně určit počátek procesu nacionalizace obecní samosprávy a moment, kdy se transformovaly obecní volby k otázce politické a národnostní. Nacionalizace obecní samosprávy ovlivnila místní poměry a stupeň nacionalizace života společnosti. Otázka zastoupení na radnici se v Olomouci zřetelně nacionalizovala od konce 70. let 19. století. Pozice německých zastupitelů na radnici byla tak silná, že v Olomouci nebyl veden, jak konstatoval *A. Skoupy* „boj o radnici“ ale spíš „boj s radnicí“.⁴⁶ Jako další faktor je třeba uvést charakter osídlení obcí na Moravě.⁴⁷ Dá se rozlišovat mezi městy s více nebo méně početnou německou menšinou v českém vnitrozemí Moravy a městy s německou většinou, jako Brno, Olomouc, Jihlava nebo Znojmo, která tvořila jazykové ostrovy s českými menšinami a často s okolním českým zázemím. I Olomouc byla oklopena českým venkovem.⁴⁸

Výhodou pro moravské Němce v tzv. „boji o radnici“ bylo volební právo, které určovalo právo volit a být zvolen na základě domovského práva, určité výše daňové poplatnosti, resp. příslušnosti k vzdělaným vrstvám. Tímto volební právo upřednostňovalo majetné občany obce, kteří byli většinou německé národnosti. Podle výše daňové poplatnosti byli voliči zařazeni do jednoho ze tří voličských sborů. Velký počet oprávněných českých voličů, kromě

⁴⁶Ještě v 60. letech 19. století byly majetek a držení měšťanského práva jedním z nejdůležitějších faktorů v otázce zastoupení na radnici. Viz: *Skoupy, A.: Politický vývoj. Tamtéž, s. 51.*

⁴⁷V roce 1890 byla z 307 moravských měst a městeček 221 národnostně smíšené. Čistě německých bylo jen 36 měst a ryze české obyvatelstvo mělo jen 50 z nich. Viz: *Malíř, J.: Obecní samospráva a národnostní problematika na Moravě před r. 1914 (Deset poznámek k „boji o radnice“ moravských měst), (dále jen: Obecní samospráva a národnostní problematika na Moravě). In: Národnostní problémy v historii měst. c. d., s. 77.*

⁴⁸K této problematice srovnej: *Malíř, J.: Tamtéž, s. 45, 77. Skoupy, A.: Politický vývoj. c. d., s. 51.*

honorace a výjimek, patřil k občanům obce, kteří platili menší daně a byli proto často zastoupeni ve III. voličském sboru, což vedlo k tomu, že o dvou třetinách obecního zastupitelstva bylo rozhodováno v ostatních dvou sborech, tedy v prvním a druhém, kterým dominovaly sice méně početné, ale zato zámožnější výše uvedené skupiny německých voličů. Sociální ekonomická a národnostní struktura většiny moravských měst se vyznačovala tím, že němečtí a židovští podnikatelé patřili k největším daňovým poplatníkům. Zvláště židovská menšina představovala svým hospodářským a daňovým významem důležitý faktor, a měla často rozhodující hlas při obecních volbách. Jablkem sváru se pro Čechy a Němce ve městech na Moravě stalo technické provedení obecních voleb, poněvadž proměnlivé a těžko kontrolovatelné podmínky pro zápis voličů do voličských listin vedly k hojnému počtu neúmyslných i záměrných nesprávností. V Olomouci se pokusili čeští političtí reprezentanti jen jednou otevřeně samostatně kandidovat v doplňujících volbách v roce 1874, kde došlo ke spojení s německou opozicí kvůli vnitřním sporům v německém táboře⁴⁹. Doplňovací volby skončily ve prospěch opozice a z české obce se prosadil František Stejskal, který do roku 1918 zůstal prvním a jediným českým zastupitelem na radnici. Jako člen zastupitelstva sloužil od svého zvolení 14 let a podporoval české snahy. Koalice s německou opozicí skončila o 10 let později, poněvadž české politické uskupení nedosáhlo na přípravné volební schůzi toho, aby v obecním zastupitelství obdrželo 3 místa. Neúspěch v této otázce vedl k prohlášení Čechů, že se voleb nezúčastní. Do převratu se neuskutečnil žádný pokus nominovat české kandidáty do městských voleb, poněvadž volební řád, nezměnitelnost volebního statutu a německá většina ve voličské obci nedávaly případné české kandidatuře reálnou šanci na úspěch.⁵⁰

Další zátěží pro národnostní vztahy mezi oběma etniky v moravských městech vzhledem k problematice spravedlivé politické participace byl fakt, že nemalý počet měst měl zvláštní statut, m.j. i Olomouc, a neměnnost statutů způsobila, *„že dynamicky se vyvíjející změny v sociální a národnostní skladbě jejich obyvatel nenacházely dostatečný prostor pro odpovídající změny také ve struktuře správy těchto měst. Výsledkem bylo zostřování*

⁴⁹Proti několika členům stávajícího zastupitelstva se vytvořila v německém táboře voličů opozice. Cílem koalice s německou opozicí bylo z hlediska české skupiny buď se dostat s vlastními kandidáty do zastupitelstva anebo z pragmatického hlediska podpořit německého kandidáta. Viz: Skoupy, A.: Tamtéž, s. 51.

⁵⁰K této problematice srovnej: Malíř, J.: *Obecní samospráva a národnostní problematika na Moravě*. c. d., s. 76-81.

Skoupy, A.: Tamtéž, s. 51-52.

*nacionálního napětí v těchto městech.*⁵¹ V případě Olomouce a Brna vnímalo české a německé obyvatelstvo zvláštní statuty odlišně. Zatímco pro Čechy statuty představovaly anachronismus, pro Němce ztělesnily nepostradatelnou součást národní obrany. Dá se konstatovat, že volební právo, zvláštní statuty a velké kompetence starostů nechaly menšinám jen malou šanci ovlivnit vedení obce. Je to další příčina, proč se značný počet voličů nezúčastnil obecních voleb, což se odrazilo v „*zakonzervovanosti personálního složení obecních výborů i městských rad, někdy také v dlouhé vládě rodinných klik.*“⁵² Příkladem tohoto vývoje byla též Olomouc, kde mezi 1861-1914 osud města řídily spřízněné rodiny Primavesi, Brandhuberů, Machanků, Mandelblühů a Engelů. Osobní a podnikatelskou vazbu s rodinou Franze Mandelblüha měl starosta Engel⁵³. Jeho následník v úřadě Karl Brandhuber se přiřazením do rodiny Primavesi (nejbohatší olomoucká rodina). Pod jeho vedením umožňovala tato „vláda rodinných klik“ po dlouhou dobu udržení zřetelné politické jednoduše německého obyvatelstva. Nejenom na obecní úrovni hrály výsledky obecních voleb důležitou roli v národnostním konfliktu. Výsledky zemských voleb v městské volební kurii tak více ovlivnily většinu Němců na moravském zemském sněmu, protože voličské listiny pro obecní volby tvořily základ pro volební listiny zemských voleb. Výsledkem tohoto postupu byl jednak velký počet starostů mezi zemskými poslanci, Olomouc nebyla výjimka, jednak částečný přesun mocenských poměrů z moravských měst do moravského sněmu. Olomoucký starosta Karl Brandhuber byl mezi lety 1896 a 1918 též zemským poslancem. Před válkou se nepodařilo českým Olomoučanům dosáhnout poměrného zastoupení v městském zastupitelství. Zato úspěšně se prosadili čeští zástupci do moravského zemského sněmu nebo do říšské rady (např. Jan Rudolf Demel, Richard Fischer), i když museli kandidovat za jiný volební obvod.⁵⁴

Národnostní složení zastupitelstev v mnoha moravských městech prodělalo v období 1880-1905 podstatnou změnu vyvolanou demografickým a ekonomickým posilováním českého obyvatelstva a umožnilo zvyšování počtu měst a obcí s českou radnicí. Před

⁵¹ Malíř, J.: Tamtéž, s. 78.

⁵² Malíř, J.: Tamtéž, s. 79.

⁵³ Starosta Joseph von Engel se oženil s dcerou právníka Mandelblüha. Viz: Zepek, F.: *Unsere Heimatstadt bis zur tschechischen Majorisierung, Olmütz von 1873 bis 1918*. In: *Olmützer Blätter*, č. 2, roč. 25, 1977, s. 18.

⁵⁴ K této problematice srovnej: Malíř, J.: *Obecní samospráva a národnostní problematika na Moravě*. c. d., s. 78-80.

Skoupy, A.: *Politický vývoj*. c. d., 52.

vypuknutím války držela většinu správy v rukách národnost, která měla v té obci většinu.⁵⁵ Ve městech s velkou národnostní menšinou, jako to bylo v Olomouci (příklady se dají najít u obou národností), se obecní zastupitelstvo pokusilo udržet národní pozici za každou cenu, což podporovalo tendenci k samosprávě jednoho národa, přispělo k setrvání nedemokratického volebního systému a zvyšování národnostního odporu mezi oběma národnostmi. Též národnostní vztahy v Olomouci podléhaly na konci 19. století a v prvních letech 20. století pokračujícímu procesu vzájemné separace obou národů, které se od sebe čím dál více odcizovaly. Nacionální ideologie a politické zájmy v obou komunitách přispěly k názorové radikalizaci.⁵⁶ Národnostní napětí a podklad pro jednání obou etnik v národnostním zápasu na Moravě před vypuknutím války výstižně reprezentuje následující výrok tajemníka národní jednoty v Olomouci Adolfa Kubise:

„Poloha Moravy a její geografické učlenění národnostní diktuje způsob české práce: Vzejít energie, pozornosti, opatrnosti péče politické, hospodářské, osvětlné, kázně. Všude! Mámet' Němce všude a proto máme všude půdu a důvod pro českou práci obrannou. Nejen na Ostravsku, v Brně, na Olomoucku ... všude ... Němci se bojí na Moravě o sebe ve svém rozptýlení. Přičiňme se, aby se báli ještě více. Jednou ranou dub nepadne.“⁵⁷

Německé vedení města Olomouce jednalo, jak už bylo zmíněno, z pozice obranné a ze strachu před jakoukoli změnou svého politického, demografického, ekonomického i kulturního postavení ve městě ve prospěch českého obyvatelstva. Tato obranná politika vůči českému obyvatelstvu se v životě města projevila v různých oblastech. Obavy před možným přílivem Čechů a českých pracovních sil z venkova do města vedly při prodeji pevnostních pozemků, které město koupilo jako celek v roce 1894, ke znevýhodnění českých

⁵⁵Ochota moravských Němců k národnostnímu vyrovnání v roce 1905 byla m.j. motivována faktem, že čím dál více moravských měst se dostalo pod české vedení. Viz: Malíř, J.: Tamtéž, s. 80-81. Blíže k tomuto tématu srovnej: Křen, J.: *Die Konfliktgemeinschaft: Tschechen und Deutsche 1780-1918* (dále jen: *Die Konfliktgemeinschaft*). München 2000. (německý překlad), s. 261-264.

⁵⁶K této problematice srovnej: Malíř, J.: Tamtéž, s. 82.

Skoupy, A.: *Politický vývoj*. c. d., s. 52.

Skoupy, A.: *Spolky*. c. d., s. 70.

Blíže k tomuto tématu srovnej knihu J. Křena *Die Konfliktgemeinschaft: Tschechen und Deutsche 1780-1918*, který podává hlubší analýzu vývoje českoněmeckých vztahů v českých zemích a cestu k vzájemnému odcizení obou etnik před první světovou válkou. Tamtéž.

⁵⁷Kubis, A.: *Čechové a Němci na Moravě*. Holešov 1914, s. 17-18. Adolf Kubis ve své knize rozebíral studii prof. dra. H. Herze s titulem „Der nationale Besitzstand in Mähren u. Schlesien nach den Ergebnissen der Volkszählung vom Jahre 1910“, zveřejněnou v „Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens“.

zainteresovaných kupců, stejně jako v otázce nabývání městských domů. Podobně motivováno bylo zabránění vstupu českého kapitálu do města a v něm zabrzdění rozvoje českých průmyslových aktivit. S diskriminací se setkali Češi též při obsazení úřednických míst a v důstojnickém sboru, který byl čistě německý. Negativní postoj zaujímal německé vedení města též vůči jazykovému zrovnoprávnění v úřadech, označení ulic nebo v provozování veřejných služeb. Ani v náboženských obcích nebyl brán ohled na vnitřní jazykové poměry. Na nevoli ze strany německé radnice narazily také snahy o vybudování českého školství v městě. Otevření veřejné obecné školy pro děti s českým mateřským jazykem vděčilo zákroku ministerstva kultu a vyučování, které výnosem ze dne 30. ledna 1884 připomnělo městu, že má povinnost zřídit takovou školu. Podobným způsobem bylo prosazeno zřízení české reálky (otevřená v roce 1902), o kterou žádali čeští podnikatelé a obchodníci. Radnice se proti tomu bránila a ustoupila až po intervenci Jana Žáčka v říšské radě a u zemských úřadů. Bez úředních obstrukcí se neobešly ani aktivity českých kulturních institucí a uměleckých spolků. Příkladem toho je rozhodnutí radnice z roku 1884, kdy bylo zakázáno, aby se v divadle hrála česká představení. Do konce války se hrálo jen německy.⁵⁸

K dalšímu prohloubení vzájemného odcizení obou národností přispělo též období první světové války. Německy mluvící obyvatelé v Českých zemích se během války ukázali jako rozhodní podporovatelé monarchie. Zdůraznili svůj požadavek zůstat vedoucím národem ve státě a vkládali do vítězství monarchie naději, že se prosadí jejich převaha. Jejich podpora války a monarchie se odrazila též v ztrátách na frontě. Němci z českých zemí měli nejvíce obětí v porovnání s jinými národnostmi v monarchii a s Čechy. I v Olomouci zaujímal němečtí a čeští obyvatelé města od začátku války různé postoje. Místní německá společnost se chovala loajálně. Německé vedení města, německé korporace a německý tisk podporovaly válečné aktivity a víru ve vítězství. Byly např. uspořádány oslavy k počtům úspěchů na frontě a jiné veřejné manifestace loajality. České obyvatelstvo se radosti a nadšení spíše zdržovalo. Poněvadž německé vedení města a vedení olomoucké posádky nebyly přesvědčeny o loajalitě

⁵⁸K této problematice srovnej: Kožušník, V.: *Historie budov olomouckého divadla*. Olomouc 2010, s. 26.

Skoupy, A.: *Školství a věda*. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. c. d., s. 65.

Štefanides, J.: *Německy mluvené divadlo v Olomouci – divadelní výročí bez kontinuity?*. In: *Kontext (y) V. Literaria. Theatralia. Cinematographica. Sborník katedry divadelních, filmových a mediálních studií. Acta Universitatis Olomouensis. Facultas philosophica. Philosophica-aesthetica*. 30. Olomouc 2006, s. 121. [online]. [cit. 9. června 2012]. Dostupné na internetu:

http://www.upol.cz/fileadmin/user_upload/Veda/AUPO/AUPO_Philosophica-Aesthetica_30__Kontexty_V.pdf

Zepek, F.: *Unsere Heimatstadt bis zur tschechischen Majorisierung, Olmütz von 1873 bis 1918*. c. d., s. 18.

místních Čechů, byla i v Olomouci stejně jako na jiných místech v českých zemích zavedena represivní a protičeská opatření. Tato opatření došla tak daleko, že se pod přísný dozor dostala radikální politická a socialistická hnutí českého a německého rázu, místní české národní instituce a tiskové orgány. Z veřejného života byly vykazány a odstraněny národní (české), resp. slovanské symboly. Tím se měla posílit německá „tvář“ města. Konfiskovaly se např. předměty s českými a slovanskými symboly, jako například pohlednice nebo tužky. V listopadu 1914 rozhodla městská rada, že se nadále nesmí používat čeština v úředních záznamech městského berního úřadu. Protičeská opatření vedla k redukci veřejných činností ze strany české společnosti a k aplikování pasivní rezistence různého druhu. Během války se prohloubily v českých zemích na české i na německé straně existující resentimenty a pokračovala separace obou etnik. *J. Křen* mluví o duševním odloučení obou národností od sebe a o transformaci pocitu odcizení do lhostejnosti a apatie. Na konci války se upevnilo přesvědčení, že státoprávní změny jsou nevyhnutelné. Pro německé obyvatelstvo to znamenalo ztrátu jeho předního postavení mezi národnostmi v rakousko-uherské monarchii. Bylo jen otázkou času, kdy by k tomu došlo, poněvadž už před válkou byla nadvláda německy mluvícího obyvatelstva v monarchii v ohrožení. Také v Olomouci věděl starosta Karl Brandhuber už dlouho předem, že splynutí českého okolí s městem a tím pádem „počešťování“ německé Olomouce nelze na věky zabránit. Mezi německy mluvícím obyvatelstvem v českých zemích zesílil ke konci války pocit vnímat sama sebe jako menšinu, na kterou v rýsujícím se státě Čechů a Slováků čeká nezáviděníhodná pozice podřízené a izolované menšiny, která se nyní více než v staré monarchii obávala o svou národní existenci. Nehrál roli, zda byly obavy oprávněné či nikoli.⁵⁹

⁵⁹Podklady k zobrazení vývoje vztahu mezi oběma národnostmi během první světové války poskytly publikace: Křen, J.: *Die Konfliktgemeinschaft*. c. d., s. 391-397.

Seibt, F.: *Deutschland und die Tschechen, Geschichte einer Nachbarschaft in der Mitte Europas*, (dále jen: *Deutschland und die Tschechen*). München 1993, s. 258-59.

Kural, V.: *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v Československém státě (1918-1938)*, (dále jen: *Konflikt místo společenství?*). Praha 1993, s. 27.

Skoupy, A.: *V letech velké války*. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. c. d., s. 74-78.

Zepek, F.: *Tamtéž*, s. 18.

2. 2 Olomouc a její němečtí občané v první Československé republice

2. 2. 1 Převrat a převzetí moci ve městě

Rychlý zánik rakousko-uherské monarchie, který doprovázel konec 1. světové války, přišel pro německé obyvatelstvo v monarchii i v českých zemích nečekaně. Česká politická reprezentace vyhlásila 28. října 1918 samostatný Československý stát a bez odkladu se začalo pomoci národních výborů s procesem převzetí vládní moci v jednotlivých obcích na území nového státu, což v regionech osídlených čistě německým nebo převážně německým obyvatelstvem neprobíhalo bezkonfliktně. Nový státní útvar byl na počátku Němci v českých zemích odmítnut. Převzetí moci bylo vnímáno jako potupa. Němečtí politici zastupitelé v českých zemích neviděli budoucnost svých krajanů ve společném státě Čechů a Slováků, nýbrž v jednotném státě spolu s rakouskými Němci a s Němci v Německé Říši. Vytvořením čtyř provincií a jejich připojením k souběžně se konstituujícím Německému Rakousku (Deutsch-Österreich) se proto snažili o odtržení pohraničí i některých měst a jazykových „ostrovů“ (mezi nimi byla též Olomouc). Dvě z těchto provincií se nacházely na Moravě: Sudetenland s centrem v Opavě (severní Morava a Slezsko) a Deutsch-Südmähren s centrem ve Znojmě (jižní Morava). K ospravedlnění svých nároků se stejně jako jiné národnosti bývalé rakousko-uherské monarchie odvolávali na právo na sebeurčení W. Wilsona, vyhlášené 8. ledna 1918 (tzv. 14 bodů). Odpor vůči novému a nechtěnému státu se nesnížil ani po obsazení německy osídlených oblastí československým vojskem v prosinci 1918 a jisté uklidnění přinesla teprve skutečnost, že vytvoření Německého Rakouska a jeho spojení s Německem nebylo ze strany mocností Dohody povoleno a především podepsáním mírové smlouvy s Rakouskem v Saint-Germain (10. září 1919), kde bylo mj. ponecháno pohraničí ČSR. Politická reprezentace Němců v českých zemích si jen stěží připouštěla, že její šance na uskutečnění svého práva na sebeurčení je velmi mizivá, poněvadž mocnosti si nepřály posílení pozice poražených na základě vytvoření společného státu všech Němců a též faktem, že Němci v českých zemích (tzv. Sudetoněmci) nebyli považováni za národnost vítězné strany.⁶⁰ Jeden z hlavních důvodů negativního postoje Němců v českých zemích vůči

⁶⁰K této problematice srovnej: Kural, V.: Tamtéž, s. 14-19

Kryll, H.: *Die Machtübernahme vor 50 Jahren – Vergessene oder verschwiegene historische Tatsachen*. In: *Olmützer Blätter*, č. 2, roč. 31, 1983, s. 18-19.

Seibt, F.: Tamtéž, s. 251, 254, 265-272.

samostatnému státu Čechů a Slováků, v němž měli žít, bylo postavení německé národnosti. Němcům v českých zemích byla určena stejná pozice, kterou zaujímali Češi v předchozí monarchii, což znamenalo, že její status klesl z příslušnosti k vládnoucímu národu na příslušnost k národnosti nepatřící ke státnímu národu. Stejně jako předtím čeští spoluobčané byli najednou němečtí představitelé své národnosti nuceni prosadit zlepšení svých pozic vůči československému státnímu národu, který byl v novém státě jediným státním národem. Překážkou pro prosazení jakéhokoliv kolektivního požadavku menšin se ukázalo národnostní právo ČSR, poněvadž redukovalo národnostní právo na individuum a neakceptovalo národnostní práva kolektivní, a které dávalo podle V. Kurala už od začátku málo prostoru k transformaci státu do federace, resp. k poskytnutí autonomie. Pro německou menšinu v Československém státě, která představovala na kulturním a hospodářském poli vyvinutou skupinu a která tvořila z kapitálového a daňového hlediska silnou menšinu, bylo právě prosazení větší politické samosprávy či autonomie včetně jazykových práv ze strany její politické reprezentace důležitým bodem v jejích snahách zlepšovat své postavení ve státě.⁶¹

Převzetí samosprávy z německých rukou do českých prošlo v Olomouci celkem bezproblémově, částečně díky okresnímu národnímu výboru (ustanoveném dne 26. října 1918) v čele s dr. Richardem Fischerem, který byl o situaci informován⁶² a tímto pomohl urychlit přípravy na převzetí moci ze strany českých politiků. Po obdržení telegrafické zprávy o vyhlášení samostatnosti Československa v pozdních večerních hodinách se pustil národní výbor ihned do přípravy na druhý den, kdy měla být informována veřejnost a státní úřady o vzniku Československa. Dále byli informováni představitelé českého tisku a národní výbor vypracoval plán na převzetí moci. Druhý den ráno (29. října 1918) zavlál po sedmé hodině na domě Richarda Fischera prapor ve slovanských barvách. Ze strany německy mluvícího

Trapl, M.: *Národní otázka v moravských městech po vzniku Československa*. In: Národnostní problémy v historii měst. c. d., s. 183-184.

K problematice prosazení práva na sebeurčení ve prospěch Němců v českých zemích viz blíže: Haas, H.: *Konflikt při uplatňování nároků na právo sebeurčení: od habsburského státu k Československu – Němci v českých zemích ve letech 1918 až 1919*. In: První světová válka a vztahy mezi Čechy, Slováky a Němci. Kováč, D., Malíř, J., Marková, M., Mommsen, H. (ed.). Brno 2000, 113-177. A kapitola „Právo na sebeurčení není všemocné zaklínadlo ...“ v knize J. W. Brügel: *Češi a Němci 1918 – 1938*. Praha 2006 (český překlad), s. 76-85.

⁶¹K této problematice srovnej: Kural, V.: Tamtéž, s. 34-35, 92-93

Trapl, M.: Tamtéž, s. 183.

⁶²Dr. Fischer dostal na pražské schůzi České státopravně demokratické strany (vznik na jaře 1918) instrukce o zakládání okresních národních výborů, které měly za úkol připravit převzetí moci po deklaraci samostatnosti. Viz: Trapl, M.: *Politický vývoj*. c. d., s. 137.

obyvatelstva to bylo vnímáno jako vlastizrada. Též české deníky (např. Pozor, Našinec, Proudý) podaly ihned ráno zprávu o proklamaci pražského národního výboru, která byla také publikovaná na veřejných místech a na každém nároží. Následovaly návštěvy jednotlivých státních úřadů delegací Národního výboru (Fischer, Časný, Mlčoch, Okleštěk, Světlík) za účelem vést s nimi jednání o převzetí moci. Navštěvované úřady se podrobily národnímu výboru a celé převzetí moci proběhlo bezproblémově. Jistá nedůvěra zůstala po návštěvě posádkového velitelství vůči jejímu veliteli polnímu podmaršálkovi Walteru Schreitterovi.⁶³ Radnice zůstala prozatím pod správou Němců, avšak ne na dlouho. Oficiální oslavy vzniku samostatného státu začaly až třetího listopadu 1918, poněvadž existovaly obavy z nepokojů. Nadšení českého obyvatelstva v Olomouci i v okolí bylo však tak obrovské, že lidé začali proudit už od rána do Olomouce, kde se po průvodu městem shromáždili a po čtvrté hodině odpoledně se konala improvizovaná slavnost (cca. 25 000 lidí) před radnicí na náměstí. Po zpěvu písně *Kde domov můj* ohlásil Richard Fischer z balkonu radnice v prvním českém projevu v tomto domě, že úřady jsou pod kontrolou Národního výboru a zároveň vyzval přítomné k zachování klidu a pořádku. Pozval je na oslavný tábor lidu v 3. listopadu 1918. Následovaly projevy dalších členů Národního výboru. Tábor lidu, kterého se zúčastnilo cca. 60 000 lidí z Olomouce a z blízkého i vzdáleného okolí, se stal pravděpodobně největší manifestací v dějinách Olomouce. Radost ze samostatnosti vyjádřili čeští obyvatelé z Olomouce a z okolí nejen manifestací nebo průvody, nýbrž též vyvěšováním národních červenobílých praporů a vlajek ve slovanských barvách, odstraněním rakouských dvojhlavých orlů, německých nápisů na úředních budovách a jiných symbolů zaniklé monarchie.⁶⁴

⁶³Vlídnu a smířlivou reakci podmaršála Schreittera vysvětlovala Z. Svozilová-Žáčková ve své diplomové práci tím, že jeho choť měla majetek v Praze, o který by možná přišel, pokud by odmítl se podrobit české delegaci. Viz: Svozilová-Žáčková, Z.: *Politický a kulturní vývoj Olomouce v letech 1918-1923* (Diplomová práce), c. d., s. 18.

O negativním postoji německé vojenské rady (založená ihned po převratu) k vzniku ČSR a její činnosti v prvních dnech převratu napsal Bruno Mauler v německých listech *Olmützer Blätter*. Zmínil se též o roli starosty Brandhubera a podmaršálkovi Schreitterovi. Mauler, B.: *Herbst 1918 (Eine Dokumentation)*. In: *Olmützer Blätter*, č. 9, roč. 23, 1975, s. 133-135.

⁶⁴K událostem okolo 29. 10. 1918 v Olomouci srovnej: Svozilová – Žáčková, Z.: Tamtéž, s. 15-19

Svozil, B.: *Kulturně politický vývoj Olomouce v letech 1918-1920* (Diplomová práce), Olomouc, FF UP, 1983, s. 11-12.

Trapl, M.: *Politický vývoj*. c. d., s. 136-138.

Německé obyvatelstvo bylo převratem zaraženo a nebylo v prvních dnech schopno žádného odporu, s výjimkou ojedinělých střetnutí na předměstích⁶⁵ a pohružkou násilí ze strany německé mládeže, pokud by 3. listopadu 1918 došlo k vyvěšení slovanského praporu a proniknutí Čechů na radnici, což se nakonec nestalo.⁶⁶ Mezi německy mluvícím obyvatelstvem vládly na počátku obavy před českou odvetou za německé chování vůči Čechům v rakousko-uherské monarchii. Člen Národního výboru se snažil tyto obavy rozptýlit, když na táboru lidu prohlásil, že „*se také o ně (o Němce – pozn. MT) postaráme, aby oni netrpěli pod československou správou tak, jak jsme trpěli my v jejich Rakousku.*“⁶⁷ I když se německé obyvatelstvo chovalo více méně pasivně, trval ještě několik dnů pocit, že situace je nejistá a to především kvůli olomoucké vojenské posádce, u které sloužil značný podíl německých vojáků⁶⁸ a její velení bylo pod německou kontrolou. Koneckonců přebírali čeští činitelé také postupně moc v posádkovém velitelství i na radnici. Německé vojenské jednotky odešly v první polovině listopadu 1918 a 12. listopadu 1918 se konala slavnostní přísaha české posádky, které se zúčastnil též předseda Národního výboru Richard Fischer. Převzetí moci na radnici se protahovalo především proto, poněvadž německý starosta Karl Brandhuber oznámil 29. října 1918 zastupitelům Okresního národního výboru, že statutární město Olomouce se nepodrobí Okresnímu národnímu výboru, nýbrž že se obrátí pro další pokyny na místodržitelství v Brně. Okresní národní výbor vyzval v 7. listopadu 1918 městské zastupitelstvo k odstoupení z úřadu. Správu města měla převzít správní komise. Na schůzi předsednictva národního výboru se starostou Brandhuberem a městskou radou na radnici 10. listopadu 1918 požádali české zastupitele, aby městský výbor den poté odstoupil. Dále byli

⁶⁵Ve svých vzpomínkách popsal B. Mauler, jaké překvapení představoval převrat pro německé obyvatelstvo. „*Die Ereignisse des 28. Oktober 1918 haben die gesamte deutsche Bevölkerung von Olmütz überrascht. Jeder hatte wohl die dicke Luft verspürt, die seit Monaten wehte, aber niemand ließ sich im Traume einfallen, daß die Auflösung der Österr.-Ungarischen Monarchie in ihre Bestandteile Wirklichkeit werden sollte. Deshalb war auch die deutsche Bevölkerung erstarrt, als vereinzelte Fahnen in der tschechischen Trikolore weiß-blau-rot die Häuser schmückten, einzelne Trupps entlassener russischer Kriegsgefangener mit fraglichem Gelichter aus der Umgebung, bewaffnet mit Sensen und Dreschflegeln und teilweise mit Gewehren durch die Straßen zogen.*“ Překlad citátu: „*Události 28. října 1918 překvapily veškeré německé obyvatelstvo Olomouce. Každý asi cítil už celé měsíce, že je něco ve vzduchu, ale nikoho ani ve snu nenapadlo, že se rakousko-uherská monarchie rozpadne na jednotlivé části. Proto bylo také německé obyvatelstvo zaskočeno, když sporadické vlajky české bílo-modro-červené trikolóry ozdobily domy a jednotlivé skupiny propuštěných ruských zajatců táhly ulicemi z okolí, nejistě, ozbrojeni kosami a cepy a částečně zbraněmi.*“ Viz: Mauler, B.: *Herbst 1918 (Eine Dokumentation)*. c. d., s. 133.

V Pavlovicích byly strhávány slovanské prapory. Viz Trapl, M.: Tamtéž, s. 139.

⁶⁶Viz: Svozil, B.: *Kulturně politický vývoj Olomouce v letech 1918-1920*. c. d., s. 12-13.

⁶⁷*Mährisches Tagblatt*. 30. 10. 1918. Citované podle Trapl, M.: *Politický vývoj*. c. d., s. 139.

⁶⁸O činnosti německé vojenské rady podal svědectví B. Mauler v svých vzpomínkách na podzim 1918. Viz: Mauler, B.: *Herbst 1918 (Eine Dokumentation)*. c. d., s. 133-135.

Němci na této poradě informováni o složení správní komise, ve které by měli Češi zastoupení po šestnácti členech a olomoučtí Němci po osmi. Reprezentantům olomouckých Němců bylo zaručeno, že německé kulturní a humanitární instituce zůstanou nedotknutelné. Dále bylo dohodnuto, že starosta Karl Brandhuber o rozhodnutí městské správy podá zprávu do šesti hodin večer 11. listopadu 1918. Po projednání českých nároků bylo rozhodnuto, že městské zastupitelstvo odstoupí do stanovené časové lhůty a to pod tlakem okolností, aby byl zachován klid a veřejný pořádek a zajištěno zásobování obyvatelstva. Národnímu výboru bylo v odpovědi dále sděleno de facto uznání českého státu. Bylo též upozorněno na to, že rozdělení počtu českých a německých zastupitelů je považováno za nespravedlivé. Další požadavky se týkaly akceptování rovnosti němčiny s češtinou ve správní komisi, rovný přístup k městským nadacím a fondům pro Čechy a Němce a zachování status quo vzhledem ke školské a kulturní oblasti. Do budoucí správní komise byli městskou radou navrženi Friedrich Galle (obchodník), Julius Grün (úředník), Alfred Kraus (zubní lékař), Rudolf Salinger (pekařský mistr), Josef Schinzel (kanovník), Rudolf Tallaschek (profesor na obchodní akademii), Oskar Theimer (právník) a Josef Föhner (právník). Ustanovení správní komise se ještě protáhlo. Čeští politici se jednak nedohodli na personálním obsazení, a dále se Němci ohradili proti personálnímu návrhu na místo vládního komisaře ze strany národního výboru, který se jednohlasně vyjádřil pro dr. Richarda Fischera. Olomoucká německá národní rada (ustanovená po převratu), která si přála v úřadě vládního komisaře místo politika spíše úředníka, si proto u moravského místodržitelství stěžovala, avšak neúspěšně. Moravské místodržitelství zamítlo protest 16. listopadu 1918 a potvrdilo Richarda Fischera v úřadě. Žádost židovské národní rady (ustanovená též po převratu) o dva mandáty ve správní komisi byla zamítnuta, poněvadž se jednalo pouze o kompromis mezi českými a německými zastupiteli města.⁶⁹ Správní komise oficiálně začala se svou prací 17. listopadu 1918, kdy se v slavnostní atmosféře konala v zasedacím sále městské radnice její první schůze. Při této příležitosti Richard Fischer ve svém projevu zdůraznil, že olomoučtí Němci nemusí mít strach o svou národnost, jazyk ani kulturu, ovšem pod podmínkou, že se budou k novému státu

⁶⁹Za poskytnutí dvou mandátů byla židovská národní rada ochotná podporovat Čechy v budoucích volbách. Viz: Trapl, M.: *Politický vývoj*. c. d., s. 140.

chovat loajálně. Správní komise vedla správu města do voleb do městského zastupitelství, které byly uspořádány 15. června 1919.⁷⁰

Jak už bylo zmíněno, proti převzetí moci po vyhlášení samostatnosti ČSR se německé obyvatelstvo se svými politickými reprezentanty výrazně aktivně nepostavilo, což ale neznamenalo, že se nechali událostmi úplně „převálcovat“. Konfrontace se novými politickými poměry určovala pocit nutnosti bránit zájmy německého obyvatelstva a zajistit si co nejlepší pozice při vyjednávání o dalších krocích politického vedení Němců. K opatřením, která provedlo městské zastupitelstvo před odstoupením a která měla zlepšit pozice olomouckých Němců, patřilo např. povýšení mnoha úředníků do vyšších tříd, prodloužení výpovědní lhůty kancelářských sil ze 14 dnů na rok, vystavení výhodných nájemních smluv pro německé spolky (např. *Deutsches Casino/Kasino*, *Schlaraffia*) nebo to, že se město vzdalo předkupního práva na domy a do výboru městské spořitelny byli zvoleni aktuální členové městského zastupitelstva. V prvních týdnech ještě olomoučtí Němci doufali, že jejich město bude začleněno do provincie Sudetenlandu. Možné přiřazení tří velkých jazykových ostrovů (Brno, Olomouc a Jihlava) do německých provincií na Moravě bylo také formou zákona schváleno rakouským parlamentem 22. listopadu 1918. Začlenění Olomouce do provincie Sudetenlandu bylo ale zabráněno.⁷¹ Před politickým uklidněním po podepsání Saint-Germainské mírové smlouvy vypukly největší nepokoje ze strany Němců v Československu v den voleb do rakouského parlamentu 4. března 1919⁷², kdy byla Němcům z českých zemí československou vládou zakázána účast ve volbách, avšak v Olomouci velké nepokoje nebyly. Pro jistotu dal vládní komisař Fischer před dnem voleb do rakouského parlamentu pokyn, aby bylo vydání místního německého deníku *Mährisches Tagblatt* zabaveno, poněvadž pro německorakouské Národní shromáždění zveřejnil deník informace o volebním hnutí na severní Moravě.⁷³

⁷⁰K problematice převzetí městské správy provedené zodpovědnými českými politickými orgány, resp. činiteli srovnej: Trapl, M.: Tamtéž, s. 139-143.

Zepek, F.: *Unsere Heimatstadt bis zur tschechischen Majorisierung – Olmütz von 1873 bis 1918*. c. d., s. 19.

⁷¹O tom, že takové plány měly být realizovány, svědčí skutečnost, že se Němci začali organizovat vojensky a okupovali důležité železniční tratě (jednak z Olomouce do Šumperka, jednak z Olomouce do Opavy). Viz: Trapl, M.: Tamtéž, s. 141.

⁷²K protičeské demonstraci a jejím následkům pro českoněmecké vztahy viz blíže Kural, V.: *Konflikt místo společenství?*. c. d., s. 15-16.

Seibt, F.: *Deutschland und die Tschechen*. c. d., s. 255.

⁷³K postoji olomouckých Němců i jejich politické reprezentace během převratu a po něm srovnej:

2. 2. 2 Složení obyvatelstva a vytvoření Velké Olomouce

Změna politických poměrů vynesla znovu na povrch citlivou otázku pravdivého zjištění národnostního složení města, které prodělalo od posledního sčítání lidu v roce 1910 mnohé změny. Blížící se komunální volby, které se měly konat 15. června 1919, si vynutily v Olomouci mimořádné sčítání lidu, hlavně proto, aby se volby nekonaly podle starého volebního řádu (podle příslušnosti k národnostním katastrům). Olomouc nebyla jediným městem, kde se konalo mimořádné sčítání lidu, podobně postupovalo i Brno. Termín sčítání lidu v Olomouci byl 13. ledna 1919 stanoven na 1. března téhož roku. Sčítací formuláře byly sestaveny podle brněnského vzoru a sčítání proběhlo v domácnostech za přítomnosti městských strážníků, zřízců a dvou občanských důvěrníků, jedním české a jedním německé národnosti, kteří byli pověřeni sčítací komisí, jež byla odpovědným orgánem za organizaci celé akce. V komisi bylo zastoupeno osm Čechů a čtyři Němci. Výsledky analyzovala pro tento účel založená Sčítací kancelář královského hlavního města Olomouce. Pomocí sčítání se evidovaly osobní údaje, povolání, národnost, náboženství a délka pobytu ve městě. Předmětem zájmu nebyla už obcovací řeč, nýbrž národnost, což jednak umožňovalo židovským obyvatelům hlásit se k židovské národnosti a jednak zamezilo nátlaku sčítacích komisařů vzhledem k jazyku, v němž občan obcovoval v zaměstnání nebo ve veřejné sféře na jedné straně a jazyku, který používal doma na straně druhé. Sčítání lidu předcházela v obou národních komunitách kampaň, aby se obyvatelé hlásili ke své národnosti. K tomu například vyzvala na německé straně 16. února 1919 Německá národní rada. Oporou kampaně hlasování ve prospěch své národnosti se stal též místní český a německý tisk (např. *Pozor a Mährisches Tagblatt*). Ve výsledku sčítání se odrazilo to, čeho se Němci báli a v co Češi doufali. Národnostní poměr se v porovnání s výsledky z roku 1910 úplně obrátil. K ozřejmění následovně uvádím údaje sčítání z roku 1910 a 1919.⁷⁴

Trapl, M.: *Politický vývoj*. c. d., s. 140-141.

Trapl, M.: *Národní otázka v moravských městech po vzniku Československa*. c. d., s. 183.

⁷⁴K problematice sčítání lidu srovnej: Trapl, M.: *Politický vývoj*. Tamtéž, s. 141-142.

Trapl, M.: *Národní otázka v moravských městech po vzniku Československa*. Tamtéž, s. 184.

Složení obyvatelstva Olomouce v roce 1910:⁷⁵

Rok	český76 jazyk	německý jazyk	jiné	celkový počet obyvatel	civilní obyvatelstvo	počet vojáků	židovské náboženství
1910	8.030	13.253	962	22.245	19.286	2.959	1.679

Složení obyvatelstva k 1. 3. 1919⁷⁷

Rok	česká národnost	německá národnost	židovská národnost včetně vojska	česká národnost včetně vojska	německá národnost včetně vojska	celkový počet obyvatel
1919	9.722 (40,86%)	8089 (34%)	1011 (4,25%)	14.454 (60,75%)	8.158 (34,29%)	23.791

Národnostní složení v židovské obce k 1. 3. 1919⁷⁸

národnost	počet
židovská	1.011 (51,48%)
německá	639 (37,72%)
české	44 (2,60%)
celkový počet příslušníků izraelského náboženství	1.694

Když bereme v úvahu, že dřívější sčítání lidu započítávalo vojáky k obyvatelstvu, je srovnáváním údajů v obou tabulkách rozeznatelné, že se výrazně zvýšil podíl českého obyvatelstva a zároveň se redukoval v podobně velkém rozsahu počet Němců ve městě, způsobený výměnou kategorie obcovací řeči za národnost ve sčítacím formuláři a tímto se též umožnilo židovskému obyvatelstvu hlásit se ke své národnosti, což velká část z nich udělala. Především změna způsobu sčítání lidu je považována za hlavní důvod poklesu německého obyvatelstva nejen v rámci mimořádného sčítání v roce 1919 v Olomouci, ale též v rámci celostátního sčítání lidu v roce 1921. Dále k tomu přispělo snížení počtu vojáků německé národnosti v posádce i úbytek obyvatelstva důsledkem války.⁷⁹

⁷⁵Tabulka byla zpracovaná na základě údajů ze statistických ročenek hlavního města Olomouce. Viz: *Der Statistischen Jahrbücher der königlichen Hauptstadt Olmütz*. 5. svazek, c. d., s. 158. *Statistická ročenka, hlav. města Olomouce*. 4. svazek. Olomouc 1933, s. 10.

⁷⁶Čeština jako samostatná obcovací řeč nebyla uvedena. Existovala jen kategorie „Böhmisch-Mährisch-Slowakisch“. Viz Poznámka 43.

⁷⁷Tabulka byla zpracovaná na základě údajů ze statistické ročenky hlavního města Olomouce. Viz: *Statistická ročenka hlav. města Olomouce*. 7. svazek, c. d., s. 126.

⁷⁸Tamtéž.

⁷⁹K této problematice srovnej: Kural, V.: *Konflikt místo společenství?* c. d., s. 27, 85-86.

I v budoucnu se zjištěné národnostní složení města vyvíjelo ve prospěch českého obyvatelstva města. Zapříčinil to v podstatě návrh na vytvoření Velké Olomouce, podaný správní komisí Richardem Fischerem 9. prosince 1918. Vedle očekávaného většího rozvoje města, který byl jak známo před válkou brzděn strachem německého městského zastupitelstva před připojením českých obcí, mělo toto rozšíření města definitivně zabezpečit českou převahu v Olomouci. Pochopitelně měli čeští a němečtí zastupitelé ve správní komisi rozdílné představy o tom, se kterými obcemi by bylo vhodné vést jednání o připojení. Hodolany připadaly pro českou stranu v úvahu, protože obec byla převážně obývána českými občany. Němečtí zastupitelé se naopak vyslovili pro připojení Nové Ulice, která patřila k převážně německým obcím v okolí. Nakonec bylo město dle zákona 16. dubna 1919⁸⁰ rozšířeno o 13 obcí, mezi nimi byly též dvě města (už zmíněné Hodolany a Nová Ulice). Kromě Nové Ulice mělo dalších pět obcí převahu německého obyvatelstva. Jednalo se o Neředín, Nové Sady, Nový Svět, Povel a Pavlovičky (do roku 1919 nazýváno Pavlovice). S vytvořením Velké Olomouce se upravil také počet členů v městském zastupitelstvu. Městské zastupitelstvo mělo nyní 60 členů. Vzhledem k národnostnímu složení přispěla Velká Olomouc k upevnění národnostní struktury města, jak bylo zjištěno v rámci mimořádného sčítání lidu v roce 1919. Národnostní složení Velké Olomouce a vnitřního města ve roce 1921 a v roce 1930 ukazují následující tabulky.⁸¹

*Velká Olomouc*⁸²

Rok	česká národnost	německá národnost	židovská národnost	jiné	cizozemci	celkový počet obyvatel
1921	39.213(68,55%)	15.818(27,65%)	792(1,38%)	220	1.163	57.206
1930	47.861(72,04%)	15.017(22,60%)	917(1,38%)	1696	949	66.440

Seibt, F.: *Deutschland und die Tschechen*. c. d., s. 258.

Trapl, M.: *Politický vývoj*. c. d., s. 148-149.

⁸⁰Zákon byl téhož dne schválen Revolučním Národním shromážděním podle vládní osnovy o volbách ve Velké Praze. Viz: Trapl, M.: *Tamtéž*, s. 143.

⁸¹Viz: *Tamtéž*, s. 142-143.

⁸²*Statistický lexikon obcí na Moravě a ve Slezsku*. Úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920. čís. 266 Sb. zák. a nař. Vydán ministerstvem vnitra a státním úřadem statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 15. února 1921. Praha 1924, s. 63.

Statistický lexikon obcí v Republice Československé. Úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920. čís. 266 Sb. zák. a nař. Vydán ministerstvem vnitra a státním úřadem statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 1. prosince 1930, II. Země Moravskoslezská. Praha 1935, s. 85.

Trapl, M. a kol.: *Historický místopis politického okresu Olomouc – město 1848-1960*. c. d., s. 18

Rok	česká národnost	německá národnost	židovská národnost	jiné	cizozemci	celkový počet obyvatel
1921	14.487(60,19%)	8.208(34,10%)	578(2,40%)	153	643	24.069
1930	15.832(64,40%)	6.718(27,33%)	neuvedeno	1.543	490	24.583

Tabulky ukazují, že během první Československé republiky byla Olomouc českým městem se silnou německou menšinou. Nejen že obyvatelstvo v rámci Velké Olomouce bylo převážně české, ale i ve vnitřním městě tvořili Češi většinu. Zatímco během 10 let stoupl podíl Čechů vzhledem k celkovému počtu obyvatelstva, ve stejném období podíl Němců klesl.

Celkový demografický vývoj Němců v porovnání s vývojem českého obyvatelstva v českých zemích byl dlouhodobě klesající. Mezi lety 1880 až 1930 se snížil počet německého obyvatelstva oproti českému o 7%. Příčiny tohoto poklesu jsou různé. Na jedné straně se jednalo o konjunkturální ztráty (způsobené změnou obcovací řeči), na straně druhé o ztráty nenarozených, což znamená „ztráty, které sudetští Němci utrpěli v důsledku populačního výpadku.“⁸⁴ K tomu přispěla především mezi roky 1910 a 1921 austroněmecká politika v monarchii, první světová válka s jejími padlými vojáky, kdy v porovnání s rakouskými Němci a říšskými Němci padlo více Němců z českých zemí, a rovněž i válečné důsledky sociálně politického druhu, které vedly k tomu, že se nenarodily děti, které by se mohly teoreticky narodit v období míru. Ztráty se odhadují na cca. 580 000 osob. I přes to vykazovala německá menšina v Československé republice za první republiky přírůstek. Spolu s Pobaltím patřila ve střední Evropě k těm menšinám, jejichž počet obyvatelstva rostl. Avšak i přes tento růst počet Němců v ČSR v porovnání s vývojem jiných národností žijících v Československu klesl. Souvisí to též se sociální strukturou, kde existovala určitá souvislost mezi venkovským obyvatelstvem a populačním přírůstkem. Mezi Němci v ČSR byl právě podíl venkovského obyvatelstva menší než mezi Čechy a Slováky. Rozdíl se ale v rámci

⁸³Viz: *Statistický lexikon obcí na Moravě a ve Slezsku*. Tamtéž, s. 63.

Statistický lexikon obcí v Republice Československé. Tamtéž, s. 85.

⁸⁴Kural, V.: *Konflikt místo společenství?*. c. d., s. 86. V. Kural se tady odvolával na termín, který zavedl J. Weirich.

pokračující industrializace zmenšil.⁸⁵ I když nebyl pokles německého obyvatelstva v Československu alarmující, byl vnímán se zneklidněním, a to především na Moravě. Populační trend mezi Němci v ČSR se ubíral směrem k hranici 20%, která představovala nebezpečí pro jazyková práva tamějšího německého obyvatelstva, poněvadž v komunitách, kde žilo méně než 20% příslušníků nemluvících českým nebo slovenským jazykem, byla jediným oficiálním jazykem státní řeč, tedy čeština nebo slovenština. Výsledky sčítání lidu pro Velkou Olomouc jsou zcela ve shodě s celkovým populačním trendem u Němců na Moravě. Právě otázka jazykových práv se stala jedním z hlavních témat v rámci snah o posílení pozice německé menšiny v Československé republice. Též v místním německém tisku byly zveřejněny články o tom, že místní Němci mají aktivně používat a vymáhat svá jazyková práva, která jim podle zákona náležejí, aby si v opačném případě sami neuškodili. V boji o „každý hlas k německé národnosti“ v Olomouci, ale nejen tam, hrála důležitou roli místní židovská komunita, která se před válkou při sčítání lidu, jak už bylo zmíněno, většinou přikláněla spíše k německé národnosti, a to též po válce. I po zavedení principu národnosti ve sčítacím formuláři se v roce 1921 velký počet olomouckých Židů hlásil k německé národnosti, což bylo v statistické ročence komentováno takto:⁸⁶ „*Proti sčítání obecnímu z r. 1919 jest ve vnitřním městě úchylka jediné u národnosti židovské; ..., ...Židé dali si zapsati zase většinou národnosti německou a pouze 578 židovskou.*“⁸⁷

⁸⁵Viz Kural, V.: Tamtéž, s. 86 - 87.

Seibt, F.: *Deutschland und die Tschechen*. c. d., s. 243-245.

⁸⁶K demografickému vývoje německého obyvatelstva v českých zemích, resp. v ČSR srovnej: Kural, V.: Tamtéž, s. 87-88, 94-97.

Viz dále: *Mährisches Tagblatt*. 10. 11. 1921, s. 1; 6. 8. 1925, s. 3; 1. 3. 1926, s. 1.

S posuzováním jazykového práva z hlediska německých právníků v 1. ČSR se zabýval blíž S. Müller ve svém článku „*Das Sprachenrecht der ersten Tschechoslowakischen Republik im Urteil deutscher Juristen*“. In: *Die böhmischen Länder in der deutschen Geschichtsschreibung seit dem Jahre 1848*. díl II. Vorträge des 3. Aussiger Kolloquiums des Instituts für slawisch-germanische Forschung an der J. E. Purkyně-Universität in Aussig, des Archivs der Akademie der Wissenschaften der Tschechischen Republik in Prag, des Instituts für deutsche und österreichische Studien an der sozialwissenschaftlichen Fakultät der Karlsuniversität Prag und des Museums der Stadt Aussig (25. - 26. 08. 1996). Ústí nad Labem 1997, s. 81-93.

⁸⁷*Statistická ročenka hlav. města Olomouce*. 7. svazek, c. d., s. 127.

S problematikou národní identity Židů v Čechách za období první Československé republiky se zabývala K. Čapková ve své monografii *Češi, Němci Židé? Národní identita Židů v Čechách 1918-1938*, (dále jen: *Češi, Němci Židé?*). Praha-Litomyšl 2005. Tematicke vztahu židovské populace k 1. ČSR se věnovala H. Krejčová v svém článku *Die Loyalität der Juden in der ersten Tschechoslowakischen Republik*. In: M. Schulze Wessel (ed.), *Loyalitäten in der Tschechoslowakischen Republik 1918-1938 – Politische, nationale und kulturelle Zugehörigkeiten*. München 2004, s. 193-201.

Následující tabulka ukazuje, že jen cca. 40% olomouckých občanů izraelského vyznání se při sčítání lidu provedeném v letech 1921 a 1930 přihlásilo k židovské národnosti. Většina Židů se podle toho hlásila k národnosti jiné.

Počet příslušníků židovské náboženství a židovské národnosti ve srovnání za roky 1921 a 1930 (za Velkou Olomouc)⁸⁸

Rok	Židovské náboženské vyznání	Židovská národnost
1921	2.077	792(38,13%)
1930	2.198	917(41,72%)

Není proto divu, že reprezentanti německé společnosti v Olomouci se snažili nejen apelovat na místní německy mluvící obyvatele, aby se hlásili k německé národnosti, nýbrž také na německy mluvící Židy. V předvečer sčítání lidu byla v deníku *Mährisches Tagblatt* zveřejněná výzva, která se obracela na sudetskou německou společnost, včetně německy mluvících Židů. Zajímavá je v ní použitá argumentace. Pojem národnost ve sčítacím formuláři byl postaven na roveň s pojmem mateřská řeč, což se opíralo o nařízení o sčítání lidu z roku 1930, které určovalo, že národnost se zjistí na základě mateřské či obcovací řeči. Podle autorů článku nestála za rozhodnutím pro německou národnost nacionální otázka, nýbrž otázka zabezpečení práva používat německý jazyk na oficiální úrovni i v hospodářské sféře.⁸⁹

2. 2. 3 Politická orientace olomouckých Němců

Proměny, které doprovázely vznik nového Československého státu, se týkaly též tradiční struktury politických stran v českých zemích, které se začaly formovat v podmínkách rakousko-uherské monarchie. Zatímco restrukturalizace českých stran v novém státě proběhla po převratu téměř paralelně s přeměnou starého politického systému na československý stát demokratického charakteru, probíhalo vytváření samostatných německých politických

⁸⁸Viz: *Statistický lexikon obcí na Moravě a ve Slezsku*. c. d., s. 63.

Statistický lexikon obcí v Republice Československé. c. d., s. 85.

⁸⁹Viz: *Mährisches Tagblatt*. 25. 11. 1930, s. 1-2. K obtížnosti při volbě národnosti na základě mateřské řeči mezi židovským obyvatelstvem viz blíže: Čapková, K.: *Češi, Němci Židé?* c. d., s. 41-53.

organizací na základě už v monarchii existujících politických stran, resp. hnutí, v rámci ČSR pomaleji. Souviselo to s celkovým postojem německé společnosti v českých zemích vůči novému státu v prvních letech existence Československé republiky. Politická reprezentace Němců v českých zemích se nevzdávala naděje, že by na mírových konferencích mohla být jejich provincie nejen uznána, ale zároveň by bylo též dovoleno její sloučení s Německým Rakouskem a Německem. Proto došlo k restrukturalizaci německých politických stran v ČSR teprve v průběhu roku 1919, především po podepsání smlouvy v Saint-Germain (10. září 1919), po níž následovala nucená rezignace jejich poslanců v rakouském parlamentu. Jedině německá sociální demokracie (DSAP) byla založena již na přelomu srpna a září 1919. Tento proces byl víceméně ukončen v lednu 1920 transformací Svazu zemědělců (BdL) do strany s celostátní působností. K nejvýznamnějším německým politickým stranám, které v období první republiky existovaly a v politickém dění Olomouce hrály jistou roli, patřily Německá sociální demokratická strana, Německá křesťansko-sociální strana lidová (DCSVP), Německá národně socialistická strana dělnická (DNSAP), Německá národní strana (DNP), Svaz zemědělců (BdL) a Sudetoněmecká strana (SdP).⁹⁰ Postoj politických představitelů Němců v ČSR a preference německy mluvícího obyvatelstva při hlasování ve volbách prošel během existence republiky mnoha stádii vývoje. Počáteční odmítavý postoj se pozvolna transformoval u některých stran do postoje aktivistického. Zejména v druhé polovině 20. let 20. století byla aktivistická politika a ochota ke spolupráci podporována většinou německy mluvícího obyvatelstva v zemi i v Olomouci. Největší úspěch představoval vstup dvou aktivistických stran do vlády (DCSVP a BdL), později následován ještě vstupem DSAP. Pozitivní proměně postoje většiny politických reprezentantů vůči státu a ekonomická i sociální stabilita, kterou se vyznačovala ČSR ve 20. letech, především v porovnání se sousedním Německem a Rakouskem, přispěly k zvýšení akceptace „nechtěného“ státu mezi německým obyvatelstvem v Československu. Československé politice se ale nepodařilo nadchnout Němce v ČSR pro státní ideu. Místo toho se rozvinula ochota pragmaticky se aranžovat. F. Seibt výmluvně napsal ve své knize *Deutschland und die Tschechen*: „Der Staat war also am Ende seines ersten Lebensjahrzehnts wohl ein

⁹⁰Bliže k restrukturalizaci politických stran v Olomouci viz Trapl, M.: *Transformace politických stran v Olomouci do nového státu po říjnu 1918*. In: Střední Morava, č. 30, roč. 16, Olomouc 2010, s. 4-14.

*akzeptabler Wirt für alle Gäste in seinem Haus, und viele trugen ihn klaglos, besonders nach der sehr deutlichen Wahlniederlage der nationalen Rechten 1925 ...*⁹¹

Integrační postavou se stal prezident republiky T. G. Masaryk. Od počátku 30. let se podpora aktivistické politiky postupně proměnila zpět k počátečnímu negativismu, tentokrát v podobě nově založené Sudetoněmecké vlastenecké fronty (SHF, 1933), ze které po rozpuštění tradičních negativistických a protistátních stran DNP a DNSAP vznikla v roce 1935 SdP. Tento vývoj v olomoucké německé společnosti se odráží též v parlamentních volebních výsledcích za první republiky. Za hlavní příčinu, která vyvolala postupný odklon od aktivistických a státem podporovaných stran k negativistickému hnutí SHF a později sudetoněmecké straně, se považuje světová hospodářská krize, která vypukla v roce 1929 a která se zpožděním zastihla ČSR, kde trvala déle. Hospodářskou krizi doprovázela vysoká nezaměstnanost obzvláště mezi Němci, kde byla dokonce dvojnásobně vyšší než mezi Čechy. Situaci komplikovala též skutečnost, že nezaměstnanost nejenže trvala několik let, nýbrž že se jednalo navíc o nezaměstnanost strukturální. Její rozsah a délka přispěly mezi Němci v ČSR k negativnímu postoji vůči státu, zostříla soupeření a odhalila skryté a nevyřešené spory mezi oběma národnostmi. Schopnost řešit nejen ekonomické problémy Němců v Československu, ale též otázky okolo jejich postavení v rámci Československého státu připisovali Němci stále méně aktivistickým stranám, nýbrž novému nacionalistickému hnutí SHF, resp. později SdP, tedy straně, která se postupně rozešla se svou počáteční proklamovanou loajalitou vůči ČSR a podílela se, podporována Německem, na rozkladu ČSR. Vedle tohoto vnitrostátního přesunu politických preferencí je nutno konstatovat, že Němci v Československu stále intenzivněji sledovali se sympatiemi vývoj v sousedním Německu, které se pod vedením NSDAP dostalo z krize dříve než ČSR a které zastávalo druh nacionalismu založeném na rase.⁹²

⁹¹Překlad citátu: „*Stát byl tedy na konci svého prvního desetiletí života zřejmě akceptovatelným hospodářem pro všechny hosty ve svém domě a mnozí ho podporovali bez výčitek, zvláště po velmi jasné volební porážce národních pravicových stran v roce 1925.*“ Viz: Seibt, F.: *Deutschland und die Tschechen*. c. d., s. 294.

⁹²Podklady k zobrazení vývoje politické orientace Němců v ČSR poskytly: Kural, V.: *Konflikt místo společnosti?*. c. d., 38, 103-209.

Seibt, F.: *Deutschland und die Tschechen*. c. d., s. 278-296, 319-337.

Trapl, M.: *Politický vývoj*. c. d., s. 146-147.

Bliže k roli německých politických stran mezi 1918 a 1938 v 1. ČSR se zabývaly následující publikace, které představují jen výběr.

Popsaný vývoj odráží v olomoucké německé společnosti též výsledky parlamentních voleb konaných za první Československé republiky, jak zobrazuje následující tabulka.

Výsledky jednotlivých německých stran v parlamentních volbách v 1. ČSR⁹³

Strana	1920	1925	1929	1935
Německá sociální demokracie (DSAP)	2.680 (31,98%)	1.400 (17,35%)	2.000 (25,33%)	1.072 (13,78%)
Německá křesťansko-sociální strana lidová (DCSVP)	800 (9,55%)	1.970 (24,41%)	1.805 (22,86%)	1.251 (16,09%)
Německá národně socialistická strana dělnická (DNSAP; 1920 s DNP)	-	1.230 (15,24%)	1.617 (20,48%)	-
Německá národní strana (DNP)	2.980 (35,56%)	2.490 (30,86%)	1.054 (13,35%)	-
Německá strana demokratická a svobodomyšlná	1.680 (20,05%)			
Svaz zemědělců (BdL)	240 (2,86%)	980 (12,14%)	1.419 (17,97%)	108 (1,39%)
Sudetoněmecká strana (SdP)	-	-	-	5.060 (65,06%)
Sudetoněmecký volební blok	-	-	-	286 (3,68%)
Celkový počet německých voličských hlasů	8.380	8.070	7.895	7.777

Tabulka ukazuje, že i v Olomouci došlo během 20. let 20. století k poklesu sympatií vůči negativistickým stranám a k posílení aktivistických stran, i když se výsledky voleb v Olomouci v roce 1925 lišily od všeobecného vývoje ve státě. Nejsilnější německá strana (mezi německými stranami) byla tehdy DNP, kterou teprve na druhém místě následovala DCSVP, strana, která měla v následujícím roce spolu s další německou stranou (BdL) vytvořit první československou vládu s participací německých stran. Kromě toho srovnání výsledků z roku 1920 s rokem 1925 ukazuje, že DCSVP a BdL patřily mezi strany, které vykazovaly přírůstek hlasů voličů. Jak ukazují výsledky z roku 1929, ve volbách i v Olomouci se

Bosl, K.: *Die Erste Tschechoslowakische Republik als multinationaler Parteienstaat*. Vorträge der Tagung des Collegium Carolinum in Bad Wiessee vom 24. bis 27. November 1977 und vom 20. bis 23. April 1978. München Wien 1979.

Broklová, E. *Politická kultura německých aktivistických stran v Československu 1918-1938*. Praha 1999.

Brügel, J.W.: *Češi a Němci 1918-1938*. c. d.

Cesár, J., Černý, B.: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*. 1. díl (1918-1929). Praha 1962.

Cesár, J., Černý, B.: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*. 2. díl (1930-1938). Praha 1962.

⁹³Tabulka byla zpracovaná na základě údajů v historickém místopisu politického okresu Olomouc – město. Viz: Trapl, M. a kol.: *Historický místopis politického okresu Olomouc – město 1848-1960*. c. d., s. 100.

prosadily německé strany, které byly činné v duchu spolupráce, což se též zrcadlilo v rámci diskuse o společné kulturní spolupráci obou národností. Zcela ve shodě se změnou politické orientace většiny voličů mezi Němci v ČSR ve 30. letech 20. století jsou výsledky voleb z roku 1935, které dokazují oblibu SdP mezi olomouckými Němci. Jiné německé strany nedostaly ani 5% německých volebních hlasů. Avšak v porovnání s předcházejícími volbami dostaly všechny německé strany dohromady volebních hlasů nejméně.⁹⁴

Na komunální úrovni nevystupovaly všechny německé strany v jednotlivých volbách do městského zastupitelstva samostatně. V rámci komunálních voleb kandidovala vždy samostatně sociální demokracie. Ostatní strany vytvořily jednu kandidátní listinu s názvem nejprve Německá svobodná volební skupina a později Německé volební společenství, avšak ne vždy se v něm spojily stejné strany⁹⁵. První volby tohoto druhu se konaly na jaře 1919, což vedlo po zamítnutí odkladu termínu voleb k tomu, že předvolební kampaň proběhla ve spěchu. Pro obě národnosti přišel tento termín nevhod. Po rozšíření města záleželo české straně na tom, aby se před volbami upevnila pozice městské správy a německá strana ještě neměla vytvořené samostatné politické strany, jak už bylo zmíněno, a proto chyběla též v Olomouci fungující struktura německých politických subjektů. Komunální volby v roce 1919 byly prvními volbami, které byly uspořádány podle všeobecného rovného a přímého hlasovacího práva. Další novinkou bylo, že poprvé mohly volit ženy. Volební výsledky potvrdily, že i mezi Němci v Olomouci převažovaly levicové sympatie. Německá sociální demokracie skončila na prvním místě mezi německými stranami a na druhém místě mezi všemi stranami hned po Československé sociální demokracii. Na druhém místě mezi německými stranami se umístila Německá svobodná volební skupina a na třetím a posledním místě němečtí křesťanští socialisté.⁹⁶ Na následující straně uvádím výsledky voleb do městského zastupitelstva během 1. ČSR (pro německé strany).

⁹⁴Trapl, M.: *Politický vývoj*. c. d., s. 152.

⁹⁵Samostatně kandidovaly jen DCSVP ve volbách 1919 a 1932 i DNSAP ve volbách 1932.

⁹⁶Trapl, M.: *Politický vývoj*. c. d., s. 144-145. Blíže k politické orientaci Němců v Olomouci a na Olomoucku srovnej především studii Bieberle, J.: *Olomoučtí Němci – (K 50. Výročí jejich přesídlení)*. c. d., s. 4-12.

*Výsledky voleb do městského zastupitelstva během 1. ČSR
(pro německé strany)⁹⁷*

Strana	1919	1923	1927	1932
Německá sociální demokracie (DSAP)	3.921 (49,45%)	1.270 (14,17%)	1.576 (20,67%)	1.573 (20,30%)
Německá svobodná volební skupina/od roku 1923 Německé volební společenství	2.974 (37,49%)	7.692 (85,83%)	6.049 (79,33%)	3.145 (40,60%)
Německá křesťansko-sociální strana lidová (DCSVP)*	1.037 (13,07%)			1.539 (19,87%)
Německá národně socialistická strana dělnická (DNSAP)*	-			1.490 (19,87%)
Celkový počet německých voličských hlasů	7.932	8.962	7.625	7.747

*Společně s jinými německými stranami kandidovaly DCSVP a DNSAP v rámci komunálních voleb v letech 1923 a 1927.

Německá sociální demokracie nebyla schopna zopakovat úspěch z roku 1919 v následujících volbách, kde ji volilo mezi 14% až 20% německých voličů. Německé volební společenství získalo v dalších obecních volbách vždy nejvíce hlasů. V městském zastupitelstvu byly německé strany podle aktuálního výsledku volby zastoupené a zástupce nejsilnější německé strany zaujímal též pozici buď prvního nebo druhého náměstka. Rozpuštění strany DNP a DNSAP v roce 1933 se odrazilo též v sestavení městského zastupitelstva a ve složení různých městských komisí. Svoje mandáty složili všichni zástupci DNSAP a též zástupce DNP, která v předcházejících volbách kandidovala v rámci Německého volebního společenství. Druhý náměstek Eduard Wyličil, který zaujímal toto místo po smrti Rudolfa Sallinger, byl vystřídán německým aktivistickým politikem Wladimírem Schmiedlem. Členové těchto dvou stran museli též odejít z městských komisí jako např. Fritz Czermak (DNP), který byl v městském školním výboru. Většina členů DNP a DNSAP vstoupila do SHF, resp. do později z tohoto hnutí pocházející SdP, která zásadně ovlivnila celkovou politickou atmosféru ve státě. Místní reprezentanti SdP se nedají zařadit ani k výrazným exponentům Sudetoněmecké vlastenecké fronty, resp. Sudetoněmecké strany, ani k nejofenzivnějším. Poněvadž poslední volby do městského zastupitelstva proběhly v roce

⁹⁷Tabulka byla zpracovaná na základě údajů v Statistické ročence hlav. města Olomouce a v archivačních Státního okresního archivu Olomouce (dále jen: SOkA Olomouc). Viz: SOkA Olomouc, Archiv Města Olomouc (dále jen: AMO), registratura 1920-1940, inv. č. 7 (výsledky voleb do městského zastupitelstva (1923, 1927, 1932).

Statistická ročenka hlav. města Olomouce. 7. svazek, c. d., s. 133.

1932, odrazilo výše uvedené výsledky voleb do Národního shromáždění z roku 1935 změnu v politické preferenci olomouckých Němců ve prospěch SdP. Aktivistické strany byly čím dál méně schopné přesvědčit Němce v Československu o správnosti své politiky a dostávaly se po volbách v roce 1935 stále více pod tlak, aby se sjednotily s SdP. Rozpuštění německého aktivistického bloku začalo po připojení Rakouska k Německu v březnu 1938 a po Henleinově výzvě ke vstupu všech československých Němců do SdP (17. 3. 1938). Ještě v březnu se připojil BdL k sudetoněmecké straně a vedení rozpuštěné DCV se vyslovilo pro vstup svých členů do Heinleinovy strany. Jedině Německá sociální demokratická strana si zachovala svou samostatnost. V čase ohrožení demokracie a republiky se mezi Němci v Olomouci a okolí našli i obránci demokracie, resp. antifašisté, kteří se na společných akcích k zachránění demokratické ČSR podíleli. Je třeba zmínit první májový průvod v roce 1938, kde se nesly protinacistické agitační nápisy a ozývaly se protifašistické slogany.⁹⁸ Těž při mobilizaci československé armády (23. 9. 1938) spolupracovali němečtí antifašisté s českými vojáky při internování předních zástupců SdP z Olomouce i z okolí (např. antifašista Rudolf Zischka).⁹⁹ Po mnichovské dohodě zůstala Olomouc v pomnichovském Československu (tzv. Druhá republika) a byla nyní pohraničním městem, poněvadž nová hranice s Německem byla vzdálena jen několik kilometrů. Olomoučtí Němci zůstali zatím mimo Německo. Následovalo propuštění zatčených Henleinových funkcionářů, internovaných v štěpánovských železárnách a mnoha dalších Němců uvězněných kvůli protistátní činnosti ve věznici Krajského soudu v Olomouci. Město muselo bojovat nejen s politickými a ekonomickými důsledky mnichovské dohody, ale též s přelidněním způsobeným přistěhovalci. Ve městě zavládla po Mnichově nervozita, která se zintenzivnila, protože existovaly oprávněné obavy, že by se Henleinovci na okupovaném území a olomoučtí Němci mohli pokusit o připojení Olomouce

⁹⁸Hned 3. 10. 1938 byla zveřejněna výzva demokratických Němců v *Mährisches Tagblatt*, která se obrátila m.j. na demokraticky smýšlející Němce, kteří zůstali mimo území Druhé republiky. Viz: „Niemand soll seinen Platz verlassen!“. *Mährisches Tagblatt*. 3. 10. 1938, s. 1-2.

⁹⁹V rámci internací během mobilizace byl zatčen též bývalý předseda německého divadelního spolku dr. Fritz Czermak, který se po válce k tomu vyjádřil v rámci své výpovědi během vyšetřování Lidového soudu. Viz: Ference, A. E.: *Příspěvek k zhodnocení role Dr. Fritze Czermaka za období 1938-1945, Ls 78/47 – Spisy trestní věci proti Bedřichu (Fritzi) Czermakovi*. In: Střední Morava, č. 29, roč. 15, Olomouc 2009, s. 11. Blíže k činnosti Rudolfa Zischky k podpoře a ochraně republiky viz Bieberle, J., Urbášek, P.: *Německý antifašista Rudolf Zischka (1895-1980)*. In: Střední Morava, č. 22, roč. 12, Olomouc 2006, s. 111-112.

k Německu.¹⁰⁰ Během Druhé republiky sympatizovala nadále většina olomouckých Němců se Sudetoněmeckou stranou, jejich členové už v listopadu 1938 vstoupili do NSDAP.¹⁰¹ Podpora německé sociální demokracie mezi olomouckými Němci byla velmi slabá. Olomoučtí nacisté do okupace 16. března 1939 stále více stupňovali provokace.¹⁰² Ze strany vedoucího NSDAP ve tzv. Druhé republice, Ernsta Kundta, byli olomoučtí Němci v únoru 1939 instruováni, „aby vyčkali na svých místech a čekali na vhodný čas a další pokyny.“¹⁰³

2. 2. 4 Školství a spolková činnost

Německé školství v Olomouci mělo už před převratem dlouhou tradici. Ve městě byly zastoupené téměř všechny druhy škol. V 19. století se školství dále diferencovalo a rozšiřovalo. Vedle obecných, měšťanských škol i gymnázia vznikly i odborné školy. V 80. letech 19. století existovaly dvě německé chlapecké školy obecné a dvě německé dívčí školy obecné. Dále se ve městě nacházela jedna chlapecká měšťanská škola a jedna měšťanská škola pro dívky. Vyšší vzdělávání získávali žáci na olomouckém gymnáziu, které mělo nejstarší tradici (založeno v roce 1566). Jako reakce na technický a ekonomický vývoj a s tím související zvyšování požadavků na vzdělávání pracovníků vznikla i v Olomouci vyšší reálka

¹⁰⁰Svědci v rámci vyšetřování Lidového soudu proti dr. Fritzovi Czermakovi vypovídali též o dvou memorandech, ve kterých si Němci přáli připojení Olomouce k Sudetám. O připojení Olomouce k Sudetám se podle svědků mluvilo ve městě na konci roku 1938. Viz: Ference, A. E.: *Příspěvek k zhodnocení role Dr. Fritze Czermaka za období 1938-1945*. Tamtéž, s. 10-11.

¹⁰¹Příkladem toho, že Němci v Olomouci sympatizovali otevřeně s ideologií nacionálního socialismu je výzva k manifestaci Němců z jazykových ostrovů v Německém domě, která by měla být „...ein machtvolles Bekenntnis zur nationalsozialistischen Weltanschauung. ...“ Překlad citátu: „...mohutným přiznáním nacionálněsocialistickému pohledu na svět. ...“ Viz: „Kundgebung der Sprachinseldutschen“. *Mährisches Tagblatt*. 17. 1. 1939, s. 3.

¹⁰²Podklady k politickému vývoji v Olomouci poskytl Trapl, M.: *Politický vývoj*. c. d., s. 144-156.

Sudetoněmeckou otázkou v roce 1938 se zabývala podrobněji zejména monografie D. Brandese s názvem *Die Sudetendeutschen im Krisenjahr 1938*. München 2008. Též F. Seibt a M. Zückert se např. věnovali problematice náklonnosti Sudetoněmců k ideologii nacionálního socialismu v svých článcích.

Seibt, F.: *Unterwegs nach München. Zur Formierung nationalsozialistischer Perspektiven unter den Deutschen in der Tschechoslowakei 1930-1938*. In: C. Brenner, K. E. Franzen, P. Haslinger, P. Heumos, R. Luft, S. Weiss, (ed.), *Deutsche, Tschechen, Sudetendeutsche – Analysen und Stellungnahmen zu Geschichte und Gegenwart aus fünf Jahrzehnten von Ferdinand Seibt, Festschrift zu seinem 75. Geburtstag*. München 2002, s. 73-90.

Zückert, M.: *Vom Aktivismus zur Staatsnegation? Die Sudetendeutschen zwischen Staatsakzeptanz, regional-nationalistischer Bewegung und dem nationalsozialistischen Deutschland*. In: P. Haslinger, J. Puttkamer (ed.), *Staat, Loyalität und Minderheiten in Ostmittel- und Südosteuropa 1918-1941*. München 2007, s. 69-98.

¹⁰³Trapl, M.: Tamtéž, s. 158.

Už v prosinci 1938 byli němečtí Olomoučané instruováni Ernestem Kundtem o své roli a úkolech: „...Ihr seid die Vorposten, nehmt die Befehle entgegen, befolgt sie und fragt nicht warum! ...“ Překlad citátu: „...Vy jste přední stráž, přijměte rozkazy, řiďte se jimi a neptejte se proč! ...“ Viz: „Ihr seid nicht vergessen und verlassen! Abg. Kundt in Olmütz. – „Es wird nicht optiert!““. *Mährisches Tagblatt*. 1. 12. 1938, s. 1.

(1854), dále německá živnostenská škola (Deutsche gewerbliche Fortbildungsschule, 1876) i první komerční učiliště (Handelsschule, 1887), které se v roce 1900 spojilo s kupeckou školou (Kaufmännische Fortbildungsschule, 1894) do Německé obchodní akademie (Handelsakademie). Další německý vzdělávací institut byl německý dívčí učitelský ústav (Elisabethinum, 1900), který byl v roce 1901 rozšířen o dívčí školu obecnou a měšťanskou i o novou hospodyňskou a kuchařskou školu. Jediná vysoká škola, která po zrušení univerzity zůstala (1860), byla teologická fakulta. Kromě plnohodnotného vysokoškolského vzdělávání disponovalo německé školství v Olomouci možností získat vzdělání na všech zbývajících vzdělávacích vstupních.¹⁰⁴

Ani německé školství nezůstalo nedotčeno poválečnými politickými změnami. Struktura školského systému se v novém státě změnila jen málo.¹⁰⁵ Do roku 1920 spadaly obecné a měšťanské školy pod správu školních rad, které byly česká a německá. Po jejich zrušení byl zřízen městský školní výbor. Dále byly založeny školní výbory českých pokračovacích škol, školní výbory německých pokračovacích škol, kuratorium rodinné a živnostenské školy a společné kuratorium české a německé obchodní akademie. Za rakousko-uherské monarchie mělo německé školství více podpory než české, a proto došlo po převratu i v Olomouci k reorganizaci a rozšiřování českého školství a též k reorganizaci německého školství. Na úrovni mateřského školství došlo ke zrušení dvou z těchto 10 škol, které existovaly v roce 1918. Polovina z těchto mateřských škol byla městská a ostatní soukromé. Především kvůli poklesu německého obyvatelstva bylo omezováno německé obecné školství. V menší míře se jednalo o akty odvety jako např. v Neředíně, kde se změnil vyučovací jazyk z německého na český, ačkoliv většina obyvatelů mluvila německy jako mateřským jazykem. Po reorganizaci byl počet německých obecních škol v Olomouci 10. Německé obecné školy existovaly též v předměstských obcích (Nová Ulice, Nové Sady, Nový Svět, Pavlovičky a Povel). K tomu je nutno počítat i dvě soukromé dívčí školy (na Novém Světě a v klášteře voršilek). Dále ve městě působily čtyři německé měšťanské školy, jedna z nich byla soukromá. Stejně jako české živnostenské pokračovací školství, i německé se za první Československé republiky

¹⁰⁴K vývoji olomouckého školství před první světovou válkou viz Skoupy, A.: *Školství a věda*. c. d., s. 65-67. Wittenberg, H.: *Universität*. In: Československá republika Olomouc. c. d., s. 56.

Wyličil, E.: *Das deutsche Schulwesen in Olmütz*. In: Československá Republika Olomouc. c. d., s. 38.

¹⁰⁵V platnosti zůstal školský zákon z roku 1869, který byl mnohokrát novelizován. Viz: Trapl, M.: *Vzdělávání a osvěta*. In: Dějiny Olomouce. 2. svazek. c. d., s. 167.

těšilo nárůstu počtu.¹⁰⁶ Též německá obchodní akademie (od roku 1921 státní) pokračovala ve své činnosti a rozšířila se o dvouletou obchodní školu, abiturientský kurz, odbornou pokračovací školu pro obchodní činnosti a chlapeckou obchodní školu (1920). Německé střední školy, které už existovaly před válkou, byly i po převratu činné. Ve své činnosti pokračovalo také německé státní gymnázium a německá státní reálka, která se ale v polovině 20. let sloučila s německým gymnáziem kvůli poklesu německého obyvatelstva v Olomouci a kvůli menšímu zájmu žáků. Zrušeny byly dva německé učitelské ústavy (Elisabethinum a ústav voršilek). Z dalších škol mohl ještě do konce školního roku 1922/23 působit Německý státní učitelský ústav, kdy však musel kvůli nezájmu studentů zastavit svou činnosti. Do oblasti vzdělávání je možné též zařadit veřejnou německou městskou knihovnu, která vznikla po převratu. V roce 1920 byl fond knihovny rozšířen o fondy, které knihovna obdržela od některých německých, národních spolků města. Prostory knihovny (Deutsche Stadtbücherei) se nacházely ve staré německé reálce (Mořické náměstí), kde byla též čítárna. Pro čtenáře měla k dispozici cca. 10.000 svazků.¹⁰⁷

Všeobecně je nutno konstatovat, že existoval rozdíl mezi vnímáním situace německého školství v ČSR a jeho skutečným stavem podle statistiky. Čistá čísla dovolují označit stav německého školství za uspokojivý. Ve třídách na základních školách bylo méně žáků než v českých třídách nebo v sousedním Německu. Počet německých vyšších škol byl dokonce vyšší než počet českých vyšších škol vzhledem k podílu celkového obyvatelstva. Uzavření malých německých škol tzv. „Zwergschulen“ (jak napsal F. Seibt) a vznik českých menšinových škol na německy mluvícím území byly vnímány jako redukce „národní državy“ a dávaly další podněty k pokračování v boji za zájmy národa vůči státu. Zvýhodnění výstavby českého školství bylo způsobeno faktem, že školství v německém vzdělávacím jazyce mělo nejlépe vyvinutý vzdělávací systém ve staré monarchii, a proto byl kladen důraz, aby české školní vzdělávání tento náskok dohnalo. Uzavření některých německých škol souviselo též

¹⁰⁶Existovala např. dívčí krejčovská škola, dívčí pokračovací škola pro živnosti oděvnické, odborná pokračovací škola kovoprůmyslová. Viz: Tamtéž, s. 168.

¹⁰⁷K této problematice srovnej: *Knihovny a archivy v Olomouci*. In: Československá Republika Olomouc. c. d., s. 37.

Trapl, M.: Tamtéž, s. 167-170.

Wyličil, E.: *Das deutsche Schulwesen in Olmütz*. c. d., s. 38-39.

s poklesem počtu německých dětí ve školním věku. Podle statistiky dostávalo více než 98% německých dětí školní vzdělávání ve svém mateřském jazyce.¹⁰⁸

Spolkový život před válkou se vyznačoval čínorodou činností. V roce 1910 bylo ve městě registrováno 288 různých spolků, z nichž 174 bylo německých. V první republice se síť spolků ještě rozšiřovala, takže už v roce 1930 působilo ve městě 703 spolků. Činnost a účel spolků byly rozmanité. Existovaly spolky národního, všeobecného, kulturního a školského zaměření, spolky tělocvičné a sportovní, umělecké, dobročinné a mnoho jiných. Důležitou roli v oblastech s národnostně smíšeným obyvatelstvem hrály především národní politické, kulturní i částečně tělocvičné spolky. V roce 1930 působilo v Olomouci 25 německých spolků politického a národního zaměření. K nim patřily jednak *Bund der Deutschen Nordmährens* (Svaz Němců severní Moravy), který měl v Olomouci svou centrálu, jednak spolek *Deutscher Kulturverband* (založen v roce 1919), který byl nástupcem *Der deutsche Schulverein*¹⁰⁹. K nejdůležitějším tělocvičným a sportovním spolkům patřily *Deutscher Turnverein* (DTV), který byl největším. Pro pravicovou část dělnictva byl založen *Allgemeiner Arbeiterturnverein* a pro levicově orientované dělníky *Arbeiter Turn- und Sportverein*. Též němečtí katolíci měli svůj sportovní spolek jménem *Christlich-deutscher Turnverband*, který vznikl při křesťansko-sociální straně. Je třeba zmínit též německé fotbalové spolky, které byly celkem tři: *Deutscher Fussball-Club Olmütz*, *FC Neustift* a *FC Herta Olmütz*. Významné místo mezi sportovními spolků zaujímal také německý bruslařský a hokejový klub *Olmützer Eislaufverein* (Spolek bruslení). Jiné německé sportovní spolky se zaměřily např. na tenis, lehkou atletiku nebo motoristický a cyklistický sport. K dalším důležitým německým spolkům patřily mimo jiné německý *Kasinoverein* (1851), Spolek katolických tovaryšů, dobročinný spolek *Frauen-Wohltätigkeitsverein* (1861) i významné kulturní a umělecké spolky, které tvoří těžiště následujícího výzkumu, jako *Musikverein*, *Männergesangsverein* a Německý divadelní spolek i řada dalších spolků.¹¹⁰

¹⁰⁸K této problematice srovnej: Kural, V.: *Konflikt místo společenství?* c. d., 97-101.

Seibt, F.: *Deutschland und die Tschechen*. c. d., s. 279.

¹⁰⁹Sídlo Schulvereinu zůstalo po válce ve Vídni a proto byl založen *Deutscher Kulturverband*. Viz: Trapl, M.: *Spolky*. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. c. d., s. 174-175.

¹¹⁰Podklady k zobrazení spolkového života poskytly: Föhner, J.: *Das Olmützer Vereinswesen*. In: *Československá Republika Olomouc*. c. d., s. 59-60.

Trapl, M. a kol.: *Historický místopis politického okresu Olomouc – Město 1848-1960*. c. d., s. 120-125.

Trapl, M.: Tamtéž, s. 174-175.

Na závěr této kapitoly je třeba upozornit na to, že německé obyvatelstvo vnímalo úpravy postavení německého obyvatelstva v českých zemích, jež narušily dosavadní status quo, upřednostňující Němce jako něco, co ohrožovalo jejich „národní državu“. Též v Olomouci byla redukce německého podílu v úřadech, v školství, v kulturní i hospodářské sféře přijímána jako něco nespravedlivého a diskriminujícího. Nehrálo roli, jestli provedené opatření bylo skutečně přiměřené nebo neoprávněné.¹¹¹

¹¹¹Velmi výmluvný je seznam s tzv. metodami čechizace, sestavený Richardem Zimprichem a zveřejněný v *Olmützer Blätter*. R. Zimprich sice napsal tento článek 36 let po ukončení války, ale je to souhrn všech oblastí, kde docházelo ke změně status quo v neprospěch Němců a poukazuje na to, jak byla tato doba posuzována ze strany části bývalých olomouckých Němců desetiletí poté. Souhrn postrádá objektivitu, ale v česko-německých vztazích hrálo subjektivní vnímání, ač oprávněné nebo ne, důležitou roli, poněvadž ovlivňovalo jednání obou etnik. Viz: Zimprich, R.: „*Wie Olmütz zwischen 1918 und 1938 gewaltsam tschechisiert wurde*“. In: *Olmützer Blätter*, č. 5, roč. 29, 1981, s. 65-68.

3. Německý kulturní život v meziválečné Olomouci z hlediska kulturně činných spolků a debat o úkolech práce německé kultury

3. 1 Přehled spolků a jejich kulturních aktivit v letech 1918 až 1938

3. 1. 1 Divadelní činnost

V meziválečné Olomouci se Německý divadelní spolek po převzetí městského divadla ze strany Družstva českého divadla pokusil o udržení tradice německého profesionálního divadla pomocí pravidelných pohostinských představení. Poněvadž snahy Německého divadelního spolku v tomto směru jsou předmětem hlubšího analýzy čtvrté kapitoly, soustředíme se v této podkapitole na dvě německá ochotnická divadelní uskupení, která se pokusila svým způsobem částečně zaplnit mezeru, kterou zanechalo jednak rozpuštění olomouckého stálého divadelního souboru a jednak drastická redukce počtu divadelních představení. Jednalo se o *Deutsche dramatische Gesellschaft*¹¹² (Německá dramatická společnost) a *Laienbühne des deutschen katholischen Gesellenvereines* (Ochotnické divadlo Spolku katolických tovaryšů).

Německá dramatická společnost

Německá dramatická společnost byla založena 24. května 1923, avšak podněty k jejímu založení vznikaly už v zimě 1922.¹¹³ Jejími předchůdci byli *Literarische Arbeitsgemeinschaft* (Literární pracovní skupina) i *Deutscher Dramatischer Klub des YMCA*¹¹⁴ (Německý dramatický klub YMCA). Datum založení německé literární pracovní skupiny není známo. První zmínka o jejím vzniku pochází z roku 1922. Cílem této skupiny byla podpora literárního úsilí a oživení zájmu o duchovní a uměleckou práci ve společnosti. Skupina také pořádala literární přednášky.¹¹⁵ Pod vedením Rudolfa Adolpha se sdružili začátkem roku

¹¹²Viz: Zimprich, R., Tallaschek, R.: *Deutsches Theaterleben in Olmütz*. In: M. Hein, R. Zimprich, J. Weber, L. Bergmann (ed.), *Olmütz eine deutsche Stadt in Mähren*. Olomouc 1939, s. 30.

Topoľská, L.: *Zur Geschichte des Olmützer deutschen Theaters*, [a]. c. d., s. 122.

¹¹³Viz *Mährisches Tagblatt*. 22. 05. 1923, s. 3; 10. 09. 1927, s. 4-5.

¹¹⁴Viz *Mährisches Tagblatt*. 20. 11. 1926, s. 5.

Zkratka YMCA znamená v angličtině Young Men's Christian Association.

¹¹⁵První představení bylo plánováno na 16. 1. 1922 v sále domu svatého Josefa. Předvedena měla být divadelní hra *Vater* od Augusta Strindberga. Mezi herci měla též vystoupit profesionální herečka z německého divadla v Brně Martha Finkler. Viz *Mährisches Tagblatt*. 17. 1. 1922, s. 4. 14; 1. 1922, s. 4.

1923 pod názvem *Deutscher Dramatischer Klub* milovníci umění, aby podpořili inscenování kvalitních literárních divadelních her. První představení (*Armut* od Antona Wildganse) se odehrálo 28. ledna 1923 v nově zařízeném divadelním sálu YMCA (Slavia). Představení mělo zřejmě velký úspěch, poněvadž se v novinách psalo, že bylo vyprodáno a na mnoho zájemců se nedostalo. Též druhé představení této hry 11. února 1926 bylo celé vyprodáno. Mezi herci Německého dramatického klubu najdeme jména, která se objevila i v recenzích k představením německé dramatické společnosti. Jednalo se např. o Williho Kohna, Emila Schlesingera, nebo Adolfa Pfeiffera.¹¹⁶ Vedoucím Německé dramatické společnosti, která byla založena krátce po vzniku dramatického klubu, byl knihkupec Rudolf Adolph,¹¹⁷ který zaujímal nejen funkci režiséra, ale byl také hercem, inspicientem i sekretářem společnosti. Málo je známo o dalších členech výboru. Víme, že kromě Rudolfa Adolpha byli v roce 1927 zvoleni do výboru Ferdinand Bernard, malíř Fritz Reichel, August Rießner a člen jménem Schmidt. Těžištěm práce Německé dramatické společnosti byla činohra, především moderní a současná dramata, která bylo málo známá a v profesionálním divadle se jen zřídka hrála. S ohledem na obecnost byla též hrána klasická představení. Dále se společnost snažila o uvedení tzv. sudetské německé premiéry, např. v březnu 1925 *Das Geschlecht Fritze von Unruha*, který obdržel cenu F. Grillparzera.¹¹⁸ Dalším úkolem Německé dramatické společnosti byla výchova divadelního publika k moderní dramatické tvorbě. Inscenace byly každý druhý pátek prezentovány na jevišti v německém Kasinu. V roce 1924 bylo jeviště ještě rozšířeno. Většinou byla představení hrána jen jednou, což znamenalo, že herci se

Literární přednášky se věnovaly např. tématům: Reinhardt a jeho divadlo (W. Kohn), Žena v autobiografii Strindberga (Rudolf Adolph), E. Gerhart Hauptmann (Plewan). Viz: *Mährisches Tagblatt*. 19. 1. 1922, s. 4.; nebo cyklus přednášek Rudolfa Adolpha o moderní německé literatuře byl plánován na únor/březen roku 1922. Viz: *Mährisches Tagblatt*. 25. 1. 1922, s. 4.

¹¹⁶K Německému dramatickému klubu viz *Mährisches Tagblatt*. 24. 1. 1923, s. 4; 30. 1. 1923, s. 4; 26. 2. 1923, s. 3; 12. 2. 1923, s. 4.

Die deutsche dramatische Gesellschaft in Olmütz, Erinnerungen mit bisserl Bühnentrasch. In: *Olmützer Blätter*, č. 12, roč. 5, 1957, s. 6.

¹¹⁷Blíže k osobnosti Rudolfa Adolpha a jeho činnosti v meziválečné Olomouci a po válce v Německu srovnej: *Rudolf Adolph 70*. In: *Olmützer Blätter*, č. 3, roč. 18, 1970, s. 45.

Rudolf Adolph 75 Jahre. In: *Olmützer Blätter*, č. 3, roč. 23, 1975, s. 43.

Topol'ská, L.: *Rudolf Adolph*. In: I. Fiala-Fürst, J. Krappmann (ed.), *Lexikon deutschmährischer Autoren. Beiträge zur mährischen deutschsprachigen Literatur*. 5. svaz. Olomouc 2002, s. nestr. (Adolph 2002/1)

¹¹⁸Viz: Recenze a komentáře v *Mährisches Tagblatt*. 5. 2. 1925, s. 4; 25. 2. 1925, s. 4; 7. 3. 1925, s. 4; 14. 3. 1925, s. 4; 19. 3. 1925, s. 4-5.

Výběr z československých premiér: Strindberg *Ostern*, Wedekind *König Nicolo, oder so ist das Leben*, Werfel Schweiger (*Mährisches Tagblatt*. 20. 07. 1923, s. 2); Wilhelm Scholz *Die gläserne Frau* (*Mährisches Tagblatt*. 24. 1. 1926, s. 4) Herbert Eulenberg *Der rote Mond* (*Mährisches Tagblatt*. 3. 9. 1926, s. 3); Helmut Unger *Die Wunder um Beatrice* (*Mährisches Tagblatt*. 4. 11. 1926, s. 4), Schmidtbonn *Pfarrer von Mainz* (*Mährisches Tagblatt*. 13. 1. 1927, s. 4).

museli naučit vždy během 14 dnů jednu divadelní hru. Jen výjimečně se hrálo v městském divadle nebo v evangelickém kostele. Kromě toho hrála společnost mimo Olomouc pohostinská představení v jiných německých městech na Moravě (např. v Moravském Berouně nebo v Uničově). V roce 1924 vystupoval tento soubor ochotníků celkem 23krát a z toho se konalo sedm vystoupení mimo Olomouc. Na ostatních šestnácti představeních v německém Kasinu se sešlo celkem 2793 diváků a z hlediska návštěvnosti byly nejúspěšnější inscenace Goethův *Faust* a *Ahnfrau* od Grillparzera. V roce 1926 uvedla Německá dramatická společnost 24 představení, z nichž se konalo 12 v Olomouci a ostatní mimo město. Zpočátku nebyla činnosti Německé dramatické společnosti věnovaná velká pozornost, což se ale změnilo. V roce 1926, kdy společnost připravovala již sté představení, mohl recenzent dr. Heinrich Suchanek konstatovat, že společnost byla čím dál více brána na vědomí a ceněna. Díky hostujícím představením byla známa i mimo město Olomouc. K repertoáru nepatřili nejen německy píšící dramatici, ale též významní dramatici jiných národů (např. August Strindberg, Bernard Shaw).¹¹⁹ Významná byla i inscenace Čapkovy hry *W. U. R. (R.U.R.)* v roce 1923, která byla podle recenzenta deníku *Mährisches Tagblatt* prvním německým představením této hry v tehdejším Československu. Představení se konalo dvakrát, jednak v městském divadle (14. 7.) pro německý divadelní spolek, jednak na jevišti německého Kasina (11.10.). Jiné české hry, které byly uváděny byly *Das Kamel geht durch das Nadelöhr* (Velbloud uchem jehly) Františka Langera (1924) nebo premiéra hry F. X. Šaldy *Das Kind* (Dítě) v září 1928. Šaldovu hru (za kterou dostal československé státní vyznamenání za literaturu), avizovala Německá dramatická společnost ihned po jejich překladu do němčiny už v únoru 1925. Oznámení svědčí o tom, že se Německá dramatická společnost velice zajímala též o současnou tvorbu českých dramatiků.¹²⁰ Toto ochotnické divadlo se vyznačovalo podle *L. Topol'ské* velmi dobrou úrovní, a to nejen po stránce hereckých výkonů, ale též po programové stránce. Dokládají to recenze jednotlivých vystoupení, i když mezi hrami se občas též vyskytly *škváry* („Nieten“, jak se vyjádřil jeden

¹¹⁹Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 24. 1. 1923, s. 4; 1. 2. 1924, s. 5; 19. 5. 1924, s. 3; 18. 7. 1924, s. 2; 27. 8. 1924, s. 3; 20. 11. 1926, s. 5; 25. 11. 1926, s. 5; 13. 1. 1927, s. 4; 10. 09. 1927, s. 4-5.

Zimprich, R./Tallaschek, R.: *Deutsches Theaterleben in Olmütz*. c. d., s. 30.

Die deutsche dramatische Gesellschaft in Olmütz, Erinnerungen mit bisserl Bühnentrasch. c. d., s. 6.

¹²⁰Blíže k představení Čapkovy hry a jiných českých her uvedených v němčině viz *Mährisches Tagblatt*. 12. 7. 1923, s. 4; 17. 7. 1923, s. 4; 6. 10. 1923, s. 5; 12. 10. 1923, s. 3; 5. 2. 1925; 8. 9. 1928, s. 4.

Maliva, J.: *Maliřská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarně organizační činnost*. c. d., s. 170.

Topol'ská, L.: *Německé divadlo*. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. c. d., s.189-190.

tehdejší recenzent). Goethův *Urfaust* (1927) a *Das Postamt* od Tagore (1926/27) jsou považované za nejlepší inscenace Německé dramatické společnosti.¹²¹

Při úsilí prezentovat na jevišti současné autory se dostala Německá dramatická společnost i do konfliktu s cenzurou. Jako „sudetoněmeckou“ premiéru plánovala společnost v roce 1924 inscenovat dvě divadelní hry německého autora Ernsta Tollera, které cenzura zakázala uvádět. Jednalo se o hru s revoluční tematikou *Masse Mensch*, která nebyla do té doby veřejně hrána ani v Rakousku a Německu, a dále o pacifisticky založenou hru *Hinkemann*.¹²² Celá kauza byla ostře sledována v místním německém tisku. Olomoucká cenzura zdůvodnila své rozhodnutí s tím, že by se hry údajně provinily proti zákonu i náboženským institucím a nebyly by v souladu s morálními a výchovnými zásadami společnosti. Dalším důvodem odmítavého postoje olomoucké cenzury byl zřejmě strach z narušení klidu a pořádku, které by mohlo představení vyvolat, jak se to v případě *Hinkemann* projevilo už v jiných městech např. v Berlíně, ve Vídni nebo v Drážďanech, kdy tyto nepokoje vyvolali nacionální socialisté. V Brně, v říjnu 1924, se pokusili zřejmě němečtí nacionálové a nacionální socialisté vyvolat paniku mezi diváky během představení *Hinkemann*, které uspořádali místní němečtí sociální demokrati v rámci dopoledního matiné. Byl vyhlášen falešný požární alarm a plánovalo se též, že v sále budou mezi diváky vyvolávat paniku výstražným voláním „Hoří“, čemuž však bylo předem zabráněno. K. Wessely se domnívá, že šlo zřejmě o pokus zaútočit takto na účastníky aktivit politického soupeře a na diváky se zájmem o takové divadelní hry.¹²³ Německá dramatická společnost se odvolala proti tomu rozhodnutí v případě divadelní

¹²¹K hodnocení výkonu Německé dramatické společnosti viz též Topoľská, L.: *Zur Geschichte des Olmützer deutschen Theaters*, [a.], c. d., s. 122.

Topoľská, L.: *Rudolf Adolph*. c. d. s. nestr. (Adolph 2002/1)

Dále srovnej jednotlivé recenze v *Mährisches Tagblatt*. Ve svém úvodním slovu k 100. představení označil recenzent dr. Heinrich Suchanek některé inscenace za nuly. Viz: *Mährisches Tagblatt*. 20. 11. 1926, s. 5.

¹²²Ernst Toller (1893 – 1939) byl německým spisovatelem, který psal články, projevy, manifesty a expresionistická dramata (mj. byl lyrikem a vypravěčem). Hlavním tématem Ernsta Tollera je člověk, který se pokusil o nový sociální řád. Jeho idea socialismus byla důsledkem jeho pacifistického postoje rodícího se během války. Tento postoj najdeme v Tollerových protiválečných literárních dílech. Divadelní hra *Masse Mensch* (1921) patřila k jeho prvním expresionistickým dramatům se společenskopolitickými utopiemi. Divadelní hra *Hinkemann* (1922) je ponurá tragédie, v níž hraje hlavní postavu zmrzačený navrátilce z války. Toller se politicky angažoval v revolučních týdnech 1918/19 v Bavorsku. Toller patřil k vůdčím osobnostem tzv. Räterepublik (Bavorská republika rad), která byla vyhlášena 7. dubna 1919 v Mnichově. Po pádu tzv. Räterepublik (na počátku května 1919) byl Ernst Toller odsouzen k pěti letům vězení. Viz: Bode, E. B. (ed.) a kol.: *Der Brockhaus. Literatur. Schriftsteller, Werke, Epochen, Sachbegriffe*. Leipzig Mannheim 2004, s. 849. Blíže k tzv. Räterepublik viz Schulze, H.: *Weimar. Deutschland 1917-1933*. Berlin 1998, s. 329 – 331.

¹²³Wessely, K.: *Theater und Identität*. c. d., s. 104-105.

hry *Hinkemann* u zemské správy politické v Brně a dosáhla úspěchu.¹²⁴ Zemská správa politická v Brně povolila Německé dramatické společnosti uvádět tuto hru, avšak za stejných podmínek, jaké byly nařízeny brněnskému německému divadlu Sloučená německá divadla v Brně, což znamenalo škrty v textu, výměna slova *kurva* (Hure) za *nevěstka/prostitutka* (Dirne) a minimální věk diváků byl stanoven na 18 let. S velkým zpožděním, ne tedy jako plánovaná sudetoněmecká premiéra, se konalo dne 3. března 1926 představení *Hinkemann*, které však u kritiky propadlo, částečně i kvůli vynuceným změnám v textu. Obavy před výtržnostmi během představení a po něm se nenaplnily, čemuž jednak zabránila přítomnost policie během představení a jednak chybějící politické pasáže v textu, které by mohly vyvolat násilnou reakci.¹²⁵ V této souvislosti je nutno upozornit na skutečnost, že nacionálně založený deník *Deutsche Zeitung*, který dosud chválil výběr uváděných divadelních her ze strany Německé dramatické společnosti, zaujal vůči tomuto představení pochopitelně negativní postoj. Označil Tollerovu hru za *symbolisch-naturalistischen Mischmasch* (symbolický-naturalistický mišmaš), který neplní čistě umělecké cíle. Místo uvedení takových německy mluvících autorů měla Německá dramatická společnost raději uvádět uznávané cizí autory. Deník nechal též zveřejnit názor jednoho čtenáře, který doporučil Německé dramatické společnosti, aby zohlednila vydání *Bühnenvolksbund* ve Frankfurtu nad Mohanem. Tímto dal nepřímě deník *Deutsche Zeitung* najevo své stanovisko k budoucímu výběru divadelních děl.¹²⁶ Z hlediska tehdejší kritiky byla zvláštním divadelním zážitkem velmi dobře zhodnocená inscenace *Jedermann* od Huga Hoffmannsthala (1925) s hostujícím hercem Wilhelmem Klitschem v hlavní roli.¹²⁷ Německá dramatická společnost a její členové též vystupovali v rámci různých dobročinných akcí.¹²⁸ Herci v Německé dramatické společnosti nebyli profesionálové a věnovali se činnosti v společnosti ve svém volném čase, proto je

¹²⁴Proti zákazu uvádění hry *Masse Mensch* se Německá dramatická společnost u zemské správy politické neodvolala. Viz *Mährisches Tagblatt*. 29. 1. 1925, s. 5. V této souvislosti nutno upozornit na to, že na začátku září 1924 byl uveden *Hinkemann* v rámci představení pro dělníky v Karlových Varech. Viz: *Mährisches Tagblatt*. 3. 9. 1924, s. 4.

¹²⁵Ke kauze inscenace hry Ernsta Tollera viz též *Mährisches Tagblatt*. 8. 6. 1924, s. 3; 1. 7. 1924, s. 3; 11. 7. 1924, s. 3-4; 12. 7. 1924, s. 4; 15. 7. 1924, s. 3-4; 17. 7. 1924, s. 3; 29. 1. 1925, s. 5; 4. 3. 1926, s. 4; 4. 3. 1926, s. 5. Wessely, K.: *Theater und Identität*. c. d., s. 104-105.

¹²⁶Viz: *Deutsche Zeitung*. 18. 2. 1926, s. 5; 6. 3. 1926, s. 7.

¹²⁷Viz: *Mährisches Tagblatt*. 11. 12. 1925, s. 4. Wilhelm Klitsch hostoval ještě jednou v hlavní roli inscenace *König Ödipus* v městském divadle. Viz: *Die deutsche dramatische Gesellschaft in Olmütz, Erinnerungen mit bisserl Bühnentrasch*. c. d., s. 6.

Mährisches Tagblatt. 20. 11. 1926, s. 5.

¹²⁸Např. 6. 11. 1926 v rámci večírku pro německé děti s jednoaktovkou *Der Nachtwächter* viz *Mährisches Tagblatt*. 4. 11. 1926, s. 4; nebo divadelní představení spolu s Neugaßler Schutzvereinsbühne k podpoře práce Německého kulturního svazu v 11. 04. 1928 viz *Mährisches Tagblatt*. 2. 4. 1928, s. 3.

téměř neuvěřitelné, že z jejich řad vyšli dva profesionální herci.¹²⁹ Společnost rozšiřovala později svou činnost o kulturní večírky, o recitace i autorská čtení. V říjnu 1923 začala společnost též vydávat kvalitní divadelní časopis *Die Rampe* (v letech 1923-1924), který se v první řadě věnoval moderní dramatické tvorbě a kde byly publikovány teoretické studie, články a úryvky z korespondence s mnohými autory (např. *Ernst Toller, Franz Spunda, August Strindberg*) a přehled divadelních programů v Praze a ve Vídni. Časopis měl zřejmě nadregionální charakter, poněvadž podle iniciátorů měl *Die Rampe* přispět k pozvednutí německého divadelního života v Československu.¹³⁰

I když se Německá dramatická společnost těšila uznání u místní kritiky a v okruhu svých příznivců, neodrážel se tento úspěch finančně.¹³¹ Po pěti letech činnosti, počátkem roku 1927, musel Rudolf Adolph na valné hromadě společnosti konstatovat, že přišel čas, aby se otevřeně diskutovalo o tom, proč se vlastně hraje a k čemu byla velká námaha herců. Z finančního hlediska byl totiž rok 1926 pro společnost velkým neúspěchem. Z celkového počtu uváděných inscenací v Olomouci skončily jen dvě s čistým ziskem. Za dané situace se už ve společnosti objevovala myšlenka pozastavit divadelního provoz, ale nakonec k tomu nedošlo. Netrvalo ani rok a na mimořádné valné hromadě v září v roce 1927 byla znovu diskutována finanční situace a smysl práce spolku vzhledem k tomu, že většina představení skončila s finančním neúspěchem. Na valné hromadě vedl spolek v čele s Rudolfem Adolphem diskusi na téma „právo na život“ Německé dramatické společnosti a o případném řešení, které by zaručilo finanční zabezpečení její práce. V diskusích o významu společnosti pro německý kulturní život ve městě bylo zdůrazněno, že další vývoj činnosti Německé dramatické společnosti by byl do jisté míry indikátorem kulturní úrovně německé komunity v Olomouci a vůle německé společnosti podporovat snahy o vytváření permanentního

¹²⁹Viz blíže: *Die deutsche dramatische Gesellschaft in Olmütz, Erinnerungen mit bisserl Bühnentrasch.* c. d., s. 6.

Deutsche Zeitung. 1. 2. 1925, s. 7.

Mährisches Tagblatt. 20. 11. 1926, s. 5.

¹³⁰Podle J. Kubička vyšla dvě čísla časopisu *Die Rampe*. Viz: Kubiček, J.: *Bibliografie novin a časopisů na Moravě a ve Slezsku v letech 1918-1945.* c. d., s. 178. Dále srovnej:

Mährisches Tagblatt. 31. 10. 1923, s. 5.

Topolská, L.: *Zur Geschichte des Olmützer deutschen Theaters,* [a]. c. d., s. 123.

Václavek, L.: *Německá literární kultura.* c. d., s. 187.

¹³¹Německá dramatická společnost zveřejnila 29. 9. 1925 v *Mährisches Tagblatt* přehled nákladů na jedno představení. Celkový počet nákladů byl cca. 1200 Kč. Když byly zapotřebí kostýmy, připočítalo se dalších 400 Kč. Průměrný příjem z představení byl 1000-1200 Kč, pokud bylo představení vyprodáno, byl zisk 1500 Kč. Některá představení ale skončila se ziskem pod 1000 Kč. Herci a režisér za práci nedostali žádnou finanční odměnu. Viz: *Mährisches Tagblatt.* 29. 9. 1925, s. 3

kvalitního ochotnického divadla v Olomouci. Společnost se rozhodla pokračovat ve své činnosti, své další působení ale podmínila úspěchem předplatného (na pět představení), na kterém se během valné hromady dohodli přítomní a které bylo potom zavedeno. Dále bylo rozhodnuto uspořádat finanční sbírku. Velkou podporou měl návrh Rudolfe Adolpha zahrnout předplatitele do výběru repertoáru pomocí zvolených pověřenců (jeden pověřenec na 20 předplatitelů). Pomocí aktivní participace při rozhodování o repertoáru chtěl Rudolf Adolph zvýšit zájem o práci společnosti a posílit existující vazby mezi zainteresovanými divadelními návštěvníky a Německou dramatickou společností. Bilance sezóny 1927/28 sice nedopadla z finančního hlediska příznivě, avšak z morálního hlediska byla sezóna na valné hromadě zhodnocena velmi dobře. Zdálo se, že zvolená strategie předplatného se jeví jako správná cesta a společnost se začala do budoucnosti dívat s lehkým optimismem. Podařilo se totiž vytvořit obec příznivců, která umožnila pokračovat v činnosti společnosti v jejím duchu. Hojný počet návštěvníků vykazovaly i literární a kulturní večírky. Vzhledem k tomu, že Německá dramatická společnost nezveřejňovala pravidelné zápisy z valné hromady, není možné kontinuálně sledovat další finanční a umělecký vývoj společnosti ani vývoj počtu návštěvníků. Poněvadž společnost nepůsobila až do konce 1. ČSR, je možné usuzovat, že se jí nepodařilo dlouhodobě si vytvořit pevné místo v německém kulturním životě. Přesné datum a příčiny jejího zániku nejsou známy. Bývalá členka divadelního souboru ve svých vzpomínkách naznačuje, že rozpuštění Německé dramatické společnosti souviselo se ztrátou jeviště v důsledku převzetí sálu Kasina majitelem papírnictví Löw, který tam měl svůj provoz. Stopy o činnosti společnosti se ztratily po představení *Maitanz* Karla Schönherra 17. května 1929. Německá dramatická společnost uvedla během své existence přibližně 150 inscenací.¹³²

Ochotnické divadlo Spolku katolických tovaryšů

Vedle Německé dramatické společnosti existovalo v Olomouci další ochotnické divadelní uskupení, které vycházelo z německého katolického prostředí, avšak není známo přesné datum jeho založení. Jedná se o už výše zmíněné *Laienbühne des deutschen katholischen*

¹³²Viz: *Mährisches Tagblatt*. 13. 1. 1927, s. 4; 10. 09. 1927, s.4-5; 30. 6. 1928, s. 5.

Die deutsche dramatische Gesellschaft in Olmütz, Erinnerungen mit bisserl Bühnentrasch. c. d., s. 7.
Rudolf Adolph 75 Jahre. c. d., s. 43.

Gesellenvereines (Ochotnické divadlo Spolku katolických tovaryšů).¹³³ Později jsou jeho představení často v deníku *Mährisches Tagblatt* oznamována pod názvem Divadelní představení v Německém katolickém lidovém spolku (Deutscher katholischer Volksverein), resp. v domě sv. Josefa. Představení se konala v domě sv. Josefa a uváděny byly především veselohry z venkovského prostředí nebo lidové hry se zpěvem (např. *Erde* Karla Schönherra, *Meineidbauer* Ludwiga Anzenhubera, *Im weißen Rössel* Ralpa Benatzkého). Ve 20. a 30. letech zahrnoval program též operety (např. *Das Blumenmädel*, *Das Walzermädel von Wien* Williho Webela a Carla Sibera, *Gruß aus Wien* Franze Streckera). Repertoár byl částečně ovlivněn okolností, že nebyly k dispozici dostatečné finanční prostředky.¹³⁴ Ochotnické divadlo vystupovalo po celé období první Československé republiky a jeho představení se konala od podzimu do jara vždy v neděli, občas též v sobotu. Dlouholetý předseda uskupení byl Vinzenz Beil, který působil též jako režisér a herec. V roce 1934 byl Vinzenz Beil kvůli nemoci ve funkci vystřídán Ignazem Kašpaříkem. Režie jednotlivých inscenací byla v rukou několika režisérů, kteří současně vystupovali také jako herci. K známým patřili Adalbert Drechsler, Josef Janour, Wilhelm Glaser a Karl Stach. Inscenace Karla Stacha¹³⁵ v 30. letech byly ve zveřejněných recenzích velmi dobře hodnoceny a pod jeho vedením se uskupení snažilo hrát též vážnější hry (např. v roce 1936 *Kampf um Gott* a *Die Else vom Erlenhof*), což bylo v recenzích vyzdvihnuto. Mezi herci se nacházel např. též člen bývalé Německé dramatické společnosti Otto Beer, který v roce 1937 vystupoval ve hře Karla Schönherra *Erde*. Ze souboru divadelního uskupení a ženského sboru pocházela též mladá operní pěvkyně Marie Reznicek¹³⁶, která byla v roce 1926 angažovaná městským divadlem v Košicích.¹³⁷ Jednotlivé inscenace ochotnického divadla nebyly vždy v deníku *Mährisches Tagblatt* recenzovány. Pokud byly recenze k inscenaci publikovány, byly většinou kladné a

¹³³Vznik Deutsche katholische Gesellenverein je datován na 24. 6. 1848, kdy oznámil Msg. Cernoch zřízení „nedělní školy pro dospělé“. Provoz školy byl zahájen 11.5.1848. Viz: *Mährisches Tagblatt* 20 .6. 1923, s. 4. 4. 5. 1929 bylo v *Mährisches Tagblatt* poslední oznámení o divadelním představení společnosti, které je možné připsat Německé dramatické společnosti. Viz: *Mährisches Tagblatt*. 4. 5. 1929, s. 4.

¹³⁴Viz blíže: Vzpomínky bývalé herečky souboru Eriky Bürger (rozená Čap, v *Mährisches Tagblatt* uvedena jako Čap viz 16. 12. 1936, s. 4) v *Olmützer Blätter*. Viz: Bürger, E.: *Die Laienbühne im Maria-Theresienhaus oder auch St. Josephshaus genannt*. In: *Olmützer Blätter*, č. 9, roč. 9, 1961, s. 10-11. *Mährisches Tagblatt*. 30. 11. 1926, s. 3; 29. 11. 1927, s. 4; 28. 1. 1929, s. 3; 16. 3. 1935, s. 6; 26. 10. 1935, s. 5; 15. 1. 1936, s. 4; 16. 12. 1936, s. 4; 16. 2. 1937, s. 4; 4. 11. 1937, s. 4.

¹³⁵Karl Stach působil též jako režisér v rámci Ochotnického divadelního spolku Olmütz-Salzburg (Olomouc-Nový svět). Informace o pohostinském představení divadelního spolku Olmütz-Salzburg v domě sv. Josefa viz *Mährisches Tagblatt*. 3. 5. 1933, s. 4.

¹³⁶Marie Reznicek byla nejstarší dcerou rady Liesinga. Viz: *Mährisches Tagblatt*. 19. 5. 1924, s. 3.

¹³⁷Viz: *Mährisches Tagblatt*. 4. 8. 1926, s. 5.

často můžeme číst, že se představení pro velký zájem u obecnstva muselo opakovat (obecnstvo přicházelo často v hojném počtu).¹³⁸

Ochotnické divadlo katolického tovaryšského spolku se pravděpodobně v roce 1936 transformovalo na *Dilletanten-Theaterverein* (Ochotnický divadelní spolek), který byl koncem září roku 1936 založen v Německém domě a v němž figurovali též členové Divadelního uskupení katolického tovaryšského spolku (resp. katolického lidového spolku). Předsedou nového Ochotnického divadelního spolku se stal dr. Othmar Karschulin. Do vedení spolku byli též zvoleni Wilhelm Glaser (zapisovatel), Josef Janour (hudební referent), Adolf Čap (pokladník) a Viktor Kullil (režie). Mezi herci se našli též členové bývalé Německé dramatické společnosti, kteří často hráli pod vedením Viktora Kullila. Představení tohoto nového spolku byla (pokud známo) uvedena v Německém spolkovém domě a jako hostující inscenace v domě sv. Josefa. Zveřejněné recenze ke dvěma představením byly velmi kladné. Jednalo se např. o veselohry z venkovského prostředí *Der siebente Bua* (Neal a M. Ferner, 23. října 1937) pod vedením režiséra Stacha, kde bylo jen kriticky poznamenáno, že i když návštěvnost byla celkem dobrá, chybělo pořád několik olomouckých přátel divadla. Druhé recenzované představení se odehrálo dne 16. ledna 1938 - *Die drei Eisbären* Maximiliana Vituse. V recenzi bylo vysloveno přání, aby se Ochotnickému divadelnímu spolku i v budoucnosti dobře dařilo. Z toho se dá usuzovat, že představení Ochotnického divadelního spolku byla u obecnstva oblíbená.¹³⁹

Vedle stálého českého divadelního souboru v městském divadle, které - jak už bylo řečeno - provozovalo Družstvo českého divadla, existovaly obdobně jako v německé olomoucké společnosti též v české olomoucké komunitě ochotnické soubory, z nichž mělo několik relativně slušnou úroveň, jako např. *Jednota divadelních ochotníků besedních*. Ochotnickému divadlu se značnou měrou věnovaly též německé a české spolky, a to i hudební nebo tělocvičné (např. *Sokol*, *Orel*, *Deutsche Turnverein*). K divadelní činnosti

¹³⁸Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 7. 9. 1926, s. 5; 17. 10. 1934, s. 5.; 15. 1. 1936, s. 4; 7. 10. 1936, s. 5; 16. 12. 1936, s. 4.

Bürger, E.: *Die Laienbühne im Maria-Theresienhaus oder auch St. Josephshaus genannt*. c. d., s. 10-11.

¹³⁹Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 4. 11. 1926, s. 4; 28. 3. 1933, s. 5; 17. 10. 1934, s. 5; 26. 10. 1935, s. 5; 15. 1. 1936, s. 4, 1. 10. 1936, s.4; 23. 10. 1937, s. 3; 18. 1. 1938, s. 5.

Die deutsche dramatische Gesellschaft in Olmütz, Erinnerungen mit bisserl Bühnentrasch. c. d., s. 7.

můžeme též počítat oblíbená loutkářská představení, k nejdůležitějším patřil soubor *Kašpárkova říše* (založeno 1920).¹⁴⁰

3. 1. 2 Hudební aktivity

Nositeli německého hudebního života v meziválečné Olomouci, který znovu po válce prožíval období rozkvětu, byla především tradiční „hudební trojice“ sestavená z Musikvereinu, Männergesangsvereinu a Damensingvereinu, která se po přerušení činnosti během první světové války snažila navázat na předválečné aktivity, což bylo podníceno dr. Rudolfem Sallingerem, který byl považován za duchovního znovuzakladatele, aktivního a uměnímilovného nadšeného podporovatele Musikvereinu. První koncert Musikvereinu po válce se konal na začátku března 1919 pod vedením prof. Spacka. Konec války oslavovaly německé hudební a pěvecké spolky 25. a 27. dubna 1919 dvojnásobným uvedením *Deutsches Requiem* Johannese Brahmsa s dirigentem a olomouckým rodákem Fritzem Zweigem, který byl tehdy kapelníkem v Mannheimu a zdržoval se v Olomouci. Ačkoli všechny tři spolky tvořily samostatné korporace, byly organizačně propojené faktem, že i po smrti dlouholetého dirigenta a sbormistra Wladimira Lablera v roce 1914 měly společného hudebního ředitele, jímž se stal po válce Josef Heidegger. Další propojení těchto spolků spočívalo v tom, že pořádaly společné koncerty a tím se umožnilo uvádění větších hudebních představení.¹⁴¹

Musikverein

Nejdůležitější mezi nimi byl Musikverein, který byl ze strany hudební kritičky Angely Drechsler z deníku *Mährisches Tagblatt* na konci 20. let považován za jeden z hlavních nositelů kulturního života v Olomouci. Na zasedání bývalých členů spolkového výboru v lednu 1919 se rozhodlo o znovuoživení činnosti spolku. V prosinci 1919 oficiálně převzal

¹⁴⁰Viz: Lazorčáková, T.: *Loutkářství*. In: Dějiny Olomouce. 2. svazek. c. d., s. 176.

Trapl, M.: *Divadelní kultura a kina*. In: Dějiny Olomouce. 2. svazek. c. d., s. 176.

¹⁴¹Viz: *Mährisches Tagblatt*. 20. 9. 1919, s. 6; 30. 09. 1919, s. 5; 1. 3. 1921, s. 4; 16. 6. 1930, s. 44; 25. 3. 1931, s. 5; 4. 10. 1933, s. 4.

Fuchs, T.: *Olmütz*. In: Sudetendeutsches Musikinstitut (ed.), *Lexikon zur deutschen Musikkultur. Böhmen, Mähren, Sudetenschlesien*, 2. svaz. München 2000, s. 1049.

Kullil, V.: *Der Olmützer Männergesangsverein mit Dir. Wladimir Labler*. In: *Olmützer Blätter*, č. 4, roč. 10, 1962, s. 9.

Lyko, P., Steinmetz, K.: *Hudební kultura*. In: Dějiny Olomouce. 2. svazek. c. d., s. 195.

Matzenauer, C.: *Musikalische Vereine in Olmütz*. In: *Olmützer Blätter*. č. 2, roč. 16, 1968, s. 19.

od dosavadního spolkového dirigenta prof. Spacka funkci Josef Heidegger¹⁴², který byl před svým příchodem do Olomouce od roku 1910 ředitelem *Kaiser Franz Josef Musikschule* v Kroměříži, která byla svého času velmi výkonná a byla pro značnou část Moravy vlivným ústavem na hudebním poli. Škola byla v roce 1919 zrušena. Vedle toho učil ještě zpěv na kroměřížském gymnáziu. V Olomouci převzal nejen funkci ředitele místní *Deutsche Musikschule Olmütz* (Německé hudební školy Olomouc) a dirigenta Musikvereinu, ale též, jak už bylo zmíněno, funkci sbormistra Männergesangsvereinu a Damensingvereinu. Musikverein usiloval o pozvednutí hudebního života v Olomouci, viděl svou práci též jako součást lidového vzdělávání a pokusil se svou činností oslovit všechny vrstvy společnosti.¹⁴³ V prvních letech první Československé republiky, kdy německá divadelní sezóna probíhala v jarních a letních měsících, měly koncerty Musikvereinu též sloužit jako odškodnění za období bez divadelních představení a společné koncerty s Männergesangsvereinem a Damensingvereinem měly nahradit chybějící operní představení.¹⁴⁴

V období první republiky ročně předváděl Musikverein v prvních letech pět, potom čtyři symfonické koncerty, které se konaly obvykle od podzimu do poloviny jara. Koncerty Musikvereinu se zpravidla pořádaly v sále Reduty, jen ojediněle v divadelní budově.¹⁴⁵ Koncertní činnost v porovnání s předválečnou činností se dokonce podle hudební kritičky

¹⁴²Josef Heidegger pocházel z Korutan. Jako chlapec zpíval na kúru v katedrále v Klagenfurtu. V korutanském *Kunstverein*u se učil hře na housle, klavír a varhany. Po prvním varhanním koncertě v klagenfurtské katedrále (bylo mu 15 a půl let), byl jmenován druhým varhaníkem katedrály a brzy poté se stal varhaníkem katedrály v Friesachu, kde též vedl jako sbormistr místní mužský pěvecký sbor. Jako sbormistr korutanského pěveckého svazu vystupoval v osmnácti letech na oslavě Svazu pěvců v Štýrském Hradci. Na vídeňské konzervatoři studoval u profesora Roberta Fuchse předměty kontrapunkt a kompozice, u profesora Karla Prochasky klavír a u profesora Eugena Thomase absolvoval školu sbormistrovství. Navštěvoval též všechny předměty, které byly zapotřebí k získání kvalifikace vedoucího orchestru a sboru i vedoucího vyšších hudebních vzdělávacích zařízení. Jeho první zaměstnání ho přivedlo do Kroměříže, kde se stal v roce 1910 ředitelem hudební školy *Kaiser Franz Josef-Musikschule* a zároveň pracoval jako učitel zpěvu na kroměřížském gymnáziu. Hudební škola byla v roce 1919 zrušena a Josef Heidegger odešel do Olomouce. Blíže viz: *Mährisches Tagblatt*. 7. 12. 1936, s. 4.

¹⁴³Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 20. 1. 1919, s. 6; 30. 9. 1919, s. 5; 12. 12. 1919, s. 4; 22. 09. 1920, s. 3; 11. 09. 1924,

s. 4; 16. 5. 1929, s. 4; 7. 12. 1936, s. 4.

Hirnerová, N.: *Olomoucký Musikverein*. c. d., s. 28.

Lyko, P., Steinmetz, K.: *Hudební kultura*. c. d., s. 195.

¹⁴⁴Viz: *Mährisches Tagblatt*. 15. 09. 1920, s. 3; 28. 9. 1921, s. 4.

Odstrčilová, E.: *Olomoucký hudební život* (Diplomová práce). c. d., s. 88.

¹⁴⁵Viz: *Olmütz: Blick vom Mauritzturm über die Dächer der Häuser auf der Linie AB hinweg in den Oberring mit dessen Westseite (Theater-Linie)*. In: *Olmützer Blätter*, č. 3, roč. 9, 1961, s. nestr. (1)

Odstrčilová, E.: *Tamtéž*, s. 72

deníku *Mährisches Tagblatt* v období 1918 až 1930 zdvojnásobila.¹⁴⁶ Vedle klasických a romantických symfonických děl např. od Josepha Haydna (*Schöpfungsmesse* nebo *Symfonie Es dur, Mit dem Paukenschlag*), Wolfganga Amadea Mozarta (např. *Requiem*, *Symfonie D dur, KV 73* nebo *Symfonie D dur Haffner*), Ludwiga van Beethovena (např. *Symfonie č. 1 až 9*), Antona Brucknera (*Symfonie 3 až 7*), Bedřicha Smetany (*Valdštyňův tábor*) nebo Antonína Dvořáka (např. *Symfonie č. 2 a 5*), nastudoval spolek též moderní díla současných skladatelů, např. Richarda Strausse (např. *Ein Heldenleben* nebo *Tod und Verklärung*), Franze Schmidta (*Symfonie č. 1*), Nikolaie Miaskovského (*Symfonie č. 7*), Egona Kornautha (*Ballade für Cello und Orchester*), Ericha Korngolda (např. *Viel Lärm um Nichts* nebo *Die tote Stadt*) nebo Hanse Pfitznera (*Käthchen von Heilbronn*). Oblíbené byly též orchestrální a operní přede hry. Z orchestrálních přede her byly např. uvedené od Ludwiga van Beethovena *Prometheus* nebo *Zur Weihe des Hauses*, od Johannese Brahmsa *Tragische Ouvertüre* nebo od Felixe Mendelssohna Bartholdyho *Meeresstille und glückliche Fahrt*. Mezi uvedenými operními přede hrami najdeme např. *Die Meistersinger von Nürnberg* od Richarda Wagnera, *Oberon* a *Euryanthe* od Carla Maria von Webera nebo *Die lustigen Weiber von Windsor* od Otta Nicolaie. Repertoár Musikvereinu se sestával především z děl německých a rakouských skladatelů.¹⁴⁷ Jak zjistila E. Odstrčilová, Musikverein uvedl v období 1918 až 1928 ze 148 komorních děl 123 německých.¹⁴⁸ V menším počtu seznámil spolek německé obyvatelstvo s díly světové hudby, resp. ojedinele s českými skladateli. Kromě výše už zmíněných skladatelů uváděl Musikverein ze světové hudby např. ještě díla Petra Iljiče Čajkovského (*6. symfonie*), Claude Debussyho (*Ein Nachmittag des Faun*) nebo Edvarda Griega (*Sigurd Jorsalfar* nebo *Peer Gynt*). Z české tvorby představil Musikverein německému obecenstvu vedle už zmíněných děl skladatelů Bedřicha Smetany (*Valdštyňův tábor*, 1924) a Antonína Dvořáka (*Symfonie č. 5*, 1922; *Symfonie č. 2*, 1923; v roce 1929 sbor *V přírodě*) ještě díla Jaromíra Weinbergera (*Loutkohra*, 1929 a *Vánoce*, 1930) a Josefa Suka (*Meditace na*

¹⁴⁶*Mährisches Tagblatt*. 16. 6. 1930, s. 44.

¹⁴⁷Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 16. 1. 1922, s. 3; 16. 6. 1930, s. 44; 9. 12. 1933, s. 11.

Hirnerová, N.: *Olomoucký Musikverein*. c. d., s. 29-30.

Lyko, P., Steinmetz, K.: *Hudební kultura*. c. d., s. 195.

Blíže k jednotlivým koncertům Hudebního spolku v období 1918-1938 srovnej diplomové práce N. Hirnerové a E. Odstrčilové.

Hirnerová, N.: *Olomoucký Musikverein a jeho vliv na olomouckou hudební kulturu* (Diplomová práce). c. d., s. 170-199.

Odstrčilová, E.: *Olomoucký hudební život* (Diplomová práce). c. d., s. 71-92.

¹⁴⁸Odstrčilová, E.: *Tamtéž*. s. 90.

Svatováclavský chorál, 1936). Společně s Männergesangsvereinem a Damensingvereinem uváděl Musikverein celou řadu hodnotných sborových děl (*Symfonie č. 9* od *Beethovena*, *Mozartovo Requiem*, *Stabat Mater* od *Rossiniho* a jiné), avšak v porovnání s předválečným obdobím nebyla tato spolupráce tak úzká.¹⁴⁹ K příležitosti 70. výročí založení Musikvereinů 30. května 1923 nastudoval Musikverein za spoluúčinkování 300 pěvců a pěvkyní nejen z Männergesangsvereinů a Damensingvereinů, ale též s pomocí sborů učitelského ústavu a obchodní akademie předešlu *Zur Weihe des Hauses* a *9. Symfonie s Ódou na radost* od Ludwiga van Beethovena. Sóla převzali pěvci německého operního divadla v Brně (paní Bruck-Zimmer, paní Pichler-Normann, pan Jank-Hoffmann a pan Eugen Guth).¹⁵⁰ Kromě vlastních koncertů organizoval Musikverein též mimořádná vystoupení. Vedle vystoupení sólových umělců se jednalo především o vystoupení komorních sdružení, jejichž repertoár tvořila hlavně klasicko-romantická díla. Nechyběly ale též kompozice soudobých skladatelů. V rámci těchto mimořádných koncertů, které se konaly především ve dvacátých letech, vystupovali např. klavírista *Eugen d'Albert* (1919), *Quartett Rosé* a *Fitzner-Quartett* (1921), *Brněnské smyčcové kvarteto* (1922 a 1926), houslista *Georg Kulenkampf-Post* (1923), *Prager Trio* (1927) nebo *Sedlak-Winkler Quartett* (1932). Většina těchto mimoolomouckých umělců byla z Vídně, což zapadá do skutečnosti, že Olomouc byla před válkou považována za součást vídeňského kulturního kruhu a kulturní život města se orientoval na tamější dění. Mezi vystupujícími byli ale též umělci z Brna, Berlína, Mnichova nebo Prahy.¹⁵¹ K dalším aktivitám Musikvereinů patřily rovněž výjezdy spolku do jiných měst, s čímž spolek začal teprve v meziválečném období. První úspěšný výjezd takového druhu podnikl spolek na jaře 1921 do Šternberka, kde se konal v listopadu téhož roku další koncert spolku. Díky dobrým

¹⁴⁹Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 16. 6. 1930, s. 44; 9. 12. 1933, s. 11.

Hirnerová, N.: *Olomoucký Musikverein*. c. d., s. 29-30.

Hirnerová, N.: *Olomoucký Musikverein a jeho vliv na olomouckou hudební kulturu* (Diplomová práce). c. d., s. 170-199.

Lyko, P., Steinmetz, K.: *Hudební kultura*. c. d., s. 195.

Odstrčilová, E.: Tamtéž. s. 88.

¹⁵⁰Viz: *Mährisches Tagblatt*. 1. 6. 1923, s. 3; 18. 12. 1923, s. 3-4

Odstrčilová, E.: Tamtéž. s. 76-77.

¹⁵¹Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 28. 9. 1923, s. 3.

Hirnerová, N.: *Olomoucký Musikverein*. c. d., s. 29-30

Hirnerová, N.: *Olomoucký Musikverein a jeho vliv na olomouckou hudební kulturu* (Diplomová práce). c. d., s. 197-199

Lyko, P., Steinmetz, K.: *Hudební kultura*. c. d., s. 195.

Odstrčilová, E.: Tamtéž. s. 73.

Schindler, A.: *Die Musikstadt Olmütz*. In: *Olmützer Blätter*, č. 12, roč. 39, 1991, s. 151.

Theater in Olmütz. In: *Olmützer Blätter*, č. 7, roč. 38, 1990, s. 90.

kontaktům sbormistra Josefa Heideggera vystupoval spolek v letech 1934 a 1935 též v Brně. K významným vystoupením Musikvereinu můžeme počítat i nahrávky pro rozhlas v únoru 1938 v sále Reduty, kde mj. též vystoupily Männergesangsverein a Damensingverein.¹⁵² Pod vedením Josefa Heideggera se stálý počet hudebníků zvětšil na 30. Při předvádění velkých hudebních kompozic, které vyžadovaly početné nástrojové obsazení, spolupracoval Musikverein s městským, později divadelním orchestrem. Tímto byl orchestr posílen o 40 členů.¹⁵³

Činnost dirigenta Musikvereinu a sbormistra Männergesangsvereinu a Damensingvereinu, který se angažoval při kulturní obnově města a byl známou a váženou osobností, se neomezila jen na německý hudební život v Olomouci. Byl též úspěšně činný jako skladatel církevních kompozic, sólových zpěvů, sborů a klavírní fugy. V listopadu 1937 byla po prvé uvedena Josefova mše (*Josefsmesse*) B-dur od Josefa Heideggera ve vídeňském chrámu sv. Štěpána.¹⁵⁴ Úspěch Josefa Heideggera při obnově olomouckého hudebního života vedl v roce 1925 k nabídce, aby se stal ředitelem brněnské Hudební akademie a vedoucím sborových a orchestrálních koncertů. Nabídku přijal pod podmínkou, že by se mohl dva dny v týdnu věnovat své dosavadní práci v Olomouci. Brněnští kulturní činitelé doufali, že Josef Heidegger bude schopný též úspěšně reorganizovat brněnský hudební život a brněnský Musikverein očekával období nového uměleckého vzestupu s Josefem Heideggerem jako hudebním ředitelem v čele spolku. Olomouckému Musikvereinu se díky tomu podařilo navázat trvalé umělecké kontakty s filharmoniky a Männergesangsvereinem v Brně, což vedlo několikrát k vystoupení brněnského Männergesangsvereinu v Olomouci a k účasti filharmoniků z Brna na koncertech olomouckého Musikvereinu. V březnu 1927 uváděly např. brněnský *Schubertbund*, olomoucký Musikverein, Männergesangsverein a olomoucká sólistka Emma Effenberger pod vedením Josefa Heideggera *Requiem* od Huga Kauna. Kromě toho uváděl Schubertbund ještě dva sbory (*Nachthelle* Franze Schuberta a *Die Tiroler Nachtwache* od Richarda Heubergera) a Musikverein hrál předehru z *Meistersinger von Nürnberg*. V letech 1925 a 1926 pořádal pod vedením Josefa Heideggera např. brněnský

¹⁵²Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 2. 5. 1921, s. 3; 14. 2. 1938, s. 3
Hirnerová, N.: *Olomoucký Musikverein*. Tamtéž. s. 30.

¹⁵³Viz: Hirnerová, N.: Tamtéž. s. 29.

Lyko, P., Steinmetz, K.: *Hudební kultura*. c. d., s. 195

¹⁵⁴Viz: *Mährisches Tagblatt*. 7. 12. 1936, s. 4; 24. 11. 1937, s. 5.

Lyko, P., Steinmetz, K.: Tamtéž.

Musikverein koncerty v Olomouci.¹⁵⁵ Heideggerova činnost v Musikvereinuu byla též v dosud zveřejněných komentářích a příspěvcích k tomu tématu vždy pozitivně zhodnocená. Soudobá hudební recenzentka Angela Drechsler jej označila za „*Musiker von Rang und Qualität*“.¹⁵⁶ Podle N. Hirnerové vděčil Musikverein právě Josefovi Heideggerovi za to, že spolek dosáhl po válce během krátké doby vynikající úrovně, kterou si dle výsledků E. Odstrčilové za období 1918 – 1928 udržel, a za kvalitu těchto výstupů nebyl chválen jen ze strany hudební kritiky v deníku *Mährisches Tagblatt*, ale též v článcích hudební kritiky českého tisku, který občas recenzoval koncerty Musikvereinuu, což znovu bylo pozitivně vnímáno ze strany německé hudební kritiky, která v kladných českých recenzích viděla důkaz kvality Musikvereinuu. Z Musikvereinuu se stal i v meziválečné Olomouci významný kulturní činitel, který byl v širokém okolí města jedinou německou hudební korporací, která byla schopná uvádět velká orchestrální díla v plném obsazení z řad domácích hudebníků.¹⁵⁷ Význam koncertů Musikvereinuu spočíval v roce 1925 dle hudební kritičky Angela Drechsler mj. v tom, „...*, daß Olmütz seit der Zerstörung des Deutschen Theaters seine stärksten künstlerischen Impulse aus den Konzerten des Musikvereines holt...*“¹⁵⁸ Tato skutečnost byla podle ní zásluha právě Josefa Heideggera.¹⁵⁹

O personálním složení Musikvereinuu je známo jen velmi málo. Bezprostředně po válce byl na valné hromadě spolku v lednu 1919 do funkce předsedy zvolen dr. Leo Mojžischek, který ve dvacátých letech tuto funkci dlouhodobě, avšak s jednorozčným přerušením vykonával. Od konce září 1922 až do poloviny prosince 1923 zastával pozici předsedy Musikvereinuu dr. Adolf Kofranyi. Není známo, kdy dr. Rudolf Sallinger následoval ve funkci předsedy spolku, avšak v jednom článku o čestných členech spolku byl v červenu 1928

¹⁵⁵Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 5. 5. 1925, s. 4; 9. 5. 1925, s. 4; 13. 6. 1925, s. 5; 20. 10. 1925, s. 5; 25. 1. 1926, s. 3; 8. 3. 1927, s. 3.

Fuchs, T.: *Olmütz*, c. d., s. 1049.

Hirnerová, N.: *Olomoucký Musikverein*. c. d., s. 29.

Lyko, P., Steinmetz, K.: Tamtéž.

¹⁵⁶Překlad citátu: „...hudebník výborné kvality...“ Viz: *Musikvereinskonzert* (A. D.-r.). In: *Mährisches Tagblatt*. 28. 2. 1920, s. 5.

¹⁵⁷Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 28. 6. 1922, s. 2; 3. 3. 1923, s. 4; 18. 12. 1923, s. 4.

Hirnerová, N.: *Olomoucký Musikverein*. c. d., s. 29.

Lyko, P., Steinmetz, K.: *Hudební kultura*. c. d., s. 196.

Odstrčilová, E.: *Olomoucký hudební život* (Diplomová práce). c. d., s. 72.

¹⁵⁸Překlad citátu: „...že si Olomouc od doby zániku německého divadla udržela své silné umělecké impulsy z koncertů Musikvereinuu...“ Viz: *Musikdirektor Josef Heidegger* (A. D. – r.). In: *Mährisches Tagblatt*. 5. 5. 1925, s. 4.

¹⁵⁹Tamtéž.

uveden jako předseda spolku. Dr. Rudolf Sallinger vedl spolek až do své smrti v srpnu 1933. Díky jeho kontaktům s význačnými osobnostmi z oblasti hudby bylo umožněno uvádění kvalitních hudebních děl. Jako místostarosta se zasadil, aby městské zastupitelstvo docenilo a uznalo úsilí Musikvereinu. Od poloviny listopadu 1933 až do listopadu 1935 vedl spolek Msgr. dr. Alois Bönisch; po něm následoval v úřadě poslední předseda spolku dr. Franz Panagl. První spolkový výbor se skládal v roce 1919 z těchto členů: dr. Smolera, stavebního rady Lechnera, dr. Sallingera, vrchního městského rady dr. Gustava Prunnera, prof. Franze Klara, Sigmunda Fleischera a ředitel Aloise Schreyera. Na zasedání došlo ke změně dosavadního zvyku, když byla do hudebního poradního sboru zvolena Angela Drechsler, která už před válkou učila na hudební škole.¹⁶⁰ Jako náhradníci byli zvoleni prof. Bönisch a prof. dr. Monser. Většina členů spolkového výboru zvolených v roce 1923 byla už zastoupena ve výboru v roce 1919 (rada Sigmund Fleischer, prof. Franz Klar, dr. Gustav Prunner, dr. Rudolf Sallinger). Nově byli zvoleni kapitán Gilbert Schiffrer, ing. Franz Przewczek (Přeček) a továrník Otto Zweig. Též sestavení spolkového výboru v letech 1933 až 1935 se vyznačovalo jistou personální kontinuitou. Opět najdeme mezi členy výboru a jeho náhradníky jména jako dr. Alois Bönisch, dr. Franz Panagl, dr. Paul Langer, Ludwig Krinninger, prof. dr. Franz Klar, ing. Franz Przewczek, polesný Gerster, kapitán Gilbert Schiffrer, prof. Eder nebo továrník Rudolf Zweig. Angela Drechsel byla v zápisu valné hromady z února 1933 vedená jako kronikářka spolku. Je docela možné, že tuto funkci vykonávala už předtím. Rozšíření členské základny spolku, která byla v důsledku války zdecimovaná, patřila k prvotním úkolům spolku.¹⁶¹ Aktivním členem spolku se mohl stát každý výkonný hudebník, bez rozdílu pohlaví a každý poctivý Němec. Ke vstupu do spolku jako přispívající členové byli vyzýváni všichni členové německy mluvící komunity v Olomouci a jejím okolí. Spolková činnost byla financována pomocí členských příspěvků, prodejem vstupenek a předplatného. Členský

¹⁶⁰V článku nebylo uvedeno, v čem spočívala zásadní změna dosavadního zvyku. Domnívám se, že se jednalo o skutečnost, že spolková funkce byla pravděpodobně poprvé svěřena do rukou ženy. Viz: *Mährisches Tagblatt*. 20. 1. 1919, s. 6.

¹⁶¹K členům spolku a spolkového výboru srovnej: *Mährisches Tagblatt*. 20. 1. 1919, s. 6; 29. 9. 1922, s. 3; 9. 10. 1922, s. 3; 15. 12. 1923, s. 3; 3. 10. 1925, s. 4; 5. 11. 1931, s. 3; 3. 2. 1933, s. 4; 14. 11. 1933, s. 4; 1. 12. 1934, s. 6; 30. 11. 1935, s. 5.

Reichert, E.: *Bekenntnisse eines Musikfreundes. Musikalische Erinnerungen*. In: *Olmützer Blätter*, č. 3, roč. 9, 1961, s. 2.

Hirnerová, N.: *Olomoucký Musikverein*. c. d., s. 24, 28

Hirnerová, N.: *Olomoucký Musikverein a jeho vliv na olomouckou hudební kulturu* (Diplomová práce). c. d., s. 200.

Lyko, P., Steinmetz, K.: *Hudební kultura*. c. d., s. 195.

příspěvek pro přispívající členy činil v roce 1919 10 korun, později byl zvýšen na 20 korun. Členové Musikvereinů měli nárok na slevu na koncerty Musikvereinů, Männergesangsvereinů a Damensingvereinů i na vybrané koncerty, především komorního rázu. Důležitý zdroj financování činnosti spolku představovalo abonmá, které mělo především krýt režijní výdaje spolku, zejména při realizaci finančně náročných hudebních děl a zajistit, aby spolek měl stabilní počet posluchačů. Tímto mělo být zaručeno, že se spolek může v klidu věnovat svému úkolu a nemusí organizovat finanční sbírky. V rámci předplatného se rozlišovalo mezi předplatiteli, kteří byli rovněž členy Musikvereinů a předplatiteli bez spolkové příslušnosti. Ceny předplatného pro členy spolku byly pochopitelně nižší. V sezóně 1922/23 dostali např. členové spolku v rámci předplatného slevu ve výši 33% a předplatitelé bez spolkové příslušnosti ve výši 25 %. V září 1924 měla celková cena předplatného Musikvereinů (pět koncertů) podle informací k abonmá na sezónu 1924/25 často hodnotu ceny jednoho sedadla u jednoho představení ve varieté. Aby umožnil i zájemcům ze střední vrstvy návštěvu svých koncertů, zavedl Musikverein v sezóně 1926/27 platbu ve splátkách. První splátku musel předplatitel platit při vyzvednutí abonmá a druhou splátku 1. prvního ledna 1927. Musikverein, který před válkou obdržel roční subvenci ze strany městského zastupitelstva a též zemskou subvenci, pravděpodobně nedostal v období první Československé republiky z veřejné strany peněžní podporu formou subvence nebo v jiné formě.¹⁶²

I když byla úroveň koncertů Musikvereinů pochvalně hodnocena, nezrcadlilo se to ani finančně ani z hlediska počtů návštěvníků. Stížnosti na nezájem německého obyvatelstva o koncerty Musikvereinů, které většinou navštěvovali jen věrní přívrženci a předplatitelé, můžeme v deníku *Mährisches Tagblatt* sledovat v průběhu celého období 1. ČSR. Absence nedostatečného počtu posluchačů působila činnosti spolku značné finanční potíže. Pozadím výzev k početné návštěvě koncertů Musikvereinů ze strany německy mluvícího obyvatelstva byla skutečnost, že z finančního hlediska k uvádění už zmíněných velkých hudebních děl a k udržení dostupných cen vstupenek již nestačily příjmy z členských příspěvků a abonmá. Musikverein byl proto odkázán nejen na vysoký počet spolkových členů a předplatitelů, ale

¹⁶²Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 30. 9. 1919, s. 5; 22. 09. 1920, s. 3; 11. 6. 1921, s. 3; 15. 2. 1922, s. 3; 26. 9. 1922, s. 2; 29. 3. 1923, s. 5; 11. 09. 1924, s. 4; 18. 8. 1925, s. 5; 28. 7. 1926, s. 4; 25. 10. 1927, s. 4; 28. 3. 1931, s. 5.

Hirnerová, N.: *Olomoucký Musikverein*. Tamtéž. s. 24.

Odstrčilová, E.: *Olomoucký hudební život* (Diplomová práce). c. d., s. 72.

těž na plný koncertní sál. Nejednou oznámil spolek, že při pokračujícím nezájmu ze strany německého obyvatelstva v Olomouci a z okolí by hrozilo zastavení jeho činnosti. Tento osud se snažil Musikverein a jeho podporovatelé odvrátit především pomocí výzvy k německy mluvícímu obyvatelstvu, aby se olomoučtí Němci, resp. osoby, které si počítaly k německému kulturnímu okruhu, v hojném počtu stali členy Musikvereinů a předplatiteli koncertů spolku. V těchto výzvách byla často zdůrazněna stará hudební tradice v Olomouci, dlouholetá a významná činnost Musikvereinů nebo jeho význam jako jediného německého hudebního spolku v širším okolí Olomouce, který byl schopný zorganizovat velká hudební představení. Dále bylo poukázáno na to, že orchestrální koncerty se považovaly za měřítko kultury ve městě a případné zastavení činnosti spolku by bylo hanbou (tzv. *Armutszeugnis*) stavu německé kultury v Olomouci. Umožnění pokračování Musikvereinů a zachování německé hudební kulturní úrovně bylo proto považováno za povinnost každého olomouckého Němce a nábor nových členů a předplatitelů bylo povinností každého přítele hudby.¹⁶³ Tento postoj nejlépe stručně vyjadřuje následující výzva z roku 1934: „*Darum Deutsche von Olmütz, besucht die Konzerte des Olmützer Musikvereines und schickt Eure Kinder in die deutsche Musikvereinschule.*“¹⁶⁴ Účastí na jubilejním koncertě Musikvereinů ku příležitosti 85. výročí spolku (uváděla se *9. symfonie* od Beethovena), který se konal 6. listopadu 1936, měli Němci demonstrovat svou sounáležitost s německou kulturou. V souvislosti s tímto koncertem je zajímavé, že k návštěvě nevyzval jen Musikverein, ale též *Bundesgruppe* (Spolková skupina) a *Frauenbundesgruppe* (Ženská spolková skupina) Svazu Němců, které vyhlásily návštěvu těchto koncertů za čestnou povinnost svých členů a členů národa, tzv. *Volksgenossen*. Tyto organizace též oznámily, že mají k dispozici určitý počet vstupenek, které by mohly rozdávat zadarmo osobám (např. nezaměstnaným, přátelům hudby), které si

¹⁶³K této problematice srovnej blíže *Mährisches Tagblatt*. 20. 10. 1920, s. 3; 28. 9. 1921, s. 4; 11. 6. 1921, s. 3; 23. 11. 1921, s. 4; 13. 1. 1922, s. 3; 28. 6. 1922, s. 2; 22. 9. 1923, s. 5; 18. 12. 1923, s. 4; 25. 1. 1928, s. 3; 27. 1. 1928, s. 2; 16. 5. 1929, s. 4; 12. 2. 1931, s. 5; 20. 1. 1931, s. 3; 28. 3. 1931, s. 5; 8. 10. 1934, s. 5; 8. 5. 1937, s. 5. K dlouholeté a významné hudební kultuře v Olomouci viz např. též články zveřejněné v *Olmützer Blätter*, které publikovala Angela Drechsler. Drechsler, A.: *Olmütz: Gedenken um Leben und Sterben unseres Musikdirektors Josef Heidegger*. In: *Olmützer Blätter*, č. 5, roč. 9, 1961, s. 11.

Drechsler, A.: *Deutsche Musikkultur in Olmütz*. In: *Olmützer Blätter*. č. 1, roč. 14, 1966, s. 7.

Dále srovnej články J. Balatkové např.:

Balatková, J.: *Německá opera*. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. c. d., s. 97-105.

Balatková, J.: *Zur Geschichte der deutschen Oper in Olmütz*. In: *Olmützer Blätter*, č. 7, roč. 40, 1992, s. 94-95.

Balatková, J.: *5. Theater/Oper*. In: *Sudetendeutsches Musikinstitut* (ed.), *Lexikon zur deutschen Musikkultur. Böhmen, Mähren, Sudetenschlesien*. 2. svaz. c. d., s. 1051.

¹⁶⁴Překlad citátu: „Proto Němci z Olomouce, navštěvujte koncerty Musikvereinů a pošlete své děti do německé hudební školy...“ Viz: *Mährisches Tagblatt*. 1. 6. 1923, s. 3; 6. 10. 1934, s. 5.

vzhledem k vládnoucím poměrům nemohly dovolit vstupenku na koncert koupit. Uspokojující počet návštěvníků zaznamenávaly vždy jubilejní koncerty Musikvereinu.¹⁶⁵ V této souvislosti je třeba zmínit, že hudební recenzentka Angela Drechsler v únoru 1931 konstatovala, že olomoucké německé publikum nebylo schopno zaplnit sál Reduty ani při vážných, ani při veselých uměleckých programech.¹⁶⁶

Nepatrný a víceméně trvalý nezájem o koncerty vážné hudby spočíval podle tehdejšího mínění v rostoucím vlivu tzv. mechanické hudby, označované též za mrtvou hudbu, např. v podobě rozhlasových koncertů nebo v odklonu od vážné hudby a v příklonu k tehdejšími módními trendům. Chodilo se např. na poslouchání hudby do kina nebo do baru a poslouchal se jazz a šlágry. Dále se část obyvatelstva údajně spokojila s domácí produkcí hudby (tzv. *Hausmusik*). Německy mluvícímu obyvatelstvu bylo vyčítáno též jisté sobectví, které údajně bylo způsobeno nedostatkem pocitu zodpovědnosti vůči veřejnosti. Právě tomuto pocitu zodpovědnosti vděčila kultura za svůj vzestup, což dle mého názoru znamenalo, že návštěva koncertu Musikvereinu byla podle toho považovaná za službu v zájmu veřejnosti. Dalším důležitým důvodem, který měl negativní vliv na kulturní život, byly hospodářské poměry v prvních letech po vzniku republiky a především ve 30. letech. V roce 1934 bylo podle T. Fuchse zjištěno, že se hudební život ve městě v posledních letech stále redukoval. Kritizován byl jednak pokles počtu pořádaných koncertů na české i německé straně, jednak nezájem o moderní hudební tvorbu.¹⁶⁷ Rozdávání vstupenek zadarmo ze strany místních skupin Svazu Němců s tímto vývojem souvisí. Musikverein nebyl ale jediný spolek, který si stěžoval na nezájem ze strany publika. V květnu 1937 napsal dr. Heinrich Suchanek v deníku *Mährisches Tagblatt* o posledním koncertu Musikvereinu v sezóně 1936/1937: „*Freilich: daß der Abend nicht jenen Besuch aufwies, den er verdient hätte, ist ein Wermutstropfen (vergleichsweise bemerkt: auch das letzte Konzert des Žerotin hatte einen schwächeren Besuch)*.“¹⁶⁸ To, že si němečtí a čeští kulturní činitelé stěžovali na absenci návštěvníků, zaznamenala též E.

¹⁶⁵Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 18. 12. 1923, s. 4; 24. 10. 1936, s. 5; 27. 10. 1936, s. 5; 31. 10. 1936, s. 6; 2. 11. 1936, s. 5; 7. 11. 1936, s. 5.

¹⁶⁶*Mährisches Tagblatt*. 12. 2. 1931, s. 5.

¹⁶⁷Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 12. 2. 1931, s. 5; 28. 3. 1931, s. 5; 24. 9. 1931, s. 4; 10. 9. 1932, s. 5; 24. 12. 1934, s. 7.

Fuchs, T.: *Olmütz*. c. d., s. 1050.

Odstrčilová, E. *Olomoucký hudební život* (Diplomová práce). c. d., s. 72.

¹⁶⁸Překlad citátu: „...*Ovšem: že večer nevykazoval návštěvnost, jakou by si byl zasloužil, je hořká kapka, (srovnejme a poznamenejme: také poslední koncert Žerotina měl slabší návštěvnost)*...“ Viz: *Mährisches Tagblatt*. 8. 5. 1937, s. 5.

Odstrčilová za období 1918 až 1928.¹⁶⁹ Poslední důvod, který podle výše zmíněného článku dr. Heinriche Suchanka do určité míry zavinil nepatrnou návštěvnost, byla dezorganizace německého kulturního života.

Úzce s Musikvereinem je též spojená *Deutsche Musikvereinschule*, která se stejně jako Musikverein mohla ohlédnout za dlouholetou, ač dvakrát přerušenu činnost. Hudební škola byla poprvé založena v roce 1852 a fungovala do roku 1867. Znovu byla hudební škola v provozu od roku 1893 až do roku 1917, avšak během období první světové války v omezené formě, poněvadž část učitelů musela narukovat a jejich třídy převzali ostatní učitelé, což mělo dopad na kvalitu výuky. Kromě toho došlo v tomto období k poklesu počtu žáků. Olomoucká německá hudební škola byla považována za jednu z nejlepších hudebních škol v rakousko-uherské monarchii, vzešlo z ní mnoho známých umělců. Po převratu byla škola znovu otevřena v roce 1919 a jejím ředitelem se v září téhož roku stal, jak už bylo zmíněno, Josef Heidegger, který byl po převzetí pozice ředitele brněnské Hudební akademie a vedoucího sborových orchestrálních koncertů vystřídán v roce 1925 kapelníkem a učitelem hry na housle Antonem Rollingerem, který vedl školu dokonce roku 1934, kdy šel do důchodu. Po něm řídila hudební školu pravděpodobně až do jejího zániku na konci války Angela Drechsler, která ve škole učila hudební teorii a nauku o akordech. Josef Heidegger zůstal jako důvěrník Musikvereinů z administrativního a uměleckého hlediska ve správním výboru hudební školy.¹⁷⁰ Cílem hudební školy před převratem a po něm bylo, aby se učila nejen technika, ale též porozumění hudbě. Důraz byl též kladen na to, aby se nepreferovaly módní hudební proudy. Škola měla též zaručit dorost aktivních hudebníků, pochopitelně též v zájmu vlastní činnosti spolku. Sídlo školy bylo v Zámečnické ulici 5, kde Musikverein též pořádal svoje pravidelné zkoušky. Výuka byla v roce 1922 v předmětech: klavír, violoncello, kontrabas, komorní hra, hra v orchestru, sólový zpěv a hudební teorie. Na škole učilo v tomto roce deset pedagogů 272 žáků. V roce 1933 zahrnovaly vyučovací oblasti všechny smyčcové a dechové nástroje, klavír a sólový zpěv. Kromě toho nabízela hudební škola přípravné kurzy na státní zkoušky pro zájemce, kteří se chtěli připravit na zkoušku z učitelské způsobilosti

¹⁶⁹Odstrčilová, E.: *Olomoucký hudební život* (Diplomová práce). c. d., s. 92.

¹⁷⁰Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 30. 09. 1919, s. 5; 25. 6. 1928, s. 3; 24. 12. 1934, s. 7; 7. 12. 1936, s. 4.

Hirnerová, N.: *Olomoucký Musikverein*. c. d., s. 30.

Reichert, E.: *Bekenntnisse eines Musikfreundes. Musikalische Erinnerungen an Olmütz*. c. d., s. 1-2.

s cílem věnovat se profesi učitele hudby.¹⁷¹ Hudební škola se financovala jednak ze školného, jednak z darů přátel školy. V školním roce 1922/23 bylo školné rozděleno na měsíční splátky, které se platily předem, čili na začátku měsíce.¹⁷² Hudební škola pořádala na konci školního roku obvykle veřejná představení svých žáků, tzv. *Vortragsabende*, která též sloužila jako příležitost k vybírání peněžitých darů a pro propagaci školy. Špatné hospodářské poměry v 30. letech se zřejmě podílely na finanční krizi hudební školy, jejíž další provoz byl v ohrožení, což vedlo pedagogické pracovníky k tomu, že začali od roku 1934 pořádat koncerty učitelského sboru. Škola musela též bojovat s nezájmem ze strany mladší generace, která raději poslouchala šlágry a ze strany rodičů, kteří méně než v dřívějších letech kladli důraz na hudební vzdělávání svých potomků. V rámci hudební školy účinkoval též dětský pěvecký sbor.¹⁷³

Činnost Musikvereinu skončila de facto v roce 1939 rozpadem spolku, v němž zbyli jen neprofesionální hudebníci. Tito členové už v Olomouci nevystupovali, ale zorganizovali jen několik přednášek. Musikverein uspořádal v roce 1943 dva koncerty ve Šternberku, avšak repertoár představoval v porovnání s dřívějším repertoárem podle *N. Hirnerové* umělecký kolaps. Od té doby se pravděpodobně už nekonala žádná vystoupení Musikvereinu. Profesionální hudebníci i Josef Heidegger se stali součástí jednak krajského symfonického orchestru, jednak městského orchestru. Zánik hudební školy byl pravděpodobně spojen s koncem války.¹⁷⁴

Männergesangsverein

Dalším spolkem z této trojice byl Männergesangsverein, který se soustředil při samostatných koncertech především na sbor a-capella. Péče o a-capella sbor a o díla pro mužské sbory byly hlavním úkolem spolku. Spolek prošel pod svým sbormistrem Josefem Heideggerem po válce reorganizací. Repertoár sahal od klasických a romantických děl

¹⁷¹Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 24. 12. 1934, s. 7; 9. 12. 1933, s. 11.
Hirnerová, N.: Tamtéž. 30-31.

Odstrčilová, E.: *Olomoucký hudební život* (Diplomová práce). c. d., s. 83.

¹⁷²Viz: *Mährisches Tagblatt*. 2. 9. 1922, s. 6.

Hirnerová, N.: Tamtéž.

¹⁷³Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 9. 12. 1933, s. 11; 24. 12. 1934, s. 7.

Hirnerová, N.: Tamtéž.

Odstrčilová, E.: *Olomoucký hudební život* (Diplomová práce). c. d., s. 84.

¹⁷⁴Hirnerová, N.: Tamtéž. s. 30.

Franze Schuberta a Johannese Brahmsse k soudobým kompozicím, včetně vlastních skladeb sborníka Josefa Heideggera (mj. *Max Egger, Adolf Prümers, Otto Siegl*).¹⁷⁵ Männergesangsverein byl uznávaným sborem nejen v Olomouci a v okolí, ale i po celé Moravě. Podle bývalého člena vedení Karla Nesbedy (tajemník obchodní komory) nemohl spolek Männergesangsverein konkurovat žádný pěvecký spolek na Moravě i za hranicemi Moravy. Toto hodnocení podtrhuje jednak skutečnost, že se slavnosti u příležitosti výročí založení spolku (např. v letech 1920, 1931, 1936) zúčastnil velký počet spřátelených spolků nejen z Olomouce, ale též z jiných měst, jednak obdržel četné písemné gratulace k jednotlivým výročím. Písemně například gratuloval k 70. výročí v roce 1931 vídeňský Schubertbund, brněnský Schubertbund, Pěvecký svaz *Frohsinn* z Linze a mužské pěvecké spolky z Bruntálu, Nového Jičína a dalších měst. Vysoké úrovni, která překročila úroveň *Liedertafel* (uvádění písní) vděčil spolek práci svých dvou sborníků Wladimira Lablera a Josefa Heideggera. Úspěchy Männergesangsvereinu daleko za hranicemi Olomouce chválil sám sborník spolku ve svém příspěvku o olomouckém hudebním životě v prosinci 1933. Význam spolku demonstruje též vystoupení Männergesangsvereinu v rámci rozhlasového programu brněnského rádio-žurnálu, který v květnu 1933 věnoval jeden pořad německému kulturnímu životu v Olomouci. V rámci tohoto vysílání, které probíhalo přímo v olomoucké Redutě, vystupoval Männergesangsverein.¹⁷⁶ Spolek pořádal ročně obvykle dvě vystoupení podle stanovených povinností ve statutu spolku. Kromě toho vystupoval jednou až dvakrát ročně v rámci sborových koncertů společně s už zmíněnými Musikvereinem a Damensingvereinem. Dále pořádal církevní koncerty nebo se účastnil pěveckých soutěží a setkání pěveckých spolků (velká oslava zpěváků *Sängerbundesfest* ve Vídni 1929/30¹⁷⁷). V rámci tzv. *Sängerfahrten* (jízdy zpěváků) navštěvoval spolek obvykle s Damensingvereinem spřátelené spolky v blízkém i dalekém okolí (např. Uničov, Nový Jičín, Šternberk). Männergesangsverein se též podílel na různých dobročinných koncertech resp.

¹⁷⁵Vzorový přehled uváděných děl viz *Olmützer Musikleben von 1880 bis 1930* (Angela Drechsler). In: *Mährisches Tagblatt*. 16. 6. 1930, s. 44. Dále viz: *Mährisches Tagblatt*. 9. 12. 1933, s. 11; 20. 11. 1936, s. 4.

¹⁷⁶Karl Nesbeda byl na valné hromadě Männergesangsvereinu v roce 1922 zvolen za nového člena do vedení spolku. V roce 1929 slavil své dvacetileté členství ve spolku, za které byl vyznamenán čestným prstenem. Viz *Mährisches Tagblatt*. 18. 3. 1922, s. 5; 25. 11. 1929, s. 4. Dále viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 22. 06. 1920, s. 3-4; 16. 6. 1930, s. 44; 9. 11. 1931, s. 3; 24. 05. 1933, s. 2; 26. 5. 1933, s. 3; 9. 12. 1933, s. 11; 26. 11. 1936, s. 3. Nesbeda, K.: *Erinnerungen an den Olmützer Männergesangsverein*. In: *Olmützer Blätter*. č. 2, roč. 4, 1956, s. 2.

¹⁷⁷Datum oslavy zpěváků nebylo v článku C. Matzenauer o *Musikalische Vereine in Olmütz* uvedeno. Viz Matzenauer, C.: *Musikalische Vereine in Olmütz*. c. d., s. 19.

Panagl, F.: *Vom Olmützer Männergesangsverein*. In: *Olmützer Blätter*, č. 6, roč. 23, 1975, s. 87.

akcích a spolupůsobil částečně v korporační podobě, částečně ve formě delegace při různých příležitostech.¹⁷⁸ K jednomu z vrcholů činnosti spolku v meziválečném období patřila v roce 1930 bezpochybně zvláštní cesta zpěváků do Německa - tzv. Rheinfahrt. Iniciátorem cesty byl Männergesangsverein, jehož členové pro tuto příležitost vytvořili společně s členy brněnského *Schubertbundu* pozoruhodný sbor pod uměleckým vedením Josefa Heideggera, jenž byl, jak už bylo zmíněno, od roku 1925 též sbormistrem brněnského Schubertbundu a vedoucím hudební akademie a hudebního spolku v Brně.¹⁷⁹ Zvláštním vlakem cestovalo do Porýní 160 zpěváků obou sborů s 200 hosty (mj. rodinnými příslušníky), spolu s delegáty z 32 přátelských pěveckých spolků a zastupiteli žup sudetského německého svazu zpěváků. Celkový počet cestujících byl 420. Během cesty se zastavovalo v různých německých městech (např. Norimberk, Heidelberg, Kolín nad Rýnem, Frankfurt, Erfurt, Lipsko, Drážďany), kde byli účastníci cesty vždy srdečně uvítáni místními spřátelenými spolky a reprezentanty města.¹⁸⁰ Podle novinových článků a vzpomínek byla tato cesta zpěváků velkým úspěchem, především vzhledem k vřelému přivítání spřátelených spolků v jednotlivých městech, které tímto prokázaly svůj zájem o Němce v Československu a jejich kulturní práci, i vzhledem k úspěšně absolvovaným koncertům, které se těšily výborné návštěvnosti. Na koncertě ve veletržní hale v Kolíně bylo přítomno kupříkladu 3500 posluchačů. Především úspěšné koncerty v Norimberku, v Frankfurtu n. M. a v Kolíně, tedy v místech, která byla považována za bašty německých špičkových pěveckých spolků, zanechaly

¹⁷⁸Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 1. 3. 1920, s. 4-5; 24. 1. 1931, s. 6; 25. 3. 1931, s. 5; 13. 04. 1931, s. 3; 28. 4. 1932, s. 4; 9. 12. 1933, s. 11; 21. 1. 1936, s. 4-5.

Matzenauer, C.: Tamtéž. s. 19.

Panagl, F.: Tamtéž.

¹⁷⁹Viz: *Mährisches Tagblatt*. 16. 6. 1930, s. 44.

¹⁸⁰Bývalý člen spolku Karl Nesbeda o této cestě podrobně informoval v *Olmützer Blätter*. V tomto kontextu srovnal vřelé přivítání v roce 1930 s chladným přijetím ve stejných místech o 16 let později. Napsal v *Olmützer Blätter* „ ... *Damals als willkommenen Gäste mit allen Ehren empfangen, kurze Zeit später als bettelarme Heimatvertriebene und ‚lästige Eindringlinge‘. O Ironie des Schicksals!*“ („Tehdy uvítání jako vítání hosté se všemi poctami, krátce potom jako vyhnanci z domova a ‚otravní vetřelci‘. *Jaká ironie osudu!*“) Viz: Nesbeda, K.: *Deutschlandfahrt des Olmützer Männergesangsvereins im Jahre 1930*. In: *Olmützer Blätter*. č 2, roč. 5, 1957, s. 6.

ve zvláštním zpravodajství dojem, že kvalita sborového umění Němců z Československa se může bezvýhradně srovnávat s kvalitou těchto špičkových pěveckých spolků.¹⁸¹

Organizační a umělecké vedení Männergesangsvereinu se vyznačovalo v meziválečném období jistou personální kontinuitou. Po obnovení činnosti spolku zastával pozici předsedy spolku notář dr. Gustav Raynoschek, který odmítl v roce 1926 své další zvolení, poněvadž byl příliš zatížen svou profesí i angažovaností v jiných spolcích. Za něj byl zvolen dr. Franz Panagl (odborný učitel na německém státním reálném gymnáziu), který byl současně posledním předsedou spolku a předsedou župy Olomouc a okolí svazu německých zpěváků. Byl ve 30. letech též předsedou Musikvereinu. Umělecké vedení, tj. funkce sbormistra, bylo po válce krátkou dobu v rukou ředitele měšťanské školy Aloise Schreyera, který na valné hromadě spolku v březnu 1920 prohlásil, že po výroční oslavě spolku v červnu téhož roku už nepřijme své znovuzvolení. Navrhl zároveň, aby se jeho následníkem stal Josef Heidegger, který byl na počátku 30. let též sbormistrem župy (Gauchormeister). Alois Schreyer udržel především po smrti Wladimíra Lablera v první světové válce a v prvních poválečných letech hudební a pěvecký život v aktivní formě. Josef Heidegger zastával nejprve od března 1920 do září 1920 pozici zástupce sbormistra a pak byl řádně zvolen do funkce na mimořádné valné hromadě 17. září 1920. V tom roce měl spolek 1920 73 aktivních členů a netrpěl v době své existence nedostatkem vzhledem k počtu aktivních i přispívajících členů. Přesto se občas objevily výzvy ke vstupu do spolku, aspoň u přispívajících členů, kteří tím podporovali práci spolku. Na začátku 30. let zaznamenal spolek značný růst členstva, zejména z řad mládeže. Počet aktivních členů stoupl v roce 1935 na 96 členů a navíc bylo ještě 171 přispívajících členů.¹⁸² K získání nových aktivních členů a zároveň i k zaručení kvality zpěvu založil Männergesangsverein na začátku 20. let školu sborového zpěvu pro muže (Chorgesangsschule) pod vedením místního skladatele, dirigenta a hudebního učitele

¹⁸¹O cestě Männergesangsvereinu do Porýní zveřejnil *Mährisches Tagblatt* celou řadu článků, mj. od zvláštního zpravodaje, který se spolkem cestoval. Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 14. 12. 1929, s. 4.; 3. 3. 1930, s. 3; 7. 7. 1930, s. 3; 8. 7. 1930, s. 4; 10. 07. 1930, s. 4; 15. 07. 1930, s. 3; 17. 7. 1930, s. 4; 19. 07. 1930, s. 5-6; 22. 7. 1930, s. 2-3; 24. 7. 1930, s. 3; 26. 7. 1930, s. 5. Též druhý německý deník *Deutsche Zeitung* měl během této cesty svého zvláštního zpravodaje. Deník *Deutsche Zeitung* podal stejně podrobně a nadšeně zprávu o cestě Männergesangsvereinu do Porýní viz *Deutsche Zeitung*. 18. 7. 1930, s. 4; 19. 7. 1930, s. 7-8; 27. 7. 1930, s. 3. Viz dále: Nesbeda, K.: Tamtéž. s. 3-6.

Panagl, F.: *Vom Olmützer Männergesangsverein*. c. d., s. 87.

¹⁸²Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 1. 3. 1920, s. 4-5; 4. 2. 1926, s. 5; 13. 1. 1930, s. 3; 13. 4. 1931, s. 3; 5. 11. 1931, s. 3; 24. 1. 1935, s. 5; 6. 5. 1938, s. 3.

Kullil, V.: *Der Olmützer Männergesangsverein mit Dir. Wladimir Labler*. c. d., s. 9. *Erinnerung an Dr. Panagl*. In: *Olmützer Blätter*. č. 10, roč. 26, 1978, s. 157.

Vinzenze Schindlera, který už takovou školu řídil před mnohými lety. Výzva k účasti byla adresovaná především mládeži (od 17 let až do 30 let) a na místní národní spolky (např. *Turnverein*). V rámci školy sborového zpěvu byly zprostředkovány potřebné hudební základy pro úspěšnou činnost v *Männerengesangsverein*. Škola aktivně působila v letech 1920 - 1921. V následujících dvou letech (1922 a 1923) měl spolek v úmyslu v této činnosti pokračovat, avšak není již známo, zda škola sborového zpěvu nakonec byla opravdu zorganizovaná. Spolek též uvažoval v roce 1920 o škole sborového zpěvu pro dívky a ženy, avšak jen v případě potřeby. Zánik školy sborového zpěvu možná souvisel s úmrtím vedoucího Vinzenze Schindlera v lednu 1929 a se skutečností, že ke krytí potřeby nových aktivních členů by taková škola nemusela nutně probíhat každý rok.¹⁸³

Damensingverein

Třetí spolek v této trojici byl *Damensingverein*, který vystupoval v rámci koncertů *Musikverein* a *Männerengesangsverein*, nikoliv však samostatně. Po první světové válce se stal sbormistrem spolku, po krátké době vedení Aloise Schreyera v této pozici, už vícekrát zmíněný Josef Heidegger a pod jeho vedením nastudoval *Damensingverein* sborová díla např. od Josefa Haydna (*Schöpfung*), Wolfganga Amadea Mozarta (*Requiem*), Ludwiga van Beethovena (*Christus am Ölberg*) a nebo Hanse Pfitznera (*Von deutscher Seele*). O složení představenstva spolku v meziválečném Československu je málo známo. Předsedkyní spolku byla v roce 1920 Emilie Heeg a nově zvolenými členkami výboru se staly manželka městského radního Else Prunner (archivářka spolku), Mitzi Kleibl, Emilie Polzer a Lusii Salinger. Po Emilii Heeg převzala tuto funkci v roce 1921 paní Lehmann a po ní osm let později Lusie Steiger. Mezi členy představenstva, které bylo zvoleno v roce 1929, se objevuje též jméno hudební recenzentky Angely Drechsler (zástupkyně předsedkyně). Spolky *Damensingverein* a *Musikverein* uvažovaly na začátku 20. let o připojení *Damensingverein* spolku k *Musikverein*, což ale bylo na začátku 1920 jednomyslně předběžně odloženo. Zato se na valné hromadě spolku vyslovili členové pro svěřeni uměleckého vedení do rukou

¹⁸³Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 16. 2. 1920, s. 4; 20. 02. 1920, s. 4; 1. 3. 1920, s. 5; 17. 09. 1920, s. 3; 15. 1. 1921, s. 4; 11. 11. 1922, s. 4-5; 23. 1. 1929, s. 4; 7. 4. 1930, s. 3. Odstrčilová, E.: *Olomoucký hudební život* (Diplomová práce). c. d., s. 83.

Musikverein u a pro užší spolupráci s ostatními hudebními spolky, především s Männergesangsvereinem.¹⁸⁴

Přestože podmínky činnosti spolků nebyly vždy příznivé, podařilo se podle místní hudební recenzentky Andrea Drechsler hudební trojici ve dvacátých letech dosáhnout umělecké úrovně, která byla srovnatelná s předválečným výkonem.¹⁸⁵ Protějškem této hudební trojice na české straně byl v meziválečném období Žerotín (založen v roce 1880) se svým vokálním a instrumentálním oddělením, která uváděla sborová a oratorní díla, pořádala sólová a instrumentální představení a se založením Filharmonie Žerotín v roce 1925 se přidaly ještě představení symfonického druhu. Obdobně jako tradiční olomoucké německé hudební a pěvecké spolky byl i sbor Žerotín při vzniku 1. ČSR uznávaným hudebním útvarům, který měl hojné umělecké zkušenosti a byl pevně zakotven v hudebním životě nejen v Olomouci, ale též na celé Moravě a dokonce i v českých zemích. Po založení Filharmonie, která Žerotínu umožnila rozšířit svůj repertoár o symfonickou hudbu, se zmenšil náskok a dominantní pozice Musikverein na tomto poli. Později byla širší hudebních žánrů, které pěstovaly jednak Musikverein, Männergesangsverein a Damensingverein, jednak Žerotín se svými suborganizacemi, hodně podobná, nehledě na absenci operních a operetních žánrů na německé straně, kde chybělo funkční a plnohodnotné profesionální divadlo i na zastavení operních představení na straně Žerotína, což souviselo s rozvojem českého divadla, které tento žánr od Žerotína převzal. Další analogie představoval repertoár těchto hudebních a pěveckých spolků obou národností, které při sestavení repertoáru kladly důraz na skladby autorů vlastní národnosti, což v případě německých hudebních a pěveckých spolků zřejmě souviselo se změnou postavení německého obyvatelstva v 1. ČSR a z toho vyplývajících důsledků, kdy se výběr skladeb podřizoval nacionálnímu kritériu. Ve dvacátých letech se věnoval sbor Žerotín v porovnání s Männergesangsvereinem a Damensingvereinem více světské tvorbě. Zmíněné německé pěvecké spolky uváděly skladby jak duchovního, tak světského druhu. Stejně jako německá hudební trojice pocítil i Žerotín klesající zájem ze strany obecnosti o orchestrální a komorní hudbu. Počáteční záměr Žerotína uvádět ročně čtyři symfonické koncerty se ukázal právě kvůli nezájmu publika jako neproveditelný a Žerotín byl nucen tento předpoklad snížit na už zmíněné dva koncerty. Tato tendence se

¹⁸⁴Viz: *Mährisches Tagblatt*. 14. 02. 1920, s. 4; 9. 2. 1929, s. 5.

Heidegger, E.: *Mein Beitritt zum Olmützer Damensingverein*. In: *Olmützer Blätter*, č. 1, roč. 16, 1968, s. 3.

¹⁸⁵*Mährisches Tagblatt*. 16. 6. 1930, s. 44.

ovšem netýkala jiných druhů hudební produkce Žerotína. Musikverein i Žerotín musely při realizaci náročných děl spolupracovat s jinými hudebními organizacemi. V případě Žerotína a jeho filharmonie se jednalo o spolupráci se sólisty jiných těles z Moravy a z Čech. Další analogie mezi Žerotínem a Musikvereinem se vztahovala na existenci hudební školy, které jak Žerotín, tak Musikverein provozovaly. Hudební škola Žerotín (založena 1888) prošla v prvních letech po válce jistou reorganizací a pod vedením Gustava Pivoňky (ředitel od ledna 1921) dosáhla i hudební škola Žerotín znovu svého dřívějšího významu a obdobně jako Musikverein poskytovala i česká hudební škola hodnotné vzdělávání, např. v předmětu orchestrální a komorní hry, v kurzech intonace pro členy sboru nebo ve varhanických kurzech. Počet předmětů, které učilo 16 učitelů, činil ve školním roce 1930/31 22. Počet žáků v tomto období činil 385. Žáci hudební školy pravidelně vystupovali se svými učiteli v rámci koncertů (např. 14 koncertů ve školním roce 1930/31). Jednou z funkcí, kterou podle E. Odstrčilové plnily české a německé hudební spolky, byla funkce osvětová a hudební, což se nevztahovalo jen na Olomouc, ale též na široké okolí a jednou z akcí byly též koncertní zájezdy, které tyto spolky podnikaly. Zmíněné německé a české hudební spolky a organizace úspěšně navázaly na předválečnou činnost, rozvíjely ji dál a představovaly významný prvek v hudební kultuře Olomouce též v meziválečném období. Nejúspěšnější byly především Musikverein a Žerotín. Podle P. Lyka a K. Steinmetz existovala dokonce na hudebním poli zdravá konkurence mezi oběma etniky.¹⁸⁶

Deutscher Volksgesang-Verein

Německý hudební a pěvecký život ve městě nezpestřily jen výše zmíněné spolky se svými aktivitami ale též Deutscher Volksgesang-Verein (Německý lidový pěvecký spolek). Spolek byl vytvořen v roce 1912 z *Gesangsriege deutscher Frauen und Mädchen zur Pflege des deutschen Volksliedes*¹⁸⁷ (Pěvecké družstvo německých žen a dívek k péči lidových

¹⁸⁶Viz blíže: Balatková, J.: *Pěvecko-hudební spolek Žerotín*. In: Dějiny Olomouce. 2. svazek. c. d., s. 109-110.
Lyko, P., Steinmetz, K.: *Hudební kultura*. c. d., s. 192-197.

Odstrčilová, E.: *Olomoucký hudební život* (Diplomová práce). c. d., s. 82-92.

Schindler, A.: *Die Musikstadt Olmütz*. c. d., s. 152.

Štefanides, J.: *České divadlo*. In: Dějiny Olomouce. 2. svazek. c. d., s. 95.

¹⁸⁷Jednalo se o pěvecké družstvo Nordmährerbund (*Svaz Němců severní Moravy*), které je též uvedené jako *Gesangsriege der Frauen und Mädchen des Nordmährerbundes* (*Pěvecké družstvo žen a dívek Svazu Němců severní Moravy*). Viz: *Mährisches Tagblatt*. 1. 4. 1930, s. 5; 16. 6. 1930, s. 44.

písni), založeno v roce 1904) pod vedením Sophie Förster.¹⁸⁸ Z její strany vyšla též iniciativa na založení tohoto smíšeného pěveckého spolku. K jeho zakladatelům patřil též Vinzenz Schindler, který se stal sbormistrem spolku. Přední pozici v spolku zaujímal od jeho počátku též učitel a pozdější ředitel německé chlapecké lidové a měšťanské školy, Franz Schenk, který později v pozici sbormistra vystřídal Vinzenze Schindlera.¹⁸⁹ Spolek se věnoval především lidovým písním na základě „*Flugschriften und Liederhefte*“ (Letáky a sbírka písní), které byly vydány německým lidovým pěveckým spolkem ve Vídni vedeném dr. prof. Josefem Pommerem a k jehož pojetí lidového zpěvu se spolek hlásil. Německý lidový pěvecký spolek spolupracoval se spřátelenými spolky v Rakousku, např. s *Wiener Volksgesang-Vereinem* (Vídeňský lidový pěvecký spolek) a jeho organizaci v Liesingu. Společně vystoupily např. 8. července 1923 v olomouckém německém Kasinu. Po obnovení činnosti po 1. světové válce řídil spolek pravděpodobně nejprve Richard Saliger (předseda spolku)¹⁹⁰ a od roku 1925 do jeho zániku Viktor Kullil. Sbormistrem spolku byl v dvacátých letech do své smrti v prosinci 1931 Franz Schenk. Jeho následovníkem a současně i posledním sbormistrem spolku se stal učitel Leopold Kwičela. Spolek pořádal svoje zkoušky v prostorách německé hudební školy jednou v týdnu.¹⁹¹

Hlavním úkolem spolku v meziválečném Československu nebyla jen péče o lidové písně z uměleckého hlediska, ale též jejich popularizace mezi německým obyvatelstvem a tím posílení národního vědomí mezi Němci. Pokládal svou práci za součást tzv. ochranné práce (*Schutzarbeit*). Spolek pořádal v období 1. ČSR jednak samostatné koncerty (každoroční večírky lidových písní), jednak spolupůsobil v rámci mnoha německých akcí v Olomouci a v obcích „jazykového ostrova“. Vystupoval též v rámci církevních koncertů. Spolek pořádal též tzv. *Heimatabende*, které sloužily k oživení lidových her, obyčejů a zvyků z domova.

¹⁸⁸Sophie Förster se po desetiletí angažovala v německém národním a kulturním životě v Olomouci. Hlásila se k odkazu hnutí lidových písní (Volksliedbewegung) Götze a Pommera, kteří byli považováni za buditele hnutí lidových písní v Rakousku. Sophie Förster byla mj. členkou Říšské organizace německého ženského sdružení a pracovala v evangelickém ženském dobročinném spolku. Viz: *Mährisches Tagblatt*. 25. 11. 1925, s. 5; 16. 6. 1930, s. 44.

¹⁸⁹Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 31. 03. 1922, s. 2; 2. 6. 1925, s. 4; 25. 11. 1925, s. 5; 14. 12. 1931, s. 3. *Der Deutsche Volksgesangsverein in Olmütz*. In: *Olmützer Blätter*, č. 12, roč. 15, 1967, s. 172.

Kullil, V.: *Der Olmützer Männergesangsverein mit Dir*. Wladimir Labler, c. d., s. 9.

¹⁹⁰Není dosud známo, od kdy byl předsedou spolku.

¹⁹¹Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 3. 4. 1922, s. 4; 16. 9. 1922, s. 6; 2. 6. 1925, s. 4; 17. 12. 1931, s. 3; 13. 10. 1932, s. 4; 24. 10. 1932, s. 4.

Kullil, V.: *Der Olmützer Männergesangsverein mit Dir*. Wladimir Labler, c. d., s. 9.

Im deutschen Olmütz vor 55 Jahren. In: *Olmützer Blätter*. č. 10, roč. 26, 1978, c. d., s. 149.

Německý lidový pěvecký spolek představoval do jisté míry konkurenci k činnosti už etablovaných spolků Männergesangsverein a Damensingverein, se kterými odmítl před první světovou válkou nastudovat velká umělecká hudební díla. Spolek zastával názor, že se jeho členové nemohou současně věnovat uměleckému zpěvu (Kunstgesang), který byl doménou Männergesangsvereinu a Damensingvereinu, i zpěvu lidových písní (Volksliedgesang). Po válce se spolek vzdal tohoto nekompromisního postoje, když se odhodlal v roce 1921 k nastudování oratoria Josefa Haydna *Die sieben Worte des Erlösers am Kreuze* v kostele sv. Mořice, což bylo hned příznivě komentováno místní hudební recenzentkou Angelou Drechsler.¹⁹² Z Německého lidového pěveckého spolku vycházelo na konci dvacátých let též sdružení, které se věnovalo péči o zpěvohru. Vedoucí sdružení byli Viktor Kullil a dámy Heeg a Polzer. Hudební vedení měl Franz Schenk. Toto uskupení oživilo v Olomouci díla jako např. *Der Apotheker* Josepha Haydna, *Der betrogene Kadi* Christopha Willibalda Glucka nebo *Abu Hassan* Carla Marii von Webera. Jedním z největších známých vystoupení bylo asi uvedení lidové opery *Die Wunderblume* místního skladatele, bývalého sbormistra spolku i učitele Vinzenze Schindlera,¹⁹³ kterou po premiéře Volksgesang-Vereinu v roce 1910 znovu předváděli jeho členové v dubnu 1930. Představení se konalo za účasti místních sólistů (*Friedl Krcek, Emmy Effenberger, Max Schönwälder, Franz Bahner, Rudolf Ziegler*).¹⁹⁴

Deutsche Singgemeinde a Arbeitergesangsverein „Vorwärts“

Ve dvacátých letech působila v Olomouci kromě toho ještě *Deutsche Singgemeinde* (Německá pěvecká obec), která byla založena v roce 1923 z podnětu Otto Kullila¹⁹⁵, bratra Viktora Kullila. Otto Kullil se během svého studia v Lipsku seznámil s pěveckou kulturou v kostele sv. Tomáše (Thomaskirche), která ho fascinovala. Ještě v Lipsku se odhodlal pokusit se o takové uvedení i v Olomouci a po návratu domů s sebou přivezl z Lipska noty,

¹⁹²Podle zveřejněných vzpomínek dával spolek vedoucím i sbormistru Männergesangsvereinu Wladimira Lablera mnoho podnětů k pohoršení. Viz: *Der Deutsche Volksgesangsverein in Olmütz*. In: *Olmützer Blätter*. č. 12, roč. 15, 1967, s. 172.

Blíže k práci Volksgesang-Vereinu a jeho postoji ohledně spolupráce s jinými pěveckými a hudebními spolky srovnej *Mährisches Tagblatt*. 18. 4. 1921, s. 4; 16. 6. 1930, s. 44; 9. 12. 1933, s. 11.

¹⁹³Vinzenz Schindler vedl též Pěveckou skupinu žen a dívek Svazu Němců severní Moravy (Gesangsriege der Frauen und Mädchen des Nordmährerbundes) a angažoval se též v ochranném spolku. Jeho opera byla napsaná v duchu práce Schutzvereinu. Viz: *Mährisches Tagblatt*. 1. 4. 1930, s. 5.

¹⁹⁴Blíže k uskupení uvádějící zpěvohru a představení *Die Wunderblume* srovnej *Mährisches Tagblatt*. 15. 03. 1930, s. 5; 20. 3. 1930, s. 5; 2. 4. 1930, s. 4; 7. 4. 1930, s. 3; 16. 6. 1930, s. 44.

¹⁹⁵K osobnosti knihtiskaře Otta Kullila a jeho profesionální i kulturní činnosti viz Zimprich, R.: *Der Olmützer Verleger Otto Kullil*. In: *Olmützer Blätter*. č. 2, roč. 24, 1976, s. 18-19.

Zimprich, R.: *Der Buchdrucker und Verleger Otto Kullil*. In: *Olmützer Blätter*. č. 10, roč. 30, 1982, s. 149-150.

keré nechal v Olomouci rozmnožit. Další zdroj inspirace práce v Německé pěvecké obce představovalo pěvecké hnutí Fritze Jöders a Walthera Hensela. Členy pěvecké obce našel mezi přáteli z hnutí *Wandervogel*, ale též mezi studenty z teologické fakulty, žáky německého učitelského ústavu i dalších německých středních škol. Jako sólisty získal Gertude Pitzinger¹⁹⁶ a Renate Schreyer. Německá pěvecká obec se věnovala především klasické církevní hudbě, což odpovídalo zájmu zakladatele pěvecké obce. Sborové zpěvy, které pěvecká obec nastudovala, byly pro 5 až 8 hlasů. O práci sbormistra se Otto Kullil dělil s přítelem Friedrichem Weiserem, který tuto funkci přebíral vždy na generálních zkouškách a představeních. Většinou byly uváděny mše, moteta, kantáty, madrigaly, chrámové a lidové písně. Repertoár obsahoval nejen starší duchovní sborová díla (*Johann Sebastian Bach, Palestrina, Vincentius Lübeck*), ale též moderní kompozice, včetně vlastního díla sbormistra Friedricha Weisera (a dále to byly skladby těchto autorů: *Max Reger, Johannes Brahms, Heinrich Schütz*). Německá pěvecká obec vystupovala v kostele sv. Mořice a sv. Michala. Recenze k vystoupením Německé pěvecké obce i k práci jejího sbormistra Friedricha Weisera se nesly v kladném duchu. Mimořádný úspěch u obyvatelstva mělo v lednu 1925 uvedení *Missa Papae Marcelli* od Giovanniho Pierluigihho da Palestrina v kostele sv. Mořice. Představení se muselo kvůli úspěchu v únoru téhož roku v kostele sv. Michala zopakovat.¹⁹⁷

Do řady německých pěveckých spolků můžeme též zařadit *Arbeitergesangsverein „Vorwärts“* (Dělnický pěvecký spolek „Vpřed“) o kterém víme, že v roce 1928 slavil 20. výročí své existence. Členy spolku byli především dělníci a zaměstnanci, kteří se věnovali zpěvu dělnických písní a podpoře kultury. V roce 1922 byl předsedou spolku jistý Göttler a

¹⁹⁶Gertrude Pitzinger vyrostla v Olomouci a se stala známou koncertní pěvkyní (altiska). Pěvecké a hudební vzdělání získala na vídeňské akademii a začala svou kariéru v Liberci a později odešla do Berlína. K vrcholu její činnosti patřila např. 9. Symfonie společně s Furtwänglerem u příležitosti korunovační slavnosti v Anglii. Vedle její činnosti jako koncertní pěvkyně působila po druhé světové válce od roku 1960 jako vedoucí hudební vysoké školy. Blíže o životě Gerturde Pizinger srovnej *Gertrude Pitzinger*. In: *Olmützer Blätter*. č. 12, roč. 12, 1964, s. 7-8.

¹⁹⁷K činnosti Singgemeinde srovnej: Stratil, F.: *Jugendbewegte Musikkultur in Olmütz in den Zwanziger Jahren*. In: *Olmützer Blätter*, č. 11, roč. 23, 1975, s. 164.

Mährisches Tagblatt. 9. 1. 1925, s. 3; 18. 10. 1928, s. 3; 8. 3.1926, s. 3; 18. 3. 1925, s. 4; 23. 5.1 927, s. 3; 15. 10. 1928, s. 3; 18.10. 1928, s. 3; 16. 6. 1930, s. 44.

Deutsche Zeitung. 11. 3. 1928, s. 7.

Fuchs, T.: *Olmütz*. c. d., s. 1050.

funkci sbormistra spolku převzal po kapelníku Bertholdu Adlerovi v témž roce učitel Anton Rollinger.¹⁹⁸

Na závěr přehledu o spolkové činnosti na hudebním poli je třeba upozornit na založení tří spolků, o kterých sice existuje jen málo zpráv, které však dokumentují ochotu spolupracovat s českými milovníky hudby a také živý zájem o moderní komorní hudbu a její nastudování olomouckými Němci.

Spolky pečující o komorní hudbu

Vereinigung zur Pflege moderner Musik in Olmütz (Sdružení pro péči o moderní hudbu v Olomouci) bylo dvounárodní sdružení. Přípravná schůze k založení sdružení se konala v listopadu na 1924 v českém dívčím gymnáziu. Výzva ke spolupráci byla podepsána za českou stranu prof. Em. Ambrosem a za německou stranu prof. dr. L. Mojžischekem. Sdružení vzniklo, poněvadž se podle iniciátorů v Olomouci hrálo málo děl moderních skladatelů. Dále byla patrná snaha vzbudit zájem o moderní hudbu v kruzích olomouckých milovníků hudby. Úkolem organizace bylo proto jednak uvádění světové moderní hudby, a to buď místními umělci anebo cizími sdruženími komorní hudby, a rovněž i pořádáním přednášek a diskusí o moderních hudebních dílech.¹⁹⁹ Výzva k založení sdružení je důkazem toho, že existovala vůle k spolupráci mezi českými a německými kulturními činiteli.

Péči o komorní hudbu, která měla v Olomouci dlouhou tradici,²⁰⁰ se věnovaly další dvě sdružení. Jednalo se o *Olmützer Kammermusikvereinigung* (Olomoucké sdružení komorní hudby), založené na podzim 1924 a o sdružení komorní hudby, které bylo pod jménem *Vereinigung der Freunde der Kammermusik* (Sdružení přátel komorní hudby), založeno na konci roku 1937. Členové Olomouckého sdružení komorní hudby byli též členy městského orchestru. Mezi ně patřili např. koncertní mistr a houslista Frayt, další houslista Otto Krösa, violisté Kyrloch a Fickler i celista Hanisch. Společně s *Männerengesangsverein* vystupovali

¹⁹⁸Během války byla činnost spolku zastavena. Blíže k Dělnickému pěveckému spolku „Vpřed“ viz: *Mährisches Tagblatt*. 10. 4. 1922, s. 1; 11. 9. 1922, s. 4; 6. 10. 1928, s. 4.

¹⁹⁹*Gründung einer Vereinigung zur Pflege moderner Musik in Olmütz*. Viz: *Mährisches Tagblatt*. 12. 11. 1924, s. 5.

²⁰⁰Na konci 19. století a na počátku 20. století působily ve městě soukromé soubory komorní hudby (především smyčcové kvartety), zejména v bytě rodiny Johanna Foltina. Viz: Fuchs, T.: *Olmütz*. c.d., s. 1049.

Zum Gedenken. In: *Olmützer Blätter*, č. 9, roč. 21, 1973, s. 132.

poprvé v listopadu 1924.²⁰¹ Sdružení přátel komorní hudby v roce 1937 navázalo na práci *Freie Vereinigung der Freunde moderner Musik* (Svobodné sdružení přátel moderní hudby) a není vyloučeno, že se jedná o už zmíněné Sdružení pro péči o moderní hudbu v Olomouci. Sdružení přátel komorní hudby ve své výzvě k založení nového sdružení komorní hudby sice chválilo práci tohoto sdružení, nicméně konstatovalo, že uvádění komorních koncertů by se měl chopit spolek, který by byl díky příspěvkům svých členů finančně zajištěn a mohl by se opřít o živý zájem svých členů. Nutnost založení takového spolku byla zdůvodněná na jedné straně zkušenostmi s prací a také úspěchy svobodných sdružení komorní hudby v Olomouci i v jiných městech ČSR, které ukázaly, že k uvádění komorní hudby je zapotřebí dobře zorganizovaného spolku s členskými příspěvky. Na druhé straně bylo upozorněno na to, že se ostatní hudební tělesa věnují jiným hudebním odvětvím, a proto by byl takový spolek nezbytným faktorem v rámci olomouckého hudebního života, aby Olomouc už nepokulhávala za jinými městy, která rovněž tímto způsobem řešila otázku komorních koncertů. Podle představ přípravného výboru měli mít aktivní členové volný vstup na koncerty a přispívající členové by získali značnou slevu. Pro koncerty chtěl spolek zvát jen znamenité tuzemské i zahraniční umělce (kvarteta, tria nebo soubory dechových nástrojů). Uváděna měla být znamenitá domácí a světové díla. Pro první sezónu 1937/38 bylo plánováno - a později i uskutečněno - pět koncertů. Několik těchto koncertů bylo připraveno výhradně pro členy spolku. Podle spolku byl po výzvě k jeho založení zájem obyvatelstva obrovský a k jeho vlastnímu překvapení se přihlásil velký počet lidí. První koncert, který byl pouze pro členy a v jehož rámci vystupoval *Prager Quartett*, se konal 9. prosince 1937. Druhý koncert spolku, při kterém se olomouckému obecenstvu v lednu 1938 představil *Prager Bläserquintett*, byl podle dr. Heinricha Suchanka velkým úspěchem. Koncerty první sezóny byly podle recenzenta dokonalým uměleckým zážitkem.²⁰²

3. 1. 3 Výstavní činnost

Olomouc byla tradičním střediskem výtvarníků především ze severní, ojediněle též i z jižní Moravy.²⁰³ O výstavní činnost pečovaly v olomoucké německé společnosti v období první Československé republiky dvě organizace. Jednalo se o už před válkou existující

²⁰¹Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 3. 11. 1924, s. 3; 12. 11. 1924, s. 5; 23. 10. 1937, s. 3; 13. 11. 1937, s. 4.

²⁰²Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 23. 10. 1937, s. 3; 13. 11. 1937, s. 4; 24. 1. 1938, s. 4; 27. 5. 1938, s. 3.

²⁰³Schulzova, A.: *Výtvarný život v Olomouci*, (Rigórozní práce). c. d., s. 85.

Společnosti přátel umění a *Metznerbund* (Metznerův svaz), který byl založen na začátku dvacátých let.

Společnost přátel umění

Společnost přátel umění, která byla v období rakousko-uherské monarchie jedinou organizací, která vykonávala ve městě výstavní činnosti a poskytovala výtvarníkům obou národností zázemí pro jejich činnost,²⁰⁴ začala ihned po válce opět organizovat výstavy především německých výtvarníků z Olomouce i z blízkého a vzdáleného okolí, a to v prosinci 1919 (byli to např. *Oskar Heller, Rudolf Mather, Jacques Groag*) a v následujícím roce, v listopadu 1920 (např. *Lilly Gödl-Brandhuber, Anne Engelmann, Paul Engelmann, Jindřich Lenhart*²⁰⁵). Výstavy společnosti poskytly též německým výtvarníkům z jižní a severní Moravy příležitost představit své práce. I po převratu se konaly výstavy ve spolkových prostorách v domě číslo 5 na Masarykově náměstí (dnešní Horní náměstí), což souviselo především s tím, že se spolku podařilo na poslední chvíli prodloužit nájemní smlouvu na deset let.²⁰⁶ Domnívám se, že Společnost přátel umění patřila mezi spolky, kterým německé městské zastupitelstvo před svým odstoupením prodloužilo smlouvu. Cílem společnosti bylo v rámci výstav dát co největšímu počtu umělců prostor k prezentaci svých děl, což bylo kritizováno, poněvadž byl kladen více důraz na kvantitu než na kvalitu. To vedlo mj. k tomu, že společnost zredukovala svou výstavní činnost na pronájem výstavních prostor. Další úkol, který spolek s těmito výstavami plnil, souvisel s prodejem uměleckých děl. Jak bylo konstatováno na valné hromadě v květnu 1922, spolek po převratu převzal na tři roky pořádání výstav ve smyslu prodejních výstav.²⁰⁷ Po roce 1923 realizovala společnost samostatně jen jednu vlastní výstavu (*Olmütz im Bilde/Olomouc v obrazech*), což jednak souviselo s tím, že umělecké spolky jako Metznerbund nebo brněnská *Scholle*, kde se

²⁰⁴Blíže k činnosti *Gesellschaft der Kunstfreunde* v předválečném období srovnej: Maliva, J.: *Počátky výtvarného života v Olomouci*. c. d., s. 152-157.

Schulzova, A.: Tamtéž. s. 55.

Zatloukal, P.: *Výtvarná kultura*. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. c. d., s. 125.

²⁰⁵Český malíř Jindřich Lenhart vystavoval pod pseudonymem Eller, což bylo z české strany silně kritizováno viz Schulzova, A.: Tamtéž. s. 56.

²⁰⁶Viz: SOkA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6-126).

Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost* (Kvalifikační práce). c. d., s. 176-178.

Schulzova, A.: Tamtéž. s. 55-58.

²⁰⁷Viz: SOkA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6-126).

Maliva, J.: Tamtéž. s. 176-179.

Schulzová, A.: Tamtéž. s. 55-58.

sdužovali umělci, organizovaly takové výstavy samy, jednak s finančními možnostmi Společnosti přátel umění. Nutno dodat, že Společnost přátel umění se nejednou pokusila o uspořádání vlastní výstavy, avšak už zmíněná finanční situace takovým záměrům vždy zabránila.²⁰⁸ Jednalo se např. o výstavu *Verband der Münchner Künstler* (Svaz Mnichovských umělců) v roce 1924, která nemohla být realizována, poněvadž spolek nemohl poskytnout požadovanou záruku ve výši 100 000 Kč.²⁰⁹ Na valné hromadě v květnu 1924 musel spolek proto konstatovat, že „[die] *Verhandlungen mit dem Verbands Münchener Künstler haben gezeigt, dass der Verein bis auf Weiteres weder Verkaufs- noch Propagandaausstellungen zu bringen imstande ist, da die Forderungen der Aussteller so hoch sind, dass sie der Verein nicht zu leisten vermag.*“²¹⁰ Ale nejen výstavy s participací zahraničních spolků nebyly proveditelné, též převzetí putovní výstavy z pražského Rudolfinu, kterou chtěla společnost pořádat v zimě 1923, se ukázalo po osobní přimluvě předsedy spolku v Rudolfinu jako nemožné. I když důvody nebyly v zápise zasedání spolku v březnu 1925 uvedeny, můžeme se domnívat, že neuskutečnění výstavy souviselo s finančními prostředky spolku, poněvadž hlavní zdroj příjmu spolku tvořily členské příspěvky. V lednu 1939 činil členský příspěvek 10 Kč. Spolku se nepodařilo získat subvence a jediný známý dárců, který spolku dvakrát daroval peněžní dar jednak v roce 1927 (5 000 Kč) a v roce 1928 (4 000 Kč), byl patron společnosti kníže Johann II. von und zu Liechtenstein. Ten avšak v únoru 1929 zemřel.²¹¹

Záměr posílit výstavní činnost i zájem společně vystupovat při organizaci výstav výtvarníků vedlo v roce 1926 ke spolupráci mezi Společností přátel umění a Metznerbundem, který tuto spolupráci podnítil. Svůj krok veřejně oznámily v deníku *Mährisches Tagblatt* začátkem dubna 1926, kdy též seznámily veřejnost s podmínkami této spolupráce. Podle toho

²⁰⁸Viz: SOKA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6-126).

Maliva, J.: Tamtéž. s. 172-173, 179-180.

²⁰⁹Viz: SOKA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6-126).

²¹⁰Překlad citátu: „*Jednání se Spolkem mnichovských umělců ukázala, že spolek až na další není schopen uskutečnit prodejní a ukázkovou výstavu, neboť požadavky vystavovatelů jsou tak vysoké, že je spolek není schopen splnit.*“ Viz: Tamtéž.

²¹¹Viz: Tamtéž.

Dále viz: Maliva, J.: *Maliřská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost* (Kvalifikační práce). c. d. 172.

Kníže Johann II. von und zu Liechtenstein umožnil Společnosti přátel umění zařízení výstavních prostor a knihovni místnosti. Viz: Vereinigung deutscher bildender Künstler Mährens und Schlesiens „Scholle“ und Mährischer Kunstverein (ed.) (dále jen: Mährischer Kunstverein): *Von unseren deutschen bildenden Künstlern in Mähren und Schlesien*. Brünn 1929, s. 45.

Mährisches Tagblatt. 12. 2. 1929, s. 3.

měl mj. každý spolek poslat dva členy do spolkového výboru toho druhého. Metznerbund se zavázal k tomu, že doporučí svým přispívajícím členům vstoupit do Společnosti přátel umění. Společnost přátel umění souhlasila s tím, aby se na budoucích výstavách společnosti podílel Metznerbund nejen umělecky, ale též jako poradce. Vzhledem k financím bylo dohodnuto, že Společnost přátel umění bude Metznerbundu volně (k dispozici) vyplácet 33 procent z čistého ročního zisku. Knihovna Společnosti přátel umění měla být též k dispozici členům Metznerbundu. Členové obou spolků měli získat na akcích obou spolků stejné slevy nebo volný vstup. První společná výstava s názvem *Ausstellung des Metznerbundes Kreis Olmütz* (Výstava Metznerbundu okres Olomouc), která měla být odrazem této spolupráce, se konala od 19. prosince 1926 až do 9. ledna 1927.²¹² Tato spolupráce avšak trvala jen do roku 1931. Na jaře tohoto roku bylo zastupitelům Společnosti přátel umění ze strany předsedy Metznerbundu sděleno, že se Metznerbund rozhodl zrušit smlouvu se Společností přátel umění. Společnost přátel umění vzala rozhodnutí Metznerbundu na valné hromadě v květnu 1931 na vědomí a doufala, že zrušení smlouvy ze strany Metznerbundu jí umožní vrátit se k původní činnosti, která by mohla do jisté míry oživit samostatnou práci spolku.²¹³ Příčiny, které vedly k ukončení spolupráce mezi oběma spolky, byly pravděpodobně ekonomického druhu, jednak vzhledem k členským příspěvkům přispívajících členů Metznerbundu, které měla dostat Společnost přátel umění, jednak vzhledem ke skutečnosti, že Společnost přátel umění pro sebe nárokovala právo být odpovědná za ekonomické provedení výstavy. Na valné hromadě Společnosti přátel umění v říjnu 1927 si např. pokladník Pappauschek stěžoval na jednotlivé výdaje ze strany Metznerbundu v rámci výstavy. Problémy existovaly patrně též při organizaci roční výstavy Metznerbundu, poněvadž ze zápisu Společnosti přátel umění

²¹²Viz blíže: SOKA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6-126).

Mährisches Tagblatt. 6. 10. 1926, s. 4.

Maliva, J.: Tamtéž. s. 172.

K spolupráci mezi oběma spolky viz též: Schulzova, A.: *Výtvarný život v Olomouci* (Rigórozní práce). c. d., s. 70.

²¹³J. Maliva ve své práci *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost v olomouckém regionu od počátku do poloviny 20. století. Období mezi první a druhou světovou válkou* napsal, že iniciativa k vypovězení smlouvy vycházela ze strany *Gesellschaft der Kunstfreunde*. Ze zápisu z valné hromady (10. května 1931) však vyplývá, že *Metznerbund* požádal o vypovězení smlouvy. V zápise můžeme k tomu číst „...*In einer Metznerbund Sitzung wurde jedoch dem Vertreter der G.d.K. [Gesellschaft der Kunstfreunde] D. Mojžischek, vom Obmann des MB [Metznerbund] mitgeteilt, dass dieser beschlossen habe, das Verhältnis beider Vereine formell zu lösen, worüber die heutige Versammlung zu beraten haben wird. ...*“ Překlad citátu: „...*Na schůzi spolku Metznerbund bylo předsedou spolku Metznerbund sděleno zástupci Společnosti přátel umění panu Mojžischkovi, že je potřeba formálně rozvázat poměr obou spolků, o čemž má jednat dnešní shromáždění. ...*“ Viz: SOKA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6-126).

Maliva, J.: Tamtéž. s. 172.

z května 1931 se dozvíme, že přes opakované výzvy se nepodařilo uspořádat jedinou roční výstavu Metznerbundu.²¹⁴

Společnost přátel umění se snažila pořádat výstavy nejen s Metznerbundem, ale též s českým Klubem přátel umění, se kterým udržovala dobré vztahy. Na počátku roku 1928 jednaly z iniciativy Klubu přátel umění oba spolky o společném převzetí výstavy rakouských umělců, která se konala v Bratislavě. Po návratu inspektora Čecháka z Klubu přátel umění z Bratislavy a jeho referátu, bylo vzhledem k výši výdajů na konci března 1928 rozhodnuto od této myšlenky odstoupit. Plán společně vystavovat ale nebyl tímto pohřbený. Bylo dohodnuto usilovat o společnou výstavu buď o barokním umění anebo o Olomouci v umění. Nakonec se podařilo v říjnu 1932 uspořádat výstavu *Olmütz im Bilde* za účasti obou národností a jejich výtvarných organizací (Metznerbund a Klub přátel umění) i pomocí výstavních děl z městského majetku a od soukromních osobností (např. dr. Karschulin, dr. Morgenstern, Rudolf Kulmburg, dr. Brecher).²¹⁵ Společnosti přátel umění zřejmě záleželo na dobrých vztazích se svým českým protějškem, jak dokazuje poznámka v zápisu z valné hromady 22. dubna 1928, kde bylo konstatováno: „*Wenn auch die geplante Ausstellung österreichischer Künstler infolge der allzu hohen Kosten nicht zustande kam, so sei hier doch das schöne Verhältnis beider Vereine zueinander festgestellt und der Hoffnung Ausdruck verliehen, dass es in Zukunft auch so bleiben möge.*“²¹⁶ Dalším důkazem vzájemných dobrých vztahů obou spolků bylo bezkonfliktní převzetí výstavních prostor Společnosti přátel umění ze strany Klubu přátel umění, který se už na počátku 30. let zajímal o možnost pronajímání výstavních prostor, který si od města pronajímala Společnost přátel umění. Městská rada proto vyzvala v roce 1933 oba spolky, aby se dohodly na jednotném způsobu společného používání výstavních prostor pod budoucí správou českého Klubu přátel umění. Kompromis byl dosažen v říjnu 1933 a umožnil vystoupení Společnosti přátel umění z nájemního vztahu vůči městu a vstup Klubu přátel umění zaručující stejné povinnosti a

²¹⁴Viz: SOKA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6-126).

Maliva, J.: Tamtéž. s. 172.

Schulzová, A.: *Výtvarný život v Olomouci* (Rigórozní práce). s. 78, 86.

²¹⁵Viz: SOKA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6-126).

Maliva, J.: Tamtéž. s. 172-173.

²¹⁶Překlad citátu: „...I kdyby se plánovaná výstava rakouských umělců neuskutečnila kvůli příliš vysokým nákladům, nechť je zde konstatován pěkný vztah obou spolků a nechť je vyjádřena naděje, že to tak zůstane do budoucna...“ Viz: SOKA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6-126).

práva.²¹⁷ Vzhledem k právům Společnosti přátel umění organizovat v těchto prostorách i nadále výstavy bylo dohodnuto, že „*Klub přátel umění se zavazuje v přátelské dohodě s Gesellschaft der Kunstfreunde ve čtvrtletních schůzkách rozvrhovati dobu pro pořádání výstav, aby činnost Gesellschaft der Kunstfreunde mohla se nerušně dále vyvíjeti.*“²¹⁸ Stejně jako se Společnost přátel umění po převratu úspěšně dohodla s Klubem přátel umění o pravidlech při využívání výstavních prostor na výstavy Klubu přátel umění a jiných českých spolků²¹⁹, podařilo se najít i v obráceném případě kompromis, který uspokojil obě strany. I když nebyla včas podána výpověď, rozhodl se spolek předat prostory Klubu přátel umění už 31. prosince 1933, což je dalším důkazem dobrých vztahů mezi oběma spolky. Rozhodnutí vystoupit z nájemního vztahu vůči městu bylo pravděpodobně ovlivněno jednak rozhodnutím Společnosti přátel umění vzdát se v květnu 1931 svého plánu vybudovat spolkovou galerii²²⁰, jednak skutečností, že spolek nebyl schopný pořádat kontinuálně vlastní výstavy, čímž představovaly výstavní prostory pro spolkový rozpočet finanční zátěž, kterou by si nemohl spolek nadále dovolit. Tuto domněnku podporuje rozhodnutí spolkového výboru v říjnu 1934, aby spolek jednal s *Verein Deutsches Haus* (Spolek Německého domu) o snížení nájmu za spolkové prostory Společnosti přátel umění v Německém domě, kde bylo spolkové sídlo, po převzetí výstavních prostorů Klubu přátel umění.²²¹ Ochota Společnosti přátel umění předat výstavní prostory už na konci prosince 1933 souvisela zřejmě též s faktem, že se v říjnu 1933 už vědělo, že Německý dům bude dokončen na konci roku 1933 a že v něm bude místo též pro spolky.

²¹⁷Viz: SOkA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6-126).

Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost* (Kvalifikační práce). c. d., s. 172-173.

²¹⁸Viz: SOkA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6-126).

²¹⁹Mezi Společností přátel umění a Klubem přátel umění bylo 22. 9. 1922 na společném zasedání dohodnuto, že udělení výstavních prostorů českým spolkům se koná jen na žádost Klubu přátel umění přes Společnost přátel umění. Dále bylo stanoveno, že termín vánoční výstavy bude přidělen střídavě. Klub přátel umění měl ručit za bezproblémové vrácení výstavních prostor a odvedení poplatků za vše od Klubu přátel umění nebo na jeho žádost uspořádaných výstav. Viz: SOkA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6-126).

K podmínkám společného využití výstavních prostor srovnej též: Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost* (Kvalifikační práce). c. d., s. 173.

²²⁰Viz: SOkA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6-126).

Maliva, J.: Tamtéž.

²²¹SOkA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6-126).

Dobré vztahy udržela Společnost přátel umění též s malířskou obcí ve Šternberku a předseda i zapisovatel Společnosti přátel umění byli v dvacátých letech dvakrát požádáni, aby zaujímali místo ve výstavní porotě.²²²

Jak už bylo zmíněno, rozhodl se spolek pronajmout své výstavní prostory většině spolků, resp. organizací, které v nich chtěly pořádat výstavy výtvarných spolků, resp. výstavy s uměleckou tematikou v úzkém a širším smyslu. Jednalo se nejen o profesionální výstavy spolků, jako byly např. český Klub přátel umění, Metznerbund, Pražská družina českých grafiků ale též o laické výstavy spolků a organizací jako *Frauenvereinigung* (Sdružení žen) nebo gymnázium a střední škola, které prezentovaly práce svých žáků. Sdružení žen např. pořádalo výstavy s tématem ruční práce (1921, 1923), výstavu *Der gedeckte Tisch* (Prostřený stůl, 1923) nebo výstavu hodinek a sklenic (1924).²²³ Poptávka po výstavních prostorech spolku byla údajně v (spolkovém) roce 1922/23 tak velká, že v tom spolek na valné hromadě v květnu 1923 spatřoval „...*deutlicher Beweis dafür, dass unsere Räume nicht unbenutzt liegen, dass es im Gegenteil eine dringende Notwendigkeit für unsere Stadt ist, diese Räume ungeschmälert für Ausstellungszwecke zu behalten.*“²²⁴ Citát ozřejmí, že Společnosti přátel umění hodně záleželo na tom, aby jeho výstavní prostory sloužily svému účelu, tedy výstavám. Zajímavé je v tom kontextu, že spolek v červnu 1922 souhlasil s pronájmem výstavních prostor na výstavu *Gesellschaft zur Bekämpfung der Geschlechtskrankheiten* (Společnost pro boj proti pohlavním chorobám), avšak pod podmínkou, že se jméno Společnosti přátel umění nesmí objevit na plakátech, což možná souviselo s tím, že tato výstava neměla ani v nejmenším nic společného s uměleckou tematikou a Společnost přátel umění s ní nechtěla být spojována. Za užívání spolkových prostor musely jiné spolky od roku 1924 platit 150 Kč za měsíc a od roku 1926 požádal spolek za prodejní výstavy 250 Kč a za výstavy bez prodeje 150 Kč.²²⁵

²²²Viz: SOKA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6-126).

Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarné organizační činnost* (Kvalifikační práce). c. d., s. 172, 177, 182.

²²³Viz: SOKA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6-126).

Maliva, J.: Tamtéž, s. 172, 176-178.

²²⁴Překlad citátu: „...*zřejmý důkaz toho, že naše prostory neleží nevyužity, že naopak je velmi nutné pro naše město tyto prostory neomezeně ponechat pro výstavní účely...*“ Viz: SOKA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6-126).

²²⁵SOKA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6-126).

Vedle těchto aktivit pořádala Společnost přátel umění též přednášky osvětového charakteru, které jsou předmětem v kapitole 3. 1. 4 a tzv. „putování“ za uměním, což byly v podstatě vlastivědné výlety. Většinou se konaly tyto exkurze v Olomouci (např. v *kostele sv. Mořice*) a v blízkém okolí (např. v *barokním areálu na Sv. Kopečku*). Jen příležitostně se uskutečnil výlet do vzdálenější destinace (např. *Kroměříže*). Během období první republiky se vyvíjela činnost spolku též v těchto dvou oblastech negativně.²²⁶ Nesmí být zapomenuta ani spolková knihovna, která kromě knih též pravidelně objednávala časopisy, pravděpodobně s uměleckohistorickou tematikou. Jejich přesný počet není známý. V roce 1934 se rozhodl spolek z finančních důvodů dále abonovat jen časopis *Die Kunst* a na valné hromadě v lednu 1939²²⁷ bylo rozhodnuto si předplatit časopis *Kunst im dritten Reich*. Podle zápisů ze zasedání spolkového výboru a z valných hromad byla knihovna v jednotlivých spolkových letech většinou málo navštěvovaná.²²⁸

Činnost spolku řídil spolkový výbor, který se vyznačoval personální kontinuitou. Mezi předními činiteli spolku najdeme i v období 1. Československé republiky osoby z předválečného období. Předsedou spolku byl v roce 1919 Friedrich Grosse st., který byl v této funkci v roce 1930 vystřídán na rok dr. Hansem Kuxem a po něm následoval v této pozici dr. Mojžischek. Po smrti předsedy spolku dr. Mojžischka v lednu 1933 byl zvolen do této funkce Msgr. dr. Johann Nevěřil, který ze zdravotních důvodů na jaře roku 1936 rezignoval a předsedou spolku se opět stál dr. Hans Kux (od roku 1933 byl čestným předsedou). Prvním místopředsedou spolku po převratu se stal prof. Franz Ingrisch, který byl v roce 1926 jmenován ředitelem gymnázia v Lanškrounu (Landskron), a proto ho v této pozici vystřídal dr. Kux. Po volbě dr. Kuxe do úřadu předsedy zavedl spolek princip dvou místopředsedů, kterými se stali v červnu 1930 dr. Gideon Brecher a Msgr. dr. Johann Nevěřil.

²²⁶Srovnej blíže: Zápisy z valných hromad a zasedání Společností přátel umění za období 1919 až 1938. Viz: SOKA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6-126).

Maliva, J.: *Maliřská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost* (Kvalifikační práce). c. d., s. 182.

Schulzová, A.: *Výtvarný život v Olomouci* (Rigórozní práce). c. d., s. 84.

²²⁷Originální datum v zápisu je 8. ledna 1938. Domnívám se, že se jedná o chybu, kterou pravděpodobně způsobil přelom roku 1938/1939, tedy období, kdy lidé v lednu často místo nového roku napíší rok předešlý. Moje tvrzení vyplývá z toho, že na konci zápisu je napsáno, že „*Die Versammlung, die bereits im Mai 1938 hätte abgehalten werden sollen, mußte wegen der politischen Ereignisse auf heute verschoben werden.*“ Překlad citátu: „*Shromáždění, které se mělo konat už v květnu 1938, muselo být kvůli politickým událostem přeloženo na dnešek.*“ Viz: SOKA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6-126).

²²⁸Viz: Tamtéž.

Maliva, J.: *Maliřská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost* (Kvalifikační práce). c. d., s. 171, 175.

Msgr. dr. Johann Nevěřil byl v této funkci v říjnu 1933 vystřídán Friedrichem Grossem ml., který společně s dr. Gideonem Brecherem až do valné hromady v lednu 1939 byl místopředsedou spolku. V roce 1939 převzal dr. Robert Theimer funkci místopředsedy spolku za dr. Gideona Brechera. Dlouholetým pokladníkem byl Josef Papauschek, který tuto funkci vykonával až do své smrti. Jeho funkci převzal v roce 1933 prof. Karl Eder, který se současně stal knihovníkem spolku. Zapisovatelem byl až do svého zvolení do funkce předsedy spolku dr. Mojžischek, po něm převzali tuto funkci nejprve paní Grosse, potom dr. Josef Matzke, Josef (?)²²⁹, dr. August Klemme a dr. Karl Neudörfler. Mezi ostatními členy výboru se objevovala během období 1. ČSR často stejná jména. K členům, kteří byli zastoupeni v spolkovém výboru více než jeden rok, patřili např. dr. Gideon Brecher, Friedrich Grosse ml., dr. Hans Kux, dr. Nevěřil (zřejmě Msgr. dr. Johann Nevěřil), Leo Černík, pan Adolf (zřejmě Rudolf Adolph), prof. Franz Bender, Franz Panagl nebo inž. Otto Alseher. Zájem o členství ve Společnosti přátel umění během tohoto období klesl. V roce 1922 se mohl spolek ještě optimisticky vyjádřit, že má 171 členů, což byl údajně doposud nejvyšší zaznamenaný počet. Čtyři roky později měl spolek členů jen 120, což podle *J. Malivy* souviselo s tím, že mnozí neviděli důvod být členy spolku, který nebyl činný. Tento trend pokračoval i v dalších letech a nezastavilo ho ani krátkodobé spojení se Metznerbundem. V roce 1932 měl spolek jen 84 členů. Kvůli nedostatečné účasti členů na schůzích ve 30. letech nebyly tyto často usnášeníschopné, což mj. vedlo ke změně stanov na valné hromadě v listopadu 1934.²³⁰ Ztrátu členů, která však nesouvisela s nezájmem, podpořily události z roku 1938. V zápisech o valné hromadě můžeme číst: „*Die Vollversammlung beschließt einstimmig mit Rücksicht darauf, daß jüdische Mitglieder die Annahme der Mitgliederkarten deutscher Vereine grundsätzlich ablehnen, in Hinkunft den jüdischen Mitgliedern der Gesellschaft der Kunstfreunde keine Mitgliedskarten mehr zuzustellen.*“²³¹ Tímto rozhodnutím akceptovali nežidovští členové spolku postoj dosavadních židovských členů vzhledem k otázce jejich

²²⁹Příjmení tohoto zapisovatele není uvedeno dostatečně čitelné, aby se dalo bezpochybně určit. Viz: SOKA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6-126).

²³⁰Viz: Zápisy z valných hromad a zasedání Společností přátel umění za období 1919 až 1938. Tamtéž.

Dále viz: *Mährisches Tagblatt*. 19. 1. 1933, s. 3.

Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost* (Kvalifikační práce). c. d., s. 174-176.

²³¹Překlad citátu: „*Shromáždění s ohledem na to, že židovští členové zcela odmítají přijetí členských karet německých spolků, se jednohlasně usnáší do budoucna už nevystavovat žádné další členské karty židovským členům Společnosti přátel umění.*“ Viz: SOKA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6-126). Zápis pochází pravděpodobně z ledna 1939. Viz poznámka 227.

Maliva, J.: Tamtéž. s. 175.

členství, což nakonec vedlo k vyloučení židovských členů ze spolku způsobem, jak byl v citátu popsán. Proto se musel zvolit na této valné hromadě mj. též nový místopředseda, kterým byl doposud dr. Gideon Brecher. Nutno říci, že první známá zmínka, která se dá interpretovat jako důkaz pronacistického smýšlení ve Společnost přátel umění, pochází z ledna 1939, tedy z období druhé republiky. Jedná se o usnesení spolku předplatit si už zmíněný časopis *Kunst im dritten Reich*. Podle *J. Malivy* představoval v únoru 1939 souhlas Společnosti přátel umění spojit se s brněnským *Mährischen Kunstverein* (Moravský umělecký spolek) oslabení vlivu demokraticky smýšlejících členů spolku.²³² Po okupaci existoval spolek ještě do 20. února 1942, avšak o jeho rozpuštění rozhodl spolkový výbor už 29. prosince 1941 po úvodním objasnění poměrů ze strany vládního komisaře dr. Fritze Czermaka. Úřední nařízení o rozpuštění spolku ze strany říšského protektora obdržel spolek 18. února 1942.²³³ Vývoj Společnosti přátel umění byl v období 1918 až 1938 v porovnání s předválečným obdobím nepříznivý. Krizové jevy, které se podle *J. Malivy* vyskytly už na začátku první světové války, přetrvaly též po převratu a hospodářská krize přispěla v 30. letech k jejich posílení. Další příčiny tohoto vývoje vidí zaprvé v tom, že se spolkový výbor snažil oslovit jen předválečné vrstvy německé honorace, místo toho, aby byl aktivně činný v oblastech osvěty, výchovy a vzdělávání se zaměřením na sociálně nižší vrstvy, poněvadž ty představovaly početnější část obyvatelstva. Za druhé přispěl k poklesu významu podle něj též fakt, že se pasivní podporovatelé umění a výtvarníci v meziválečné Olomouci už nesdružovali v jednom společném spolku, nýbrž ve dvou samostatných organizacích, což též dle mého názoru bylo nevýhodné pro činnost obou spolků, ale zvláště pro Společnost přátel umění, která byla jako pouhý spolek podporovatelů, resp. milovníků umění odkázána na spolupráci s jinými sdruženími umělců a nemohla pořádat výstavy svých umělecky aktivních členů. V oslabení spolupráce s odborníky z Brna a Opavy vidí *J. Maliva* třetí příčinu nepříznivého vývoje spolku.²³⁴ Skutečnost, že se aktivity společnosti na konci třicátých let téměř zastavily, byla ze strany recenzenta výstavních činností Rudolfa Michalka²³⁵ v roce 1937 přijata s politováním, poněvadž význam takového spolku, jakým byla Společnost přátel umění, spočíval pro Rudolfa Michalka v tom, že společnost nebyla pouze svazem výtvarníků

²³²Maliva, J.: Tamtéž.

²³³SOKA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6-126).

²³⁴Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost* (Kvalifikační práce). c. d., s. 175.

²³⁵Bližší k malíři Rudolfu Michalkovi srovnaj diplomové práce *D. Vody* o Rudolfu Michalkovi. Viz: Voda, D.: *Rudolf Michalik (1901-1993)*, (Diplomová práce, Olomouc), FF UP, 2002.

s určitým uměleckým směrem, jak tomu bylo v případě Metznerbundu, nýbrž sdružením přátel umění, které mohlo sloužit jako most mezi různými uměleckými směry. V absenci aktivního spolku takového rázu viděl Rudolf Michalek příčinu, proč se v Olomouci málo vědělo o jiných uměleckých svazech v ČSR.²³⁶

Metznerbund

Po první světové válce se objevil na tomto poli nejen nově založený český Klub přátel umění (založeno v roce 1918), který navázal na práci Společnosti přátel umění a umožnil českým výtvarníkům samostatně (tj. bez německých umělců) vystavovat²³⁷, ale též nový německý konkurenční spolek zabývající se uměním. Jednalo se o pobočku Metznerbundu - okres severní Moravy, která se zde zakládala v lednu 1922. Olomoucká pobočka Metznerbundu vzešla s největší pravděpodobností ze Společnosti přátel umění, jak se při zahájení první výstavy v tomto duchu vyjádřil člen Metznerbundu a malíř Oskar Heller. Za hlavního iniciátora vzniku olomoucké sekce Metznerbundu je pokládán malíř a profesor reálky Rudolf Mather. Metznerbund byl celostátním Sdružením německých umělců v ČSR (*Verband deutscher Kunstschaffender*), který byl pojmenován podle německého sochaře Franze Metznera²³⁸ (rodák z Všerub u Plzně/Wscherau) a měl v zemi další okresní organizace, jejichž zastupitelé se ročně shromažďovali na valné hromadě Sdružení německých umělců - Metznerbund. Svaz si kladl za cíl reorganizovat umělecký život v československém státě a chtěl být činný v duchu práce Metznera. Byla to organizace, která zastupovala zájmy umělců. V rámci celostátní organizace připadl olomoucké skupině Metznerbundu úkol agitovat v zahraničí v zájmu německého umění a zřejmě proto tvořilo v roce 1922 významnou část agitační práce Metznerbundu získávání nových členů svazu v zahraničí (např. v Německu, Rakousku nebo v Americe). První valná hromada severního

²³⁶Viz: *Mährisches Tagblatt*. 1. 7. 1937, s. 3.

Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarné organizační činnost* (Kvalifikační práce). c. d., s. 171, 182.

²³⁷Srovnej Maliva, J.: *Vznik, vývoj a činnost Klubu přátel umění do března 1939*. In: Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Paedagogica. Aesthetica VII. Výtvarná Výchova 6. Olomouc 1991, s. 28. Zatloukal, P.: *Výtvarná kultura*. In: Dějiny Olomouce. 2. svazek. c. d., s. 200.

²³⁸Franz Metzner (1870-1919) se vyškolicil na Smíchově a v Plzni. Do svých 29 let života působil v Berlíně. Díky publikací o jeho práci (*Metznerhefte*), podpoře Gesellschaft zur Förderung deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur, přátelům v Praze a *Deutsche Arbeit*, bylo na něj upozorněno architektem pomníku bitvy národů v Lipsku známým Bruno Schmitzem, který pozval F. Metznera ke spolupráci na tomto pomníku. F. Metzner vytvořil velká a malá díla především v Berlíně, ale též mimo Německo se můžeme setkat jeho tvorbou. Blíže k F. Metznera viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 23. 3. 1922, s. 4; 23. 3. 1924, s. 5; 15. 5. 1922, s. 2; 25. 6. 1929, s. 4.

moravského okresu Metznerbundu se sídlem v Olomouci se konala 21. ledna 1922 a předsedou svazu v Olomouci se stal malíř Rudolf Mather a jeho zástupcem malíř Oskar Heller. Vedení bylo složeno během celého období první republiky především z umělců (malířů, architektů, sochařů).²³⁹ V čele Metznerbundu v Olomouci vystřídal v roce 1925 Rudolfa Mathera, který byl služebně přemístěn do Moravské Třebové, jeho zástupce Oskar Heller. Hellerovu funkci převzal na krátkou dobu Arnold Berger²⁴⁰ a po něm v roce 1931 architekt Karl Fischer, kterého můžeme zařadit mezi významné reprezentanty architektury v meziválečné olomoucké německé společnosti.²⁴¹ I když se vedení vždy sestávalo z řady aktivních uměleckých členů, nechyběli v představenstvu ani přátelé umění jako např. Otto Kullil, který zastával v roce 1922 funkci zástupce pokladníka. I v dalších letech se objevovalo jeho jméno mezi činiteli představenstva, resp. členy výboru (např. v letech 1924, 1925, 1929). Další členové představenstva byli např. Rudolf Adolph (v roce 1930/31 pokladník) nebo Hanni (Johanna) Spunda (v roce 1931 knihovnice a zapisovatelka). Rudolf Adolph patřil mezi první, kteří byli přijati v Metznerbundu jako členové podporující umění. K nim patřili též Therese Mai, prof. Dr. Reif, Emo Groag (továrník), Robert Neumann a Mitzi Kullil. Metznerbund měl v roce 1929 80 členů, z nichž bylo 30 umělců a 50 přispívajících členů.²⁴²

Během své existence se Metznerbund snažil pravidelně organizovat výstavy, ale ne vždy se mu to podařilo. Časový odstup mezi jednotlivými výstavami mohl činit rok a půl až dva roky. Na přelomu let 1926 a 1927 se např. konala výstava v Olomouci po téměř dvouleté přestávce.²⁴³ Stalo se též, že se už plánovaná výstava (např. v roce 1930) musela odložit na pozdější dobu nebo byla v posledním okamžiku odvolána, jak tomu bylo v sezóně roku 1937/38. Většinou se výstavy konaly na podzim nebo na přelomu roku, poněvadž vedle úkolu

²³⁹Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 23. 3. 1922, s. 4; 27. 1. 1922, s. 3; 23. 3. 1924, s. 5; 25. 06. 1929, s. 4.

Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost* (Kvalifikační práce). c. d., s. 182.

²⁴⁰Blíže k životu a práci Arnolda Bergera viz nekrolog Karla Fischera zveřejněný v *Olmützer Blätter*. Fischer, K.: Nekrolog auf einen Künstlerfreund im Metznerbund Kreis Olmütz. In: *Olmützer Blätter*, č. 7-8, roč. 29, 1980, s. 101-103.

²⁴¹Vedle Karla Fischera byl dalším významným architektem v tehdejší Olomouci Hans Stratil. Stratil a Fischer spolupracovali s židovskými staviteli a vypracovali pro německé a židovské stavebníky návrhy. Viz: Zatloukal, P.: *Výtvarná kultura*. c. d., s. 203.

²⁴²Blíže k založení Metznerbundu a jeho členům viz *Mährisches Tagblatt*. 15. 5. 1922, s. 2; 10. 06. 1922, s. 4; 15. 7. 1922, s. 5; 31. 1. 1923, s. 5; 18. 1. 1924, s. 4; 15. 06. 1925, s. 3; 25. 06. 1929, s. 4; 12. 12. 1930, s. 4; 24. 09. 1931, s. 4.

Mährischer Kunstverein (ed.): *Von unseren deutschen bildenden Künstlern in Mähren und Schlesien*. c.d., s. 46. Zatloukal, P.: *Výtvarná kultura*. c. d., s. 202-203.

²⁴³Další výstava, která se konala po více než roční přestávce výstavní činnosti, byla výstava Metznerbundu na podzim 1934. Viz: *Mährisches Tagblatt*. 10. 11. 1934, s.7; 24. 11. 1926, s.4;

prezentovat vysoce kvalitní díla členů spolku i domácích výtvarníků pocházejících z bližšího i širšího regionu či majících vazby na Olomouc, avšak žijících jinde v ČSR, resp. mimo republiku, plnil spolek též materiální úkol, který spočíval v tom, že umožňoval vystavujícím výtvarníkům prodej svých děl. Z tohoto důvodu se snažil Metznerbund uspořádat výstavy v předvánoční době, což se později stalo (dobrou) tradicí. V recenzích výstav a v oznámeních k výstavám můžeme často číst, že díla výtvarníků jsou velmi dobrým vánočním dárkem. Výstavní prostory poskytl na Masarykově náměstí 5 Společnosti přátel umění a po převzetí těchto prostor (v roce 1933) ze strany českého Klubu přátel umění je mohl Metznerbund nadále využívat. V rámci výstav se Metznerbund pokusil seznámit veřejnost jednak s díly sudetských německých výtvarníků a také s tvorbou z oblasti malířství, grafiky, sochařství a architektury. Tímto způsobem mělo být posilováno německé povědomí. Dále byl kladen důraz na to, aby byla na každé výstavě prezentovaná díla alespoň jednoho nového a nadaného výtvarníka. Vystavená díla byla vybírána porotou reprezentující různé postoje při výběru výtvarných exponátů; v porotě byli např. v letech 1935 a 1936 architekt Karel Fischer (zastávce kompromisu), malíř Oskar Heller (tradiční maloměstský estetický postoj) i Rudolf Michalek (progresivní postoj).²⁴⁴ Z místních olomouckých výtvarníků i německých výtvarníků z ČSR např. vystavovali Rudolf Mather, Oskar Heller, Ignaz Neunteufel, Otto Langer, Fritz Raida, Josef Kratschmer, Lilly Gödl-Brandhuber, nebo Adalbert Willmann, Lothar Weiser, Rudolf Sokol a další. K sudetským výtvarníkům s olomouckou vazbou působícím mimo ČSR patřili např. Leo Scheu (Víděň), Ivo Saliger (Víděň), Karl Stratil (Lipsko), Jacques Groag (Víděň)²⁴⁵, Kurt Gröger (Paříž), nebo předseda spolku Karl Fischer (Mnichov), když pobýval v Německu. V menším počtu byla vystavována díla umělců, kteří neměli bezprostřední vztah k Olomouci nebo k regionu. Jednalo se např. o členy spolků *Kunstring* a *Jednoty výtvarných umělců z Opavy*.²⁴⁶ Za vrchol výstavní činnosti

²⁴⁴Bliže k činnosti Metznerbundu srovnej: *Mährisches Tagblatt*. 8. 4. 1925, s. 4; 18. 4. 1925, s. 5; 14. 12. 1926, s. 5; 12. 12. 1930, s. 4; 10. 11. 1934, s. 7; 24. 11. 1934, s. 2 - 3; 26. 10. 1935, s. 5; 18. 11. 1935, s. 3; 16. 1. 1936, s. 5; 11. 7. 1936, s. 6; 7. 11. 1936, s. 4; 21. 11. 1936, s. 6; 2. 8. 1938, s. 3.

Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost* (Kvalifikační práce). c. d., s. 173, 185.

Schulzova, A.: *Výtvarný život v Olomouci* (Rigórozní práce). c. d., s. 64-65.

²⁴⁵Jacques Groag byl žákem Adolfa Loose a byl typickým reprezentantem druhé vídeňské moderny, která prokročovala v tradici A. Loose, J. Hoffmanna a J. Franka. Viz: Zatloukal, P., *Výtvarná kultura*. c. d. s. 204.

²⁴⁶Přehled výtvarníků poskytují doprovodné informace k výstavám zveřejněné v deníku *Mährisches Tagblatt* mezi roky 1922-1937.

Viz bliže též: Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost* (Kvalifikační práce). c. d., s. 183.

Metznerbundu v 20. letech je kunsthistoričkou A. Schulzovou označováno období mezi léty 1926-1929, poněvadž společnost vystavovala pravidelně a organizovala dokonce v roce 1927 hned dvě výstavy. První byla hostující výstava ostravského spolku Kunstring a druhá vlastní výstava Metznerbundu.²⁴⁷

Podle kunsthistorika J. Malivy patřila v 30. letech vystavená díla výtvarníků Ferdinanda Kuschela a Kurta Grögera ze Šternberku k nejvýznamnějším, poněvadž „jejich tvorba přesahovala hranice lokálního významu a vřazovala se do celoevropských výtvarných souvislostí“.²⁴⁸ Malířskou a sochařskou práci umělecky činných členů olomouckého Metznerbundu v období ČSR považuje J. Maliva za rovnocennou v porovnání s prací výtvarníků české národnosti a „až do počátku druhé světové války zůstávala cenným vkladem výtvarné kultury olomouckého regionu.“²⁴⁹ Úroveň výstav spolku ve dvacátých letech hodnotí A. Schulze za kvalitnější než v rámci českých výstav, poněvadž německý spolek se regionálně neomezil a prezentoval též výtvarníky mladé generace, která tvořila v moderním duchu.²⁵⁰ Výstavních aktivit Metznerbundu si všimla též česká kritika, která se kladně vyjádřila k výstavě v roce 1922. Část jedné kritiky z Našince k výstavě v roce 1925 byla dokonce citována v německém deníku *Mährisches Tagblatt*.²⁵¹ Vedle vlastních výstav organizoval Metznerbund též výstavy s jinými uměleckými sdruženími, jako např. hned první výstava na jaře 1922 s brněnským spolkem umění *Mährische Scholle*, kde olomoucké uskupení poprvé podniklo pokus vystavovat na jedné výstavní stěně dohromady grafiky a malby. Na jarní výstavě v roce 1931 seznámil spolek zainteresované diváky s tvorbou sesterských poboček z Čech (Liberec, Jablonec, Ústí nad Labem a Karlovy Vary); šlo o díla,

²⁴⁷Srovnej: Schulzová, A.: *Výtvarný život v Olomouci* (Rigórozní práce). c. d., s. 61-72.

²⁴⁸Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost*, (Kvalifikační práce). c. d., s. 186.

²⁴⁹Tamtéž. s. 189.

Kurt Gröger vystavoval poprvé na jarní výstavě v r. 1932. Blíže k výstavě a Kurta Grögera srovnej: *Mährisches Tagblatt*. 10. 5. 1932, s. 3-4; 18. 05. 1932, s.4; 24. 5. 1932, s. 2-3.

Maliva, J.: *Der Maler Kurt Gröger*, In: *Historická Olomouc a její současné problémy VII* (dále jen: *Historická Olomouc a její současné problémy*). Tématický sborník příspěvků zaměřených na historickou, umělecko-historickou a literárněvědnou problematiku Olomouce od roku 1918 do současnosti s přihlédnutím k širším vývojovým a územním souvislostem. Olomouc 1989, s. 173-183.

²⁵⁰Schulzová, A.: *Výtvarný život v Olomouci* (Rigórozní práce). c. d., s. 86.

K hodnocení výstav a vystavujících umělců z hlediska dějin umění srovnej blíže práce J. Malivy a A. Schulzové, především: Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost* (Kvalifikační práce). c. d., s. 182-189.

Schulzová, A.: Tamtéž. s. 54-86.

²⁵¹Viz: *Mährisches Tagblatt*. 18. 4. 1925, s. 5.

Schulzová, A.: Tamtéž. s. 62.

kteřá byla v předešlém roce prezentována na mezinárodní výstavě v Karlových Varech a později ve Stuttgartu a v Mannheimu. Součástí výstav byly též komentované prohlídky (mj. pro školy a společnosti), prováděné přítomnými členy výboru Metznerbundu. Úmyslu uspořádat během výstavy odborné přednášky umělců se spolek hned v roce 1922 vzdal, protože na první přednášku se dostavil jen malý počet zájemců. Spolek vystavoval též mimo Olomouc v jiných městech severní Moravy. V rámci 7. putovní výstavy zemědělství, lesního hospodářství a průmyslu se konala v roce 1928 např. výstava Metznerbundu v uničovském reálném gymnáziu.²⁵²

Trnem v oku spolku byl nestabilní počet návštěvníků u jednotlivých výstav i nedostačující zájem o koupi uměleckých děl ze strany (umění pasivně konzumujícího) obyvatelstva a vrstev, které by k tomu měly k dispozici dostačující finanční prostředky. Ve výzvách k návštěvě výstav nechybělo též srovnání nepřilíš vysoké podpory německých umělců ze strany soukromých německých mecenášů se štědrá podporou českého umění a českých umělců ze strany státu, bank a průmyslu. Návštěva výstav a koupě uměleckých děl byly považovány za čestnou povinnost všech společenských vrstev, zejména těch majetných. Z hlediska počtu návštěvníků můžeme pokládat za úspěch výstavy z roku 1922, které navštívilo 1384 návštěvníků během jarní výstavy, 1236 návštěvníků během podzimní výstavy i výstavu na přelomu roku 1926/1927, kdy spolek mohl konstatovat, že nikdy předtím nebyla návštěvnost takových akcí tak početná. Návštěvníky byli místní obyvatelé a obyvatelé z okolí a na výstavu se podívalo také mnoho školních skupin. Další výstava, která se mohla pochlubit rekordním počtem návštěvníků, se konala v roce 1934, kdy bylo zaznamenáno 25. listopadu 131 osob za den a o několik dní později se dostavilo na výstavu během jednoho dne dokonce 210 návštěvníků. V deníku *Mährisches Tagblatt* se dočteme, že takový počet návštěvníků byl v dřívějších letech registrován jen během čtrnáctidenního časového úseku výstavy. Deník v tom viděl důkaz živého zájmu o umění ze strany obyvatelstva. V souvislosti s počtem návštěvníků kritizoval Metznerbund též německou politickou reprezentaci a významné osobnosti německé společnosti. Vyčítal jim, že nepodporují práci spolku, jelikož se nezúčastnili zahájení výstavy a neprohlédli si vystavená díla během jejího trvání. Zveřejněný

²⁵²Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 6. 4. 1922, s. 3-4; 15. 5. 1922, s. 2; 5. 12. 1922, s. 3; 13. 11. 1922, s. 3; 11. 6. 1928, s. 5; 8. 9. 1928, s. 4; 4. 10. 1928, s. 4; 13. 04. 1931, s. 3. 29. 4. 1931, s. 4; 30. 4. 1931, s. 5; Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost* (Kvalifikační práce). c. d., s. 185.

Schulzová, A.: Tamtéž. s. 72-74.

článek v deníku *Mährisches Tagblatt*, v kterém Metznerbund kritizoval absenci německé politické reprezentace během slavnostního zahájení podzimní výstavy v roce 1926, byl zřejmě brán ze strany dotyčných vážně, poněvadž ve zprávě o podzimní výstavě v následujícím roce je zaznamenáno, že se slavnostního zahájení zúčastnili městští zastupitelé v čele se zástupcem starosty Fritscherem.²⁵³ Za úspěch z hlediska prodeje považoval spolek německých výtvarníků prodej minimálně sedmi děl, což se zřejmě málokdy podařilo, poněvadž téměř vždy končí zprávy o výstavách stížnostmi na skutečnost, že se výstavy ze strany prodeje nevyplatily.²⁵⁴

Metznerbund se neomezil jen na svou spolkovou činnost, nýbrž se snažil hrát aktivní roli při rozhodování o otázkách a plánech uměleckého významu, kterými se městská rada zabývala. Veřejně s požadavkem na právo spolurozhodovat vystoupil spolek 13. prosince 1923. Spolek nechal v *Mährisches Tagblatt* zveřejnit svůj dopis určený městské radě, v němž se ohradil proti kácení akácií na Horním náměstí, což by byl podle něj vandalský čin. Městská rada nechala stromy pokácet, poněvadž chtěla zaručit jednotné osázení. Zároveň spolek radě vyličil všechny už roky páchané „hříchy proti vzhledu města“ a vypracoval pro městskou radu pět návrhů, jak by se mohlo takovým chybným krokům zabránit. Spolek vystupoval ve jménu olomouckých příznivců umění, jak českých, tak německých, i ve jménu místních českých umělců. Metznerbund varoval ve svém dopise před tendencí, že by umělecké a regionální hodnoty měly ustoupit hospodářským tendencím a vyslovil obavu, že by se takové tendence mohly vyvinout nakonec tak daleko, že „dann wird sich schließlich auch noch der Stadtpark in einen Restaurationsgarten verwandeln, in dem man Würstchen zu kaufen bekommt und auf grauen Kiesflächen unter schäbig gewordenen Kastanien beim Bier beisammenhockt, ...“²⁵⁵ Návrhy spolku na ochranu vzhledu města a uměleckých hodnot zahrnovaly mj. požadavek spolku, aby si městská rada v otázkách a plánech s uměleckým významem vyžádala od místních uměleckých sdružení odborný posudek. Kromě toho se mělo

²⁵³Srovnej blíže: *Mährisches Tagblatt*. 10. 06. 1922, s. 4; 13. 11. 1922, s. 3; 5. 12. 1922, s. 3; 5. 1. 1924, s. 4; 20. 12. 1926, s. 3; 6. 1. 1927, s. 4; 7. 1. 1927, s. 3; 25. 10. 1927, s. 5; 12. 11. 1927, s. 5; 11. 6. 1928, s. 5; 9. 11. 1929, s. 6; 24. 09. 1931, s. 4; 26. 11. 1934, s. 3; 29. 11. 1934, s. 5.

²⁵⁴Viz: *Mährisches Tagblatt*. 5. 1. 1924, s. 4.

²⁵⁵Překlad citátu: „...pak se nakonec promění také ještě městský park v zahradní restauraci, ve které lidé dostanou párky a budou sedět na šedých písčitých plochách pod omšelými kaštaný...“ Viz: *Das Wort der Künstler. Gegen die Verschandlung von Olmütz*. In: *Mährisches Tagblatt*. 13. 12. 1923, s. 3. Podle Metznerbundu záviděla jiná města Olomouci parky. Srovnej: *Mährisches Tagblatt*. 13. 12. 1923, s. 3.

město snažit existující umělecké hodnoty zachovat a nahradit je pouze tehdy, pokud by se jednalo o vyšší umělecké hodnoty, a také povzbudit v olomoucké společnosti smysl pro krásu města a pro její zachování. Další zveřejněný dopis spolku adresovaný městské radě 4. ledna 1924 a poznámka v zápise valné hromady dokazuje, že spolek měl se svými požadavky úspěch. Už několik dní po prvním dopise byl spolek požádán městskou radou o odborný posudek ohledně kácení stromů na Dolním náměstí a u kasáren domobrany. Metznerbund kácení stromů na Dolním náměstí nedoporučil a vyjádřil se pro zachování stromů v tom stavu, jak jsou. V případě stromů u kasáren domobrany se vyslovil pro částečné pokácení tamních stromů. Spolek se domníval, skutečný důvod pro kácení stromů na Dolním náměstí bylo pravděpodobně přání tamějších obchodníků, aby stromy už neomezovaly možnosti reklamy. V tomto dopisu zopakoval spolek své přání, aby byla podporována ochrana památek (a domoviny) a navrhl městské radě, aby byl vypracován obecní řád, na jehož dodržení by měl dohlížet výbor na ochranu památek, a jenž by obsahoval předpisy navržené Metznerbundem, který současně nabídl svou spolupráci při vypracování takového obecního řádu. Katalog tematických oblastí, které by zahrnovaly požadované předpisy, obsahoval ustanovení povinností majitelů domů, podnikatelů ve stavebnictví, živnostníků a obchodníků, i předpisy na ochranu památek, práce výboru pro ochranu památek i povinné poučení školní mládeže. Na odborný posudek Metznerbundu byl v zasedání městské rady brán ohled. K názoru spolku umělců v této otázce se připojili všichni němečtí městští radní a několik jejich českých kolegů. A proto nebyly nakonec stromy pokáceny.²⁵⁶

Jak už naznačuje dopis Metznerbundu, v němž spolek mluvil i jménem místních českých umělců, byly vztahy mezi českými umělci a českým spolkem Klubu přátel umění na jedné straně a Metznerbundem i německými umělci na druhé straně pozitivní. Styčné body existovaly jak na osobní, tak i na názorové úrovni. Dobrým příkladem tohoto je Rudolf Michalik, který byl členem českého spolku Skupiny olomouckých výtvarníků (SOV, založeno 1937) a prezentoval svou tvorbu též na výstavách českého sdružení výtvarníků v Olomouci. Michalik přispěl k pozitivním vztahům obou komunit na poli umělecké činnosti svými recenzemi o českých výstavách (byl recenzentem *Mährisches Tagblatt* a *Olmützer Anzeiger*) a svým nasazením v Klubu přátel umění. Pokusil se vytvořit spojení mezi českým a

²⁵⁶Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 13. 12. 1923, s. 3; 4. 1. 1924, s. 2-3; 15. 1. 1924, s. 3; 18. 1. 1924, s. 4.

německým kulturním životem.²⁵⁷ Otevřenost obou jazykových komunit pro práci druhého v oblasti výtvarné činnosti a umělecké výstavy dokumentuje skutečnost, že na zahájení podzimní výstavy v roce 1935 byli přítomni též zastupitelé několika českých kulturních sdružení. Právě v tomto roce, kdy většina Němců v ČSR v parlamentních volbách dávala svůj hlas SdP, je účast českých zastupitelů na zahájení výstavy německého spolku dobrým příkladem stále existující vůle ke spolupráci obou národů. Dalším důkazem je společná organizace výstavy malíře Williho Nowaka (prof. Německého oddělení pražské akademie) v lednu 1937.²⁵⁸ Podle *J. Malivy* se vyslovila většina výtvarné inteligence a kulturně činných osob olomouckého obyvatelstva pro program národní a kulturní koexistence.²⁵⁹

Jak už bylo zmíněno, protějšky Společnosti přátel umění a Metznerbundu představovaly české umělecké spolky – *Klub přátel umění* a *Skupina olomouckých výtvarníků*, která se kvůli neshodám v druhé polovině 30. let odstěpila od Klubu přátel umění. Na české straně se po převratu stal Klub přátel umění hlavním aktérem výtvarného dění v meziválečném období (založen 5. října 1918). V tomto kontextu je zajímavé, že jak Klub přátel umění, tak i Metznerbund navázaly do jisté míry na činnost Společnosti přátel umění před první světovou válkou a se svými aktivitami přispěly v období 1. ČSR k zeslabení významu a vlivu tradičního předválečného olomouckého činitele na uměleckém poli, tedy Společnosti přátel umění. Činnost Klubu přátel umění byla ovlivněna hodonínským Sdružením výtvarných umělců moravských (SVUM) a *P. Zatloukal* označil olomoucký Klub přátel umění dokonce za pobočku tohoto sdružení a za baštu tradicionalismu. Obdobně jako Metznerbund kladl Klub přátel umění důraz na to, aby vystavovali místní umělci, především z Moravy a explicitně ze severní Moravy. Jeden z cílů Klubu přátel umění bylo též umožnit vystavovat těm českým umělcům, kteří do té doby nedostali příležitost prezentovat svou práci (např. středoškolští pedagogové). Aktivity Klubu přátel umění se neomezily jen na organizování výstav, ale vztahovaly se podobně jako v případě Společnosti přátel umění i na akce vzdělávacího a osvětového charakteru (např. přednášky, diskusní večery, exkurze). V rámci Klubu přátel umění byly ale též vyřešeny konflikty mezi členy, které se týkaly především

²⁵⁷Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost* (Kvalifikační práce). c. d., s. 188.

Zatloukal, P.: *Výtvarná kultura*. c. d., s. 210.

²⁵⁸Viz: *Mährisches Tagblatt*. 18. 11. 1935, s. 3; 1. 7. 1937, s. 3.

Maliva, J.: Tamtéž. s. 170, 188.

²⁵⁹Maliva, J.: Tamtéž. s. 169.

charakteru výstav. Novému vedení klubu, které začalo působit v roce 1932, se podařilo oslabit nejen vliv Sdružení výtvarných umělců moravských, ale též vliv zastánců regionalismu a tradicionalismu, což vedlo k tomu, že se výstavy už neomezily jen na moravský region, ale bylo umožněno vystavovat též mladší generaci, i když nutno zmínit skutečnost, že starší generace odmítla s nimi vystavovat. Další třetí plochu mezi starší a mladší generací představovala účast cizích výtvarníků na výstavách. V dubnu 1937 se odštěpila od Klubu přátel umění část členů a založila nový spolek, Skupinu olomouckých výtvarníků. Tento akt měl svůj původ jednak v dlouhodobých neshodách členů o směřování Klubu přátel umění, jednak souvisel s rozhodnutím, že mladá generace výtvarníků měla vystavovat od roku 1934 vždy v rámci podzimní výstavy. Založení nové skupiny nazval P. Zatloukal secesí mladší generace, která též byla opozicí vůči ovlivňování Klubu přátel umění ze strany Sdružení výtvarných umělců moravských.²⁶⁰

V Olomouci existoval v meziválečném období ještě jeden český umělecký spolek, který na německé straně neměl skutečný protějšek. Jednalo se o *Klub českých fotografů-amatérů* (KČFA, založeno 1907). Vedle pravidelné velké jarní výstavy tvorby svých členů v lázeňském pavilonu ve Smetanových sadech (malé výstavy se konaly v klubovnách) nabídl Klub českých fotografů - amatérů též kurzy fotografování. Členové tohoto klubu se účastnili svými díly celostátních a mezinárodních výstav. Vrcholem činnosti spolku představovalo v letech 1935-1938 vydávání časopisu *Fotografické besedy Klubu českých fotografů-amatérů v Olomouci*.²⁶¹

Lze konstatovat, že jak česká olomoucká komunita, tak i německá olomoucká komunita měly svoje organizace, kde se mohli sdružit výtvarníci vlastního národa a poskytli tím výtvarníkům platformu k propagaci své tvorby. Činnost Metznerbundu a Společnosti přátel umění se ale v průběhu 30. let tak oslabila, že R. Michalik v srpnu 1938 ve svém přehledu o uměleckých aktivitách v Olomouci v sezóně 1937/38 konstatoval, že se aktivní výstavní činnost omezila pouze na aktivity českých organizací. Redukce aktivit Společnosti přátel

²⁶⁰Zatloukal, P.: *Výtvarná kultura*. c. d., s. 200-214.

K činnosti Klubu přátel umění viz blíže: Beranová, V.: *O výtvarném životě olomouckého regionu mezi dvěma válkami*. In: *Historická Olomouc a její současné problémy*. c. d., s. 153-163.

Maliva, J.: *Vznik, vývoj a činnost olomouckého Klubu přátel umění do března roku 1939*. c. d., s. 27-55.

Schulzová, A.: *Kulturní působení výtvarného odboru Klubu přátel umění v Olomouci ve 20. letech 20. století*. In: *Historická Olomouc a její současné problémy*. c. d., s. 165-172.

²⁶¹Zatloukal, P.: *Tamtéž*. s. 201-202.

umění vedla na německé straně dokonce k zmíněné absenci zprostředkovatele mezi různými uměleckými směry a de facto ke ztrátě jednoho z aktérů na poli vzdělávání a osvěty v rámci olomoucké německé společnosti.²⁶²

3.1.4 Přednášková činnost

Přednášková činnost byla během celého období první československé republiky pevnou součástí německého kulturního života. Spektrum témat přednášek, které byly prosloveny jak místními osobnostmi německé společnosti, tak i hosty, sahalo od přednášek literárního, kulturního politického, hudebního, antroposofického charakteru až k tématům hospodářského, geografického nebo medicínského charakteru. Vedle jednotlivých recenzí k přednáškám byla ve 30. letech přednášková činnost každé sezóny celkově zhodnocena a zveřejněna v deníku *Mährisches Tagblatt* většinou koncem května, resp. začátkem června. Nejaktivnější iniciátoři přednášek byly *Volksbildungsverein* (Spolek pro národní osvětu) a od konce 20. let *Gesellschaft für zeitgenössische Kultur* (Společnost pro současnou kulturu). Oba spolky se vyznačovaly rozmanitostí námětů. Především byly na programu etnologické a literární přednášky. Nechyběly ale ani přednášky z oblasti zeměpisu, národního hospodářství, politiky, medicíny, přírodních věd a mnoho dalších.²⁶³ Ve třetí instituci, která obohatila přednáškovou činnost ve městě, se rozvinula v roce 1937 nově založená *Volkshochschule* (Vyšší lidová škola), jejímiž zakladateli byli Rudolf Adolph a dr. Richard Zimprich. Pod vedením Vyšší lidové školy došlo v sezóně 1937/38 ke shodě německých spolků ohledně společné práce.²⁶⁴ Přednášely zde nejen místní osobnosti z různých profesí, ale také osobnosti z jiných měst ČSR i ze zahraničí. V Olomouci např. v sezóně 1930/31 přednášel slavista Německé univerzity v Praze dr. Gesemann o *Jugoslávii a slovanské duši* a prof. Rádl vystoupil se svou

²⁶²*Mährisches Tagblatt*. 2. 8. 1938, s. 3.

²⁶³Dobrý přehled o šířce témat poskytuje v *Mährisches Tagblatt* zveřejněný přehled kulturních událostí v předešlé sezóně za období 1931-1938. Viz blíže: *Mährisches Tagblatt* v. 30. 5. 1931, s. 3; 4.6.1932, s.3;13.6.1933,

s. 3-4; 7. 6. 1934, s. 3; 1. 6. 1935, s. 3-4; 30. 05. 1936, s. 4-5; 8. 6. 1937, s. 3; 27. 5. 1938, s. 3.

²⁶⁴Viz blíže:*Mährisches Tagblatt* 8. 6. 1937, s. 3; 27. 5. 1938, s. 3.

Zimprich, R.: *Deutsche Volksbildungsarbeit*. In: *Olmützer Blätter*, č. 6, roč. 18, 1970, s. 82.

Zum Tode von Dr. Richard Zimprich. In: *Olmützer Blätter*, č. 6, roč. 35, 1987, s. 92.

přednáškou s názvem *Češi a Němci*. Vyšší lidová škola se rychle rozvinula a stala se střediskem kulturní práce v oblasti výzkumu lidu a domoviny.²⁶⁵

Kvalita a kvantita přednáškové činnosti se lišily v jednotlivých letech, jak dokazují hodnocení recenzenta Heinricha Suchanka v jeho kulturním přehledu o předešlé sezóně ve 30. letech. V sezóně 1931/32 a 1932/33 ovlivnila počet kulturních akcí, včetně přednáškových večírků, i hospodářská krize. Kvalita a kvantita se podle recenzenta blížily v sezóně 1932/33 k povážlivé spodní hranici. O rok později recenzent konstatoval, že klesající trend v kulturním životě stagnoval, a to i vzhledem ke kvantitě a kvalitě. Přednášková činnost opět ožila a celá řada národohospodářských přednášek uspořádaných Společností pro současnou kulturu byla klasifikována jako mimořádně zajímavá. Přednášeli zde mimo jiné bývalý rakouský kancléř Streeuwitz nebo místní řečník dr. Wittenberg. Přednášky nenavštívilo mnoho zájemců, což bylo kritizováno v recenzích, avšak recenzent musel v roce 1935 připustit, že se rozvinulo nové masové medium – rozhlas – jako konkurence i na tomto poli.²⁶⁶

Společnost pro současnou kulturu

Z kulturního politického hlediska si zaslouží pozornost Společnost pro současnou kulturu, která byla založena 13. září 1929. Podnět k jejímu založení dal už známý knihkupec Rudolf Adolph. Současně s německou společností se založil i český protějšek s identickým programem, který mj. měl být partnerem při prosazování podobných cílů.²⁶⁷ Pro vznik nové společnosti bylo zapotřebí vytvořit platformu všech světových názorů. Cílem společnosti byla podpora kultury. Podle Rudolfa Adolpha měla sloučením všech významných osobností města na poli kulturním vzniknout jediná velká reprezentativní kulturní společnost, která by zásadně ovlivnila duchovní tvář Olomouce. Ambice společnosti zrcadlily složení členů společnosti a přehled plánovaných přednášek na první ročník. Ve výboru společnosti byla např. zastoupena všechna náboženství. Seznam členů výboru svědčí zároveň o aktivní participaci německy

²⁶⁵Viz: *Mährisches Tagblatt*. 27. 10. 1930, s. 3; 30. 05. 1931, s. 3.

Zum Tode von Dr. Richard Zimprich. Tamtéž.

²⁶⁶Recenze jednotlivých sezón Heinricha Suchanka za období 1931-1938 v *Mährisches Tagblatt* 1931-1938. Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 30. 5. 1931, s. 3; 4. 6. 1932, s.3; 13. 6. 1933, s. 3-4; 7. 6. 1934, s. 3; 1. 6. 1935, s. 3-4; 30. 05. 1936, s. 4-5; 8. 6. 1937, 27. 5. 1938, s. 3.

²⁶⁷Předsedou české Společnosti pro současnou kulturu byl MUDr. Mořic Remeš. Blíže k české a německé Společnosti pro současnou kulturu viz Dvořák, J.: *Časopis a nakladatelství Index a meziválečná Olomouc*. In: *Historická Olomouc a její současné problémy*. c. d., s. 316-317.

mluvících Židů na kulturním dění německé společnosti ve městě. Ve společnosti se angažovali ve výboru prof. dr. H. Mikula (předseda), kanovník dr. Karl Menshengen (místopředseda), ing. dr. V. Bermann (místopředseda), Rudolf Adolph (tajemník), Hans Schmidt (zástupce tajemníka), dr. Grünwald (pokladník), Johanna Spunda (knihovnice společnosti) a dr. Jellinek (archivář společnosti).²⁶⁸ Jako členové jsou mj. uvedeny i další osobnosti města, kupříkladu Trude Groag, Marianne Brieß, Paul Engelmann (architekt), evangelický farář Matuschek, Rudolf Michalik (akademický malíř), Fritz Reichel (akademický malíř), dr. Schein (sanitní rada), prof. dr. Suchanek nebo dr. H. Wittenberg (ministrský rada). Přehled přednášejících²⁶⁹, který byl prezentován na zakládající schůzi, zahrnoval 22 místních řečníků; mezi nimi byli i Češi, např. Otto Babler nebo inspektor Pelíšek, který se vyslovil za českou stranu pro vznik české společnosti pro současnou kulturu. K referentům mimo Olomouc patřili např. Karl Anton kníže Rohan (generální tajemník Svazu intelektuálů) Walter von Molo (prezident německé akademie básníků v Berlíně) nebo germanista pražské německé univerzity profesor Herbert Cysarz. Přednáška Herberta Cysarze s názvem *Wagner, Nietzsche, George* byla kritikem dr. Heinrichem Suchankem považovaná za vrchol literárních večerů v sezóně 1930/31. K podpoře vnitřní výstavby společnosti a rozšíření její působnosti bylo v roce říjnu 1931 vytvořeno šest sekcí: hudební sekce s vedoucím dr. Suchankem, literární sekce pod vedením městské knihovnice Johanny Spunda, přírodovědná sekce s vedoucím dr. ing. B. Bergmannem, geopolitická sekce, který vedl dr. H. Mikula, sekce pro výtvarné umění pod vedením architekta a předsedy olomouckého Metznerbundu Karla Fischera a psychologická sekce, kterou vedl psycholog dr. A. Jellinek. V období své existence se Společnosti pro současnou kulturu nepodařilo uskutečnit všechny stanovené cíle, resp. jejich uskutečnění nespĺnilo očekávání. S lítostí např. poznamenal recenzent Suchanek, že společnost nemohla dokončit svůj velkorysý plán představit uzavřený, celistvý obraz světa v sezóně 1931/32. Nevyvážen byl též počet přednášek, které nabízela společnost v jednotlivých ročnících. V porovnání s předešlým rokem (1931/32) se značně utlumila činnost společnosti, resp. došlo téměř ke stagnaci, jak napsal Heinrich

²⁶⁸Složení výboru se na valné hromadě v lednu 1931 jen nepatrně změnilo. Vyměněn ve funkci byl jen zástupce tajemníka Hans Schmidt, který byl vystřídán právníkem dr. Neudörfelem. Viz: *Mährisches Tagblatt*. 23. 1. 1931, s. 4.

²⁶⁹Další výmluvný přehled o pestré přednáškové činnosti společnosti je otištěn v rámci recenze divadelní, koncertní a přednáškové činnosti v *Mährisches Tagblatt*. 7. 6. 1934, s. 3.

Suchanek v červnu 1933. Tento trend se ukázal jako krátkodobý a není vyloučeno, že se na něm podílela i všeobecná hospodářská krize a její následky.²⁷⁰

Německá dramatická společnost

Dalším spolkem, který pořádal během své existence přednášky, byla už zmíněná Německá dramatická společnost. Za její přednáškovou činností stál záměr vzdělávat divadelní publikum. Společnost uspořádala např. od podzimu roku 1924 cyklus kurzů a přednášek o dramatech a divadle s cílem seznámit veřejnost s nejvýznamnějšími díly světové literatury, hudbou i divadelním uměním, aby byl probuzen smysl pro kvalitní divadlo. Přednášeli zde např. Angela Drechsler²⁷¹ o jevištní hudbě, dr. Heinrich Suchanek o Shakespearovi nebo prof. Tallaschek²⁷² o Olomouci jako o divadelním městě. V rámci literárních večerů přednášel v březnu 1928 též Otto Babler o moderní české lyrice a prezentoval několik ukázek, které byly přednášejícím přeloženy a recitovány členkou Německé dramatické společnosti.²⁷³

Společnost přátel umění

Společnost přátel umění se zaměřila v své přednáškové činnosti především na přednášky s uměleckou resp., kunsthistorickou tematikou. Společnost se snažila získat jako přednášející nejen nadšené laiky z řad vlastních členů (např. *Friedrich Grosse st.*, *Dr. Johann Kux*), ale též odborníky, což bylo ale z finančních důvodů problematické. Za přednášku Dagoberta Freye s tématem *Das Wesen der deutsche Baukunst* v listopadu 1922 musela společnost např. zaplatit 500 Kč. V zápisu z valné hromady z června 1930 můžeme číst, že pozvání vynikajícího přednášejícího by si nemohl spolek kvůli vysokým nákladům dovolit. Proto zřejmě bylo na zasedání spolku v říjnu 1924 navrženo, aby byl historik umění prof. Richard Hamann z Marburgu pozván na přednášku, pokud by v regionu přednášel, což se ale nestalo. Z nedostatku finančních prostředků se např. též neuskutečnila plánovaná přednáška

²⁷⁰Blíže k vzniku a práci Gesellschaft für zeitgenössische Kultur viz *Mährisches Tagblatt*. 6. 5. 1929, s. 2; 14. 09. 1929, s. 5; 30. 05. 1931, s. 3; 4. 6. 1932, s. 3; 13. 6. 1933, s. 3; 17. 10. 1931, s. 6.

²⁷¹Angela Drechsler byla mj. recenzentka deníku *Mährisches Tagblatt*. Blíže k Angela Drechsler viz Zimprich, R.: *Angela Drechsler gestorben*. In: *Olmützer Blätter*, č. 6, roč. 9, 1961, s. 9.

²⁷²Rudolf Tallaschek byl předsedou divadelního spolku. Blíže k jeho osobě viz *Oberstudiendirektor Rudolf Tallaschek*. In: *Olmützer Blätter*, č. 10, roč. 20, 1972, s. 138-139. *Nachruf auf Rudolf Tallaschek*. Tamtéž, s. 140.

Olmützer Gedenktage - Rudolf Tallaschek. In: *Olmützer Blätter*, č. 2, roč. 34, 1986, s. 29.

²⁷³Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 1. 10. 1924, s. 5; 5. 3. 1928, s. 3.

Přednáška Otty Bablera nebyla jediná, která se pokusila seznámit německé posluchače s českou literární tvorbou. Srovnej: *Mährisches Tagblatt*. 20. 3. 1929, s. 5.

Hönigschmidta *O moravském baroku* v roce 1927. K významným přednáškám, které spolek v meziválečném období uspořádal, patřila na počátku roku 1923 přednáška vídeňského historika umění prof. Hanse Tietze (*Der Gobelin in der Kunst* /Gobelin v umění), na podzim téhož roku přednáška ředitele opavského muzea dr. Edmunda Wilhelma Brauna (*Die künstlerische Entwicklung des deutschen Porzellans im 18. Jahrhundert* / Umělecký vývoj německého porcelánu v 18. století), dále přednáška prof. Viktora Oppenheimera z Brna v dubnu 1925 (*Modetorheiten* /Módní výstřelky) a v říjnu 1932 přednáška architekta Josefa Hoffmanna (*Modernes Haus, modernes Wohnung* / Moderní dům, moderní bydlení).²⁷⁴

Olomoucká antroposofická skupina

Filozofickým otázkám i jiným tématům (*Antroposofie a filozofie a Antroposofie a morálka*, listopad 1934) se zejména ve 30. letech věnovala ve svých přednáškách olomoucká antroposofická skupina, která byla založena pravděpodobně na počátku 20. let.²⁷⁵ Z počáteční jednotné skupiny se vykrytalizovaly skupiny dvě. Jako národnostně česká se dá označit skupina kolem majora Chlubny. Druhá skupina kolem Antonína Kubise, která spíš stála za přednáškami pro německé obecnstvo, byla vzhledem k národnosti česko-německo-židovská. Historik umění P. Zatloukal považuje tuto společnost za ostrov tolerance.²⁷⁶ Mezi její členy patřili - kromě už zmíněného Antonína Kubise - např. již uvedená Johanna Spunda (básnířka, knihovnice německé knihovny a recenzentka), Rudolf Michalik (malíř a grafik) nebo Anna Mastná (mj. rotariánka, sběratelka, ochránkyně zvířat). S prosazením totalitních režimů započal zánik antroposofického hnutí v Olomouci, které mohlo po vzniku protektorátu Čechy a Morava existovat jen ilegálně. Za zmínku stojí debata s Oswaldem Spenglerem (německým kulturním kritikem) v listopadu 1935, kterou uspořádala antroposofická skupina společně

²⁷⁴Viz blíže: SOKA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6-126).

Mährisches Tagblatt. 21. 1. 1933, s. 4.

Maliva, J.: *K vědomí duchovní kontinuity. (První umělecko historické přednášky v Olomouci)*. c. d., s. 94-96.

Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarné organizační činnost* (Kvalifikační práce). c. d., s. 87, 180-181.

Schulzová, A.: *Výtvarný život v Olomouci* (Rigórozní práce). c. d., s. 84.

²⁷⁵Olomouc byla podle Davida Vody jedním z center antroposofického hnutí v ČSR republiky. Blíže k vzniku skupiny: Voda, D.: *Rudolf Michalik (1901-1993)* (Diplomová práce). c. d., s. 22-23.

²⁷⁶Zatloukal, P.: *Výtvarná kultura*. c. d., s. 210.

se Společností pro současnou kulturu.²⁷⁷ Přednášky se dle kritiky z roku 1935 obracely jen k malému okruhu zájemců.²⁷⁸

3.2 Mezi nároky a realitou – debaty o stavu německé kultury a jejích konzumentech a snaha o provázání německého kulturního života v podobě Německého domu

3. 2. 1 Debaty o úrovni kulturního života

Zejména ve 20. letech 20. století byly v kulturně zainteresovaných kruzích německé společnosti vedeny debaty o stavu kulturního života. Vrchol těchto debat představovala veřejná diskuse v deníku *Mährisches Tagblatt* vyvolaná především článkem Rudolfa Adolpha, ve kterém označil Olomouc jako *entgeistig* (duchovně prázdnou) a vyzval v denním tisku k veřejné debatě o duchovním obnovení společnosti.²⁷⁹ Debata probíhala od počátku prosince 1925 do začátku ledna 1926 a účastnilo se jí celkem 11 osob. Obsahově se diskuse ve 20. letech týkala v podstatě dvou témat. Na jedné straně byly diskutovány příčiny a důsledky nedostatku zájmu obyvatelstva o akce s vysokou uměleckou kvalitou (koncerty vážné hudby nebo inscenace moderních expresionistických dramát), – naopak oblibu koncertních a divadelních představení zábavného charakteru (operety, kino, taneční a dobročinné večírky atd.), resp. – o intelektuálně méně náročné přednášky. Na druhou stranu se intenzivně zabývaly otázkou možností propojit německý kulturní život v podobě jediného německého spolku a resp. vytvořením jednoho střediska německého kulturního dění v Olomouci i v „jazykovém ostrově“. Příčiny nezájmu o kulturní akce, v jejichž rámci byly uváděny koncerty, intelektuální přednášky nebo náročnější divadelní hry, viděli kritici absence publika u těchto akcí pochopitelně v jiných sférách než obhájci publika.

Za jednu z příčin stavu a úrovně německého kulturního života, který se jevil v porovnání s jinými městy v bližším a vzdálenějším okolí v očích kritiků na nižší úrovni, byla mj. považována první světová válka a s ní související poválečné změny. Tuto problematiku můžeme spojit s otázkou, do jaké míry byly kulturní akce brány jako příležitost na chvíli

²⁷⁷Bliže k činnosti antropozofické skupiny kolem Antonína Kubise a k činnosti Rudolfa Michalíka viz: Voda, D.: *Rudolf Michalík (1901-1993)* (Diplomová práce). c. d., s. 22-31.

²⁷⁸Viz: *Mährisches Tagblatt*. 30. 05. 1936, s. 4-5.

²⁷⁹*Mährisches Tagblatt*. 1. 12. 1925, s. 5.

utéct z reálného života a jak se změnilы všeobecně kulturní zájmy. Podle Franze Taubera, který reagoval v prosinci 1925 na článek Rudolfa Adolpha, se nacházela společnost ještě v roce 1925 v poválečném období a musela se stále vypořádávat s následky války, které se přímo a nepřímo dotýkaly tisíce rodin. Příčiny všeobecně nízké kulturní úrovně, která panovala nejen v Olomouci, spatřoval v bídných a zoufalých sociálních poměrech, které podle něho nenechaly tvrdě pracujícímu dělníkovi prostor k tomu, aby mohl rozvinout zájem o vysokou kvalitní kulturu, nýbrž aby hledal odpočinek v hospodách a vinárnách. Průměrný konzument kulturních akcí poválečné generace prý neměl zájem o divadelní hry tematizující vlastní zkušenosti (jak např. v divadelních hrách *Hinkemann* a *Masse Mensch*) a neštěstí, nýbrž chtěl během kulturních akcí najít útěchu, osvěžení a zábavu. Franz Tauber se vyslovil pro to, aby kulturní akce vyhovovaly potřebám mas. Dále byl přesvědčený, že lidé bojující o holou existenci mohou naplnit a rozvíjet své kulturní potřeby jen tehdy, pokud se nejprve stabilizuje jejich ekonomická situace. Do té doby bude zábava na prvním místě a vzdělávání (drama, přednášky o umění a věda) na druhém. Tauberův názor na podíl dělnictva na kulturním úpadku byl hned napaden Waltherem Schwachem, poněvadž tato společenská vrstva prý neměla nic společného s kulturním životem. Schwach zpochybnil též Tauberovu tezi, že nejprve musí být pokryty tělesné potřeby a pak duchovní.²⁸⁰ Na těžký úkol Německé dramatické společnosti uvést moderní drama vzoru Tollerera, Strindberga nebo von Unruha ve společnosti, která se během války důkladně seznámila s děsivou, hroznou a nemorální stranou života, poukázal jiný čtenářský dopis neznámého pisatele, který skepticky poznamenal, že lidé si nepotřebují tímto způsobem zkoušet nervy. Zastánci uvádění moderních dramát Německou dramatickou společností viděli v takových inscenacích prostředek k boji proti úpadku mravů, poněvadž tyto divadelní hry měly tendenci portrétovat společnost takovou, jaká je, a proto by divák měl dostat příležitost si to uvědomit a z toho, co by viděl, by si vyvodil poučení. Jeden čtenář dokonce pochyboval, zda nějaké literární dílo může po zkušenosti z války ještě někým otřást.²⁸¹ Další argument, který byl prezentován v rámci čtenářské diskuse, byla změna kulturního úsilí vyvolaná právě válkou. Duchovní posun zasáhl podle tohoto mínění celou Evropu, avšak tento trend údajně neměl nic společného s kritizovaným *Entgeistigung* (odduchovněním). V období míru mělo měšťanstvo čas a náladu na intelektuální úvahy o osudu lidstva, mj. na jevišti a na filozofické rozhovory a

²⁸⁰*Mährisches Tagblatt*. 5. 12. 1925, s. 3; 15. 12. 1925, s. 2-3.

²⁸¹Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 10. 12. 1925, s. 4; 15. 12. 1925, s. 3; 15. 12. 1925, s. 3.

rozhovory o nejnovějším umění v okruhu přátel. Válka to všechno zpochybnila a s každodenní existenční poválečné těžkosti způsobily odklon od zájmu o literaturu a příklon k realismu, politice, která se stala pro každého důležitější, a k technice, která zažila prudký vzestup. V Olomouci a ve světě se prý neztratilo myšlení, nýbrž myšlenky se orientovaly jiným směrem než předtím. Novým úkolem umění, chápaném v širším smyslu, nemělo být odhalování problémů, které ve světě hojně existovaly, ale od umění se očekávalo napětí a vzrušení.²⁸² Existovaly tedy dva názory na to, co si má člověk se svým volným časem počít, resp. jak má duševně odpočívat. Podle hudební recenzentky Angely Drechsler, zastánkyně vysoké kvalitní kultury, spočívalo duševní uvolnění v ponoření se do uměleckého výkonu buď na koncertě, během divadelní hry anebo přednášky, kde se ideálně spojila umělecká duše s dokonalými výkony, resp. schopnostmi. Oproti tomu stálo mínění, že při tak těžkém životě by měly kulturní akce především pobavit. Velkou konkurenci pro tzv. vážné umělecké akce představovala představení kin, operety, jazzové koncerty, kabaret, cirkus, sport a jiný „geistiger Tingel-tangel“ (duševní šantán).²⁸³ Na otázku, jestli se poválečná německá společnost v Olomouci méně zajímala o vysokou kvalitní kulturu, se objevila též odpověď, že situace po válce není ani o mnoho lepší, ani o mnoho horší. Další odpověď též neviděla změnu ohledně tzv. *Entgeistigung*, nýbrž viděla důvod absence návštěvníků na kulturních akcích vážného charakteru ve špatném řízení kulturního zájmu společnosti, což ovšem nebyl jen problém olomoucké německé komunity, nýbrž celosvětový fenomén projevující se např. v USA²⁸⁴, jenž byl údajně způsoben nepřírozeně vedeným životem, a který byl odpovědný právě za existující kulturu kin, kabaretu a operet.²⁸⁵ Olomoučtí kritici kulturního stavu právem poukazovali na skutečnost, že se nejednálo jen o specifický problém olomoucké německé společnosti. Kronikář z Uničova (Mährisch-Neustadt) na konci roku 1925 a v roce 1926 též poznamenal, že se stále více hraje hudba podle trendu 20. let a tančí se na moderní rytmy (*Foxtrott*, *Shymmi*). S určitým despektem se zmínil o *Jazzu*, který v kronice uváděl slovem „Negermusik“ (hudba černochoů).²⁸⁶ Rovněž v jednom čtenářském dopisu z Ostravy (22. září 1927) bylo konstatováno, že se nízký zájem o kvalitní divadlo, dokonce též o

²⁸²Viz: *Mährisches Tagblatt*. 15. 12. 1925, s. 3.

Srovnej dále: *Mährisches Tagblatt*. 14. 1. 1922, s. 3.

²⁸³Viz: *Mährisches Tagblatt*. 15. 4. 1922, s. 2; 1. 12. 1925, s. 5; 7. 1. 1926, s. 3.

²⁸⁴Tamtéž. 7. 1. 1926, s. 3.

²⁸⁵Tamtéž. 18. 12. 1925, s. 2; 7. 1. 1926, s. 3.

²⁸⁶SOKA Olomouc, Fond Archiv města Uničova. (Gemeinde-Gedenkbuch 1923-1938, 1946)

operety, projevuje jak ve velkých městech, tak i v provincii.²⁸⁷ Konkurentem pro zastánce opravdové kultury nebyly jen jiné druhy kulturních akcí, nýbrž též zvýšený zájem o sport či o posezení v hospodách a kavárnách mezi mužskou částí německého obyvatelstva. Většinu obecnstva v divadlech, kinech, v kostelech atd. tvořily údajně ženy, a to nejen v Olomouci, a touto skutečností se prý vysvětloval nízký zájem o moderní drama, poněvadž ženy raději navštěvovaly představení tematizující lásku v klasické podobě (filmy, operety), než v moderní podobě, která sice prezentovala city realističtěji, avšak částečně je nadsazovala (*Fritz von Unruh, Ernst Toller, August Strindberg*).²⁸⁸ Tvrzení o vysokém počtu žen v obecnstvu potvrdil *K. Maase* ve své knize o vzestupu masové kultury, kde napsal, že ženy tvořily většinu obecnstva při akcích divadelního, filmového nebo koncertního druhu, ale též při četbě krásné literatury.²⁸⁹

Dalším důvodem této apatie byl spatřován v nedostatku výchovy k vážné hudbě a intelektuálním kvalitním kulturním akcím. Už v roce 1922 upozornila hudební recenzentka *Mährisches Tagblatt* Angela Drechsler na skutečnost, že pokud dítě doma poslouchá jen tzv. *Abklastch der Musik* (levnou imitaci hudby), jak označovala operety, šlágry nebo varietní hudbu, nedostane se do kontaktu s klasickou hudbou starší nebo moderní, nemůže si na tuto hudbu zvykat, a tím pádem vyrostе další generace obecnstva, která bude mít stejně nízkou kulturní úroveň jako starší generace. Odpovědnost za výchovu v duchu kvalitní kultury neměli pouze rodiče, ale též spolky, které se podle Rudolfa Adolpha věnovaly kulturní výchově veřejnosti a jednotlivé osobnosti. Hlavně kritizoval absenci návštěvníků literárních přednášek o nové a soudobé literatuře a v srpnu 1925 vyzval *Volksbildungsverein* (Spolek pro národní osvětu), aby začal být v tomto směru činný. Jak už bylo zmíněno, byla právě výchova obecnstva v tomto směru jedním z úkolů německé dramatické společnosti vedené Rudolfem Adolphem, která v tomto duchu pořádala už zmíněné literární přednášky, vydávala divadelní časopis, uváděla na jevišti moderní dramata a nechala zveřejnit k divadelním hrám v deníku *Mährisches Tagblatt* příspěvky, které měly publikum na tyto hry připravit. Spolek pro národní osvětu skutečně uspořádal na konci listopadu 1925 přednášku profesora J. Gajdeczka (brněnského kritika a literárního historika) s názvem *Das moderne Drama* (Moderní drama),

²⁸⁷*Mährisches Tagblatt*. 22. 9. 1927, s. 2.

²⁸⁸Tamtéž. 10. 12. 1925, s. 4.

²⁸⁹Maase, K.: *Grenzenloses Vergnügen. Der Aufstieg der Massenkultur 1850-1970* (dále jen: *Grenzenloses Vergnügen*). Frankfurt am Main 1997, s. 128.

avšak návštěvnost byla nízká především ze strany olomoucké německé inteligence, což odstartovalo v následujících dnech diskusi o úpadku vkusu a „bezduchosti“ německé olomoucké společnosti.²⁹⁰ V rámci této debaty upozornil Paul Engelmann (jenž byl označován „židovsko-nacionální hlas“) na předsudek, pěstovaný už ve škole, že německá klasická literární díla jsou považována za nudná. Dosud se prý divadlu nepodařilo tento předsudek vyvrátit, poněvadž mu chybí skutečné herecké osobnosti.²⁹¹ I když Paul Engelmann nebyl zastáncem výchovy publika k moderní literární tvorbě a naopak tvrdil, že modernímu divadlu chybí především život, poukázal svým komentářem jednak na to, že klesal všeobecně zájem o kvalitní umění, jednak na problém, že výuka má určitý vliv na vytváření živého, resp. nulového zájmu, o kulturně vysoká literární díla.²⁹² Zájem o literaturu a jiné kulturní aspekty, resp. akce závisí v této souvislosti do jisté míry na způsobu, jak jsou podávány. Při malém počtu posluchačů přednášek upozornili obhájci publika na to, že tuto absenci nelze vysvětlit pouze nezájmem ze strany obecnstva, ale že je vinen rovněž způsob prezentace. Podle Alice Schalek (jedné z přednášejících) prezentuje mnoho přednášejících svou látku příliš suše a komplikovaně, což ztěžuje sledování výkladu. Je přesvědčená, že by měli více zájemců, kdyby svůj způsob prezentace změnili, poněvadž „... *amüsant sein ist noch lange nicht gleichbedeutend mit Oberflächlichkeit und langweilig sein ebenso wenig mit Tiefe.*“²⁹³ Pořádajícím i přednášejícím bylo vyčítáno, že se odnaučili hledat a nacházet vnitřní kontakt s obecnstvem. Místo toho, aby brali při výběru témat ohled na všeobecný zájem německých Olomoučanů, kteří spíše preferovali dobrá a jednoduchá témata s regionálním aspektem, referovali o speciálních tématech. Příčina tohoto trendu tkvěla v celkové organizaci přednášek, která byla založena většinou na principu „Rednerverleihanstalten“ („půjčování řečníků“), kde ústředna organizovala pro jednoho významného učenice okružní cestu do měst celé republiky, kde svou odbornou přednášku přednášel v předem stanoveném termínu. Řešení tohoto problému navrhl jeden čtenář, požadoval redukci celkového počtu přednášek,

²⁹⁰Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 14. 1. 1922, s. 3; 13. 8. 1925, s. 4; 26. 11. 1925, s.4; 27. 11. 1925, s. 2; 1. 12. 1925, s. 5.

²⁹¹Paul Engelmann popsal ve svém čtenářském dopise, jaký dojem v něm zanechalo představení židovského divadla a především herecký výkon herce Weize, na jeho příkladě se snažil vysvětlit, proč jsou zapotřebí herecké osobnosti k zvýšení atraktivity divadla. Blíže k této problematice srovnej: Engelmann, P.: *Zur Olmützer Entgeistung. Jüdisches Jargontheater in Olmütz – und eine Antwort an Herrn Adolph*. In: *Mährisches Tagblatt* 15. 12. 1925, s. 2.

²⁹²Tamtéž.

²⁹³citát v překladu: „... *být zábavný neznamená totéž co povrchní, a nudný není totéž co hlubokomyslný.*“ Viz: *Alice Schalek verteidigt das Olmützer Publikum. Eine Zuschrift an das „Mährische Tagblatt“*. In: *Mährische Tagblatt*. 24. 12. 1925, s. 3.

zejména přednášek významných osobností, a zároveň příklon k tématům s vazbou k olomouckému obecnství, což by mělo v budoucnosti vést právě ke zvýšení zájmu o přednášky významných osobností ze strany posluchačů, poněvadž by se takové přednášky staly raritou.²⁹⁴ Počet nabízených kulturních a zábavných akcí jednotlivých spolků byl ve 20. a 30. letech dalším faktorem, který komplikoval práce kulturně ambiciózních spolků, tedy *Musikvereinu*, *Německé dramatické společnosti*, *Německého divadelního spolku* a dalších, poněvadž počet zájemců o kulturu v Olomouci byl příliš nízký na to, aby mohl absorbovat širokou škálu kulturních akcí. Kromě příliš vysokého počtu kulturních akcí byla kritizována nevhodná časová koordinace jednotlivých výstupů, která kvůli neohleduplnosti spolků pravidelně způsobovala termínové kolize, což vedlo k boji o návštěvníky, ve kterém byly spolky a organizátoři pečující o vysokou kvalitní kulturu ve slabší pozici, poněvadž symfonický koncert mohl jen těžko konkurovat atraktivním reklamním sloganům akcí, které slibovaly lehkou zábavu případně i s erotickým nábojem, což v očích kritiků těchto akcí zaručovalo, že konzument nebude nucen přemýšlet. Za konkurenci a hrozbu uměleckému životu ve městě byly považovány různé dobročinné akce jednotlivých spolků, resp. spolkové oslavy a plesy s kulturním a zábavným programem, pořádané za účelem peněžní sbírky pro jejich práci. Účast na těchto akcích byla ze strany kritiků považována za společenskou nutnost, která brání možné návštěvě jiných kulturních akcí.²⁹⁵ Za společenskou povinnost se považovaly nejen zábavné večírky jednotlivých spolků, ale též závazky, které byly spojené se členstvím ve spolku a se společenskou angažovaností. Jednalo se o účast na zasedání spolku, na zkouškách nebo na jiných shromážděních, což bylo na úkor peněženky a rodinného života střední vrstvy, která představovala hlavní cílovou skupinu těchto aktivit. Kvůli těmto aktivitám pak nezbýval čas na jiné akce, jako např. na hodnotné přednášky a koncerty.²⁹⁶ Možné řešení, které by mohlo vést k redukci počtu dobročinných akcí a k lepší časové koordinaci, navrhla v červenci 1922 neznámá osoba, která se aktivně podílela na uměleckém životě ve městě. Podle ní by se měli vedoucí jednotlivých spolků setkávat, aby se společně poradili, kolik dobročinných akcí včetně plesů, slavností atd. by se ročně mělo v Olomouci konat. Umělecké spolky a koncertní agentury by měly vypracovat plán, který by určoval druh a počet akcí s ohledem na to, kolik by německé publikum v Olomouci mohlo „snést“ a

²⁹⁴Tamtéž. 18. 12. 1925, s. 2; 24. 12. 1925, s. 3.

²⁹⁵Viz blíže: Tamtéž. 15. 4. 1922, s. 2; 1. 7. 1922, s. 3; 23. 6. 1924, s. 2; 1. 12. 1925, s. 5; 25. 6. 1924, s. 3.

²⁹⁶Tamtéž. 16. 03. 1931, s. 2-3.

především by měly při sestavení tohoto plánu upřednostňovat akce hudebních spolků před akcemi mimoolomouckých umělců, což bylo zdůvodněno tím, že místní hudební spolky údajně sledovaly svou práci jen umělecké a kulturní cíle. Akcím mimoolomouckých umělců bylo vyčítáno, že se konají jen kvůli penězům.²⁹⁷

Nedostačující vzájemná podpora mezi jednotlivými spolky vedla k nespokojenosti ze strany účinkujících spolků a umělců, poněvadž hudební spolky (Musikverein, Männergesangsverein) a místní umělci se pravidelně účastnili akcí jiných spolků, avšak tyto spolky a obyvatelstvo jim to neoplácely účastí na jejich akcích (koncerty, výstavy) a akce těchto olomouckých spolků a umělců pak trpěly nedostatkem návštěvníků. Proto byl v deníku *Mährisches Tagblatt* v listopadu 1927 zveřejněn návrh, který měl tento problém řešit a který spočíval v tom, že hudební spolek bude spolupracovat jen tehdy, pokud jiný pořádající spolek bude ochotný závazně odebrat na dalším koncertě tohoto spolku pro své členy 25 až 30 míst k sezení. Profesionální umělci (pěvci a pěvkyně nebo akademičtí malíři atd.) měli dostat čestný honorář, který by mohl být nízký, avšak měl být zahrnut v kalkulaci výdajů stejně jako práce řemeslníků, výdaje na kytice atd.²⁹⁸ Ani v tomto případě nebyl hojný počet zábavných akcí v různých podobách pro Olomouc typický. O velkém počtu zábavných akcí a oslav, které se konaly jedna za druhou, se kriticky vyjádřil též uničovský kronikář.²⁹⁹ Z podnětu Žerotína se v roce 1931 setkali zastupitelé českých a německých hudebních spolků – Musikverein, Žerotín, Gesellschaft der Kunstfreunde für moderne Musik (Společnost přátel umění moderní hudby³⁰⁰) – a R. Promberger, Ant. Tomek i V. Müller k určení rovnoměrného rozvržení koncertů. Tímto mělo být zabráněno nahromadění koncertů, poněvadž to by poškodilo každou hudební aktivitu. V svém společném sdělení v novinách vyzvali též olomoucké obyvatelstvo, aby nekupovalo předplatné na tzv. soukromé koncerty u pochybných osob, ale jen vstupenky na seriózní koncerty ve veřejných prodejnách. Tato iniciativa ozřejmí nejen fakt, že i české hudební spolky trpěly hojným počtem kulturních akcí,

²⁹⁷Tamtéž. 1. 7. 1922, s. 3.

²⁹⁸Tamtéž. 22. 11. 1927, s. 4.

²⁹⁹SOKA Olomouc, Fond Archiv města Uničova. (Gemeinde-Gedenkbuch 1923-1938, 1946).

³⁰⁰Není vyloučeno, že se u této společnosti jedná o česko-německé Sdružení pro péči o moderní hudbu v Olomouci viz kapitol 3. 1. 2. v této disertaci.

ale též opět vůli k spolupráci českých a německých hudebních spolků a v této sféře angažovaných osob.³⁰¹

Diskuse poukázala na všeobecný vývoj v kulturní sféře, který nebyl nutně vázaný na poměry v olomoucké německé společnosti, nýbrž byl celosvětovým jevem. Jedná se např. o rostoucí vliv nových hudebních žánrů jako jazz, oblíbený především mezi mládeží, nebo média k zprostředkování hudebních nebo hereckých výkonů (kino, gramofon nebo rádio). Počátek udělal už před první světovou válkou film, resp. kino, které se stalo oblíbeným místem trávení volného času se stále vyšším podílem měšťanstva, umělců a intelektuálů, kteří tak vyjadřovali nový způsob života. Podle K. Maase zahájilo film, resp. kino jednoznačně a definitivně éru masové kultury.³⁰² V meziválečném období se k tomu přidal ještě rozhlas, který mohl s přecházením od sluchátek na reproduktory zcela rozvinout svou širokou působnost. Ve Spojených státech patřil na začátku 20. let např. rozvoj rozhlasu k nejrychlejšímu v rámci podnikání. Rozhlasové stanice byly např. založené ve Francii v roce 1922 a v následujícím roce ve Velké Británii, v Německu, v Belgii a v Československu.³⁰³ Dá se předpokládat, že část kulturně zainteresovaných olomouckých Němců využívala též kulturní programy nabízené především německým mluvícími rozhlasovými stanicemi (např. Berlín, Vratislav, Vídeň, Curych), které byly též zveřejněny ve 20. a 30. letech v olomouckých německých denících. Od roku 1927 nabídl např. český rozhlas v rámci svého programu Radiojournal (rozhlasový žurnál) též operní přenosy z pražského Německého divadla. Programy stanic, které se od počátků rozhlasového vysílání v první polovině 20. let stále intenzivněji tematicky rozvíjely, se orientovaly - co se týče kultury - např. na divadelní hry, koncerty, komorní hudbu, opery a operety, taneční a zábavnou hudbu nebo přednášky.³⁰⁴ Pestrost programů představovala vážnou konkurenci pro kulturní činitele,

³⁰¹*Mährisches Tagblatt*. 29. 9. 1931, s. 3.

³⁰²Maase, K.: *Grenzenloses Vergnügen*. c. d., s. 108-111.

³⁰³Viz: Ješutové, E. a kol.: *Od mikrofonu k posluchačům. Z osmi desetiletí českého rozhlasu* (dále jen: *Od mikrofonu k posluchačům*). Praha 2003, s. 18.

Maase, K.: Tamtéž, s. 122-123. Blíže k vývoji masových medií a jejich vliv na společnost v předválečném a meziválečném období viz v knize K. Maase *Grenzenloses Vergnügen*. Tamtéž. s. 108-162.

Trapl, M., Bartoš, J.: *Československo 1918-1938*. Olomouc 2001, s. 58.

³⁰⁴Příklady programu a stanic viz: *Deutsche Zeitung*. 13. 2. 1926, s. 5; 6. 5. 1933, nestr.

Mährisches Tagblatt. 15. 3. 1934, s. 6.

Olmützer Anzeiger. 9. 12. 1933, s. 13 - 14.

Programový vývoj českého rozhlasu kupříkladu podává stručně kniha E. Ješutové a kol.: *Od mikrofonu k posluchačům*. Tamtéž. s. 39-92.

K opernímu přenosu z pražského Německého divadla viz *Mährisches Tagblatt*. 19. 9. 1927, s. 4.

poněvadž nehledě na náklady za provoz radiopřijímače bylo tímto způsobem umožněno prožití kulturních a společenských akcí z tuzemska a zahraniční přímo doma, což bylo samozřejmě též pohodlnější. Recenzent kulturních akcí Heinrich Suchanek napsal ve svém shrnutí sezóny 1934/1935: „... *die Konkurrenz des Radios ist auch auf diesem Gebiet [přednáškové činnosti] deutlich spürbar.*“³⁰⁵ V tomto kontextu má být upozorněno na důležitou funkci filmu, rádia, zábavné hudby nebo gramofonové desky, kterou označil K. Maase jako „Stimmungsmanagement“ (management nálady), kterou lidé cíleně používali k zlepšení nálady. Zejména po válce, jejíž traumatizující zážitky měly ve 20. a 30. též vliv na společnost, se rozšířil trend „užívat si“, vnímat sama sebe a prožít alespoň pár hodin dobré nálady.³⁰⁶ Útěk před realitou, před zážitky z války, spojený s hledáním odpočinku spíše v duchovně méně náročné zábavě, byl tedy nejen v olomoucké německé společnosti jedním z faktorů stoupající oblíbenosti zábavných a nenáročných akcí. V meziválečném období se kino, rádio, sport, gramofon a výlety staly důležitou součástí organizace volného času, zejména pro nově vznikající vrstvu zaměstnanců, kteří se tímto odlišili od proletariátu. Vlna modernizace, která nastala po roce 1918, byla vnímána částí společnosti jako příliš velká zátěž. Podle K. Maase symbolizovalo právě moderní masové umění rychlou změnu, která u velké části obyvatelstva vedla k nevoli, což souviselo s tím, že se tradiční společenský řád ocitl v rozkladu a užívání si jako nová forma zábavy provokovalo konzervativně smýšlející část obyvatelstva.³⁰⁷

V roce 1934 požádali zastupitelé německých rozhlasových spolků, aby československý rozhlas patřičně zohlednil zájmy německých posluchačů z Československa a to pomocí rozšíření německých programů a založením vlastní německé rozhlasové stanice. Viz: *Mährisches Tagblatt*. 12. 3. 1934, s. 3.

³⁰⁵Překlad citátu: „... konkurence rádia je v této oblasti [přednáškové činnosti] znatelně cítit.“ Viz: *Rückblick auf die verflossene deutsche Theater-, Konzert- und Vortragssaison. Schauspiel, Konzerte und Vorträge*. In: *Mährisches Tagblatt*. 1. 6. 1935, s. 4.

³⁰⁶Maase, K.: *Grenzenloses Vergnügen*. c.d., s. 115-119.

Na traumatizující vliv první světové války na společnost a na mladou generaci upozornil Rudolf Adolph ve své řeči v Paneuropäischen Union – Brünn a v rámci diskusního večera olomoucké Kulturgesellschaft (Společnosti pro současnou kulturu) v roce 1930. Viz: *Mährisches Tagblatt*. 18. 1. 1934, s. 3-4.

³⁰⁷Maase, K.: Tamtéž. s. 116, 129, 152-153.

3. 2. 2 Provázání německých kulturních aktivit a postavení Německého domu

Všeobecnou mentální situaci, v níž se ocitli olomoučtí Němci po převratu, nejlépe demonstruje metafora použitá neznámým úředníkem v jeho čtenářském dopise otištěném v deníku *Mährisches Tagblatt* v červnu 1924.

„Ich möchte die Olmützer Deutschen mit meiner Familie vergleichen, die infolge ungünstiger Verhältnisse ihren großen Besitz mit geräumigen Haus, Garten u. a. aufgeben und eine Mietwohnung in der Stadt beziehen mußte, aber den Schein des früheren Wohlstandes nicht aufgeben, sich durchaus nicht einfach wohnlich einrichten und die einzelnen Familienmitglieder nicht dazu bringen kann, wieder aufzubauen und im Rahmen des Tatsächlichen und nun einmal Gegebenen, fleißig zu arbeiten, sich gegenseitig kräftig zu unterstützen und jede unnütze Ausgabe zu vermeiden im Hinblick auf das eine Ziel: Gesichertes, wenn auch jetzt nur einfaches Leben und vielleicht in absehbarer Zeit neuer Aufstieg.“³⁰⁸

Aplikováno na kritizovaný stav kultury, výše uvedený citát neznámého úředníka nepřímo upozorňuje především na tři aspekty, které představovaly jeho příčiny. Jedná se za prvé o nedostačující adaptaci obyvatelstva na nové politické, ekonomické a sociální poměry. S tím souvisí též tendence srovnávat úroveň aktuálního kulturního života, která údajně stále více sklouzávala do provinciálnosti a maloměšťáctví, se stavem kultury za období Rakouska-Uherska, kdy se kulturní život olomouckých Němců nacházel na vyšší úrovni. Za druhé byla kritizována nedostatečná národnostní soudržnost a za třetí roztržité kulturního života, jehož příčina byla většinou viděna nejen v již zmíněné absenci národnostní solidarity, nýbrž v trvající *Vereinsmeierei*, čili v hojném počtu německých spolků (údajně v roce 1924 existovalo 240 spolků) kterým šlo především o vlastní zájmy a někdy se dokonce tyto spolky stavěly proti jiným.³⁰⁹ Řešení všech zmíněných problémů bylo spatřováno v reorganizaci německého spolkového života; o podobě a smyslu reorganizace se diskutovalo v novinách

³⁰⁸Překlad citátu: „Chtěl bych olomoucké Němce srovnat se svou rodinou, která se v důsledku špatných poměrů musela vzdát velkého majetku s prostorným domem a zahradou a musela se přestěhovat do nájemního bytu ve městě, ale nechce se vzdát zdání dřívějšího dobrého postavení, a nemůže se zabydlet a přinutit jednotlivé členy rodiny, aby v rámci reality a daných možností pilně pracovali, vzájemně se podporovali a vyhýbali se zbytečným výdajům s ohledem na jediný cíl: zajištěný - i když jednoduchý - život a snad v dohledné době nový vzestup.“
Viz: *Was Olmütz not tut?* In: *Mährisches Tagblatt*. 23. 6. 1924, s. 2.

³⁰⁹Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 15. 4. 1922, s. 2; 1. 7. 1922, s. 3; 23. 6. 1924, s. 2; 25. 6. 1924, s. 3; 27. 6. 1924, s. 2; 6. 8. 1924, s. 2; 27. 11. 1925, s. 2; 1. 12. 1925, s. 5; 16. 12. 1925, s.3; 16. 3. 1931, s. 2-3.

především v letech 1924/25. Nejradičálnější varianta, navržená už výše citovaným neznámým úředníkem, plánovala úplné rozpuštění všech spolků, ze kterých by měly být založeny 4 německé spolky: politický, kulturní, sociální a spolek družnosti. Kulturní spolek by měl pečovat o umění, vědu a sport. Všechny spolky by se měly vzájemně doplňovat a nejen existovat vedle sebe, ale ani by neměly působit proti sobě. Pokud jde o organizaci, měla vládnout přísná disciplína a k potlačení jisté žárlivosti by se měla zavést „diktatura“ (pevná ruka), která též měla zaručit, aby se společný cíl neztratil ze středu zájmů. Taková reorganizace spolkového života by mohla sílu olomouckých Němců zvětšit a reorganizace by mohla též vést k prosazení lepších podmínek a příznivějších termínů pro vystupování.³¹⁰ Tento radikální návrh, jak už sám jeho iniciátor předpověděl, nevzbudil jednoznačný souhlas. Walther Schwach³¹¹ ve své bezprostřední reakci dva dny později sice souhlasil, že hlavním problémem bujného spolkového života je roztříštění, ale vyslovil se proti rozpuštění všech spolků, poněvadž jednak nesouhlasil s tím, že by bylo výhodné sjednotit spolky podobného zaměření do jednoho spolku a také upozornil na důležitou funkci spolků, která spočívala v péči o družnost, což byl zřejmě nepodcenitelný faktor, který též v dalším diskusním příspěvku zmínil spolupracovník deníku *Mährisches Tagblatt*, poukazující také na podpůrnou roli spolku při vytvoření národního a politického sjednocení Němců.³¹² Podle bývalého člena *Männeresangsvereinu* se konaly vždy po sborové zkoušce tzv. *Bierabende* (pivní večery), které mužům „...unter dem Titel Probenbesuch eine willkommenene Gelegenheit zu bürgerlichen Ausgängen [bot],...“³¹³, zejména těm, kteří jinak potřebovali pro večerní vycházky povolení svých manželek.³¹⁴ Knihupec Rudolf Adolph též na začátku srpna 1924 zpochybnil, že by zrušení všech spolků a založení jednoho spolku (měl zřejmě na mysli jednoho kulturního spolku) mohlo vést k žádoucímu efektu. Cestu ze zdánlivé krize kulturního života, která mohla podle něj proměnit Olomouc za jeden až dva roky v

³¹⁰Tamtéž. 23. 6. 1924, s. 2.

³¹¹Pravděpodobně se jedná o stejnou osobu, která v roce 1924 a 1925 napsala čtenářský dopis redakci deníku *Mährisches Tagblatt*. 25. 6. 1924 bylo přijetí zveřejněno jen ve zkrácené podobě *Walther Sch.*, o rok později 15. 12. 1925 byl zveřejněn čtenářský dopis, kde bylo celé jméno vypsáno *Walther Schwach*. Viz: *Mährisches Tagblatt*. 25. 6. 1924, s. 3; 15. 12. 1925, s. 2-3.

V rámci divadelních inscenací Německé dramatické společnosti vystupoval též herec s příjmením Schwach. Dá se předpokládat, že se jedná též o Walthera Schwacha. Viz: *Deutsche Zeitung*. 6. 3. 1926, s. 7.

³¹²Viz: *Mährisches Tagblatt*. 25. 6. 1924, s. 3; 27. 6. 1924, s. 2.

³¹³Překlad citátu: „...pod záminkou zkoušky [nabízel] vítanou příležitostí k tomu, aby si vyrazili...“ Viz: Nesbeda, K.: *Erinnerungen an den Olmützer Männeresangsverein*. c. d., s. 2.

³¹⁴Tamtéž.

„dekandentes Dorf, bewohnt von Sternheim=Spießern!“³¹⁵, viděl v sestavení *Arbeitsgemeinschaft* (pracovní skupiny), v níž by se sloučily kulturní a vzdělávací spolky, avšak nevzdaly by se své autonomie (např. Musikverein, Německá dramatická společnost, Spolek pro národní osvětu, Lehrerverein/Spolek učitelů). Cílem pracovní skupiny měla být vzájemná podpora práce jednotlivých spolků a příprava publika na společenské akce, což by podle něho vedlo k vytvoření základu německého společenství. Rudolf Adolph, který byl, jak už bylo zmíněno, zastáncem názoru, že by se publikum mělo vychovat a přivést zpátky ke kráse a povznesení, pravděpodobně měl svým návrhem na myslí tematické propojení přednáškové činnosti s divadelními a hudebními, resp. pěveckými výstupy. Svůj návrh ještě několikrát veřejně zopakoval v následujícím roce³¹⁶. Skepticky se k tomu návrhu vyjádřil Paul Engelmann, který v sestavení pracovní skupiny viděl jen další projekt, který by přispěl k už existující kulturní roztržitosti a upozornil na to, že práce vykonaná na vlastní pěst, ale srdcem, jak sám dokázal Rudolf Adolph (zřejmě myslel na Německou dramatickou společnost), by mohla být užitečná.³¹⁷ Spolupracovník *Mährisches Tagblatt* k návrhu Rudolfa Adolpha kriticky namítal, že i jiná velká města bojují se stejným problémem a jejich pokusy řešit tento stav sloučením všech spolků téměř bez výjimky ztroskotaly. Příčinou těchto nezdařených pokusů byla podle něj zřejmě obava ze zhoršení finanční situace jednotlivých spolků v důsledku sloučení a zavádění tzv. národní daně. Upozornil i na další aspekt, který znesnadňoval úsilí o sloučení spolků. Jde o to, že spolky si nerady nechaly poroučet a přísně dbaly na svou autonomii při rozhodování, což zřejmě souviselo s podstatou a charakterem spolků všeobecně. Podle něho by měli Němci podle vlastní ekonomické síly a volby podporovat libovolný spolek pod podmínkou, že tento spolek sleduje kulturní, humanitární a především národnostní cíle.³¹⁸ Důkazem toho, že se spolky bály ztratit svou nezávislost, byl pokus Musikvereinu (v roce 1919) o sloučení všech uměleckých a kulturních spolků do jednoho pracovního svazu, který ale kvůli odporu spolků ztroskotal.³¹⁹ Na tomto místě je třeba také připomenout už výše zmíněný negativní postoj Damensingvereinu v této otázce. Na

³¹⁵Překlad citátu: „dekandentes Dorf, bewohnt von Sternheim=Spießern!“ Viz: *Die Sanierung des Olmützer kulturellen Lebens.* (Rudolf Adolph). In: *Mährisches Tagblatt.* 6. 8. 1924, s. 2. Carl Sternheim (1878-1942) kritizoval groteskním a satirickým způsobem ve svých dílech buržoazii vilemínské éry, která se navenek tvářila slušně, avšak ve skutečnosti ji charakterizovala neupřímnost, pokrytectví, maloměšřáctví i touha po moci. Viz: Bode, E. B. (ed.) a kol.: *Der Brockhaus. Literatur. Schriftsteller, Werke, Epochen, Sachbegriffe.* c. d., s. 806.

³¹⁶Viz: *Mährisches Tagblatt.* 6. 8. 1924, s. 2; 13. 8. 1925, s.4; 1. 12. 1925, s. 5.

³¹⁷Tamtéž. 15. 12. 1925, s. 2-3.

³¹⁸Tamtéž. 27. 6. 1924, s. 2.

³¹⁹Tamtéž. 25. 6. 1924, s. 3.

neochotu se dohodnout doplatila též iniciativa předsedy Spolku pro národní osvětu prof. Webera, který se angažoval za bezproblémovou společnou koordinaci přednáškových večírků.³²⁰

Německý dům: spojka mezi německými spolky a centrální místo pro péči o německou kulturu

V prvním desetiletí první republiky si olomoučtí Němci slibovali nápravu roztříštěného německého kulturního života a užší národnostní soudržnost, resp. národnostní jednotu německého obyvatelstva, též v podobě dlouho plánovaného vybudování Německého domu. Nápad na postavení takového kulturního centra, střediska a „domova“ všech Němců z Olomouce a okolí se nezrodil teprve po vzniku československého státu, nýbrž už 47 let (v roce 1871) před jeho vyhlášením. Byl to bývalý starosta Josef von Engel, který na závěrečném zasedání slavnostního výboru německé *Sängerfest* v Olomouci (12.-14. srpna 1871) v listopadu 1871 navrhl postavit německý spolkový dům, který by představoval trvalou vzpomínku na německou pěveckou oslavu, se kterou by měl být spojen vzestup německých myšlenek, resp. plánů na Moravě. Slibovaný vzestup byl vyvolán založením německého národního státu čili Německé říše v roce 1871, což se projevilo dle týdeníku *Olmützer Anzeiger* též v Olomouci v silné nacionalizaci německého obyvatelstva a ve zvýšení zájmu o práci ve prospěch německví.³²¹ Bylo rozhodnuto, že největší podíl finančního přebytku oslavy (1200 florenů) by měl být jménem Männergesangsvereinu, který se tímto stal prvním zakladatelem, věnován tomuto účelu. Iniciativa našla mimo jiné podporu i proto, že prostory v Kasinu už neodpovídaly požadavkům a rozšíření Kasina se zdálo být neproveditelné. Nový Německý dům by měl proto vyhovovat nejen požadavkům Kasina, ale též potřebám ostatních německých spolků. Relativně rychle se ustanovil po tomto závěrečném zasedání přípravný výbor, ve kterém zastoupili německé Kasino Leopold Hamburger a Mathias Wödl.³²² Kasino se zavázalo v roce 1872 k finanční podpoře tím, že darovalo na tento účel každoročně svůj

³²⁰Tamtéž. 16. 12. 1925, s. 3.

³²¹Viz blíže: *Olmützer Anzeiger*. 9. 12.1933, s. 1.

Karschulin, A.: *Werdegang des Deutschen Hauses*. In: Festschrift zur Eröffnung des „Deutschen Vereinshauses“ in Olmütz, am Sonntag, den 10. Dezember 1933 (dále jen: Festschrift). Olmütz 1933, s. 3.

³²²K zrodu myšlenky Německého domu a ustanovení připravujícího komitě srovnej *Mährisches Tagblatt*. 9. 12. 1933, s. 9.

Karschulin, A.: Tamtéž. s. 3-4.

Zimprich, R.: *Über das Deutsche Haus in Olmütz*. In: *Olmützer Blätter*, č. 7/8, roč. 21, 1973, s. 104.

přebytek pokladny.³²³ K založení spolku, který by se chopil organizace a provedení projektu Německého domu, došlo teprve v roce 1883. Richard Fischer (starosta Olomouce ve 20. a 30. letech) se domníval, že se počítalo s tím, že se automaticky najdou po iniciativě a prvním finančním příspěvku další mecenáši, což se prý nestalo, a proto byl nakonec založen spolek k uskutečnění tohoto účelu.³²⁴ Spolek byl založen pod jménem *Verein zur Stiftung eines deutschen Vereinshauses* (Spolek za účelem založení německého spolkového domu)³²⁵ a jeho prvním předsedou se stal starosta Josef von Engel, kterého v této funkci následoval v roce 1897 jeho nástupce na radnici Karl Brandhuber. Zástupci Josefa von Engela byli Moritz Primavesi (průmyslník), a Adolf Thanabauer (ředitel olomoucké reálky). Dalšími členy výboru, z nichž někteří byli též členy německého Kasina, byli dr. Karl Schrötter (advokát), Otto Hübl (kupec), Wilhelm Lang, Robert Primavesi, dr. Jakob Eben (advokát), dr. Bernhard Lewin, Heinrich Sachs (optik), Alfred Wawra a Mathias Wödl.³²⁶ Spolek rozvíjel svou sbírkovou činnost a na konci roku 1895 dosáhl jeho majetek přibližně 50 000 zlatých, avšak dům, pro který byly tyto peníze určeny, se před vypuknutím první světové války nekoupil, i když se spolek o realizaci tohoto cíle snažil, např. v roce 1884, když vedl neúspěšné jednání s majitelem domu v tehdejší Littauergasse (dnešní Riegerova ulice), který později koupila

³²³Původně chtělo německé Kasino darovat příjmy z pronájmu prostorů, avšak toto rozhodnutí bylo později změněno. Když byl spolek *Verein zur Stiftung eines deutschen Vereinshauses* založen, mohlo německé Kasino jako zakladatel už přispět 8000 zlatých. Blíže srovnej: *Mährisches Tagblatt*. 9. 12. 1933, s. 9. *Deutsche Zeitung*. 9. 12. 1933, s. 7.

Karschulin, A.: Tamtéž. s. 3.

³²⁴*Pozor*. 8. 12. 1933, s. 3.

³²⁵Žádost o vznik spolku podali Moritz Primavesi, Georg Elias, dr. Jakob Eben, Heinrich Sachs a povolení bylo novému spolku uděleno moravským místodržitelstvím 16. 2. 1883. Srovnej: *Mährisches Tagblatt*. 9. 12. 1933, s. 9.

Olmützer Anzeiger. 9. 12. 1933, s. 2.

Impuls, který vedl k založení spolku v roce 1883, přišel se vznikem *Deutscher Schulverein* ve Vídni 1880 a jeho místní skupiny Olomouc a okolí (ustanovené v roce 1881), ku které vyzval též Josef von Engel a jiní přední muži. Během roční valné hromady místní skupiny *Deutscher Schulverein* podal dr. J. Ebena žádost, aby byl založen spolek k *Stiftung eines deutschen Vereinshauses*. Blíže srovnej: *Olmützer Anzeiger*. 9. 12. 1933, s. 2.

Karschulin, A.: *Werdegang des Deutschen Hauses*. c. d., s. 3.

Zimprich, R.: *Über das Deutsche Haus in Olmütz*. c. d., s. 104.

³²⁶Informace o jednotlivých osobnostech viz *Pozor*. 8. 12. 1933, s. 3.

Adolf Thanabauer byl též členem olomouckého městského zastupitelství a předsedou Männergesangsvereinu. Blíže viz: Adolf Thanabauer [online], [cit. 13. listopad 2011]. Dostupné na internetu: http://inserv.math.muni.cz/biografie/adolf_thannabauer.html

Robert Primavesi zastával mnoho politických funkcí především za rakousko-uherské monarchie. Byl např. prezidentem Obchodní a živnostenské komory v Olomouci, členem poradního sboru ministerstva financí, členem městské rady, poslancem Moravského zemského sněmu, poslancem říšské rady a členem provizorního národního shromáždění za DNP. Srovnej blíže: Robert Primavesi [online], [cit. 13. listopad 2011]. Dostupné na internetu:

http://www.parlament.gv.at/WWER/PAD_01305/index.shtml

Viz dále k jeho osobě *Mährisches Tagblatt*. 18. 11. 1924, s. 3.

německá spořitelna, a zaručila tím, že se německé Kasino po 70 letech v tomto domě neocitlo na ulici³²⁷, nebo v roce 1912, kdy byl představen plán k přebudování jednoho domu na Horním náměstí č. 11 a sousedících domů podle návrhu vídeňského architekta Leopolda Bergera s rozpočtem na jeden a půl milionů korun (předválečné koruny).³²⁸ Důvody útlumu těchto snah souvisely do jisté míry též s postojem městského vedení, zejména čele se starostou Karlem Brandhuberem, který v roce 1908 prohlásil, že okamžité postavení Německého domu by postrádalo aktuální nezbytnost a zdůvodnil to též tím, že německé Kasino bylo k dispozici spolkům a jako instituce tudíž představovalo zástupce a náhradníka avizovaného Německého domu. Vyslovil se proto, aby se počkalo s budováním, než bude potřebná peněžní suma k dispozici. Spolek se proto omezil na správu majetku spolku a nábor nových členů (1909 měl 327 členů). Druhý pokus o realizaci v roce 1912 ztroskotal, poněvadž jednak pravděpodobně chyběly potřebné finanční prostředky na tak velkorysý projekt, a navíc se porady o tom plánu příliš protahovaly. Vypuknutí války vedlo k dalšímu odložení dosavadních snah.³²⁹ Konsekvence odkládání výstavby Německého domu před válkou a „*mangelnder Weitblick in die Zukunft*“³³⁰ se měly ukázat právě ve 20. letech, kdy si německé obyvatelstvo najednou uvědomilo, že v nové, převážně české Olomouci nemá žádnou jednotnou společenskou a kulturní instituci, která by představovala pro německé obyvatelstvo z Olomouce a okolí středisko národnostního a kulturního dění. O tom, že postavení Německého domu nebylo v předválečné Olomouci s dominujícím německým obyvatelstvem považováno za prioritou, vypovídá následující poznámka v deníku *Mährisches Tagblatt* z roku 1926:

³²⁷Plánováno bylo rozšiřování prostor německého Kasina v tomto domě, aby vyhovovaly potřebám německých spolků. Jednání s majitelem domu byla složitá a teprve po koupi domu německé spořitelny došlo k smlouvě mezi majitelem domu a německým Kasinem. Viz: *Deutsche Zeitung*. 9. 12. 1933, s. 7. Kasino bylo v roce 1887 přestavěno a rozšířeno o 2 sály. Viz: *Mährisches Tagblatt*. 16. 06. 1930, s. 57.

³²⁸Bližší k iniciativě z let 1911/12 a roli, kterou u toho měli ředitelé Knaute a Josefa Föhner i k detailům návrhu Leopolda Bergera a představám o financování celého projektu srovnej: *Pozor*. 8. 12. 1933, s. 3.

Mährisches Tagblatt. 9. 12. 1933, s. 9.

Die Baugeschichte des Deutschen Hauses. In: Festschrift. c. d., s. 4-5.

Zimprich, R.: *Über das Deutsche Haus in Olmütz*. c. d., s. 104.

³²⁹K vývoji činnosti spolku mezi 1883-1914 viz bližší *Mährisches Tagblatt*. 16. 6. 1930, s. 56-57; 9. 12. 1933, s. 9.

Deutsche Zeitung. 9. 12. 1933, s. 7.

Zimprich, R.: *Über das Deutsche Haus*. In: *Olmützer Blätter*, č. 7/8, roč. 21, 1973, s. 104-105.

³³⁰Překlad citátu: „...*chybějící náhled do budoucnosti*...“ Viz: *Die Baugeschichte des Deutschen Vereinshauses*. In: *Deutsche Zeitung*. 9. 12. 1933, s. 9.

„Solange die Verwaltung der Stadt in den Händen der Deutschen ruhte und verschiedene öffentliche Räume für alle Veranstaltungen ohne Beschränkung zur Verfügung standen, schreckte man immer vor den großen Kosten, die ein solcher Bau beansprucht, zurück und die gewidmeten Geldmittel flossen auch so spärlich, daß an die Durchführung eines würdigen Projektes nicht leicht gedacht werden konnte, wollte man dieses von vornherein nicht auf eine ungesunde wirtschaftliche Grundlage stellen. Die Zeiten haben sich nun gründlich geändert. Die Not der Deutschen fordert gebieterisch, wollen sie in ihren kulturellen und völkischen Bestrebungen nicht unberechenbaren Schaden erleiden, daß das Versäumte jetzt so rasch als möglich nachgeholt werde.“³³¹

Dokud byla městská správa v německých rukou a Němci v českých zemích patřili v rakouské-uherské monarchii k tzv. státnímu národu, jevila se pochopitelně otázka realizace Německého domu reprezentantům města a části německého obyvatelstva se zájmem o kulturu spíš jako druhořadná, poněvadž německé spolky a jiné německé kulturní organizace, např. městské divadlo, kde se hrálo výhradně v němčině, nepodléhaly závažným omezením a těšily se podpoře města. Výhradně pro své účely užívali německy mluvící obyvatelé před převratem také redutní sál a řadu německých hostinců. Právě pro hostince a kavárny představovalo vybudování německého domu nebezpečí vzhledem k jejich příjmům. Dále měly spolky pro své aktivity k dispozici jiné prostory, a nebyly proto nutně odkázány na vybudování Německého domu. Dalším důvodem, který Josef Föhner ve svém článku o *Verein „Deutsches Haus“* (Spolek „Německého domu“) v roce 1930 uvedl jako vysvětlení dlouhého časového odstupu mezi návrhem založit Německý dům (v roce 1871) a ustanovením spolku Spolek za účelem založení německého spolkového domu (v roce 1883), bylo to, že mezi olomouckými Němci nevládl jednotný názor na tento projekt. Podle něho byli olomoučtí Němci sice patrioti a věrní císaři, avšak chybělo jim národní uvědomění. Kromě toho byl údajně rozšířený názor,

³³¹Překlad citátu: „Dokud byla správa města v rukou Němců a byly k dispozici a bez omezení veřejné prostory pro konání všech akcí, vládly obavy z přílišných nákladů, které taková stavba s sebou ponese. Darované finanční prostředky byly velmi skromné, takže na realizace takového projektu nemohlo být téměř pomysleno, pokud by se neměl hned na začátku dostat do velmi nezdravé ekonomické situace. Časy se nyní zásadně změnily. Nouze žádala razantně všechny Němce, nechtějí-li utrpět ve svých kulturních a národnostních snahách nevypočitatelné škody, aby nyní co nejrychleji dohnali to, co dříve promarnili.“ Viz: *Ein deutsches Vereins- und Konzerthaus in Olmütz*. In: *Mährisches Tagblatt*. 20. 11. 1926, s. 1. Ve stejném duchu se k důvodu neochoty postavit Německý dům vyjádřil R. Fischer, který na to upozornil, že se financování projektu spíš očekávalo od obce nebo jiných činitelů. Viz: *Pozor*. 8. 12. 1933, s. 3.

Srovnej dále: Karschulin, A.: *Vorpsruch*. In: *Festschrift*. c. d., nestr.
Karschulin, A.: *Werdegang des Deutschen Hauses*. c. d., s. 4.

že je potřebné zabránit všemu, co by mohlo vyvolat rozladěnost mezi národnostmi v Olomouci.³³² Nedá se posoudit, do jaké míry právě snahy o zachování národnostního smíru ovlivnily před válkou rozhodnutí o postavení Německého domu. Z výše uvedených důvodů lze vyvodit závěr, že ekonomické motivy, státoprávní postavení německy mluvícího obyvatelstva v rakouské-uherské monarchii, včetně výhod, které z toho v této souvislosti vyplývaly, a pocit chybějící naléhavosti celého projektu Německého domu mezi olomouckými Němci, přispěly před první světovou válkou k odložení realizace projektu olomouckého Německého domu. Teprve po převratu v roce 1918, kdy se poměry v porovnání s postavením českého obyvatelstva obrátily, si olomoučtí Němci začali plně uvědomovat, v čem spočíval status národní menšiny bez státní opory a protekcionismu ze strany politické reprezentace. Projevem toho je právě apel na ukončení roztržité činnosti olomouckých Němců a tzv. *Vereinsmeierei* a výzva ke společné, koordinované a cílevědomé práci všech kulturních činitelů a spolků k národnímu a kulturnímu prospěchu, v němž je připisována budoucímu Německému domu důležitá funkce³³³, která byla nejlépe načrtnutá ve výše už citovaném článku větou:

„Die Wichtigkeit eines gemeinsamen öffentlichen Heimes für alle Deutschen in Olmütz ohne Unterschied im allgemeinen und für die deutschen Vereine im besonderen wird häufig unterschätzt. Handelt es sich doch nicht bloß um Räume für Bälle, Unterhaltungsfeste, Wohltätigkeitsveranstaltungen, Theaterunternehmungen u. dgl. [und dergleichen], sondern auch um die Sammlung und Zusammenfassung der Kräfte der in die verschiedenen kleinen Vereinsgruppen zerstreuten Deutschen von Olmütz und der Olmützer Sprachinsel, um die Pflege des Gefühls der Zusammengehörigkeit, die Kräftigung eines einheitlichen deutschen

³³²J. Föhner napsal ve svém článku o *Spolku „Německého domu“*, že starší členové Kasina protestovali proti žádosti, aby se před slovem Kasino připojilo slovo německé. Důvodem tohoto protestu byly právě obavy, že by takový akt mohl vyvolat rozladěnost mezi oběma národnostmi ve městě. Viz: *Mährisches Tagblatt*. 16. 6. 1930, s. 56.

Dále k důvodům odložení stavby Německého domu viz *Mährisches Tagblatt*. 16. 6. 1930, s. 56.

Pozor. 8. 12. 1933, s. 3.

³³³Srovnej: *Mährisches Tagblatt*. 1. 7. 1922, s. 3; 25. 6. 1924, s. 3; 27. 6. 1924, s. 2; 2. 10. 1924, s. 4; 11. 11. 1925, s. 2.

Deutsche Zeitung. 9. 12. 1933, s. 7, 9.

Volkswillens und schließlich ganz besonders um einen gemeinsame Stätte zur völkischen Erziehung der deutschen Jugend.”³³⁴

Německý dům jako středisko německví v Olomouci a okolí neměl tedy představovat jen místo, kde by se sdružovaly a spojily jednotlivé spolky z Olomouce a okolí, ale též mu připadl úkol pečovat o sounáležitost a posílení jednotného národního myšlení mezi Němci z Olomouce a jejího okolí, zejména s ohledem na německou mládež. Měl se stát ústředním místem pro všechny, kteří se hlásili k německví, a to bez rozdílu politické strany, politického postoje, konfese aj.³³⁵ Na postavení Německého domu po převratu se však čekalo téměř 15 let, především kvůli nedostatku finančních prostředků. Našetřené peníze, které činily v době vypuknutí války cca. 350 000 K, si jako oběť vyžádala válka samotná. Spolek za účelem založení německého spolkového domu investoval pro splnění své vlastenecké povinnosti většinu jmění do válečných půjček a kromě toho měl spolek tzv. dluh z lombardu válečných půjček.³³⁶ Po vzniku Československa zavinilo znehodnocení peněz další decimaci spolkového jmění. Nakonec vlastnil spolek jen podíl na dřívější výstavní hale, který už dříve společně koupil s Německým divadelním spolkem od *Gewerbeverein* (Živnostenský spolek). Proto byl spolek po složitém a dlouhotrvajícím likvidačním procesu (mj. uzavření válečných půjček) v únoru 1925 rozpuštěn.³³⁷ Odpovědnosti za realizaci projektu německého domu se chopil v květnu 1920 nově ustanovený spolek se jménem *Verein Deutsches Haus in Olmütz* (Spolek Německého domu v Olomouci, dále Spolek „Německého domu“), který si kladl za cíl shrnout a podporovat veškeré úsilí a aktivity vedoucí k vybudování spolkového domu Němců z Olomouce a okolí. Spolek byl právním nástupcem starého rozpouštějícího se

³³⁴Překlad citátu: „Význam společného, veřejného „domova“ pro všechny Němce žijící v Olomouci bez rozdílu a zvláště pro německé spolky, nebyl zcela doceněn. Nejednalo se přece jen o prostory na plesy, zábavy, dobročinné akce či divadelní představení, ale také o místo setkání olomouckých Němců, jež byli rozptýleni v menších skupinkách na tomto „jazykovém ostrově“, k podpoře pocitu sounáležitosti, posílení jednoty německého národního povědomí a nakonec i k vytvoření společného místa pro výchovu mládeže v národním duchu.“ Viz: *Ein deutsches Vereins- und Konzerthaus in Olmütz*. In: *Mährisches Tagblatt*. 20. 11. 1926, s. 1. Podobně se vyjádřil Josef Föhner ve svém článku zveřejněném v deníku *Mährisches Tagblatt* 16. 6. 1930, s. 57.

³³⁵K významu a představám o úkolech německého domu viz blíže *Mährisches Tagblatt*. 11. 11. 1925, s. 2; 30. 05. 1928, s. 2; 18. 3. 1929, s. 3.

Die Baugeschichte des Deutschen Hauses. c. d., s. 5.

³³⁶K finanční situaci *Spolku za účelem založení německého spolkového domu* srovnej blíže *Mährisches Tagblatt*. 16. 6. 1930, s. 57; 9. 12. 1933, s. 9.

Deutsche Zeitung. 9. 12. 1933, s. 7.

Pozor. 8. 12. 1933, s. 3.

³³⁷Blíže k vývoji *Spolku za účelem založení německého spolkového domu* v letech 1918 až 1925 srovnej *Mährisches Tagblatt*. 9. 12. 1933, s. 9.

Olmützer Anzeiger. 9. 12. 1933, s. 2.

spolku Spolek za účelem založení německého spolkového domu a převzal jeho zbývající práva a povinnosti.³³⁸ Avšak od okamžiku schválení stanov nového Spolku „Německého domu“ 12. května 1920 až do uspořádání zakládající schůze uplynuly ještě téměř dva roky. Na zakládající schůzi bylo 30. března 1922 zvoleno šestnáctičlenné předsednictvo s prof. dr. L. Mojžischkem v čele. Mezi členy předsednictva byli např. Friedrich Grosse ml., Rudolf Adolph, Heinrich Czeschner, dr. G. Raynoschek, Max Deutsch aj.³³⁹ Od roku 1923 se začal spolek intenzivně věnovat problematice zajištění potřebné peněžní sumy na postavení Německého domu, především pomoci agitací. Dále byly probrány různé varianty a plány k realizaci projektu³⁴⁰, avšak nakonec bylo dohodnuto, že se má přebudovat výstavní hala, která byla pro tento účel už v roce 1921 celá zakoupena spolky *Německý dům*, *Německý divadelní spolek* a *Německé Kasino*. Po zjištění dobrého stavu budovy na konci roku 1924³⁴¹ pověřily spolky *Německý dům* a nově v listopadu 1924 vytvořený spolek *Olmützer gemeinnützige Heim- und Grundverwertungs-Genossenschaft m.b.H.* (Olomoucké obecné prospěšné družstvo na zužitkování domu a pozemku, dále jen Družstvo Německého domu) udržení a správou bývalé výstavní haly šestičlenný výbor, ve kterém byli zastupitelé olomouckého Živnostenského spolku, Německého divadelního spolku a Spolku „Německý dům“.³⁴² Olomouckým stavitelem Heinrichem Czeschnerem byl vypracován vzorový projekt na přebudování haly, který měl představovat podklad pro plánovanou architektonickou

³³⁸V dubnu 1920 podali žádost o schválení stanov nového spolku u soudu: prof. dr. Nevěřil, dr. Kux, notář Raynoschek, dr. Karschulin, H. Czeschner, dr. O. Theimer, dr. Zebo a G. Thaler. Srovnej: *Pozor*. 8. 12. 1933, s. 3.

K vzniku spolku a otázce právního nástupnictví viz *Olmützer Anzeiger*. 9. 12. 1933, s. 2.

Mährisches Tagblatt. 9. 12. 1933, s. 9.

³³⁹Další členové byli: E. Beil, J. Neubert, prof. H. Weber, F. Zouhar, H. Künstler, E. Musil, A. Steiger, L. Klein st., G. Thaler, Th. Schenk. Viz: *Olmützer Anzeiger*. 9. 12. 1933, s. 1.

³⁴⁰Uvažovalo se tehdy o domě v Riegerové ulici č. 5, „Nordmährer“ včetně vedlejších domů v Böhmengasse, stavební místo vedle protestantského kostela, o domu odborů, domu Lehnerta, přebudování tělocvičny atd. Viz: *Mährisches Tagblatt*. 9. 12. 1933, s. 10.

³⁴¹Dobrá stav budovy potvrdil z Brna prof. dr. Bortsch (Technická vysoká škola) a prof. dr. Hrach i z Prahy architekt a rektor dr. Payer. Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 20. 11. 1926, s. 1; 12. 3. 1926, s. 3. 9. 12. 1933, s. 9; *Olmützer Anzeiger*. 9. 12. 1933, s. 2.

Karschulin, A.: *Werdegang des Deutschen Hauses*. In Festschrift. c. d., s. 4.

³⁴²21. 11. 1924 bylo rozhodnuto, že se má založit *Olomoucké obecné prospěšné družstvo na zužitkování domu a pozemku*. Registrace nového spolku následovala 21. 2. 1925 a zakládající valná hromada se konala 4. 4. 1925. Výstavní hala byla 15. 4. 1926 zapsána do pozemkové knihy jako majetek družstva. Viz: *Olmützer Anzeiger*. 9. 12. 1933, s. 2.

Data a fakta k činnosti spolků: Spolku za účelem založení německého spolkového domu, Spolek „Německého domu“, a Družstvo německého domu srovnej blíže: *Mährisches Tagblatt*. 9. 12. 1933, s. 12. K činnosti těchto spolků v tomto období viz blíže též: Tamtéž. 5. 6. 1920, s. 4; 9. 6. 1920, s. 4; 12. 3. 1926, s. 3; 9. 12. 1933, s. 10; 11. 12. 1933, s. 3.

Olmützer Anzeiger. s. 2-3.

soutěž, z níž měl vzejít architektonický návrh na přebudování výstavní haly. Návrhy této soutěže, do které poslalo své projekty celkem 30 tuzemských a zahraničních architektů, byly představeny veřejnosti v prostorách Společnosti přátel umění na začátku listopadu 1925. Mezi architekty, jejichž návrhy se dostaly do užšího výběru, byli též olomoučtí rodáci Jacques Groag a Karl Fischer.³⁴³ Do poroty byli vybráni: rektor pražské německé technické vysoké školy prof. Payer (předseda), brněnští profesori dr. R. Bortsch a dr. Hrach, dále byli v porotě i Olomoučané – vrchní stavební rada inž. Lechner, architekt a stavitel H. Czeschner, architekt Langer, továrník dr. Sallinger a vrchní medicínální rada dr. Adolf Kofranyi. Porota však nemohla žádnému z těchto návrhů udělit první cenu, poněvadž žádný z nich nebral ve větší míře ohled na účel a podmínky zadání.³⁴⁴ Soutěžní návrhy byly sice „*bestehend schön*“³⁴⁵, jak si vzpomínal dr. Alois Karschulin ve svém článku u příležitosti slavnostního otevření Německého domu v roce 1933, ale vzhledem k finančním možnostem jen těžko uskutečnitelné, a proto stáli činitelé odpovědní za postavení Německého domu i po soutěži neustále před problémem, jak v jednom stavebním projektu sloučit požadavky³⁴⁶ na Německý dům s finančními možnostmi spolků, které byly pro tento účel založeny.³⁴⁷ Zmíněné nedostatečné finanční prostředky zapříčinily jednak ústupky vzhledem k architektuře avizovaného Německého domu, jednak několikrát odklad zahájení stavby, poněvadž Spolek „Německý dům“ nechtěl riskovat, že by došlo při stavbě domu k zadlužení.³⁴⁸ Přesto, že se činitelé odpovědní za vybudování Německého domu snažili sehnat potřebnou sumu různými apely na německou veřejnost a potenciální sponzory, instalováním systému *Pflegerdienst*

³⁴³Detailní popis všech návrhů, které se dostaly do užšího výběru, zveřejnil deník *Mährisches Tagblatt* 12. 11. 1925, s. 5.

³⁴⁴Předpisy zadání zahrnovaly mj. maximální zachování starého stavebního stavu vzhledem ke zdivu a konstruování, dodržení hranice pozemku, vyvarování se zbytečného zvětšení stavebního programu aj. Blíže viz: Tamtéž.

³⁴⁵Překlad citátu: „...oprávdu nadherné ...“ Viz: *Vorgeschichte des Baues des Deutschen Hauses in Olmütz*. (Dr. Alois Karschulin). In: *Mährisches Tagblatt*. 9. 12. 1933, s. 10.

³⁴⁶Ke zjištění přání spolků vzhledem k rekonstrukci a jejich ochotě se finančně na tomto projektu podílet bylo např. 28. 5. 1926 uspořádáno zasedání spolků. Tamtéž.

³⁴⁷K architektonické soutěži viz blíže *Mährisches Tagblatt*. 3. 11. 1925, s. 4; 9. 11. 1925, s. 2; 11. 11. 1925, s. 2; 14. 11. 1925, s. 4; 9. 12. 1933, s. 10; *Olmützer Anzeiger*. 9. 12. 1933, s. 2-3. *Deutsche Zeitung*. 9. 12. 1933, s. 7, 9.

Dále viz: Karschulin, A.: *Werdegang des Deutschen Hauses*. a *Die Baugeschichte des Deutschen Hauses*. In: *Festschrift*. c. d., s. 4, 5.

³⁴⁸Už v roce 1928 měla být zahájena stavba a stejně jako přesunutý začátek prvního úseku stavby v následujícím roce 1929 byla stavba z finančních důvodů odkládána. Kromě toho se nechtěl spolek kvůli stavbě zadlužovat. Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 20. 2. 1928, s. 3; 10. 05. 1928., s. 3; 18. 3. 1929, s. 3.

(pečovatelská služba)³⁴⁹ i žádostí o subvenci přímo u prezidenta republiky (1929), realizace plánu se podařila teprve po opakovaném přepracování projektu navrženém stavitelem Heinrichem Czeschnerem, kterým byl tímto úkolem po „nezdařené soutěži“ pověřen, a především rozhodnutím spolku *Schlaraffia* umístit v Německém domě nový rytířský sál a který byl zároveň ochoten na stavbu výrazně finančně přispět. Především finanční příspěvek Viktora Hamburgera k vestavění nového sálu spolku výrazně pomohl při konečné realizaci projektu Německého domu. Rozhodnutí spolku *Schlaraffia* bylo dle Richarda Fischera motivováno strachem před výpovědí z dosavadních spolkových místností, které se nacházely v stejném domě jako sídlo Německého Kasina (Riegerová ulice).³⁵⁰ Hrozba, že Německé Kasino by muselo opustit své sídlo a strach z možných změn pravidel ohledně využití Reduty byly důvody, proč se v červnu 1930 dlouholetý činitel v zájmu Německého domu Josef Föhner zasadil o co nejrychlejší realizaci plánované stavby.³⁵¹ Jeden z hlavních problémů při akvizici finančních prostředků představovala pravděpodobně redukce finančních možností velkých sponzorů a jiných korporací jak např. spolků. Důsledky války a politických změn se projevíly též v německých hospodářských kruzích nebo v jiných spolicích. Výmluvná byla reakce na článek českého deníku *Večerník*, který se údajně negativně vyjádřil k žádosti o subvenci, zveřejněné v deníku *Mährisches Tagblatt*. Na výzvu *Večerníku*, že by se měli na stavbě Německého domu finančně podílet majetné vrstvy německého obyvatelstva, čímž myslel německé milionáře a židovské továrníky, reagoval deník *Mährisches Tagblatt* s poděkováním za český apel na majetné německé obyvatelstvo a s upozorněním, že se

³⁴⁹Princip pečovatelské služby byl zaveden v roce 1923 a byl v prvé řadě zaměřen na německé spolky v Olomouci a okolí, i když byl vítán každý, kdo by byl ochotný se na této službě podílet. Každý spolek si měl podle toho vybrat jednoho opatrovníka, který měl s jinými členy spolku a se známými tvořit tzv. opatrovatelskou rodinu. Od každého člena této rodiny by vybral tento opatrovník měsíčně 1 korunu na budování Německého domu. Blíže viz: Tamtéž. 14. 4. 1923, s. 6; 16. 5. 1923, s. 3; 27. 11. 1926, s. 3.

³⁵⁰Dům v Riegerově ulici patřil majiteli jménem Loew, který údajně vyhrožoval výpovědí, pokud by se uvolnila ochrana nájemníků. Srovnej: *Pozor*. 8. 12. 1933, s. 3.

Viktor Hamburger byl jedním ze zakladatelů pobočky *Schlaraffia*, což bylo celosvětové apolitické sdružení intelektuálů. V. Hamburger patřil podle M. Viktořika ke klíčovým osobnostem této organizace. Viz: Viktořík, M.: *Osudy olomouckých sladoven a sladovnických firem*. Olomouc 2007, s. 159.

Blíže k potížím financování postavení Německého domu, podíl spolku *Schlaraffia* na jeho financování a způsob řešení tento problému viz blíže *Mährisches Tagblatt*. 14. 4. 1923, s. 6. 16. 5. 1923, s. 3; 2. 10. 1924, s. 4; 20. 11. 1926, s. 2; 27. 11. 1926, s. 3; 20. 2. 1928, s. 3; 10. 05. 1928, s. 3; 18. 3. 1929, s. 3; 9. 12. 1933, s. 10; 11. 12. 1933, s. 3.

Olmützer Anzeiger. 9. 12. 1933, s. 3.

Deutsche Zeitung. 12. 12. 1933, s. 6.

³⁵¹*Mährisches Tagblatt*. 16. 6. 1930, s. 57.

bohužel okruh těch Němců, kteří by přicházeli v úvahu pro takové bohaté finanční příspěvky³⁵² zůžil, což bylo dle deníku způsobeno

„Durch zahlreiche im Geiste des „Večernik“ getroffene Maßnahmen, wie Bodenreform, Nichteinlösung der Kriegsanleihe, Ausschließung von öffentlichen Lieferungen, kurz durch all das, was die „Narodni Jednota“ und der „Večernik“ „nationale Restitution“ nennen, ist das Deutschtum verarmt, die Zahl der reichen jüdischen Fabrikanten gewaltig reduziert und das was noch übrig bleibt, wird langsam aber sicher durch einen prompt arbeitenden Steuerapparat ausgesogen.“³⁵³

Důvody uvedené v citátu ovlivnily pravděpodobně štedrost zmíněných vrstev německého, resp. německo-židovského obyvatelstva Olomouce a dá se předpokládat, že dřívější Spolek za účelem založení německého spolkového domu nebyl jediný, kterému se zdecimoval spolkový peněžní majetek v důsledku válečných půjček a poválečného znehodnocení peněz. Na tomto místě má být připomenut osud rodiny Primavesi. Slavný architekt Josef Hoffmann, který byl jedním ze zakladatelů *Wiener Werkstätte*, která byla finančně podporovaná právě ze strany Otty Primavesi, se ve své autobiografii zmínil, že rodina Primavesi přes noc ztratila na Moravě vše, co bylo považováno za bezpečné a byla nucená se přeorientovat a začít znovu, což zase podle *Josefa Hoffmanna* příliš přetěžovalo Ottu Primavesi, který „v smrti hledal vysvobození“. Sebevraždu Otto Primavesi oficiálně nespáchal, zemřel v lednu 1926 na zápal plic, avšak výrok Josefa Hoffmanna demonstruje zoufalou situaci Otty Primavesiho do které se nejen kvůli převratu dostal.³⁵⁴ Jeho příbuzný Robert Primavesi zemřel zchudlý několik měsíců poté a v novinách se spekulovalo, že ani on se nemohl vyrovnat s finančním zhroucením rodinného podnikání.³⁵⁵

Konečné rozhodnutí o zahájení přebudování výstavní haly padlo 17. prosince 1932 a předseda družstva dr. Rudolf Sallinger, který se mj. postaral o to, aby byly pro budoucí

³⁵²Tamtéž. 5. 10. 1929, s. 3.

³⁵³Překlad citátu: „Všemi těmi opatřeními, jako je pozemková reforma, nevyřešení válečných půjček, vyloučení z veřejných dodávek, zkrátka tím vším, co „Večernik“ a „Národní jednota“ nazývají „národními restitucemi“, je německví zuboženo, počet bohatých židovských fabrikantů násilně redukován a to, co ještě zbylo, je pomalu, ale jistě vysáváno promptně pracujícím daňovým aparátem.“ Viz: *Subventionsgesuch für das Deutsche Haus in Olmütz verursacht einen Angriff in der tschechischen Presse*. Tamtéž.

³⁵⁴Srovnej: Noever, P., Pokorný, M. (ed.): *Josef Hoffmann. Autobiografie [Selbstbiographie]*. Vídeň 2009, s. 101.

Mährisches Tagblatt. 23. 1. 1926, s. 3; 9. 2. 1926, s. 3; 27. 8. 1932, s. 4.

³⁵⁵*Mährisches Tagblatt*. 23. 1. 1926, s. 3; 20. 4. 1926, s. 2.

zahrady zakoupeny pozemky hraničící s výstavní halou, označil toto rozhodnutí za vánoční dárek pro německé obyvatelstvo v Olomouci. Avšak dokončení stavby se tzv. vůdce olomouckých Němců dr. Rudolf Sallinger už nedožil.³⁵⁶ S přestavbou se začalo v dubnu následujícího roku a během sedmi měsíců byl dům pod vedením architekta Heinricha Czeschnera dokončen, kromě jižní části výstavní haly, jejíž výstavba se musela z finančních důvodů odložit, poněvadž si to mecenáši na poslední chvíli rozmysleli. Během stavby byl především kladen důraz na to, aby byli zaměstnáni místní němečtí dělníci, řemeslníci, živnostníci a firmy. V průběhu stavby bylo též rozhodnuto, že v Německém domě má být umístěno i jeviště a jako poradce a pomocník byl činný Viktor Kullil. Počítalo se s uváděním divadelních her nejen ze strany laického divadelního souboru, nýbrž též s využitím jeviště Německým divadelním spolkem. Pro účely Německého divadelního spolku bylo jeviště však příliš malé. I přední hudební činitel Josef Heidegger projevil svou ochotu uvádět hudební díla, pokud by to prostor umožnil.³⁵⁷ Slavnostní otevření se konalo 62 let po zrodu myšlenky na postavení *Deutsches Haus* 10. prosince 1933 za účasti olomouckých městských zastupitelů a představitelů německé obce z jazykového ostrova. Přítomni byli též reprezentanti veškerých německých spolků a obyvatelé reprezentující různé profesní skupiny a společenské vrstvy. Mezi hosty byli dle deníku *Deutsche Zeitung* také obyvatelé českého národa. Slavnostní den byl rozdělen na dvě části. Dopolední program se skládal z posvěcení Německého domu svěřením biskupem dr. Schinzelem, slavnostní řeči dr. Kofranyi³⁵⁸, projevů stavitele Heinricha Czeschnera a předsedy stavebního výboru Roberta Hollause. Závěr projevů tvořila slova poděkování a přání dr. Fritze Czermaka jménem *Deutscher Volksrat* (Německá národní

³⁵⁶Povolení ke koupi sousedních pozemků udělilo městské zastupitelství družstvu 2.11.1926. Pozemky pro budoucí zahrady byly pak koupeny v roce 1927. Viz: *Mährisches Tagblatt*. 9. 12. 1933, s. 10.

Olmützer Anzeiger. 9. 12. 1933, s. 3.

Dr. Rudolf Sallinger byl od roku 1928 druhým starostou, který se výrazně zasadil za zájmy olomouckých Němců a správu města. Zemřel v srpnu 1933. Jako vůdce Němců byl označen např. v článkách *Mährisches Tagblatt* publikovaných k příležitosti jeho 50. narozenin v roce 1933 a jeho smrti ve stejném roce.

Bližší viz: *Mährisches Tagblatt*. 3. 4. 1933, s. 3; 10. 08. 1933, s. 3; 11. 08. 1933, s. 3; 16. 8. 1933, s. 3; 11. 12. 1933, s. 3; 9. 12. 1933, s. 4.

Deutsche Zeitung. 12. 12. 1933, s. 6.

³⁵⁷Podrobněji ke konečnému rozhodnutí zahájit stavbu a jejímu provedení, včetně detailního seznamu firem, které svou prací přispěly k výstavbě Německého domu, srovnej *Mährisches Tagblatt*. 9. 12. 1933, s. 10; 11. 12. 1933, s. 3.

Olmützer Anzeiger. 9. 12. 1933, s. 3.

Deutsche Zeitung. 9. 12. 1933, s. 9; 12. 12. 1933, s. 6.

Baugeschichte des Deutschen Hauses. In: Festschrift. c. d., s. 4-9.

Schein, A.: *Das Deutsche Theater in Olmütz*. In: Festschrift. c. d., s. 19.

Zimprich, R.: *Über das Deutsche Haus in Olmütz*. c. d., s. 104-105.

³⁵⁸Zastával v tom čase pozici vedoucího zástupce předsedy družstva.

rada). O hudební stránku programu se postaraly Musikverein (*Weihe des Hauses*/Beethoven) a Männergesangsverein (*123 Psalm* /Schubert a *Heimatgebet*/ Kauns). Večerní program byl zábavného charakteru, kde vystupovala koncertní pěvkyně Emmy Effenberger, operní pěvec Fritz Loidolt, vídeňský herec Aurel Nowotny a kapela *Rauner* zahrála zábavnou taneční hudbu.³⁵⁹ S otevřením Německého domu byla zřejmě spojená přání a očekávání vzhledem k funkci tohoto domu. Německý dům se měl stát, jak už bylo v dřívějších letech vysloveno, kulturním, duchovním, společenským a národním domovem německého obyvatelstva z Olomouce a jazykového ostrova, bez ohledu na politickou příslušnost a stavovské, hodnostní, nebo třídní rozdíly. Dům měl symbolizovat jednotu místního německví, s kterým se spojovala naděje na opakovaný kulturní vzestup zdejšího německví.³⁶⁰ S ohledem na českou většinu bylo před slavnostním posvěcením budovy v jednom článku v deníku *Mährisches Tagblatt* upozorněno na slova ministra školství dr. Derera o staletích soužití obou národů a dále bylo napsáno,

„Darin [Deutsches Haus] soll alles eher denn eine Kampfansage an das Staatsvolk erblickt werden. Nichts liegt uns ferner; im Gegenteil, nichts wünschen wir uns sehnlicher, als mit diesem im schönsten Einverständnis zu leben. ...Wir achten das tüchtige, durchgebildete und unter allen slawischen Völkern am stärksten mit westlicher Kultur erfüllte tschechische Volk und wir versagen im Besonderen nicht unsere Anerkennung; ja unseren Respekt den hiesigen Tschechen vor ihrer aufbauenden, mit stärkster Energie erfüllten auf den Aufschwung der Stadt gerichteten Tätigkeit. An dieser gefühlsmäßigen Einstellung zu unseren tschechischen Mitbürgern soll das Deutsche Vereinshaus nichts ändern. ... Geschlossene Einigkeit unter uns [Deutsche], ungetrübtes Einvernehmen mit dem

³⁵⁹K slavnostnímu posvěcení Německého domu viz blíže *Mährisches Tagblatt*. 9. 12. 1933, s. 4; 11. 12. 1933, s. 3; 11. 12. 1933, s. 4.

Deutsche Zeitung. 12. 12. 1933, s. 6.

Olmützer Anzeiger. 16. 12. 1933, s. 5.

³⁶⁰Blíže srovnej: *Mährisches Tagblatt*. 9. 11. 1933, s. 3. 9. 12. 1933, s. 1-2; 9. 12. 1933, s. 4; 11. 12. 1933, s. 3; 11. 12. 1933, s. 4.

Deutsche Zeitung. 12. 12. 1933, s. 6.

Olmützer Anzeiger. 16. 12. 1933, s. 5.

*tschechischen Volke – , das sind die Wünsche, die uns beseelen im Augenblick der Weihe des schönen Gebäudes....“*³⁶¹(Dr. W.)

Autor článku též vyjádřil naději, že se začínající spolupráce na duchovním, kulturním a hospodářském poli bude prohlubovat. Výše uvedený výrok o harmonickém soužití s českými spoluobčany a touha po intenzivnější spolupráci dokumentují, že ještě v roce 1933, kdy byla zhruba dva měsíce před slavnostním otevřením olomouckého Německého domu založena Sudetoněmecká fronta, existovala mezi částí olomouckých Němců vůle spolupracovat v aktivistickém duchu. Zajímavá v tomto kontextu je reakce na zmíněná přátelská gesta, která byla vyslovená v deníku *Mährisches Tagblatt* v českých denících *Našinec* a *Pozor* i v lokálním německém tisku *Deutsche Zeitung* a *Olmützer Anzeiger*. *Našinec* celou událost vůbec nekomentoval a v *Pozoru* byl otištěn dva dny před slavnostním posvěcením Německého domu příspěvek starosty Richarda Fischera, který popřál olomouckým Němcům a jejich domu hodně štěstí. Podal dále stručně přehled o zrodu myšlenky Německého domu a o historii snah olomouckých Němců postavit dlouho vytoužený Německý dům; v tomto kontextu si dovilil připomenout skutečnost, že od zrodu myšlenky o zařízení českého národního domu k jeho otevření uplynuly tehdy jen 3 roky, bez toho, že by za tím projektem stála bohatá česká menšina. K přátelským slovům se též *Pozor* nevyjadřoval.³⁶² V obou německých novinách nebyl přímo vztah mezi Německým domem a českým národem tematizován. Byl především zdůrazněn kulturní a soudržný účel domu.³⁶³

Navzdory všem pokusům o plánované a časové rozdělení jednotlivých akcí, koncertů, slavností, přednášek atd., se v podstatě během celého období první republiky téměř nic nezměnilo, zvláště po výstavbě Německého domu, se kterým byla spojena očekávání na

³⁶¹Překlad citátu: „V něm [v Německém domě] je třeba vidět především všechno jiné než výzvu národa k boji. Nic nám není vzdálenější; naopak, nic si nepřejeme z celé duše víc, než žít v tomto krásném souladu ... Ceníme si udatného, vzdělaného národa, českého národa, mezi všemi ostatními slovanskými národy nejvíce naplněného západní kulturou a nezřikáme se nijak vlastního uznání; náš respekt platí pro zdejší Čechy, naplněné svou činností a silnou energií ku prospěchu tohoto města. Na tomto citlivém vztahu k našim českým spoluobčanům nemá Německý dům co změnit... Jednota uzavřená mezi námi [Němci], nezkalená jednota s českým národem – to jsou přání, která nás v tomto okamžiku vnitřně spojují při zasvěcení této krásné budovy.“ Viz: *Weihe des neuen Deutschen Vereinshauses Dr. W. Olmütz, 9. Dezember*. In: *Mährisches Tagblatt*, 9. 12. 1933, s. 1-2. Už v roce 1930 prohlásil Josef Föhner ve svém článku o spolku *Deutsches Haus*, zveřejněném v deníku *Mährisches Tagblatt*, že vybudování Německého domu nesměruje proti nikomu. Podle něho usiluje olomoucké německé obyvatelstvo jednak o opravdové porozumění s jinými národnostmi, jednak o mír a respektování svých práv. Viz: *Mährisches Tagblatt*, 16. 6. 1930, s. 57.

³⁶²*Pozor*, 8. 12. 1933, s. 3.

³⁶³Viz: *Deutsche Zeitung*, 12. 12. 1933, s. 6.
Olmützer Anzeiger, 16. 12. 1933, s. 5.

zlepšení kritizovaného nekoordinovaného stavu německého kulturního života, což vedlo v květnu 1937 k apelu na místní spolky, který vyzýval předsedy spolků, aby

„...ihr übergroßes Programm nach den tatsächlichen Bedürfnissen zu revidieren und einer ökonomisch klugen Zeiteinteilung zu unterwerfen. Es ist unbedingt notwendig, daß in unserer Stadt die Vortragsprogramme gewissermaßen von einer Zentralstelle aus eine gerechte Aufteilung und Zeiteinteilung erfahren werden. Denn etwas muß geschehen, soll nicht durch dieses Wirrwarr der Veranstaltungen das kulturelle Leben in Olmütz Schaden erleiden – und dies zum Verderben unserer kulturellen Vereine selbst ... n.“³⁶⁴

Apel na spolky nepřekvapí, poněvadž zhruba rok předtím, v dubnu 1936, kritizovalo v rámci ankety *Was gefällt und mißfällt Ihnen an Olmütz?* (Co se Vám na Olomouci líbí a nelíbí?) několik olomouckých osobností (např. Rudolph Adolph, Heinrich Suchanek, Ada Trunz) stále se vyskytující roztržštění jednotlivých spolků a chybějící jednotu spolků, avšak bylo též oceňováno, že se situace v porovnání s poměry poválečných let zlepšila. Není vyloučeno, že to souviselo se stále existujícím povědomím kast, jak se vyjádřil rabín dr. Berthold Oppenheimer. Podle něho se ukazuje povědomí kast v různém společenském rozčlenění, a je vyvoláno přirozeným sociálním vrstvením společnosti.³⁶⁵

³⁶⁴Překlad citátu: „... svůj velkolepý program revidovali podle skutečných potřeb a podřídili ho ekonomicky vhodnému časovému rozložení. Je bezpodmínečně nutné, aby v našem městě byly zajištěny přednáškové programy v určitém smyslu centrálním místem spravedlivě a časově. Pak se musí něco stát, tímto zmatkem nemohou trpět akce kulturního života v Olomouci – ke škodě našich kulturních spolků ...n.“ Viz: *Ein Apell an unsere Vereine!*. In: *Mährisches Tagblatt*. 7. 5. 1937, s. 3. Též v roce 1931 najdeme v deníku *Mährisches Tagblatt* článek, který na tento přetrvávající problém upozorňoval. Viz: *Warum nicht?* In: *Mährisches Tagblatt*. 16. 3. 1931, s. 2-3.

³⁶⁵Výraz *Kastengeist* (povědomí kast), které prý ve městě zvládl, používal v rámci ankety též Rudolph Adolph. Názory k roztržštění spolků (*Vereinsmeierei*) a její nedostačující sjednocení viz též ankety z dubna 1936: *Was gefällt und was mißfällt Ihnen an Olmütz?* In: Tamtéž. 11. 4. 1936, s. 8-11.

4. Spolková činnost Německého divadelního spolku v Olomouci

4.1 Vznik, účel a činnost spolku před převratem

Německý divadelní spolek v Olomouci byl po úpravě předložených stanov úředně povolen moravským místodržitelstvím 7. října 1911.³⁶⁶ Kvůli obtížím s moravským místodržitelstvím ohledně stanov se konalo zakládající shromáždění spolku teprve 13. dubna 1913 v německém Kasinu. Nový spolek měl dva účely. Prvním úkolem spolku bylo zachování a podporování Německé divadelní činnosti v Olomouci a podle stanov se vztahovala péče o německé divadlo nejen na udržení divadla, ale též na jeho zařízení a chod. Druhým cílem spolku byla realizace stavby nové budovy německého divadla. Spolek byl řízen spolkovým výborem, který měl 12 členů a z toho bylo 10 z řad spolkových členů, jeden z městské správy a jeden z městské spořitelny. Spolkoví členové ve vedení byli zvoleni na valné hromadě na jeden rok a mohli být opět zvoleni. Valná hromada se konala podle stanov každoročně. Úzké spolkové vedení tvořil předseda spolku a jeho zástupce, dále zapisovatel, pokladník a archivář. Ostatní členové spolkového výboru tvořili poradní sbor. Spolkový výbor se musel zodpovídat před valnou hromadou, která měla spolurozhodovací právo u všech důležitých záležitostech spolku. Mimořádné valné hromady se mohly konat jednak z iniciativy vedení spolku, jednak na základě přání členů (minimálně 30 osob). Mezi členy se rozlišovalo mezi řádnými členy, kteří platili 6 korun členského příspěvku ročně, a přispívajícími členy, kteří platili jen 2 koruny ročně. Podle výše příspěvků se dále rozlišovalo mezi zakladateli/dárci (Stifter) s minimálním jednorázovým příspěvkem ve výši 1000 korun a zakladateli (Gründer) s minimálním jednorázovým příspěvkem ve výši 500 korun. Členy se mohli stát příslušníci rakouského státu i cizinci. Zvlášť bylo ve stanovách zdůrazněno, že spolek je otevřen pro obě pohlaví. V této souvislosti je zajímavé, že pro pouhé členství ve spolku nebyla německá národnost závazná, což ale neplatilo pro spolkový výbor a jeho 12 členů, kteří podle stanov museli být německé národnosti. Skutečnost, že se Německý divadelní spolek považoval spíše za spolek zaměřený na německy mluvící obyvatelstvo,

³⁶⁶První žádost o založení divadelního spolku, kterou podali tajemník obchodní komory dr. Hans Krick a Adolf Heeg 25. 8. 1911 byla odmítnuta, poněvadž stanovy nesplnily požadavky spolkového zákona z 15. 11. 1867 § 6(R. B. Bl. Nr. 134). Nebyla například přesně určena práva přispívajících členů a povinnosti čestných, zakladatelů/dárců (Stifter), zakladatelů (Gründer) a přispívajících členů. Viz: SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

potvrzuje nejen ustanovení jednacího jazyka spolku, kterým byla němčina, a slovo „německý“ v názvu spolku³⁶⁷, nýbrž též ustanovení pro rozpuštění spolku, jak dokládá následující výťah z § 18 spolkových stanov: „*Ein Antrag auf Abänderung oder Aufhebung der Bestimmung über die deutsche Verhandlungssprache ist als Antrag auf Auflösung des Vereines zu behandeln.*“³⁶⁸ Změna jednacího jazyka tím nebyla možná a zároveň bylo zaručeno, že Německý divadelní spolek bude sloužit německým divadelním zájmům. Není proto divu, že se stanovilo pro případ rozpuštění, aby majetek spolku přešel do rukou kuratoria (vytvořeného z členů posledního spolkového vedení), jehož členové museli být německé národnosti. Finanční prostředky na realizaci účelu spolku chtěl spolek získat pomocí členských příspěvků, dobrovolných darů, sbírek, příležitostných představení, oslav, loterií i úroků z fondů. Oznámení spolku musela být též zveřejněna v německém tisku určeném ze strany spolku.³⁶⁹

Na zakládající schůzi byli do vedení výboru zvoleni Hedwig May, Mäda Primavesi, císařský rada Max Deutsch, dr. Franz Eisenbeißer, místopředseda Josef Föhner, ředitel Theodor Knaute, Max Kreß, dr. Hans Krick, redaktor *Mährisches Tagblatt* Emanuel Ulrich. Městskou správu reprezentoval městský radní Adolf Heeg a za spořitelnu zaujímal místo ve spolkovém výboru Friedrich Grosse. Původně měla být posádka zastoupena též s jedním členem ve výboru, ale nakonec k tomu z neznámých důvodů nedošlo. Do úzkého vedení spolku byli 15. května 1913 na zasedání vedení spolku zvoleni dr. Krick (předseda), Hedwig May (místopředsedkyně), Theodor Knaute (zapisovatel), Max Deutsch (pokladník) a Emanuel Ulrich (archivář).³⁷⁰

Podle účastníků zakládající schůze se mělo prosazení spolkových záměrů dosáhnout pomocí aktivní činnosti spolku, která měla vést na jedné straně k vzbuzení zájmu o cíle spolku u obyvatelstva, na druhé straně přes aktivní ovlivňování sestavení repertoáru v duchu dobrého literárního a hudebního vkusu, což byla reakce na divadelní program sezóny

³⁶⁷Bliže k stanovám a účelům spolku viz SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

Mährisches Tagblatt. 14. 4. 1913, s. 2.

³⁶⁸Překlad citátu: „*Žádost o změnu německého jednacího jazyka nebo jeho zrušení je třeba posuzovat jako žádost o zrušení spolku.*“ Viz: SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

³⁶⁹Viz: § 5, 8, 19 stanovy Německého divadelního spolku v Olmouci. Tamtéž.

³⁷⁰Viz: SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

Mährisches Tagblatt. 14. 4. 1913, s. 3.

1912/13, kde nebyla věnována klasickému umění odpovídající pozornost. Dalším prostředkem mělo být zavedení speciálních představení divadelního spolku. Materiální základ na stavbu divadelní budovy, která byla druhým záměrem spolku, tvořil odkaz Alberta Redlicha, který daroval neznámou částku k účelu vytvoření fondu na postavení divadla. Nominální hodnota této částky dosáhla v dubnu 1918 výše 49 028 korun. Ihned začátkem nové sezóny v roce 1913 začal spolek s aktivní reklamou pro své zájmy a nechal dne 18. září 1913 zveřejnit v deníku *Mährisches Tagblatt* apel na přátele a podporovatele německého divadla. Německé obyvatelstvo v Olomouci bylo vyzváno k četné návštěvě divadelních představení a ke koupi předplatného, což bylo ze strany spolku považováno za národní povinnost vůči „úctyhodnému stáří kulturní instituce“ a aby bylo možné klást vyšší umělecké nároky na ředitele divadla. Dokud nebylo staré divadlo vystřídáno novou budovou, měla být divadelní budova naplněna životem a být místem pro pěstování německého ducha. Budova divadla byla v tehdejší Olomouci vnímána jako součást kultury německého obyvatelstva města, která měla nejen v minulosti a současnosti, ale též v budoucnosti sloužit jako místo šíření německého ducha.³⁷¹

Podle zprávy z valné hromady v dubnu 1918 měla první světová válka na olomoucký spolkový život ochromující vliv a též činnost olomouckého Německého divadelního spolku se odehrávala v tichosti. Přesto byl spolek natolik úspěšný, že byl schopen během tohoto období vytvořit základ plného znovuoživení spolkové činnosti v momentě, kdy se ve městě opět oživil spolkový život. Za hlavní cíl spolku bylo považováno postavení nové divadelní budovy. Do spolkového výboru byli zvoleni Hedwig May, Mäda Primavesi, Max Deutsch, Josef Föhner, Max Kreß, dr. Hans Krick a Emanuel Ulrich, chrámový prelát hrabě Mels - Colloredo, dr. Theodor Straßnik von Straßenheim, a prof. Rudolf Tallaschek. Do vzniku první Československé republiky se omezila činnost spolku především na agitaci ke zvýšení počtu divadelních návštěvníků, k podpoře vysoce kvalitního divadla a k podpoře výstavby nové budovy divadla.³⁷²

³⁷¹Viz blíže: SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

Mährisches Tagblatt. 14. 4. 1913, s. 2.; 18. 09. 1913, s. 4.; 29. 4. 1918, s. 5.

³⁷²Viz: *Mährisches Tagblatt*. 29. 4. 1918, s. 5.

Zimprich, R./ Tallaschek, R.: *Deutsches Theaterleben in Olmütz*. c. d., s. 28.

4. 2 Německý divadelní spolek v Olomouci v období první Československé republiky

4. 2. 1 Soužití Německého divadelního spolku a Družstvo českého divadla

Divadelní scéna na Moravě, která v době převratu existovala, se vytvořila podle *J. Štefanidese* v 18. a 19. století. Tvořila ji městská divadla v Brně, v Jihlavě, v Olomouci, v Uherském Hradišti a ve Znojmě. Na začátku 20. století se k tomu přidalo ještě městské divadlo v Ostravě. V uvedených divadlech se hrálo až na výjimky výhradně německy, i když v těchto městech žili německy i česky mluvící obyvatelé. Proto bylo české divadlo na Moravě podle *K. Wessely* nuceno hrát v adaptovaných hostincích nebo v místním Národním domě.³⁷³ Změna politických poměrů v roce 1918 byla pochopitelně též citelná v otázce využití divadla pro česká divadelní představení, resp. převzetí divadla a divadelního provozu Družstvem českého divadla. Dle *K. Wessely* pocítilo politické změny německé divadlo obzvlášť těžce na Moravě, zejména v těch městech, která byla kdysi pod německou městskou správou. Ukázalo se to podle ní na dvou úrovních, týkalo se to jednak provozovatele divadla, jednak divadelní budovy. Stejně jako např. v Brně, v Znojmě nebo v Ostravě bylo i v Olomouci provozovatelem německého divadla město. Funkci města jako provozovatele divadla musely po převratu nahradit divadelní spolky, které bylo nutné většinou teprve založit. Další změna se týkala divadelních budov, které byly zpravidla majetkem měst a na které vznesly české divadelní spolky nárok.³⁷⁴ Všeobecným důsledkem změněné politické situace pro německé divadlo v Čechách a na Moravě bylo uzavření mnoha divadel, resp. omezení divadelního provozu. Podle *H. Haider-Pregler* mohla na Moravě dále disponovat nepřetržitým německým repertoárem jen německá divadla v Ostravě a v Brně.³⁷⁵ V Olomouci bylo bezprostřední

³⁷³Štefanides, J.: *Tvůrčí stereotypy provinčního divadla na Moravě v 19. století*. In: J. Štefanides (ed.). *O divadle 2008, Příspěvky pronesené na teatrologických konferencích v Uměleckém centru Univerzity Palackého v Olomouci: O divadle na Moravě a ve Slezsku III, Olomouc 8. října 2008: Paměť divadla, Olomouc 9.-10. října 2008 (dále jen: O divadle 2008)*. Olomouc 2009, s. 53.

Wessely, K.: Identitäten im Umbruch. Die Situation an den mährischen Theatern nach 1918 (dále jen: Identitäten im Umbruch). In: *O divadle 2008*. Tamtéž. s. 60.

³⁷⁴Viz: *Wessely, K.: Tamtéž. s. 59-60.*

³⁷⁵Bližší k situaci německých divadel bezprostředně po převratu srovnej následující disertace k německým divadlům v Praze, Ostravě a v Brně.

Haider-Pregler, H.: Die Geschichte des deutschsprachigen Theaters in Mährisch Ostrau von den Anfängen bis 1944 (dále jen: Die Geschichte des deutschsprachigen Theaters in Mährisch Ostrau), (Disertační práce), Wien, Philologische Fakultät der Universität Wien, 1965, s. 121-123.

Stamberg, U.: Deutschsprachiges Theater im Prag der Zwischenkriegszeit (Disertační práce). Grund- und Integrativwissenschaftliche Fakultät der Universität Wien. 1993, s. 105-106.

převzetí městského divadla po převratu ze strany Družstva českého divadla ztíženo faktem, že městské zastupitelstvo ještě v březnu 1917 uzavřelo s bývalým opavským ředitelem dr. Robertem Schliesmannem-Brandem nájemní smlouvu na tři roky končící v dubnu 1920, což umožňovalo po převratu udržení stálého německého divadelního souboru na další dvě plnohodnotné německé divadelní sezóny (7 měsíců), kdy se hrálo denně.³⁷⁶ Zahájení první české divadelní sezóny se stálým souborem se konalo proto teprve v září 1920. Německý divadelní spolek si byl vědom, že změna politických poměrů by ohrožovala též udržení německého divadla ve městě i jeho stálého divadelního souboru, a proto se spolek v této otázce neúspěšně obrátil už v polovině října 1918 na městské zastupitelstvo, a také na správní komisi s žádostí o přenechání nájmu na 6 let. První rozhodnutí, které nakonec určovalo do jisté míry směr budoucího vývoje německého divadla, bylo usnesení městského zastupitelstva ze dne 29. září 1919, které povolilo Německému divadelnímu spolku v Olomouci využívat městské divadlo ročně na čtyři měsíce.³⁷⁷ Tomuto usnesení předcházela dvě rozhodnutí správní komise z 2. dubna 1919, která stanovila, aby bylo městské divadlo pronajato Družstvu českého divadla od 1. května následujícího roku na 6 let. Vzhledem k blížícím se komunálním volbám bylo toto rozhodnutí zemským výborem anulováno³⁷⁸ a obnoveno - jak už bylo zmíněno - na konci září 1919 městským zastupitelstvem. Druhé rozhodnutí správní komise z 2. června 1919 se vztahovalo na určení vzhledem k využití městského divadla pro německá představení. Bylo dosaženo kompromisu, který stanovil pro německé divadlo hrací dobu na už uvedené čtyři měsíce ročně, což byl do určité míry úspěch v porovnání s dřívější žádostí, kde by mělo být novému českému nájemci ponecháno právo určit hrací období

Wessely, K.: *Theater und Identität* (Disertační práce). c. d., s. 85-91.

³⁷⁶Viz: Statistická ročenka hlavního města Olomouce. 6. svazek. c. d., s. 345. Družstvo českého divadla se snažilo, aby mohlo převzít městské divadlo už od zimní sezóny 1919/20. Jeho úsilí skončilo neúspěchem, jednak žádal ředitel Schliesmann-Brand příliš vysokou denní úhradu, jednak respektovali zastupitelé na radnici smlouvu, kterou město s ním uzavřelo v březnu 1917. Srovnej: Zamykal, L.: *Když jsme zakládali olomoucké české divadlo*. In: Družstvo českého divadla (ed.). Přehled práce družstva českého divadla v Olomouci za léta 1920-1930. Olomouc 1930, s. 16.

Čičatka, J.: *České divadlo v Olomouci v letech 1920-1940*. In: Družstvo českého divadla (ed.). Dvacet let českého divadla v Olomouci 1920-1940. Olomouc 1941, s. 77.

Drlík, J.: *Finance Družstva Českého divadla v uplynulém dvacetiletí (1920-1940)*. In: Dvacet let českého divadla v Olomouci 1920-1940. Tamtéž. s. 37.

³⁷⁷Srovnej: *Mährisches Tagblatt*. 30. 09. 1919, s. 3.

Deutsche Zeitung. 11. 11. 1919, s. 2.

³⁷⁸Podle zprávy v deníku *Mährisches Tagblatt* anuloval zemský výbor usnesení vzhledem k měnícím se poměrům, tím údajně měl na mysli vítězství sociální demokracie v komunálních volbách. Viz: *Mährisches Tagblatt*. 30. 09. 1919, s. 3. Též autoři článku *Deutsches Theaterleben in Olmütz* uvádějí, že o předání divadla bylo rozhodnuto v létě 1919 po volbách do městského zastupitelství. Viz Zimprich, R./Tallaschek, R.: *Deutsches Theaterleben in Olmütz*. c. d., s. 28.

německého divadla během letních prázdnin. Stanovení termínu německé divadelní sezóny bylo podle tohoto rozhodnutí ponecháno na domluvě mezi českým a německým divadelním spolkem.³⁷⁹ Po zářijovém definitivním rozhodnutí o pronájmu městského divadla Družstvu českého divadla začala jednání mezi Německým divadelním spolkem a Družstvem českého divadla o stanovení termínu německé divadelní sezóny a o jednotlivých právech a povinnostech, které skončily dalším rozhodnutím městského zastupitelstva z 19. ledna 1920, které stanovilo období německé divadelní sezóny 1920/21 a přidělilo Německému divadelnímu spolku v Olomouci na německá představení období od 1. března 1921 do 1. července 1921. Divadlo bylo na 6 let (1. 5. 1920 - 30. 4. 1926) pronajato Družstvem českého divadla včetně fondu kostýmů a dekorací. Tato smlouva se nevztahovala mj. na sál Reduty a prostory firemních obchodů. Družstvo nemuselo platit nájem a město platilo též za osvětlení, topení a obsluhu železné opony. Za to se zavázalo Družstvo českého divadla, že přenechává divadlo a příslušenství za stejných podmínek Německému divadelnímu spolku na stanovené období. Německý divadelní spolek neměl mimo přiděleného období nárok na využití divadla a jeho vybavení (tzv. Fundus). Vzhledem k časové fixaci německé divadelní sezóny v následujících letech bylo ustanoveno, že se mají dohodnout Družstvo českého divadla přímo s Německým divadelním spolkem. V případě, že by se oba spolky nebyly schopny dohodnout, bylo určeno, že rozhodne městská rada. Kromě toho byla Německému divadelnímu spolku v Olomouci na první sezóny povolena subvence ve výši 25 000 korun, o kterou požádali městští zastupitelé Grün, dr. Hochwald a dr. Sallinger.³⁸⁰ Jak už bylo zmíněno, vedli představitelé obou spolků o způsobu budoucího společného využití divadelní budovy jednání a pro detailní řešení této otázky byl též zřízen městský divadelní výbor pod vedením F. Smrčka. Pohled na tato jednání ozřejmí jeho pozadí, tedy východisko obou spolků, - což bylo jednání ve vlastní prospěch. Německý divadelní spolek reagoval na usnesení městského zastupitelstva z 29. září 1919 dopisem divadelnímu výboru, v kterém výboru předložil své požadavky a svá přání, která měla být zahrnuta do finálního návrhu smlouvy. Německý divadelní spolek požádal pro čtyři měsíční divadelní sezóny za prvé o výhradní dispoziční právo, za druhé o uzavřené hrací období na podzim začínající 1. září a končící 31. prosince. V období, kdy bude městské divadlo k dispozici Družstvu českého

³⁷⁹Srovnej: *Mährisches Tagblatt*. 3. 6. 1919, s. 4; 30. 09. 1919, s. 3.

³⁸⁰Viz blíže: Statistická ročenka hlavního města Olomouce. 4. svazek. c. d., s. 345.

Deutsche Zeitung. 11. 11. 1919, s. 2.

Mährisches Tagblatt. 20. 1. 1920, s. 4.

divadla, bylo požadováno, aby sál Reduty byl kdykoliv k dispozici pro účely Německého divadelního spolku v Olomouci. Ve stejném období by měla být městská kapela úplně nebo alespoň částečně k dispozici německému divadelnímu spolku. V obou případech měly být upřednostňovány zájmy olomouckého Německého divadelního spolku. Po dohodě s Německým divadelním spolkem v Olomouci měly i ostatní olomoucké německé spolky užívat stejné zvýhodnění jako divadelní spolek. Dále byla vyslovena žádost o roční subvenci a poskytnutí stejných výhod, jaké náležely Družstvu českého divadla. Vzhledem k fondu divadla a fondu Družstva českého divadla (za finanční odměnu) si nárokoval Německý divadelní spolek v Olomouci právo, aby mu byl fondus k dispozici během celé německé divadelní sezóny a mimo sezónu podle možností. Šestý bod seznamu požadavků se týkal práva na využití budovy divadla po postavení plánované nové budovy českého divadla. Podle představ Německého divadelního spolku v Olomouci měla stará budova být k dispozici jemu a to bez zvláštních nároků. Pokud šlo o sál Reduty, městskou kapelu a fondus, naznačil Německý divadelní spolek, že by byl ochotný se zachovat vůči Družstvu českého divadla vstřícně.³⁸¹ Požadavky a přání ze strany Německého divadelního spolku v Olomouci se dotýkaly nejspornější otázky při nalezení oboustranně uspokojivého řešení. Jednalo se o časovou fixaci německé hrací doby, právo na využití sálu Reduty, a dále šlo o městskou kapelu i nárok na městskou subvenci. Nejpalčivější otázkou z hlediska olomouckého Německého divadelního spolku bylo stanovení přesného termínu německé divadelní sezóny. Poněvadž bylo známo, že se v Evropě v letních měsících nehraje, byla divadelní sezóna o dva měsíce kratší než regulérní kalendářní rok. Německý divadelní spolek v Olomouci proto požádal, aby mu byly zaručené čtyři měsíce přidělené v časovém úseku, kdy obvykle probíhá divadelní sezóna. Oproti tomu chtělo Družstvo českého divadla ustanovit konkrétní termín německé divadelní sezóny na základě standardního kalendářního roku.³⁸² Pozadí tohoto sporu tvořil fakt, že nejvýhodnější měsíce pro provoz divadla byly měsíce od září do poloviny března. Potom už obvykle klesal zájem o divadlo kvůli skutečnosti, že návštěvníci divadla se v jarních a letních měsících více věnovali jiným aktivitám spojeným s hezkým a teplejším počasím a kdy bylo nepříjemné sedět v horku v divadle a upřednostňovalo se např. obyčejné

³⁸¹Srovnej: *Mährisches Tagblatt*. 10. 11. 1919, s. 3.

Deutsche Zeitung. 11. 11. 1919, s. 2.

³⁸²K této problematice srovnej blíže články v *Mährisches Tagblatt* z dnů 27. 12. 1919, s. 1-2; 26. 8. 1922, s. 2-3; 11. 6. 1921, s. 5.

posezení v letních zahrádkách restaurací nebo cestování během prázdnin.³⁸³ Pochopitelně byl z těchto důvodů pro českou stranu nepřijatelný německý návrh, který by zaručil německému divadlu nejlukrativnější měsíce, stejně, jako pro německou stranu nebyly přijatelné české návrhy, které jednak přidělily měsíce září až do prosince Družstvu českého divadla a měsíce leden a únor i květen a červen Německému divadelnímu spolku, jednak počítaly s německou sezónou začínající 15. března a končící 15. července. 1921.³⁸⁴ Další kompromisní návrh z německé strany počítal s tím, že německá divadelní sezóna by byla od 1. února do 30. května 1921, aby oba spolky mohly využít výhodnější měsíce v rámci divadelní sezóny. Družstvo českého divadla mělo dále dostat po německé divadelní sezóně možnost k provedení posezónního období, což se nelíbilo Družstvu českého divadla. Na zasedání divadelního výboru v polovině prosince 1919 vyjádřila česká strana souhlas, aby německá divadelní sezóna začala už 1. března 1921, tedy v termínu, který by se měl stát rozhodnutím 20. ledna 1920 definitivním termínem pro zahájení německé divadelní sezóny 1920/21.³⁸⁵ Proti tomu rozhodnutí podal Německý divadelní spolek na začátku února 1922 stížnost u Moravského zemského výboru, kde mj. upozornil na to, že čeští městští zastupitelé hlasovali proti začátku německé divadelní sezóny od 1. února 1921, přestože přední činitelé Družstva českého divadla považovali německou divadelní sezónu od 1. února do 30. května 1921 s následujícím českým divadelním posezónním obdobím za technicky proveditelnou. Kromě toho ignorovali přání prezidenta Masaryka, který delegaci města Olomouc poradil, aby se chovali v divadelní otázce vůči olomouckým Němcům vstřícně v zájmu dobrých vztahů.³⁸⁶ Zájem o fixaci hracího období německého divadla nejen pro sezóny 1920/21, ale též na další sezóny, byl mj.

³⁸³Viz blíže články v *Mährisches Tagblatt* z dnů 20. 12. 1919, s. 4; 20. 1. 1920, s. 4; 9. 2. 1920, s. 1; 20. 1. 1921, s. 1-2; 12. 4. 1921, s. 4; 11. 6. 1921, s. 5; 10. 10. 1921, s. 2; 26. 08. 1922, s. 2 i v *Deutsche Zeitung* z dne 4. 7. 1924, s. 5.

³⁸⁴Blíže srovnej: *Mährisches Tagblatt*. 27. 12. 1919, s. 1-2.

Zamykal, L.: *Když jsme zakládali olom[ou]cké české divadlo*. c. d., s. 20.

Radikální názor na délku české divadelní sezóny publikoval J. Cell v deníku *Pozor* na začátku prosince 1919. Jeho článek byl v německém překladu zveřejněn. Podle toho J. Cell požádal, aby trvala česká divadelní sezóna od 1. října do 1. června. Viz: *Ein „Pozor“ – Artikel zur Theaterfrage*. In: *Mährisches Tagblatt*. 4. 12. 1919, s. 3. Německý překlad nebylo možné srovnat s českým originálem v deníku *Pozor*, poněvadž v Státním okresním archivu v Olomouci jsou k dispozici jednotlivé ročníky deníku *Pozor* jen za období 1921 až 1938. V Státní vědecké knihovně v Olomouci byl 7. 6. 2012 2. pololetí roku 1919 tohoto deníku nezvěstné. Podle deníku *Mährisches Tagblatt* byl článek v *Pozoru* zveřejněn 4. 12. 1919.

³⁸⁵Viz: *Mährisches Tagblatt*. 20. 12. 1919, s. 4; 27. 12. 1919, s. 1-2.

Ještě 20. 1. 1920 se snažili němečtí zastupitelé v rámci zasedání zastupitelstva města prosadit, aby německá divadelní sezóna mohla být zahájena už 15. 2. 1921; žádost byla odmítnuta. Srovnej *Mährisches Tagblatt*. 20. 1. 1920, s. 4.

³⁸⁶Viz: SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

Mährisches Tagblatt. 20. 1. 1920, s. 4; 26. 1. 1920, s. 3.

důležitou záležitostí i proto, poněvadž se uvažovalo o udržení stálého německého divadelního souboru. Avšak tyto snahy zkomplikovalo rozhodnutí městského zastupitelstva tím, že ponechalo, jak už bylo zmíněno, stanovení termínu německé divadelní sezóny na další divadelní sezóny na domluvě mezi oběma spolky, což fakticky ztížilo dlouhodobé plánování ohledně udržení stálého německého divadelního souboru. Proto není divu, že hned během první německé sezóny po převzetí divadla Družstvem českého divadla byla v dubnu 1921 znovu nastolena otázka určení přesného období pro německou divadelní sezónu na rok 1922. Podnět k opětovným sporům dala žádost Družstva českého divadla o prodloužení české divadelní sezóny 1921/22 na osm měsíců končící prvního května. Německý divadelní spolek by měl mít pro své účely budovu k dispozici od května do srpna 1922.³⁸⁷ Německý divadelní spolek s tímto návrhem nesouhlasil ze stejných důvodů, které měl už během jednání o určení divadelní sezóny 1921. Nový český návrh byl dokonce vnímán německou stranou jako pokus o úplnou likvidaci německého divadla, poněvadž, jak už bylo zmíněno, byly dva z těchto čtyř měsíců tradičně prázdninové měsíce, kdy divadlo vůbec nehrálo, a červen byl měsíc, který byl vzhledem k počtu návštěvníků slabý, což se též ukázalo v německé divadelní sezóně 1921, která byla z hlediska návštěvnosti považována za výbornou, poněvadž denně bylo divadlo vyprodáno, avšak přesto klesl počet návštěvníků v červnu, což bylo připisováno především počasí.³⁸⁸ Následující jednání mezi Družstvem českého divadla a Německým divadelním spolkem bylo neúspěšně přerušeno, poněvadž na jednu stranu nechtěla česká strana ustoupit od svých požadavků a akceptovat kompromis navržený německou stranou, který spočíval v tom, že by se Německý divadelní spolek vzdal měsíce března, kdyby mu byl poskytován vhodný prostor pro divadelní provoz v měsících únoru a březnu. Na druhou stranu nepřicházel pro německou stranou další přesun německé divadelní sezóny do letních měsíců v úvahu. Na žádost Družstva českého divadla bylo požádáno, aby tuto otázku řešila městská rada pomocí rozsudku smírčího soudu. Německý divadelní spolek poslal městské radě memorandum, ve kterém upozornil na smluvně zaručené čtyři měsíce pro německou divadelní sezónu, která se podle spolku měla konat v desetiměsíční divadelní sezóně, tedy do konce června. Německý divadelní spolek připomenul, že v porovnání s Družstvem českého divadla, kterému by byl na posezónní období k dispozici Národní dům s vhodným divadelním sálem, se Německý divadelní spolek nemohl o takovou instituci opřít. Městská rada rozhodla

³⁸⁷Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 20. 1. 1920, s. 4; 3. 6. 1919, s. 4-5; 12. 4. 1921, s. 4; 11. 6. 1921, s. 5.

³⁸⁸Viz: Tamtéž. 12. 4. 1921, s. 4; 11. 6. 1921, s. 5.

českou většinou a proti německým městským radním svým rozsudkem smírčího soudu ve prospěch Družstva českého divadla a stanovila 10. června 1921 termín německé divadelní sezóny na období od 15. dubna do 15. srpna 1922. Proti tomuto rozhodnutí podali neúspěšně odvolání němečtí zastupitelé městské rady během zasedání, kde vyjádřili pochybnosti o zákonnosti rozsudku smírčího soudu, a znovu 25. června 1921.³⁸⁹ I toto řešení mělo platit pouze pro jednu sezónu. V létě 1922 navrhlo Družstvo českého divadla řešení, které v dalších letech mělo přispět ke stabilitě. Podle tohoto návrhu by Družstvo českého divadla přenechalo v divadelní sezóně 1922/23 od 18. září 1922 Německému divadelnímu spolku na německá divadelní představení divadlo jedenkrát v týdnu, a to v pondělí za honorář závislý na žánru (činohra nebo hudební představení) jako náhradu za režijní náklady a hudbu. Dodatečně by se měla konat i německé posezónní divadelní období v červnu a červenci. Ukázalo se totiž, že německá divadelní sezóna v jarních měsících měla z finančního hlediska na provoz českého divadla, které se též ocitlo v nelehké situaci, negativní vliv. Hlavní body českého návrhu byly valnou hromadou Německého divadelního spolku na začátku září 1922 přijaty, když se spolek rozhodl vzdát se uzavřené divadelní sezóny. Německý divadelní spolek požádal kromě každého pondělí během celého období české divadelní sezóny též o plnohodnotné německé posezónní divadelní období a divadelní výbor spolku byl pověřen úkolem, aby se snažil prosadit jeho brzký začátek. Obě strany se nakonec domluvily na už zmíněném pondělí a posezónní období v červnu pro německé divadelní představení.³⁹⁰ Kompromis nebyl pro Německý divadelní spolek úplně bezproblémový. Spolek si byl vědom, že s přijetím návrhu Družstva českého divadla se vzdává faktické možnosti udržet si vlastní divadelní soubor a možnosti ovlivnit sestavení repertoáru, který by uspokojil potřeby obecního i vysoké nároky na umění. Olomoucký divadelní program by závisel na repertoáru cizích

³⁸⁹Viz k jednání o divadelní sezóně 1922 a rozsudek smírčího soudu srovnej blíže: Tamtéž. 11. 6. 1921, s. 5; 14. 6. 1921, s. 1; 27. 6. 1921, s. 2; 10. 10. 1921, s. 2; 11. 10. 1921, s. 3.

V žádosti o subvenci, se kterou se Německý divadelní spolek obrátil na Ministerstvo školství a národní osvěty 31. března 1920 upozornil Německý divadelní spolek mj. na skutečnost, že v porovnání s Družstvem českého divadla není pro účely německého divadla jiný vhodný sál k dispozici než sál v městském divadle. Viz: SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

³⁹⁰Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 26. 8. 1922, s. 2-3; 4. 9. 1922, s. 2.

Deutsche Zeitung. 27. 8. 1922, s. 3; 5. 9. 1922, s. 6.

Topoľska, L.: *Zur Geschichte des Olmützer deutschen Theaters* [b]. c. d., s. 310.

Zimprich, R./Tallaschek, R.: *Deutsches Theaterleben in Olmütz*, c. d., s. 29

V březnu 1922 se konala jednání mezi Družstvem českého divadla a Německým divadelním spolkem, ve kterých požádalo Družstvo českého divadla o další zkrácení německé divadelní sezóny, což bylo odmítnuto a v novinách bylo apelováno na smířlivé Čechy v Družstvu českého divadla, aby valná hromada Družstva českého divadla nepodpořila tento požadavek. Rozhodnutí valné hromady Družstva českého divadla rozhodlo o národnostním smíru ve městě. Viz: *Mährisches Tagblatt*. 29. 3. 1922, s. 3.

pohostinských divadel. Dalším důvodem k nespokojenosti byl honorář navržený pro jednotlivá pondělní představení, který měl platit Německý divadelní spolek Družstvu českého divadla. Tento návrh byl považován za pokus připravit Německý divadelní spolek o právo bezplatného využití divadla, které mu náleželo podle rozhodnutí městského zastupitelstva o smlouvě s Družstvem českého divadla z roku 1920. Kriticky bylo též poznamenáno, že by se drasticky snížil počet uvedených divadelních představení z dosud průměrně 120 na 65, a to též kvůli tomu, že by se do kalkulace nemohl zahrnout měsíc červenec. Podle této domluvy se pak hrálo dvě sezóny (1922/23 a 1923/24), kdy se ukázalo, že posezónní období v červnu bylo v roce 1924 finančně neúnosné, tudíž se německé divadlo v budoucnosti omezovalo na pondělní představení a občasná představení v pátek.³⁹¹ V deníku *Deutsche Zeitung* byl nezdar posezónního období vysvětlen tím, „weil die Natur eine zu starke Nebenbuhlerin wird, die Sommerurlaube winken und viele andere Umstände dagegen sprechen.“³⁹² Na začátku července 1924 byl Německý divadelní spolek v Olomouci konfrontován s požadavkem Družstva českého divadla, aby se německé divadlo hrálo jen každé druhé pondělí. Vrcholem konfliktu během jednání o stanovení německého divadelního období na sezónu 1924/25 bylo jednostranné vypovězení smlouvy mezi Družstvem českého divadla a Německým divadelním spolkem z české strany na konci září 1924 k 15. říjnu 1924. Spor mezi oběma spolky byl 9. října 1924 vyřešen domluvou. Podle ní se měla konat německá divadelní představení jako dříve, tedy v pondělí a občas v pátek. České požadavky byly v německých kruzích vnímány jako další nesnesitelné utlačování a zvyšovaly potřebu postavit Německý dům, který by mj. fungoval jako nový „domov“ německého divadla.³⁹³ Tento spor byl se sympatiemi pro německé divadlo v Olomouci též sledován v jiných německých denících v ČSR, např. v pražském deníku *Bohemia* nebo v ostravském deníku *Ostrauer Zeitung*.³⁹⁴ S blížícím se koncem smlouvy mezi městem a Družstvem českého divadla v roce 1926 souvisela též nová regulace vzhledem k právům na využití budovy divadla olomouckým Německým divadelním

³⁹¹Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 26. 8. 1922, s. 2-3; 4.9.1922, s. 2.

Deutsche Zeitung. 27. 8. 1922, s. 3; 5. 9. 1922, s. 6; 4. 7. 1924, s.5.

Bühnenbund (ed.): *Fünfzig Jahre Landestheater (Stadttheater)*. Brünn 1932, s. 49.

³⁹²Překlad citátu: „... jelikož příroda je příliš silná svůdná milenka, letní měsíce mávají na pozdrav a i další okolnosti mluví proti tomu...“ viz *Nachwort zum Abschluß des deutschen Theaters*. In: *Deutsche Zeitung*. 4. 7. 1924, s. 5.

³⁹³Viz blíže k tomuto tématu: Tamtéž.

Mährisches Tagblatt. 1. 10. 1924, s. 4; 2. 10. 1924, s. 4; 4. 10. 1924, s. 1; 10. 10. 1924, s. 3.

³⁹⁴Viz: *Ostrauer Zeitung*. 1. 10. 1924, s. 2; 2. 10. 1924, s. 2-3.

Stamberg, U.: *Deutschsprachiges Theater im Prag der Zwischenkriegszeit* (Disertační práce). c. d., s. 106.

spolkem. Debaty o podobě smlouvy začaly už na jaře 1924, poněvadž smlouva neuspokojila ani Družstvo českého divadla ani město. Cílem bylo nahradit starou smlouvu novou dohodou ještě před jejím ukončením. Výbory městského zastupitelství proto vypracovaly návrh, který stanovil délku smlouvy na 12 let, přestup městské kapely do služby Družstva českého divadla, dále převzetí sálu Reduty a jeho přístěnku též do správy Družstva českého divadla, zaručil přednostní nájemní právo firmám, které měly pronajaté v budově obchodní prostory (Strobl & Mader, Hrachovina & Večerka) a určil, že smlouva mezi Německým divadelním spolkem v Olomouci a Družstvem českého divadla má být integrální součástí smlouvy mezi městem a Družstvem českého divadla. Město se mělo též zavázat k přidělení subvence a jiných výhod Družstvu českého divadla. Navržená smlouva byla na zasedání výborů městského zastupitelství jak z české, tak z německé strany kritizována. Citlivé body představovaly vedle otázky délky smlouvy a výše subvence též využití městské kapely a redutního sálu.³⁹⁵ Divadlo bylo 8. června 1925 znovu na šest let pronajato Družstvu českého divadla a v § 9 této smlouvy bylo Německému divadelnímu spolku v Olomouci zaručeno využití divadla na tři měsíce. Bylo stanoveno, že německá divadelní sezóna nemusí být pořádána v jednom časovém bloku. Tímto nabyla platnosti úmluva mezi Německým divadelním spolkem a Družstvem českého divadla z 16. prosince 1924, což v praxi znamenalo, že do roku 1941 se německá divadelní představení budou konat pravidelně vždy v pondělí, nehledě na některé pátky.³⁹⁶

Hlavním jablkem sváru mezi oběma spolky bylo především ustanovení termínu české a německé divadelní sezóny v jedné budově. Dalším bodem sporu představovalo už během jednání o divadelní sezóně v roce 1919 využití městské kapely, kterou si nárokoval Německý divadelní spolek pro celou německou sezónu s poukazem na fakt, že městská kapela je

³⁹⁵Bliže viz: *Mährisches Tagblatt*. 29. 10. 1924, s. 3; 20. 12. 1925, s. 4; 27. 12. 1925, s. 4.

Zimprich, R./Tallaschek, R.: *Deutsches Theaterleben in Olmütz*. c. d., s. 29.

Statistická ročenka hlav. města Olomouce. 8. svazek. Olomouc 1925, s. 341.

Deník *Mährisches Tagblatt* informoval 29. 10. 1924 o tom, že zvýšení subvence (z 50 000 na 600 000 korun) pro Družstvo českého divadla by měl podle představ Družstva doprovázet přestup městské kapely do služeb Družstva českého divadla. Viz: *Mährisches Tagblatt*. 29. 10. 1924, s. 3.

³⁹⁶Viz: *Mährisches Tagblatt*. 27. 2. 1925, s. 4; 28. 4. 1925, s. 3; 6. 3. 1926, s. 4-5.

Zimprich, R.: *Vom deutschen Theaterleben in Olmütz*. In: *Nordmährisches Heimatbuch*. Nordmährische Kulturstelle, roč. 14, 1967, s. 57.

S Družstvem českého divadla byla smlouva prodloužena ještě dvakrát. Smlouvy byly uzavírány vždy na šest let v roce 1932 (22. 2.) a v roce 1938 (21. 3.). Smlouva z roku 1938 měla platit do 31. 12. 1944, avšak 8. 2. 1940 byla smlouva upravena. Platnost této smlouvy byla od 1. 1. 1940 do 30. 6. 1941. Viz: Drlík, J.: *Finance Družstva českého divadla v uplynulém dvacetiletí (1920-1940)*. c. d., s. 37.

z jedné třetiny financována z daní německých obyvatel. K tomu však nechtělo přistoupit Družstvo českého divadla, poněvadž městskou kapelu potřebovalo pro pohostinská představení v okolních městech (např. Prostějov, Přerov), a proto německé divadlo mělo mít k celé dispozici jen budovy divadla, včetně práv a výhod, které by užívalo Družstvo českého divadla, avšak s jednou výjimkou, kterou představovala právě městská kapela. Řešení této otázky se našlo v kompromisu, že Družstvu českého divadla měla být k dispozici městská kapela během německé divadelní sezóny třikrát až čtyřikrát v týdnu. Tento kompromis vedl na německé straně k pochybnostem o proveditelnosti německé divadelní sezóny.³⁹⁷ Znamenalo by to, že by se logicky redukoval repertoár německého divadla především na činohru, poněvadž na stálý provoz opery a operety by chyběl potřebný hudební doprovod. Za obavami z neproveditelnosti německé divadelní sezóny stál pravděpodobně postoj, že k plnohodnotnému provozu patří nejen činohra, ale též opereta a především opera, která, jak - dokazují výsledky práce K. Wessely pro brněnské německé divadlo, rozhodovala o tom, zda divadlo bylo skutečné kulturní místo nebo jen umělecky bezvýznamné provinční divadlo. Opera byla podle ní též prostředkem k tomu, aby mohli brněnští Němci ukázat rovnocennost s Čechy, resp. svou převahu. Vzdát se opery by představovalo kapitulaci německého umění před politickými poměry. Poslední funkcí, kterou opera plnila, byla funkce sociální. K. Wessely uvádí, že opera měla vyšší sociální prestiž než opereta nebo činohra a její návštěva byla mj. spojená s funkcí „být viděn“ a „vidět“.³⁹⁸ Je pravděpodobné, že podobné názory byly rozšířené též v olomoucké německé společnosti a především mezi členy Německého divadelního spolku a milovníky divadla, což by vysvětlovalo, proč Německému divadelnímu spolku záleželo na zachování plnohodnotného divadelního provozu. Podle J. Štefanidese byla zejména v 19. století opera v Olomouci považována za vysoké umění a lepší část programu, přestože se představení hrála jen během všedních dnů.³⁹⁹ Německý divadelní spolek v Olomouci se nehodlal smířit s rozhodnutím o společném využití městské kapely a usiloval o pronájem vlastního orchestru na německou divadelní sezónu, jak dokazuje žádost o subvenci určenou ministerstvu školství a národní osvěty, v níž Německý divadelní spolek neúspěšně žádal o finanční příspěvek mj. k angažmá vlastního orchestru, poněvadž z hlediska olomouckého Německého divadelního spolku by společné využití městské kapely nemohlo

³⁹⁷Viz: *Mährisches Tagblatt*. 27. 12. 1919, s. 1-2; 20. 1. 1920, s. 4.

³⁹⁸Wessely, K.: *Theater und Identität* (Disertační práce). c. d., s. 109-113.

³⁹⁹Štefanides, J.: *Tvůrčí stereotypy provinčního divadla na Moravě v 19. století*. c. d., s. 54.

zaručit dostačující příjem.⁴⁰⁰ Je pravděpodobné, že pohostinská představení Českého divadla, které především na střední Moravě a na Hané zajišťovalo divadelní představení ve městech bez stálé scény či profesionálního divadelního souboru, zejména na počátku první republiky (např. v Zlíně), ale též během celého jejího období stála za tím, že se Družstvo českého divadla snažilo mít co nejčastěji k dispozici volné městské kapely. Dalším důvodem zejména v první sezóně 1920/21 bylo zabezpečit existenci stálého českého divadelního souboru i ve zkrácené sezóně, o což se pokusil spolek v rámci posezónních představení v Prostějově, kde byly na programu (hlavně v březnu) zpěvohry. Proto bylo pro Družstvo českého divadla vyloučeno přenechat městskou kapelu na čtyři měsíce Německému divadelnímu spolku a potřeba zajištění divadelních představení všech druhů v Prostějově a v jiných městech⁴⁰¹ se zřejmě stala důvodem, proč v únoru 1922 přišlo družstvo s požadavkem omezit právo Německého divadelního spolku v Olomouci na využití městské kapely během německé divadelní sezóny 1922 na tři dny týdně a jednu neděli v měsíci, což na německé straně ztížilo provedení repertoáru. Představa úplného převzetí městské kapely do rukou družstva v roce 1924 dal v městském zastupitelstvu podnět k diskusím, které na začátku vedly k nesouhlasu ze sociálních důvodů, avšak nakonec městská kapela do služeb Družstva českého divadla přestoupila.⁴⁰² Obdobně složitě bylo hledání řešení v otázce pronájmu sálu Reduty. Sál zůstal během celého období první Československé republiky v městské správě. Tím bylo zaručeno, že nebyl k dispozici výlučně jen jednomu spolku, resp. jedné organizaci, což bylo dost důležité, poněvadž tento sál byl ve velké Olomouci nejdůležitějším sálem pro shromáždění, kde se konaly nejen akce kulturní a společenské, ale též i politické a hospodářské, a který byl využíván i jinými spolky obou národů. Požadavek Německého divadelního spolku ze září

⁴⁰⁰Dopis byl též poslán moravskému zemskému výboru. Viz blíže: SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

⁴⁰¹Český divadelní soubor z Olomouce pořádal pohostinská představení nejčastěji v Prostějově, kam začal jezdit v sezóně 1920/21 a vystupoval tam během celého období 1. ČSR. Od poloviny 20. let se představení českého divadla z Olomouce v Prostějově konala dvakrát až čtyřikrát měsíčně. Kromě toho se za první republiky pořádala pohostinská představení ještě ve Zlíně, Přerově nebo Kroměříži. Blíže srovnej příspěvky z publikace *Dvacet let českého divadla v Olomouci 1920-1940* (viz poznámka 376): Bátěk, V.: *Překotný vývoj Zlín*. c. d., s. 85-86.

Flégl, J.: *České divadlo v Olomouci a Prostějově*. c. d., s. 81-84.

Kunc, R.: *Každý pátek do divadla*. c. d., s. 89-90.

Stoklásková, R.: *Zájezdy olomouckého divadla do Přerova*. c. d., s. 87-88.

Přehled o místech, kde Družstvo českého divadla pořádalo pohostinská představení v sezóně 1929/30, je uveden např. v publikaci: Družstva českého divadla (ed.): *Přehled práce Družstva českého divadla za léta 1920-1930*. c. d., s. 63.

⁴⁰²Blíže k problematice městské kapely: *Mährisches Tagblatt*. 3. 2. 1922, s. 2; 20. 12. 1924, s. 3; 28. 4. 1925, s. 3.

Deutsche Zeitung. 4. 2. 1922, s. 5.

1919, aby byl sál Reduty během české sezóny kdykoliv volně k dispozici Německému divadelnímu spolku a přednostně k dispozici jiným olomouckým německým spolkům, byl pro českou stranu nepřijatelný, poněvadž by to znemožnilo konání českých akcí, a souběžné konání představení v divadelním sále a v Redutě by ohrožovalo provoz českého divadla. Proto údajně bylo např. v jednom článku v deníku *Pozor* na počátku prosince 1919⁴⁰³, žádáno, aby se přidělení sálu Reduty určilo podle „klíče“ obyvatelstva, tedy jeho národnostního složení. Stejně obavy měli představitelé olomouckých německých spolků, když Družstvo českého divadla pro sebe požadovalo výhradní dispoziční práva na Redutu v prosinci 1924. Německé spolky v Olomouci oproti tomu vnímaly tento požadavek jako ohrožení, a proto se vyslovily pro setrvání sálu Reduty v městské správě, aby si jej mohly zajistit na 70 večerů kulturního, resp. společenského druhu.⁴⁰⁴ Posledním bodem sporu, kterým se budeme blíže zabývat v podkapitole *Financování spolkových činností*, představovaly subvence pro německé divadlo.⁴⁰⁵ Mezi Družstvem českého divadla a Německým divadelním spolkem v Olomouci se rozvinuly korektní vztahy, což bylo ve výročních zprávách Družstva českého divadla zdůrazněno⁴⁰⁶ a potvrzeno faktem, že též v publikovaných výročních zprávách Německého divadelního spolku se vyskytují poznámky o českém protějšku jen zřídka a především v kladném duchu.⁴⁰⁷ Dalším příkladem je finanční participace Německého divadelního spolku v Olomouci na výdajích na opravu fondu dekorace ve výši 20 000 korun, pocházejících ze sbírek v roce 1922.⁴⁰⁸

Poslední aspekt, který určoval především v prvních letech první Československé republiky vztah mezi oběma spolky, bylo vnímání divadelní budovy jako německého kulturního majetku v kruzích olomouckých Němců. Toto vnímání bylo zvláště po převratu ještě posíleno snahou o prosazování českých nároků na převzetí divadla do vlastních rukou, resp. požadavkem české strany po co nejdelším a nejlukrativnějším hracím období. Hrozící

⁴⁰³U toho článku z *Pozoru* se jedná o už zmíněný článek z poznámky 384.

⁴⁰⁴K otázce využití redutního sálu viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 20. 1. 1920, s. 4.; 20. 12. 1924, s. 3; 27. 2. 1925, s. 4; 28. 4. 1925, s. 3; 11. 11. 1919, s. 2.

Deutsche Zeitung. 1. 3. 1925, s. 5.

Statistická ročenka hlavního města Olomouce. 8. svazek. c. d. 341.

⁴⁰⁵K pozadí stanovisek obou spolků srovnej: *Mährisches Tagblatt* 30. 09. 1919, s. 3.; 10. 11. 1919, s. 3.; 20. 12. 1919, s. 4.; 27. 12. 1919, s. 1-2.; 20. 1. 1920, s. 4.; 9. 2. 1920, s. 1.; 12. 4. 1921, s. 4.

⁴⁰⁶Viz: Topol'ská, L.: *Zur Geschichte des Olmützer deutschen Theaters*, [b]. c. d., s. 311.

⁴⁰⁷Viz: Výroční zprávy Německého divadelního spolku v denících *Mährisches Tagblatt* a *Deutsche Zeitung* (do zastavení činnosti deníku v roce 1934) za období 1918 až 1938.

⁴⁰⁸Viz: SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

ztráta výhradního dispozičního práva na divadelní budovu, včetně všeho, co s provozem divadla souviselo, i později posunutí zkrácené německé divadelní sezóny do jarních, resp. letních měsíců, vedly u německých činitelů zabývajících se budoucností německého divadla k zintenzívnění postoje, že se jedná v této otázce o obranu tzv. německé národní državy. S nejvyšší pravděpodobností, jak to vyplývá ze zprávy valné hromady olomouckého Německého divadelního spolku v listopadu 1919, se spolek už brzy po převratu zasadil o zájmy německého divadla. Hlavními cíli spolku byly tehdy udržení divadla v německých rukách a realizace postavení nové budovy.⁴⁰⁹ V této souvislosti chci upozornit na fakt, že se olomoucká německá společnost mohla po převratu v divadelní otázce opřít o divadelní spolek, který byl jako organizace zastupující zájmy německého divadla založen už v rakousko-uherské monarchii, což můžeme v porovnání s jinými národnostně smíšenými městy Československé republiky, kde byly založené německé divadelní spolky za účelem pokračování německého divadelního provozu teprve po převratu (např.: v Ostravě v lednu 1919 a v Brně v červnu 1919), zhodnotit jako výhodu při rozjezdu, která umožňovala spolku v období politických změn rychle na ně reagovat.⁴¹⁰ Stanovy Německého divadelního spolku v Olomouci byly v novém Československém státě ještě jednou 16. února 1923 Moravskou politickou zemskou správou povoleny.⁴¹¹ Na začátku listopadu roku 1919 převzal Německý divadelní spolek oficiálně roli zmocněnce německé kulturní vůle s proklamací, že německé divadlo bude pod jeho opatrovnictvím, do té doby, než vznikne nové německé divadlo a aby mohl zaručit vysokou uměleckou úroveň. Tento krok, který byl 20. října 1919 oznámen v deníku *Mährisches Tagblatt* souvisel zřejmě s rozhodnutím městského zastupitelstva (29. září 1919), které stanovilo pravidla využití městského divadla Družstvem českého divadla a

⁴⁰⁹Viz: *Mährisches Tagblatt*. 10. 11. 1919, s. 3.

⁴¹⁰Srovnej blíže: Haider-Pregler, H.: *Die Geschichte des deutschsprachigen Theaters in Mährisch Ostrau* (Diplomová práce). c. d., s. 122.

Wessely, K.: *Theater und Identität* (Diplomová práce), s. 85, 94.

Wessely, K.: *Der Einsatz nationalistischer Rhetorik in den Theaterkrisen der deutschen Theater in der ersten Tschechoslowakischen Republik* (dále jen: *Der Einsatz nationalistischer Rhetorik in den Theaterkrisen*). In: T. Lazorčáková (ed.). *O divadle na Moravě a ve Slezsku II*. Mezinárodní konference v Olomouci 20.-22. 11. 2003: sborník příspěvků. Olomouc 2004, s. 79.

Wessely, K.: *Identitäten im Umbruch*. c. d.; s. 59-62.

V Bratislavě byl německý divadelní spolek založen teprve v roce 1925. Blíže viz: Lajcha, L.: *Enkláva německého divadla v Bratislavě (1918-1945)*. In: B. Srba, J. Stárková (ed.): *Ztracené kontexty: k souvztažnostem české a německé mluvící divadelní kultury v Čechách a na Moravě: sborník referátů přednesených 18. října 1995 na konferenci českých a rakouských divadelních historiků na Masarykově univerzitě v Brně a doplněných novými studiemi účastníků pracovního setkání* (dále jen: *Ztracené kontexty*). Brno 2004, s. 146.

⁴¹¹Viz: SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

Německým divadelním spolkem. Německý divadelní spolek zveřejnil na začátku dubna 1920 cíle a účely divadelního spolku. Činnost spolku se měla zaměřit především na trvalé zabezpečení existence německého divadla pomocí postavení důstojné divadelní budovy. Vedle toho spolku příslušel úkol pečovat o vše, co bylo potřebné k udržení, řízení a provozu německého divadla v Olomouci, což zaručil Německý divadelní spolek v Olomouci tím, že umožnil pohostinská představení cizích divadelních souborů na základě divadelní koncese (udělena 17. května 1920), kterou Německý divadelní spolek vlastnil. Práce spolku v tomto duchu získala svůj význam právě po už zmíněném rozhodnutí městského zastupitelstva. Budova divadla byla, jak už bylo zmíněno, považována za nejstarší a nejdůležitější německou kulturní instituci v Olomouci a její udržení v německých rukou, resp. později v něm udržení německé hrací doby, byla chápána jako národní záležitost nejvyššího významu.⁴¹² Nesmí se zapomínat, že divadelní tradice v Olomouci sahala až do 13. století a německá divadelní představení se konala ještě před příchodem Jezuitů, kteří obohatili svou divadelní činností nejen divadelní život v pražském Klementinu, ale též v Brně, v Olomouci, Krumlově a Chomutově. Podle W. Greiseneggera přilákal řád svými „*prunkvollen und effektbewußten Masseninszenierungen*“⁴¹³ každoročně tisíce diváků, což bylo umožněno i faktem, že představení se konala v českém i německém jazyce. Vedle Jezuitů zpestřovala olomoucký divadelní život také kočovná divadla. První skutečné divadlo získalo město v roce 1770, kdy se prostory divadla nacházely nad Masnými krámy na Dolním náměstí.⁴¹⁴ Slavná éra německého divadla, jak se vyjádřili autoři příspěvku *Deutsches Theaterleben in Olmütz* v roce 1939, začala v roce 1828, kdy byla postavena moderní divadelní budova (dnešní divadelní budova). Podle autorů se Olomouc rozvinula do nejvýznamnějšího divadelního

⁴¹²Ke kulturnímu významu německého divadla a k roli Německého divadelního spolku v otázce zabezpečení pokračování provozu německého divadla po převratu srovnej blíže SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94). Dále srovnej:

Mährisches Tagblatt. 3. 6. 1919, s. 4-5; 20. 10. 1919, s. 3; 27. 10. 1919, s. 1; 8. 11. 1919, s. 3; 10. 11. 1919, s. 3; 3. 4. 1920, s. 5; 27. 3. 1920, s. 3; 20. 1. 1921, s. 1-2.

Topol'ská, L.: *Německá činohra v Olomouci 1918 – 1941*. c. d., s. 129.

⁴¹³Překlad citátu: „...nádhernými a efektními inscenacemi...“. Greisenegger, W.: *Das Theater in der Tschechoslowakei*. In: M. Hurliman (ed.). *Das Atlantisbuch des Theaters*. Zürich 1966, s. 749.

⁴¹⁴K divadelní tradici v Olomouci od 13. století do 18. století viz: Greisenegger, W.: *Das Theater in der Tschechoslowakei*. Tamtéž. s. 749-750.

Kožušník, V.: *Historie budov olomouckého divadla*. c. d., s. 7-11.

Das Deutsche Theater in Olmütz, Dr. Sch [ein]. In: *Festschrift*. c. d., s. 17-19.

Krätschmer, A.: *Am Anfang unseres Theaters*. In: *Olmützer Blätter*, č. 9, roč. 4, 1956, s. 1-2.

Topol'ská, L.: *Německá činohra v Olomouci 1918-1941*. c. d., s. 129.

Zimprich, R./Tallaschek, R.: *Deutsches Theaterleben in Olmütz*. c. d., s. 27.

Zimprich, R.: *Vom deutschen Theaterleben in Olmütz*. c. d., s. 52-56.

města na severní Moravě a olomoucké německé divadlo se těšilo dobré pověsti v celé monarchii.⁴¹⁵ L. Topol'ská jej označila za jedno z nejlepších provinčních divadel poloviny 19. století, které podle ní bylo skutečným zdrojem kulturního života Němců v Olomouci. Na konci 19. století a na začátku 20. století začal dle jejího názoru úpadek německého divadla, poněvadž „bylo příliš konzervativní a umělecky málo hodnotné“⁴¹⁶, teprve na konci první světové války bylo uvedeno více novinek, které se pak často uváděly v reprízách.⁴¹⁷ Podobný názor zastává i J. Štefanides, který zařadil olomoucké německé divadlo v německy mluvícím divadelním světě až do podzimu 1920 k těm významnějším, což bylo na jednu stranu způsobeno tím, že na olomouckém jevišti hostovali významní herci a zpěváci, kteří byli regulérně angažováni v jiných rakouských a německých divadlech. Na druhou stranu vyšlo z olomouckého operního souboru mnoho slavných pěvkyní a pěvců, resp. mnoho slavných hereček a herců.⁴¹⁸ Toto stručně nastíněné pozadí ozřejmuje logické vnímání divadelní budovy olomouckými Němci jako nejstarší a nejvýznamnější kulturní instituce. Nejmarkantněji se projevil tento postoj v následující větě při příležitosti blížícího se ukončení poslední čistě německé divadelní sezóny na jaře 1920.

*„Mit der zu Ende gehenden Spielzeit beschließt das Olmützer Stadttheater am 15. April l. J. [laufenden Jahres] das historische Kapitel seiner rein deutschen Vergangenheit. Es geht in diesem Augenblicke in tschechischen Besitz über, und die deutsche Kunst wird fortan bis zu dem Zeitpunkte, in dem sie sich wieder eine ihrer würdige Stätte erkämpft haben wird, am eigenen Herde eine Aschenbrödel=Stellung einnehmen müssen.“*⁴¹⁹

Srovnání s hlavní postavou pohádky Popelky, která nebyla ve vlastním domě svým pánem, mělo zřejmě připomenout, že i německému divadlu v Olomouci připadl stejný osud. Před první sezónou po převzetí divadla Družstvem českého divadla v roce 1921 bylo

⁴¹⁵Viz: Zimprich, R./Tallaschek, R.: *Deutsches Theaterleben in Olmütz*. Tamtéž.

⁴¹⁶Topol'ská, L.: *Německá činohra v Olomouci 1918-1941*. c. d. s. 129.

⁴¹⁷Tamtéž.

⁴¹⁸Viz blíže: Štefanides, J.: *Německy mluvené divadlo v Olomouci – divadelní výročí bez continuity?* c. d., s. 120.

Zimprich, R./Tallaschek, R.: *Deutsches Theaterleben in Olmütz*. c. d., s. 27.

Dále k této problematice srovnej:

Tyrolt, R.: *Debut in Olmütz*. In: *Mährisch - Schlesische Heimat*. Steinheim am Main 1958, s. 295-301.

Zimprich, R.: *Vom deutschen Theaterleben in Olmütz*. c. d., s. 56-57.

⁴¹⁹Překlad citátu: „S blížícím koncem sezóny městského divadla v Olomouci k 15. dubnu tohoto roku se uzavírá historická kapitola jeho čistě německé minulosti. V tomto okamžiku divadlo přechází do českého vlastnictví a německé umění se bude muset až do doby, než si znovu vybojuje své hodnotné postavení, spokojit s postavením Popelky.“ Viz: *Die deutschen Festspiele im Stadttheater*. In: *Mährisches Tagblatt*. 27. 3. 1920, s. 3.

apelováno na německé obyvatelstvo, že udržení německého divadla v divadelní budově je považováno za „*positiv angewendeter Nationalismus*“⁴²⁰, který představoval v podobě návštěv divadelních představení nejpříjemnější způsob národní obranné práce. V protikladu k tomu byla návštěva českých divadelních představení členy německé společnosti ostře kritizována a chápána jako oslabení pozice německého divadla v Olomouci. První německá divadelní sezóna měla velký význam, protože měla dokázat, že zájem o divadlo mezi německým obyvatelstvem je vysoký a otázka divadla byla v tomto roce vedle otázky dosažení co nejvýhodnějšího výsledku při sčítání lidu deklarována za jednu ze zásadních záležitostí olomouckých Němců. Proto se očekávalo, že počet návštěvníků dokáže, že poptávka po divadelních představeních je větší než by dovolilo období stanovené pro německou divadelní sezónu.⁴²¹ I přes slabší měsíc červen se očekávání divadelního spolku splnilo. Pokusy Družstva českého divadla v první polovině 20. let stanovit německé hrací období ve vlastní prospěch přispěly též k tomu, že v letech 1921 a 1922 bylo ustanovení české a německé divadelní sezóny považováno za záležitost, která by v nejhorším případě mohla způsobit nezvratné odtržení obou divadelních spolků a která by ohrozila národnostní smír ve městě. Český návrh z léta 1924, aby německé divadlo hrálo jen každé druhé pondělí v měsíci, zvýšil potřebu postavení Německého domu včetně divadelních prostor, poukazující právě na to, že tímto způsobem by se vyřešila divadelní otázka a v tomto duchu bylo též apelováno na ochotu německých sponzorů, dárců.⁴²² K nezvratnému rozkolu mezi oběma spolky nakonec nedošlo, ale soudobá rétorika naznačuje, jaký význam mělo divadlo jednak pro německé kulturní zájmy, jednak jaký význam mu byl pro olomoucké německé připsován, a to nejen v prvních letech 1. ČSR, nýbrž po celé období trvání Československé republiky.

Kulturní pole sloužila už v monarchii jako bojiště obou národností v českých zemích a divadlo hrálo v tomto zápase o kulturní převahu důležitou roli.⁴²³ Funkci divadla pro český národ v době monarchie a pro německou menšinu v období první republiky snad nejlépe charakterizuje V. Reittererová, která ve své eseji napsala následovně:

⁴²⁰Překlad citátu: „... *pozitivně aplikovaný nacionalismus* ...“ Viz: *Das Olmützer deutsche Theater im Jahre 1921*. In: *Mährisches Tagblatt*. 20. 1. 1921, s. 2.

⁴²¹Viz: *Mährisches Tagblatt*. 20. 1. 1921, 1-2, 27. 3. 1920, s. 3, 14. 09. 1920, s. 2-3.

⁴²²Viz: *Mährisches Tagblatt*. 14. 6. 1921, s. 1; 29. 3. 1922, s. 3; 26. 8. 1922, s. 2-3; 25.6.1924, s. 3; 2. 10. 1924, s. 4; 4. 10. 1924, s. 1; 16. 6. 1930, s. 57.

⁴²³Wessely, K.: *Der Einsatz nationalistischer Rhetorik in den Theaterkrisen der deutschen Theater in der ersten Tschechoslowakischen Republik*. c. d., s. 74-76.

„Ähnlich wie die tschechische Nation im Rahmen der Österreichisch-Ungarischen Monarchie, so strebte auch die deutschsprachige Minderheit der Tschechoslowakischen Republik nach ihrer sprachlichen und kulturellen Identität. In beiden Fällen wurde das Ziel, das Zeichen und der Beweis der Selbstständigkeit auch das eigene Theater.“⁴²⁴

Divadlo sloužilo dále podle K. Wessely jako místo, kde bylo nové sudetoněmecké sebevnímání prověřeno, demonstrováno a v národnostně smíšených místech bylo divadlo nejen kulturním, ale též politickým faktorem,⁴²⁵ což platilo též pro olomoucké poměry. Dokazuje to právě výše uvedené postavení významu divadelní otázky, které je srovnáváno s otázkou hlasování v rámci sčítání lidu. Obojí bylo prohlášeno za svatou věc a za zásadní záležitost olomouckého německví. Olomouckým Němcům bylo proto několik týdnů před zahájením první německé divadelní sezóny po převzetí městského divadla Družstvem českého divadla sugerováno, že na úspěchu této divadelní sezóny závisí budoucnost či minulost olomouckého německví. Podpora formou návštěvy divadelních představení se tehdy očekávala výslovně od předních reprezentantů olomouckých Němců, od vůdčích osobností politických stran a národních korporací a od každého občana, kterému nebyly záležitosti olomouckého německví lhostejné.⁴²⁶

4. 2. 2 Zabezpečení německých divadelních představení v letech 1920 až 1938

Po rozhodnutí městského zastupitelství z konce září 1919, které přidělilo Německému divadelnímu spolku výhradní dispoziční právo na divadelní budovu na čtyři měsíce v divadelní sezóně 1920/21, byla na valné hromadě Německého divadelního spolku v listopadu 1919 probírána otázka, jakým způsobem by mohl spolek zabezpečit kvalitní divadelní provoz v první sezóně po plánovaném převzetí divadelní budovy Družstvem českého divadla. Diskutována byla možnost vytvoření tzv. *Städtebundtheater* (divadlo svazu měst) a vedení spolku bylo proto pověřeno úkolem zahájit jednání v této záležitosti s městy

⁴²⁴Překlad citátu: „...Podobně jako český národ v rámci rakousko-uherské monarchie usilovala německy mluvící menšina v Československé republice o svou jazykovou a kulturní identitu. V obou případech bylo cílem divadlo jako znak a důkaz samostatnosti. ...“ Viz: Reittererová, V.: *Das tschechische und das deutsche Theater zwischen den beiden Weltkriegen. Ihre gegenseitige Reflexion in der zeitgenössischen Musikpresse*. In: A. Jakubcová (ed.). *Deutschsprachiges Theater in Prag*. c. d., s. 286.

⁴²⁵Wessely, K.: *Der Einsatz nationalistischer Rhetorik in den Theaterkrisen der deutschen Theater in der ersten Tschechoslowakischen Republik*. c. d., s. 74.

⁴²⁶Viz: *Mährisches Tagblatt*. 20. 1. 1921, s. 3.

na severní Moravě a ve slezské části Československé republiky. Dále se vyslovilo proti pronájmu divadla a pro angažování uměleckého vedoucího, který by měl obdržet stálou mzdu.⁴²⁷ K vytvoření *Städtebundtheater* nedošlo a na sezónu 1921 byl vedením olomouckého německého divadla na období 1. března - 30. června 1921 pověřen vedoucí brněnských Sloučených německých divadel dr. Rudolf Beer, který se staral současně během jarních měsíců též o divadelní provoz v městském divadle v Bratislavě. Očekávalo se, že pod jeho vedením bude na olomouckém jevišti vystupovat během prvních třech měsíců kvalitní umělecký soubor uvádějící činohry, veselohry a operety. Poslední měsíc byl vyhrazen opeře. Pro Německý divadelní spolek představovala právě osoba dr. Beera záruku kvality souboru. Smlouva divadelního spolku s ním určila, že dr. Beer měl vést divadelní provoz ve vlastní režii a na vlastní náklady, dále měl repertoár být smíšený (činohra, opereta a opera), mělo se uvádět minimálně 20 oper, dvakrát v měsíci se měla se konat lidová představení za snížené vstupné a celý hrubý příjem z jednoho představení měl být určen na dobročinné účely.⁴²⁸ Při pohledu zpět nastavilo rozhodnutí pro dr. Beera a brněnský divadelní soubor směr pro trvalé spojení se Sloučenými německými divadly v Brně pod řízením brněnského Německého divadelního spolku. Smlouva o spolupráci s uměleckým ředitelem o provozu divadla v Olomouci se zpravidla uzavírala na jednu sezonu, což umožnilo Německému divadelnímu spolku v Olomouci na jedné straně znovu vyjednávat smluvní podmínky s dotyčným ředitelem Sloučených německých divadel v Brně a na druhou stranu měl spolek možnost uzavřít smlouvu s jiným divadelním ředitelem, což se ale ukázalo spíš jako teoretická možnost než skutečně realizovatelná, poněvadž jednak byla Olomouc podle úmluvy mezi *Bund der Angestellten der deutschen Theater in der Tschechoslowakischen Republik*⁴²⁹ (Svaz

⁴²⁷Viz: Tamtéž. 10. 11. 1919, s. 3.

⁴²⁸Srovnej blíže: Tamtéž. 9. 2. 1920, s. 1; 9. 11. 1920, s. 2.

Bondí, G.: *Geschichte des Brünnner deutschen Theaters 1600-1925*. Brünn 1924, s. 153.

Na valné hromadě přednesl předseda prof. Rudolf Tallaschek zprávu o jednání s dr. Beerem o možnosti uvádění komorních her brněnského divadelního souboru před začátkem divadelní sezóny (čtyřikrát měsíčně v tělocvičně). První představení byla plánovaná na listopad. Viz: *Mährisches Tagblatt*. 9. 11. 1920, s. 2.

⁴²⁹Svaz byl v říjnu 1919 založen a zastupoval v první řadě zájmy účinkujícího personálu. Vrakousko-uherské monarchii byl účinkující personál dosud zastoupen buď v spolku *Österreichischer Bühnenverein* anebo v *Genossenschaft Deutscher Bühnenangehöriger*. Svaz projednával s *Verband der deutschen Bühnenleiter in der Tschechoslowakei* (Svaz německých vedoucích jevišť v Československu) kolektivní smlouvy pro účinkující personál. Poněvadž v ČSR neexistoval divadelní zákon, vyjednávaly oba nejen honoráře účinkujících, ale též pracovněprávní předpisy. Kvůli zákonu se musel Svaz zaměstnanců německých divadel v Československé republice na konci roku 1930 přejmenovat na *Bühnenbund in der Tschechoslowakei* (Svaz jevišť v Československé republice). Viz blíže Stamberg, U.: *Deutschsprachiges Theater im Prag der Zwischenkriegszeit* (Disertační práce). c. d., s. 142-144.

Wessely, K.: *Theater und Identität* (Disertační práce). c. d., s. 94, 96, 97.

zaměstnanců německých divadel v Československé republice) a *Verband deutscher Bühnenleiter in der Tschechoslowakei* (Svaz německých vedoucích jevišť v Československu)⁴³⁰ přidělená oblasti zájmu Brna, jednak byl Německý divadelní spolek v Olomouci spojen s Brnem, aby mohl spolek vykonávat divadelní koncesi, která byla vázána na jmenování tuzemského divadelního vedoucího.⁴³¹ Na tomto místě je třeba upozornit na to, že nové předpisy na udělení divadelní koncese z roku 1923 nepovolovaly, aby držitel koncese zaměstnával ve svém divadle kompletní divadelní soubor, resp. část divadelního souboru ze zahraničí, což podle *U. Stammberga* působilo právě provinčním divadlům potíže, poněvadž při sestavování repertoáru z úsporných důvodů zahrnovala pohostinská představení celých divadelních souborů.⁴³² Zejména v prvních letech po převzetí divadla Družstvem českého divadla ztížilo každoročně vyjednávání o stanovení německé divadelní sezony dlouhodobé plánování ze strany olomouckého Německého divadelního spolku a nenechalo pravděpodobně prostor na vážné uvažování o dlouhodobých závazcích různého druhu. Později jistě přispěly občas nestabilní brněnské poměry i určitá míra nespokojenosti s brněnským způsobem péče o divadelní provoz v Olomouci k tomu, že se ve výročních zprávách Německého divadelního spolku v Olomouci neobjevily zmínky o možnosti uzavřít smlouvu s brněnským divadelním vedením na období překračující jednu sezónu. Na sezónu 1922 (od 15. dubna do 15. srpna) byla znovu uzavřena smlouva s dr. Beerem, který už byl ředitelem vídeňského *Raimundtheater*, pravděpodobně s podobnými podmínkami jako už v předchozím roce. Vedení Německého divadelního spolku v Olomouci si smluvně zajišťovalo rozsáhlá práva vzhledem k uměleckému vedení divadla a na spolurozhodování o sestavení repertoáru. Divadelní soubor se měl skládat z členů souborů *Raimundtheater* na činohry a z *Volksoperu* na operní představení. Poněvadž dr. Beer se nemohl na delší čas nechat uvolnit od povinností v *Raimundtheater*, bylo plánováno, že ho bude v Olomouci zastupovat původně Emil Bauer (bývalý ředitel městského divadla v Barmenu). Ze zdravotních důvodů jej později nahradil dr. Josef Weniger (ředitel Jabloneckého divadla), který byl společně s dr. Beerem během rozhodování o udělení divadelní sezóny 1922 kandidátem na pozici ředitele

⁴³⁰R. Zimprich a R. Tallaschek ve svém článku uvedli tento svaz pod jménem *Direktorenverband* (Svaz ředitelů). Viz: Zimprich, R./Tallaschek, R.: *Deutsches Theaterleben in Olmütz*. c. d., s. 30. Vznik Svazu německých vedoucích jevišť v Československu byl podle K. Wessely reakcí na založení Svazu zaměstnanců německých divadel v Československé republice. Wessely, K.: Tamtéž. s. 96.

⁴³¹Viz: Zimprich, R./Tallaschek, R.: *Deutsches Theaterleben in Olmütz*. c. d., s. 30.

⁴³²Stammberg, U.: *Deutschsprachiges Theater im Prag der Zwischenkriegszeit* (Disertační práce). c. d., s. 106.

olomouckého německého divadla.⁴³³ Po dr. Beerovi převzali vedení Sloučených německých divadel v Brně Georg a dr. Franz Höllering, otec a syn, (od sezóny 1923/24 jen pod vedením George Hölleringa)⁴³⁴ Řídili rovněž olomoucký divadelní provoz v první sezóně, kdy se hrálo vždy v pondělí a za kterou byla ustanovená posezónní období. Ředitelství Hölleringů, kteří nebyli jedinými zájemci⁴³⁵ o převzetí olomouckého jeviště, jej pak provozovalo s brněnským divadelním souborem až do kolapsu ředitelství George Hölleringa v prosinci 1924. Podmínka ze strany ředitelství Hölleringa, aby posezónní období začalo už před 1. červnem (termín, který stanovila česká strana), poněvadž jinak by byl celý projekt už předem odsouzen k nezdaru, nebyla splněna, což však nakonec nezabránilo převzetí divadla jeho osobou a brněnský operní soubor začal své jednoměsíční hostování 1. června. Pondělní představení měla podle dr. Franze Hölleringa podléhat měsíčnímu turnusu a v rámci jednoho měsíce se měly hrát činohry, operety a opery v pořadí: činohra – opereta – činohra – opereta.⁴³⁶ Podle neznámého autora slavnostní reklamní brožury *Fünfzig Jahre Landestheater (Stadttheater)* bylo rozhodnutí dr. Franze Hölleringa spojit brněnské jeviště s olomouckým a ostravským i uspořádat operní měsíc v Olomouci po ukončení divadelní sezóny v Brně motivováno potřebou vyhovět finančním požadavkům, které vyplynuly z rozčlenění brněnského

⁴³³Srovnej blíže: *Mährisches Tagblatt*. 16. 1. 1922, s. 2, 5; 3. 2. 1922, s. 2; 15. 3. 1922, s. 3.

Bondi, G.: *Geschichte des Brünnner deutschen Theaters*. c. d., s. 153.

Bühnenbund (ed.): *Fünfzig Jahre Landestheater (Stadttheater)*. c. d., s. 45.

Josef Weniger zaujímal v období, kdy se ucházel o převzetí divadelního provozu v sezóně 1922 funkci ředitele opavského divadla. Poněvadž J. Weniger měl k dispozici velmi dobrý divadelní fundus, který byl už tehdy jen těžko sehnatelný, padla na něho volba na zastupitele dr. Beera. Viz: *Mährisches Tagblatt*. 3. 2. 1922, s. 2; 15. 3. 1922, s. 3.

⁴³⁴Georg Höllering a dr. Franz Höllering byli otec a syn. Po jmenování dr. Franze Hölleringa vedoucím nového městského divadla v Teplicích převzal vedení brněnského německého divadla jeho otec na další dva roky. Viz: Bondi, G.: *Geschichte des Brünnner deutschen Theaters*. c. d., s. 173 - 174.

Bühnenbund (ed.): *Fünfzig Jahre Landestheater (Stadttheater)*. s. 49.

⁴³⁵Spoluuchazeč byl ředitel opavského divadla Warbeck. Divadelní spolek jednal s oběma uchazeči, avšak jednání s Brnem se vyvíjela pozitivně, takže se už 4. září 1922 očekávalo, že budoucím ředitelem olomouckého německého divadla se stane brněnský divadelní ředitel. Viz: *Mährisches Tagblatt*. 4. 9. 1922, s. 2-3.

⁴³⁶Srovnej blíže: *Mährisches Tagblatt*. 1. 9. 1922, s. 3; 4. 9. 1922, s. 2-3; 5. 5. 1923, s. 5.

Bondi, G.: *Geschichte des Brünnner deutschen Theaters*. c. d., s. 174.

V této sezóně plánovalo brněnské divadelní vedení též uvedení komorních her (především literárních) v německém Kasinu každých 14 dnů ve čtvrtek. Přípravy a jednání s Německým divadelním spolkem a spolkem německého Kasina byly už uzavřeny a vystoupení byla ohlášena. Na základě dosud prozkoumaných pramenů není možné zjistit, jestli se nakonec vystoupení realizovala. Viz: *Mährisches Tagblatt*. 15. 09. 1923, s. 5.

divadelního provozu do tří částí.⁴³⁷ Tento předpoklad dr. Franze Hölleringa se ukázal jako nesprávný, poněvadž podle Gustava Bondiho spojení s Olomoucí se pro brněnské divadlo neprokázalo jako výhodné ani z finančně, ani z uměleckého hlediska a spojení s Ostravou nebylo vůbec proveditelné.⁴³⁸ Jak už bylo uvedeno, zklamání z operního měsíce v roce 1924 vedlo ke zrušení německého posezonního období a bylo též jednou z příčin⁴³⁹, které přispěly k finančnímu zhroucení vedení Sloučených německých divadel v Brně pod ředitelem Georgem Hölleringem, který vedení divadla vrátil do rukou brněnského Německého divadelního spolku v prosinci 1924. Ukončení divadelního ředitelství George Hölleringa nebylo pro znalce divadelního provozu překvapením. Během jeho vedení se ocitl divadelní provoz minimálně jedenkrát v roce existenční krizi.⁴⁴⁰ Vedle jeho nedostatečné schopnosti po ekonomické stránce ve vedení brněnského divadla přispěly k této divadelní krizi do jisté míry též všeobecné politické, hospodářské a společenské poměry, jak zhodnotil německý deník *Brünner Tagesbote* celou záležitost v lednu 1925 a podrobněji k tomu uváděl:

„Wie alle Theater ohne Unterschied leidet auch das Brünner Theater seit einigen Jahren unter der Ungunst der Verhältnisse. Allgemeine Teuerung, veränderter Geschmack der Theaterbesucher, Mangel an zugkräftigen dramatischen Schöpfungen und nicht zum geringsten die immer empfindlicher werdende Konkurrenz des Lichtspieltheaters haben alle Bühnen notleidend gemacht. Nur ganz wenige Theaterleiter haben das Glück, das Spieljahr mit einem Reinertrag abzuschließen. ... Daher die zahlreichen Einschränkungen von

⁴³⁷V období 1. ČSR hrála Sloučená německá divadla v Brně na těchto třech jevištích: v městském divadle (opera, vždy v pondělí a v úterý), v německém domě i v redutním sále divadla - Schauspielhaus - (od středy do neděle). Viz Wessely, K.: *Theater und Identität* (Disertační práce). c. d., s. 92-93. Brněnský deník *Brünner Tagesbote* v souvislosti s ukončením ředitelství George Hölleringa zdůraznil, že rozčlenění brněnského divadelního provozu do tří částí bylo spojeno s velkými nevýhodami nejen z uměleckého hlediska, ale též z finančního hlediska. Viz: *Mährisches Tagblatt*. 9. 1. 1925, s. 2.

Blíže k problémům spojených s rozložením brněnského německého divadla viz Wessely, K.: Tamtéž, s. 93.

⁴³⁸Viz: Bondi, G.: *Geschichte des Brünner deutschen Theaters*. c. d., s. 174.

Bühnenbund (ed.): *Fünfzig Jahre Landestheater (Stadttheater)*, c. d., s. 47-49.

K vedení ostravského německého divadla za éry ředitele Hölleringa viz blíže: Haider-Pregler, H.: *Die Geschichte des deutschsprachigen Theaters in Mährisch Ostrau* (Disertační práce). c. d., s. 177.

⁴³⁹K dalším příčinám patřily: schodky ze sezóny 1923/24, nadměrné náklady spojené s desetiměsíčním divadelním obdobím, nepříznivé finanční výsledky provozů ve Vídni (*Komödienhaus*), Ostravě a Mariánských Lázních. Už v prosinci 1924 nebyl schopen splnit svoje finanční povinnosti. Viz: Bühnenbund (ed.): *Fünfzig Jahre Landestheater (Stadttheater)*. Tamtéž. s. 49.

Haider-Pregler, H.: Tamtéž. s. 177.

⁴⁴⁰Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 9. 1. 1925, s. 2-3, 16. 2. 1925, s. 3.

Bondi, G.: *Geschichte des Brünner deutschen Theaters*. c. d., s. 174.

Bühnenbund (ed.): *Fünfzig Jahre Landestheater (Stadttheater)*. c. d., s. 49.

K ředitelství George Hölleringa a jeho ukončení srovnej též: Wessely, K.: *Theater und Identität*. c. d., s. 128.

*Theaterbetrieben und vollständigen Sperrungen von Theatern. Zu diesen allgemeinen Übeln gesellen sich in der Tschechoslowakei für die deutschen Kunststätten noch die nachteiligen Wirkungen des Umsturzes. Im alten Österreich konnten die deutschen Bühnen damit rechnen, daß ihre Abgänge aus öffentlichen Mitteln beglichen werden.*⁴⁴¹

Prezentované důvody vysvětlují těžkou situaci, v níž se ocitlo divadlo v polovině 20. let. Jsou podobné jako v diskusi o kulturním stavu olomoucké německé společnosti a tím znovu potvrzují, že zmíněný kritizovaný kulturní stav nebyl výjimkou. Zmínka o dopadu převratu na vývoj německých divadel v ČSR je oprávněná, poněvadž německé divadlo už nebylo hýčkaným dítětem státu, které se mohlo i při finančně nevydařené sezóně těšit z jeho strany hojné podpory. Rozčlenění brněnského divadelního provozu na tři místa způsobilo v porovnání s poměry před převratem zvýšení výdajů o 30%.⁴⁴² Německá divadla v ČSR se např. musela v první polovině 20. let nejen vypořádat s všeobecnou změnou preferencí obecnosti, ale též se změněnými podmínkami týkajícími se jeho divadelního provozu v nově založeném československém státě. Není proto zvláštní, že některá německá divadla tento adaptační proces částečně nezvládla vůbec, či jen s obtížemi. Náhlé ukončení ředitelství George Hölleringa v průběhu sezóny ohrozilo jak brněnskou, tak i olomouckou divadelní hrací dobu, a oba divadelní spolky se pokusily o záchranu divadelní sezóny a o udržení brněnského divadelního provozu. Jaký význam mělo přežití brněnského německého divadla pro německví na Moravě, zvláště s důrazem na Olomouc, objasní následující výrok z výzvy brněnského divadelního spolku adresovaný především brněnské německým spolkům s prosbou o podporu:

„Kein Deutscher Brünns darf in dieser augenblicklichen Notlage unseres Theaters teilnahmelos beiseite stehen. Es muß jedem Deutschen Brünns klar und eindringlich zum Bewußtsein kommen: Mit dem Deutschen Theater Brünns ist nicht bloß das Deutschtum

⁴⁴¹Překlad citátu: „...Tak jako všechna divadla bez rozdílu trpí také brněnské divadlo už léta nevýhodnými poměry. Všeobecná drahota, změněný vkus návštěvníků divadla, nedostatek silných dramatických děl a v neposlední řadě kina jako stále silnější konkurence přispívají k tomu, že jeviště trpí. Jen velmi málo divadel má to štěstí, že skončí rok výnosem.... Proto ta četná omezení divadelních provozů a úplná uzavření divadel. Pro německou kulturu k těmto všeobecným zlům přispívá v Československu ještě nevýhodné působení změny režimu. Ve starém Rakousku mohla německá jeviště počítat s tím, že jejich ztráty budou dorovnány z veřejných prostředků. ...“ Výtažek z článku zveřejněného v *Brünner Tagesbote*, který byl otištěn v *Mährisches Tagblatt*. Viz: *Zusammenbruch der Theaterdirektion Höllering*. In: *Mährisches Tagblatt*. 9. 1. 1925, s. 2.

⁴⁴²Zvýšení způsobilo mj. fakt, že brněnské německé divadlo mělo k dispozici pro své účely nejen jeden divadelní sál. Hrál se v třech divadelních sálech, což muselo vést k růstu provozních výdajů brněnského německého divadla. Viz: *Mährisches Tagblatt*. 21. 1. 1925, s. 5.

Brünns, sondern auch Mährens untrennbar verbunden. Wenn das deutsche Theater in Brünn fällt, muß zunächst auch das deutsche Theater in Olmütz nach. ⁴⁴³

Zajímavá v tomto kontextu je citovaná věta z českého deníku *Pozor* v německém deníku *Mährisches Tagblatt*, který v zhroucení ředitelství George Hölleringa údajně též viděl klíčový význam pro moravské německví a podle deníku představoval jeho kolaps i zhroucení německví na Moravě. Oba výroky potvrzují, že v národnostním zápasu bylo udržení funkčního divadla jedním z indikátorů hodnocení životaschopnosti národa. Ne bez škodolibosti ještě dodal deník, že olomoučtí Němci už nebudou mít jinou volbu než chodit do českého divadla, jak to už dlouho předtím udělali brněnští Němci. ⁴⁴⁴

Olomoucký Německý divadelní spolek se rozhodl v dané situaci vést divadelní provoz ve vlastní režii, což vedení spolku ještě v únoru 1922 odmítlo ze strachu před rizikem a možným zvyšováním režijních nákladů. S brněnským Německým divadelním spolkem byl ihned na začátku ledna 1925 navázán kontakt ohledně dodržení smluvních povinností vyplývajících ze smlouvy s bývalým ředitelem Sloučených německých divadel v Brně, především ohledně zajišťování a pokračování olomoucké divadelní sezóny brněnským německým divadelním souborem, což bylo v zájmu předplatitelů. Brněnský Německý divadelní spolek sice signalizoval v rozhovoru s představiteli olomouckého Německého divadelního spolku Rudolfem Tallaschkem a Heinrichem Suchankem souhlas s pohostinskými představeními brněnského divadelního souboru, avšak přesné určení jejich podmínek muselo počkat na konečnou dohodu o společném vedení divadla mezi Německým divadelním spolkem v Brně a členy brněnského divadelního souboru, ke které došlo až po dlouhém a obtížném vyjednávání a s přizváním tajemníka rakouského *Bühnenvereinu* Eislera na konci února 1925. ⁴⁴⁵ Dosavadní provizorní vedení, kterého se chopil dlouholetý tajemník divadla Gustav Bondi,

⁴⁴³Překlad citátu: „Žádný brněnský Němec nesmí stát stranou v tomto okamžiku nouze našeho divadla. Každému brněnskému Němci musí být jasné: s německým divadlem v Brně je nerozlučně spojeno nejen německví Brna, nýbrž i Moravy. Když padne německé divadlo v Brně, padne pak i německé divadlo v Olomouci.“ Viz: *Direktor Höllering im Ausgleichsverfahren*. In: *Mährisches Tagblatt*. 13.1.1925, s. 3.

⁴⁴⁴Viz: *Mährisches Tagblatt*. 14. 1. 1925, s. 4 a původní článek v *Pozoru*, 14. 1. 1925, s. 3.

⁴⁴⁵Srovnej blíže: *Mährisches Tagblatt*. 3.2.1922, s. 2; 9. 1. 1925, s. 3; 10. 1. 1925, s. 3-4; 12. 1. 1925, s. 3; 21.1.1925, s. 4; 28. 1. 1925, s. 5.

Deutsche Zeitung. 13.1.1925, s. 5; 18. 1. 1925, s. 5.

bylo nahrazeno vedoucím kolegiem⁴⁴⁶ tvořeným ze zástupce ředitele Gustava Bondiho a Julia Herzka, zastupitelů jednotlivých odborných skupin zaměstnanců i zastupitelů brněnského Německého divadelního spolku; toto kolegium mělo řídit divadelní provoz do konce sezóny. Nejasné brněnské poměry vedly olomoucký divadelní spolek též k zjištění dalších možností k udržení divadelního provozu, a proto spolek navázal mj. kontakt s vídeňskými řediteli Beerem a Patkem, kteří přislíbili pomoc a nebyli jediní, kdo nabídl olomouckému divadelnímu spolku pomocnou rukou (pomoc nabídlo např. brněnské koncertní ředitelství). Dr. Beer na konec vystoupení svého souboru z finančních důvodů odmítl. Jednání vedl olomoucký Německý divadelní spolek též s divadelními řediteli v Ostravě a v Děčíně. Tato jednání skončila neúspěšně, poněvadž kvůli už výše zmíněnému určení v kolektivní smlouvě spadala Olomouc do oblasti činnosti Sloučených německých divadel v Brně.⁴⁴⁷ Po čtrnáctidenní přestávce a dvou pohostinských vystoupeních skupiny *Zwerenz* pokračoval olomoucký německý divadelní provoz s brněnskými divadelními představeními. Po skončení ředitelství George Hölleringa se rozhodl olomoucký Německý divadelní spolek vést divadelní provoz ve vlastní režii od 27. února 1925 až do začátku letních prázdnin a škodu, kterou konec ředitelství George Hölleringa především vůči předplatitelům způsobila, se snažil spolek co nejvíc omezit. Nepodařilo se mu ovšem zajistit všechny dosud ještě neuvedené inscenace v rámci předplatného (z 30 zbývalo ještě 15 představení), o což se snažil. Na konci sezóny se mu podařilo pomocí dvou představení v abonmá a pěti dalších za snížené vstupné pro předplatitele uvést 22% zbývajících představení předplatného. Pozitivně vyšlo najevo, že výše už zmíněné obavy ohledně zvýšení režijních nákladů v případě převzetí divadelního provozu do vlastní režie se nenaplnily. Naopak, po domluvě s vedením Sloučených německých divadel v Brně se snížily náklady pro olomoucký divadelní provoz, což po špatných zkušenostech s ředitelem Georgem Hölleringem zřejmě povzbudilo olomoucký Německý divadelní spolek a jeho vedení k rozhodnutí i nadále vést spolek ve vlastní režii, což činil do konce první Československé republiky.⁴⁴⁸ Přejícné vedení Sloučených německých divadel v Brně formou vedoucího kolegia následovalo v sezóně 1925/26 nejprve

⁴⁴⁶Podle K. Wessely se rozvinulo toto řešení, aby nebylo z právního hlediska po ukončení Hölleringovy ředitelské funkce za jeho dluhy zodpovědný brněnský Německý divadelní spolek. Toto řešení bylo i v příštích letech uplatněno v podobné situaci. Viz blíže: Wessely, K.: *Theater und Identität* (Disertační práce). c. d., s. 129.

⁴⁴⁷Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 28. 1. 1925, s. 5; 17. 2. 1925, s. 5; 7. 2. 1925, s. 3.

Deutsche Zeitung. 13. 1. 1925, s. 5; 18. 1. 1925, s. 5; 1. 3. 1925, s. 5.

Wessely, K.: Tamtéž. c. d., s. 128-129

⁴⁴⁸Viz: *Mährisches Tagblatt*. 10. 1. 1925, s. 4; 6. 3. 1926, s. 4-5.

Deutsche Zeitung. 1. 3. 1925, s. 5; 7. 3. 1926, s. 6.

ředitelství Julia Herzka, které z finančních důvodů náhle už v říjnu tohoto roku skončilo a po dalším přechodném vedení vedoucího kolegia v čele s Gustavem Bondim byl vedením v únoru 1926 pověřen Hans Demetz, který vedl divadlo do srpna 1932. Ještě pod vedením Gustava Bondiho byla v prosinci 1925 v brněnském německém divadle uváděna *Prodaná nevěsta* Bedřicha Smetany a kvůli její plánované inscenaci v Olomouci pravděpodobně v únoru 1926 byl olomoucký Německý divadelní spolek ze strany německého nacionálně zaměřeného deníku *Deutsche Zeitung* ostře kritizován, poněvadž především na pozadí nového jazykového nařízení by bylo uvádění německých oper jako *Siegfried* nebo *Tannhäuser* přiměřenější než česká opera, která symbolizovala „pokleknutí“ před Čechy. K uvedení této opery nakonec nedošlo, avšak s nejvyšší pravděpodobností ne kvůli námitkám prezentovaným v deníku *Deutsche Zeitung*, nýbrž kvůli neochotě brněnského českého divadla dát k dispozici celý baletní soubor a kostýmy.⁴⁴⁹ O smluvních jednáních mezi olomouckým a brněnským německým divadelním spolkem, resp. vedoucím ředitelem Sloučených německých divadel v Brně a o jednotlivých smlouvách, které olomoucký Německý divadelní spolek uzavřel s brněnským Německým divadelním spolkem, jsou k dispozici jen útržkovité informace. Předmětem těchto jednání bylo stanovení celkového počtu představení i částky za jednotlivá představení jako náhrada za znemožnění možnosti zkoušek. Dále se určily náklady za cestovní výdaje a diety nebo pravidla týkající se výběru inscenací. V sezóně 1925/26 např. byla částka za jednotlivé představení, kterou musel platit olomoucký divadelní spolek brněnskému Německému divadelnímu spolku stanovena na 2 500 Kč. O tři sezóny později žádal brněnský Německý divadelní spolek už o 3 300 Kč na sezónu 1928/29.⁴⁵⁰ Každoroční náklady za olomoucký divadelní provoz byly jednou z třech ploch mezi oběma spolky, kde každá strana se přirozeně snažila prosadit pro sebe co nejlepší podmínky. Ředitelství Hanse Demetze, které označila K. Wessely jako období aktivismu v brněnském německém divadle, přineslo do jisté míry z uměleckého hlediska uklidnění brněnských divadelních poměrů,

⁴⁴⁹ „Prodaná nevěsta“ byla v brněnském německém divadle uváděna s pomocí českého baletního souboru a používaly se též kostýmy a dekorace brněnského českého divadla. Srovnej: Wessely, K.: *Theater und Identität* (Disertační práce). c. d., s. 119-120.

K uvedení „Prodané nevěsty“ v olomouckém německém divadle viz blíže: SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94). *Mährisches Tagblatt*. 4. 2. 1926, s. 4.

Deutsche Zeitung. 11. 2. 1926, s. 6; 13. 2. 1926, s. 6.

⁴⁵⁰ Viz: SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

Mährisches Tagblatt. 6. 3. 1926, s. 4.

Deutsche Zeitung. 27. 4. 1929, s. 5.

avšak ne z finančního hlediska, kde zůstalo všechno při starém. Každoroční jednání mezi olomouckým a brněnským Německým divadelním spolkem za období Hanse Demetze, pokud byla vůbec ve zprávách o valné hromadě komentována, byla posuzována jako složitá. Dokonce na sezónu 1930/31 nebyla kvůli problémům smlouva mezi oběma spolky vůbec uzavřena. V tomto případě nebylo uvedeno, jestli k tomu došlo kvůli neshodě mezi oběma spolky anebo kvůli interním problémům brněnských Sloučených německých divadel. K vážnému ohrožení olomoucké německé divadelní sezóny pod jeho vedením nedošlo. Je třeba zmínit, že u části členů olomouckého Německého divadelního spolku zavládla zřejmě nespokojenost s vedením Hanse Demetze, která došla tak daleko, že na valné hromadě v březnu 1928 vystoupil člen dr. Meitner s požadavkem, aby se olomoucký Německý divadelní spolek spojil s opozicí v brněnském Německém divadelním spolku proti řediteli Hansi Demetzovi, což bylo předsedou spolku odmítnuto, poněvadž nebylo známo, jakou sílu tato opozice měla.⁴⁵¹ Od konce 20. let ovlivnily spolupráci mezi olomouckým a brněnským Německým divadelním spolkem postupně čím dál víc následky hospodářské krize a zintenzivnění politické radikalizace jednotlivých stran a názorů. Pokusy o získání vlivu na chod brněnských Sloučených německých divadel a v rámci brněnského Německého divadelního spolku ze strany *Bund der Deutschen* (Svaz Němců, dále jen BdD), SdP a nacistických kruhů⁴⁵² v 30. letech přispěly též k destabilizaci divadelního provozu a nejednou k jeho existenčnímu ohrožení. Z vypovězení smlouvy s Hansem Demetzem na podzim 1931 lze vyvodit nejen názorové rozdílnosti mezi divadelním spolkem a Hansem Demetzem, ale též pravděpodobně rostoucí vliv nacionálně založených členů divadelního spolku.⁴⁵³ Podle K. Wessely byly od roku 1933 v souvislosti se stupňujícími se vnitřními rozpory v brněnském Německém divadelním spolku na pořadu dne nejen časté změny spolkového výboru, ale též obvinění, rezignace, rezignace rezignací, nové volby, doplňkové volby jednotlivých členů

⁴⁵¹K vztahu mezi olomouckým Německým divadelním spolkem a brněnským Německým divadelním spolkem, resp. divadelním ředitelstvím pod vedením Hanse Demetze viz blíže:

Mährisches Tagblatt. 6. 3. 1926, s. 4-5; 23. 2. 1927, s. 4; 12. 3. 1928, s. 2 -3; 26. 4. 1929, s. 3; 14. 04. 1930, s. 3; 20. 4. 1931, s. 3.

Deutsche Zeitung. 13. 3. 1928, s. 5.

⁴⁵²Wessely, K.: *Theater und Identität* (Disertační práce). c. d., s. 131.

Jakým způsobem se pokusily BdD, SdP a nacistické kruhy získávat kontrolu v brněnském divadelním spolku a později o něj zničit, poněvadž se jim nepodařilo podrobit spolek své politice, vylíčila podrobněji K. Wessely ve své práci o brněnském německém divadle viz Wessely, K.: Tamtéž. zvlášť kapitoly III.4, III. 8, III. 9 a III. 10.

⁴⁵³K. Wessely vyvozuje z vypovězení smlouvy s Hansem Demetzem vliv nacionálně založených členů Německého divadelního spolku v Brně. Není vyloučeno, že k vypovězení smlouvy přispěly též umělecké rozpory mezi Hansem Demetzem a výborem Německého divadelního spolku v Brně. Viz blíže: Tamtéž. 173.

výboru nebo zprávy o konkurzu.⁴⁵⁴ Po Hansi Demetzovi byl ze 102 uchazečů na místo ředitele Sloučených německých divadel v Brně divadelním výborem brněnského Německého divadelního spolku zvolen tehdejší intendant městského divadla v Štýrském Hradci Felix Knüpfer⁴⁵⁵, který vedl Sloučená německá divadla v Brně do konce března 1935. Jeho jmenování vyprovokovalo další krizi v brněnském Německém divadelním spolku, poněvadž se antisemitsky smýšlející části německé brněnské veřejnosti i některým členům Německého divadelního spolku v Brně nelíbilo, že Felix Knüpfer byl židovského původu, což bylo též vyčítáno dlouholetému a zasloužilému brněnskému divadelnímu tajemníkovi Gustavu Bondimu. Rozhodnutím o rozvázání smlouvy s Felixem Knüpferem se snažil brněnský Německý divadelní spolek uklidnit stav brněnského divadla, kde osoba ředitele Felixe Knüpfera představovala záminku pro vypuknutí vášní a narušení vztahů, nehledě na špatnou finanční situaci brněnského německého divadla, které se už roky nacházelo v latentní krizi.⁴⁵⁶ Vedení Sloučených německých divadel v Brně a s ním související povinnosti vůči olomouckému německému divadelnímu provozu převzal do konce března 1938 Leopold Kramer, který byl nahrazen vedoucím kolegiem sestaveným z herců; kolegium však vedlo divadelní provoz brněnských Sloučených německých divadel jen krátce. K rozdělení Sloučených německých divadel v Brně do dvou částí (*völkisch*, tedy nacionální, a demokratické) došlo 13. dubna 1938.⁴⁵⁷ Stručně načrtnutý vývoj v brněnském Německém divadelním spolku, který ovlivnil všeobecný chod německého brněnského divadla, byl sledován nejen v Olomouci, jak dokazují pravidelné zprávy o německém brněnském divadle

⁴⁵⁴Blíže k vlivu politiky na chod brněnského německého divadla a na záležitosti německého divadelního spolku v Brně srovnej: Wessely, K.: Tamtéž, s. 131, s. 170-174.

⁴⁵⁵Divadelní spolek v Brně se rozhodl pro Felixe Knüpfera ze třech důvodů. 1. V Brně na něj měli dobré vzpomínky jako umělce i jako člověka z doby jeho dřívějšího působení v divadle. 2. Znal brněnský divadelní provoz. 3. Felix Knüpfer měl československou státní příslušnost, což bylo výhodou, poněvadž v Československu vládla z protekčních důvodů (ochrana tuzemských zaměstnanců v oblasti divadla) přísná pravidla ohledně zaměstnávání umělců ze zahraničí. Do úzkého výběru se tehdy dostalo sedm uchazečů, z toho tři z Německa, tři z Rakouska a jeden z Československa. Viz: *Mährisches Tagblatt*. 18. 1. 1932, s. 3. Blíže k volbě Felixe Knüpfera viz též: *Mährisches Tagblatt*. 14. 1. 1932, s. 4.

K zaměstnanecké politice v oblasti divadla, zejména v 30. letech 20. století, srovnej blíže:

Stamberg, U.: *Deutschsprachiges Theater im Prag der Zwischenkriegszeit* (Disertační práce). c. d., s. 140-186.

Stamberg, U.: *Beschäftigungspolitik auf dem deutschsprachigen Theatersektor der Tschechoslowakischen Republik* (dále jen: *Beschäftigungspolitik*). In: B. Srba, J. Stárková (ed.). *Ztracené kontexty*. c. d., s. 108-138.

Wessely, K.: *Theater und Identität* (Disertační práce). c. d., s. 142-154.

⁴⁵⁶Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 9. 2. 1932, s. 4; 4. 3. 1935, s. 3; 5. 3. 1935, s. 5; 28. 3. 1935, s. 5; 21. 6. 1935, s. 5.

Wessely, K.: Tamtéž, s. 177-179.

⁴⁵⁷V sezóně 1936/37 vedl brněnské německé divadlo Leopold Kramer a kolegium.

Viz blíže: Wessely, K.: Tamtéž, s. 185-186, s. 264, 267, 270.

v deníku *Mährisches Tagblatt*, ale nezůstal též bez ohlasu ze strany olomouckého Německého divadelního spolku. Valná hromada olomouckého Německého divadelního spolku na začátku května 1935 se konala, jak bylo uvedeno ve zprávě, pod vlivem brněnské divadelní krize. Olomoucký Německý divadelní spolek sice v této době už vedl s brněnským Německým divadelním spolkem jednání o sezóně 1935/36, ale kvůli nejasným poměrům v Brně nemohla být uzavřena smlouva a olomoucký Německý divadelní spolek na valné hromadě prohlásil, že uzavře smlouvu s Brnem jen tehdy, když bude zajištěno finanční zabezpečení a umělecky bezchybné divadelní vedení divadla.⁴⁵⁸ Během tohoto shromáždění bylo jednomyslně prohlášeno, že výlučná vazba na brněnská Sloučená německá divadla se stala nesnesitelnou, což bylo zdůvodněno tím, že se brněnská Sloučená německá divadla pokusila zabránit pohostinskému vystoupení opavského divadla (*Sommernachtstraum*). Výbor olomouckého Německého divadelního spolku byl proto vyzván, aby podnikl potřebné kroky k uvolnění této vazby. Cílem bylo pokračování ve spolupráci s Brnem, ale též získávání větší svobody při pořádání pohostinských představení jiných divadelních souborů. Rozhodnutí o rozvolnění vazby s Brnem však nezáviselo na prvním místě na jednání s brněnským protějškem, ale především na jednání se Svazem jevišť v Československé republice a *Verband der deutschen Theatererhalter in der Tschechoslowakischen Republik* (Svaz německých divadelních provozovatelů v Československé republice)⁴⁵⁹. Význam prosazování větší svobody od brněnských Sloučených německých divadel pro olomoucký Německý divadelní spolek demonstruje ochota spolku v případě nezdaru svolat mimořádnou valnou hromadu, která by měla rozhodnout, jestli by se měla v tomto případě vůbec organizovat regulérní divadelní sezóna 1935/36.⁴⁶⁰ Divadelní sezóna nakonec uspořádána byla. Uvolnění vazby s Brnem se nepodařilo olomouckému Německému divadelnímu spolku z už známých důvodů prosadit. Usnesení Svazu německých vedoucích jevišť v Československu, Svazu jevišť

⁴⁵⁸*Mährisches Tagblatt*. 4. 5. 1935, s. 4.

⁴⁵⁹Svaz byl založen v březnu 1920 a sídlo svazu bylo na začátku v Brně. Valné hromady a zasedání představenstva se měly podle oznámení svazu konat v Praze. Ve svazu byli sdruženi různí provozovatelé německých divadel, což byla jednak německá města (např. Cheb nebo Teplice) nebo divadelní spolky v národnostně smíšených městech (např. Brno, Ostrava nebo Olomouc). Svaz se též podílel na jednáních o honorářích a kromě toho se staral o financování divadel a o spolupráci s československými úřady. Zejména se chtěl svaz starat o malá divadla, poněvadž podle jeho názoru by potřebovala malá divadla nejnuteněji ze všech divadel ochranu silné organizace. V období jeho vzniku se k němu připojily téměř všechny obce a spolky, které v ČSR provozovaly německá divadla. K tomu patřil též Německý divadelní spolek v Olomouci a jeho předseda Prof. Tallaschek byl členem předsednictva svazu. Blíže k práci svazu viz: *Mährisches Tagblatt*. 16. 3. 1920, s. 4; 4. 6. 1920, s. 5.

Wessely, K.: *Theater und Identität* (Disertační práce). c. d., s. 97.

⁴⁶⁰Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 4. 5. 1935, s. 4; 27. 3. 1936, s. 4; 30. 4. 1937, s. 3.

v Československé republice a Svazu německých divadelních provozovatelů v Československé republice vzbudilo na valné hromadě olomouckého Německého divadelního spolku v dubnu 1937 značnou nespokojenost, poněvadž poměry byly v Brně tak nejasné a nestabilní, že se považovalo např. už na valné hromadě v březnu 1936 jednání s Brnem o nové smlouvě, resp. sestavení repertoáru, za zbytečné, a proto byla odložena. V dubnu 1937, kdy pro olomoucký Německý divadelní spolek bylo nejisté sestavení repertoáru na sezónu 1937/38 kvůli brněnským poměrům, a kdy se spolek obával, že se brněnská Sloučená německá divadla přemění na čistě činoherní divadlo, bylo požádáno na valné hromadě o změnu dosavadního vztahu s Brnem a bylo vysloveno přání, aby výbor Německého divadelního spolku trval na rozšíření vztahů s Opavou a Ostravou.⁴⁶¹ Výbor Německého divadelního spolku byl pověřen zahájením jednání v tomto směru. Na této schůzi bylo též s radostí konstatováno „...*daß unser Theater (es zeigt sich das schon in der trächtigen Zusammenarbeit des Ausschusses) der Politik entrückt ist und nur die kulturellen Belange im Auge hat.*“⁴⁶² Do jaké míry byl tento výrok pravdivým vylíčením rozpoložení a úmyslů olomouckého divadelního spolku se nedá jednoznačně posoudit, poněvadž prolog k představení Goethova *Egmonta* (15. únor 1937), které Německý divadelní spolek uspořádal ve prospěch *Sudetendeutsche Volkshilfe* (Sudetoněmecká lidová pomoc)⁴⁶³, se nesl natolik v duchu nacistické ideologie třetí říše, že vzbudil v demokratických kruzích olomoucké divadelní obce rozhořčení a přiměl bývalého divadelního referenta deníku *Mährisches Tagblatt* (1923-1925), advokáta dr. Lea Hrbka⁴⁶⁴, dopisem z 1. března 1937 adresovaným Německému divadelnímu spolku v Olomouci k protestu proti „...*Mißbrauch einer Goethe-Aufführung, die zugleich eine Wohltätigkeitsveranstaltung war, zu mehr oder minder offenen Propaganda einer politischen Forderung der Hakenkreuzbewegung (die doch angeblich kein Exportartikel ist), – ich erhebe*

⁴⁶¹Viz: *Mährisches Tagblatt*. 27. 3. 1936, s. 4; 30. 4. 1937, s. 3.

⁴⁶²Překlad citátu: „... že naše divadlo (ukazuje se to už dobré/ hodnotné spolupráci výboru) se drží dál od politiky a má na zřeteli jen kulturní zájmy.“ Viz: *Hauptversammlung des Theatervereines*. In: *Mährisches Tagblatt*. 30. 4. 1937, s. 3.

⁴⁶³V Brně vedl pokus o uvedení hry *Egmont* s říšskoněmeckými herci ve prospěch Sudetoněmecké lidové pomoci ke sporu, poněvadž se domnívali, že s angažováním tří herců z *Preußisches Staatstheater* se pokusili o uvádění představení souboru, který by byl čistě árijský. Zemský úřad neudělil německým hercům pracovní povolení a představení bylo proto zrušeno. Viz: Wessely, K.: *Theater und Identität* (Disertační práce). c. d, s. 140-141.

⁴⁶⁴Viz: Topol'ská, L.: *Německá činohra v Olomouci 1918-1941*. c. d., s. 132-133.

Následující líčení obsahu dopisů vyměněných mezi dr. Leo Hrbkem a dr. Fritzem Czermakem pochází z letáku dr. Lea Hrbka, který byl zveřejněn v červnu 1938. Blíže viz: Hrbek, L.: *Das Deutsche Theater und die Reinheit des Blutes. Die Zeit der großen Charakterprobe* (dále jen: *Das Deutsche Theater und die Reinheit des Blutes*). In: *Das Flugblatt*, č. 1, roč. 1, Olmütz 1938.

*diesen Protest umso nachdrücklicher, als die Forderung vor versammelter Schuljugend erhoben wurde.*⁴⁶⁵ V citaci se zmíněný požadavek vztahoval na propagaci ideologie *Reinheit des Blutes* (čistota krve) v prologu předneseném dr. Walterem Zawadilem⁴⁶⁶. Propaganda v tomto duchu byla podle jeho názoru nejen v rozporu s principy demokratické společnosti a platným právním řádem, resp. zákony Československé republiky, ale též přispěla k probuzení nenávisti vůči jiným rasám. Poněvadž se Německý divadelní spolek v Olomouci bezprostředně po představení veřejně neohradil vůči obsahu prologu, obrátil se dr. Leo Hrbek písemně asi 14 dnů poté na Německý divadelní spolek a ve zmíněném dopise nejen ostře kritizoval obsah prologu a požádal též, aby se Německý divadelní spolek, o kterém se domníval, že pravděpodobně nebyl předem o obsahu prologu informován, veřejně a jednoznačně od tohoto prologu distancoval a aby vyjádřil politování nad touto událostí. Následovala korespondence mezi dr. Leo Hrbkem a předsedou Německého divadelního spolku dr. Fritzem Czermakem, která se zachovala jen v brožuře *Das Flugblatt*, kde zveřejnil dr. Leo Hrbek v červnu 1938 celou korespondenci.⁴⁶⁷ Předseda divadelního spolku se snažil celou záležitost řešit tím, že vzal na sebe vinu za přednesený prolog, který si přečetl asi tři dny před představením a o kterém si myslel, že úryvek o čistotě krve nelze politicky vykládat, poněvadž byl přednesen v souvislosti s německou mládeží. Podle něj nepředstavoval tento výrok porušení demokratických idejí nebo výzvu k rasové nenávisti a dovolával se přitom na podobné názory existující v židovsko-nacionálních a česko-nacionálních kruzích. Přesto ale litoval, že tento prolog byl podnětem k pohoršení a zdůraznil, že jako předseda Německého divadelního spolku vždy usiloval o to, aby držel divadlo dál od politiky a vyřadil všechny politické rozpory. I na jiném místě v tomto dopise (3. března 1937) znovu zdůraznil neutrální postoj olomouckého Německého divadelního spolku a jeho předsedy. „*Der Deutsche Theaterverein ist unpolitisch, dient rein kulturellen Zwecken, hatte niemals die Absicht,*

⁴⁶⁵Překlad citátu: „...zneužití Goethovy hry, která byla současně i charitativním představením k více či méně otevřené propagandě a politické podpoře hnutí hákové kříže (která údajně není žádným exportním artiklem)-proti tomuto protestuji o to důrazněji, že se tato propaganda odehrála před shromážděnou školní mládeží.“

Podtržená slova byla už v letáku zdůrazněna. Viz: Hrbek, L.: *Das Deutsche Theater und die Reinheit des Blutes*. c. d., s. 6.

⁴⁶⁶Dr. Fritz Czermak poprosil dr. Zawadila, aby vypracoval prolog pro toto představení, poněvadž dr. Zawadil přednesl na začátku činnosti Sudetoněmecké lidové pomoci v roce 1937 v Německém domě projev, který se setkal se všeobecným souhlasem. Viz: Tamtéž, s. 7.

⁴⁶⁷Můžeme připustit, že dopisy dr. Fritze Czermaka, jak jsou publikované v letáku *Das Deutsche Theater und die Reinheit des Blutes*, *Die Zeit der großen Charakterprobe* se doslovně shodují s originály napsanými sám dr. Fritzem Czermakem, poněvadž dr. Leo Hrbek by si jako právník s nejvyšší pravděpodobností nedovolil zveřejnit nedokázané informace.

parteipolitische Gegensätze aufzurufen und bedauert jedenfalls gleich mir, daß dies infolge mißverständlicher Deutung des bewußten Passus geschehen ist.“⁴⁶⁸ Předseda spolku, který dopis napsal jako soukromá osoba, doufal, že jeho odpověď bude dostatečná, aby se celá záležitost mohla uzavřít. Zdá se, že dr. Czermak chtěl tímto způsobem zabránit, aby do celé záležitosti byl zapojen výbor olomouckého Německého divadelního spolku, který podle jeho názoru nenesl zodpovědnost za celý případ a také aby se spolek vyhnul veřejnému protestu proti prologu, jak si přál dr. Leo Hrbek. Dr. Leo Hrbek se ale s touto odpovědí nespokojil a požádal v dalším dopise (z 5. března 1937) předsedu divadelního spolku o manuskript prologu, který však předseda neměl k dispozici. Dr. Fritz Czermak napsal dále ve své odpovědi na druhý dopis dr. Lea Hrbka, že už není zapotřebí v této žádosti dále korespondovat. Dr. Leo Hrbek s tím se opět nespokojil a sdělil dr. Fritzovi Czermakovi, že jako odpověď na svůj první dopis dostal pouze osobní stanovisko soukromé osoby dr. Fritze Czermaka, a nikoliv oficiální stanovisko Německého divadelního spolku v Olomouci, proto ho informoval, že znovu napsal Německému divadelnímu spolku v Olomouci dopis (11. března 1937) s prosbou o vyřízení svých dvou dopisů. Na odpovědi čekal více než měsíc a 15. dubna 1937 mu dr. Fritz Czermak tentokrát jménem Německého divadelního spolku sdělil stručně výsledek zasedání výboru, zabývajících se jeho dopisy. S odvoláním na první dopis předsedy spolku vyjádřil výbor Německého divadelního spolku své politování nad skutečností, že pasáž z prologu vedla k politickým sporům a zdůraznil, za použití stejné věty, kterou už použil předseda spolku v dřívějším dopisu, že spolek vždy usiloval o to, aby držel divadlo dál od politiky a vyřadil všechny politické rozpory. Pro olomoucký Německý divadelní spolek byla tato záležitost tímto dopisem definitivně uzavřena. Výbor Německého divadelního spolku převzal tímto stanovisko svého předsedy, vyjádřené v jeho prvním dopisu, a dával tudíž najevo, že veřejné neschválení prologu, které svým způsobem představovalo jasný signál proti rozšiřování myšlenek nacistů, nepovažoval výbor Německého divadelního spolku za nutné, což je docela zajímavá reakce, poněvadž ve výboru Německého divadelního spolku v Olomouci byli též členové židovského vyznání (např. dr. Schein), resp. člen (R.

⁴⁶⁸Překlad citátu: „Německý divadelní spolek je nepolitický, slouží čistě kulturním účelům, neměl nikdy v úmyslu vyvolávat stranickopolitické rozpory a v každém případě lituji, že toto se stalo v důsledku nesprávně vyložené události.“ Podtržená slova byla už v brožuře zdůrazněná. Viz: Hrbek, L.: *Das Deutsche Theater und die Reinheit des Blutes*. c. d., s. 9.

Kulmburg), který měl ve své rodině příbuzného židovského vyznání.⁴⁶⁹ Nabízejí se minimálně dvě možná vysvětlení tohoto rozhodnutí výboru olomouckého Německého divadelního spolku. Na jedné straně není možné úplně vyloučit, že výbor Německého divadelního spolku podcenil nebezpečí, které vycházelo z obsahu prologu v nacistickém duchu, stejně jako to z výroků jeho předsedy vyplývalo. Jinak se dá jen těžko vysvětlit, proč židovští členové výboru podporovali v této otázce postoj předsedy spolku. Ještě na začátku července 1937 bylo v jednom článku, který pravděpodobně pocházel od dr. Alberta Scheina (domnívám se, že se jedná o výše už zmíněného dr. Scheina), zdůrazněno, že německé divadlo v Olomouci bylo vzdáleno politickým sporům a ješitnosti.⁴⁷⁰ Na druhou stranu je docela možné, že vzhledem k velké podpoře, které se stále více těšila SdP, což jednoznačně dokázaly i výsledky parlamentních voleb v Olomouci z roku 1935, i vzhledem k značným sympatiím vůči Hitlerovu Německu, které v sudetoněmecké společnosti existovaly, nechtěl výbor Německého divadelního spolku v čele s předsedou, který byl od roku 1935 členem SdP, s veřejným neschválením riskovat, že by se postavil de facto veřejně proti SdP a organizaci s ní sympatizující. Po válce vysvětloval bývalý předseda Německého divadelního spolku v Olomouci svůj dobrovolný vstup do SdP též tím, že „...*se tehdy nechtěl z národního společenství vyloučit, ...*“⁴⁷¹. V této souvislosti je nutno upozornit na skutečnost, že po parlamentních volbách v roce 1935 se ztrojnásobil počet členů SdP.⁴⁷² Podle mého názoru je velmi pravděpodobné, že při rozhodování o nutnosti veřejného odmítnutí prologu, jak požadoval dr. Leo Hrbek, hrálo podobné uvažování, jak bylo uvedeno, důležitou roli. Konstatování o harmonické spolupráci v rámci výboru a politické neutralitě německého divadla, které slouží jen kulturním zájmům, jak byl prezentován sotva 14 dnů později po definitivní odpovědi Německého divadelního spolku na dotaz dr. Lea Hrbka na valné hromadě Německého divadelního spolku na konci dubna 1937, byl zřejmě pokus divadelního

⁴⁶⁹Viz: Tamtéž, s. 12. Domnívám se, že R. Kulmburg měl ve své rodině příbuzného židovského vyznání, poněvadž po rozhodnutí valné hromady německého divadelního spolku (25. 6. 1938), kdy bylo přijato, že spolek bude veden v *völkisch* - duchu, najdeme jeho jméno mezi jmény členů předsednictva. Viz: *Mährisches Tagblatt*. 25. 6. 1938, s. 5.

⁴⁷⁰Viz: *Mährisches Tagblatt*. 3. 6. 1937, s. 3.

⁴⁷¹Viz: Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc (dále jen ZAO), Fond: MLS Olomouc, poř. č. 1697, Sign. Ls 78/47, nestr.. Blíže k činnosti dr. Fritze Czermaka mezi 1938 – 1945 srovnej: Ference, A.: *Příspěvek k zhodnocení role Dr. Fritze Czermaka za období 1938 a 1945*. c. d., s. 4-23.

Michna, P.: *...k pravdivému poznání a pochopení historie, a tím i k většímu česko-německému porozumění ...?*. In: *Vlastivědný věstník moravský*, č. 4, roč. 2006, s. 387-394.

⁴⁷²Brandes, D.: *Die Sudetendeutschen im Krisenjahr 1938*. c. d., s. 45. Po parlamentních volbách v roce 1935 stoupl počet členů SdP na 371 315 osob. Na konci roku 1936 bylo ve straně 459 883 členů. Viz: Brandes, D.: *tamtéž*.

výboru na jednu stranu demonstrovat jednotu výboru, spolku a divadelní obce a na druhou stranu pravděpodobně gesto k ujištění demokraticky smýšlejících členů Německého divadelního spolku a divadelní obce v Olomouci o politické neutralitě spolku. Tímto se asi pokusil olomoucký Německý divadelní spolek vyhnout jasnému stanovisku k výše uvedenému prologu, který pohoršil demokratickou část olomoucké německé divadelní obce, jak dopisy dr. Lea Hrbka naznačují.

Německému divadelnímu spolku v Olomouci se nepodařilo zachovat politickou neutralitu a dodržet heslo „*Kunst über alles*“⁴⁷³. Na tomto místě chci upozornit na skutečnost, že mezi lety 1934 a 1936 můžeme v *Mährisches Tagblatt* najít poznámky o neutrálním postoji Německého divadelního spolku.⁴⁷⁴ Velmi výmluvný je následující výrok Rudolfa Adolpha, který viděl právě v kulturní a politické neutralitě Německého divadelního spolku jednu z příčin pro jednobarevnost repertoáru. „*Die an sich gewiß begrüßenswerte Neutralität unserer Bühne im politischen und kulturellen Sinn aber wird verhängnisvoll, wenn sie zu vollkommener Farblosigkeit entartet und grundsätzlich allen Gegenwartsfragen ausweicht...*“⁴⁷⁵ Přesná rekonstrukce jednotlivých kroků, resp. událostí, které vedly k transformaci olomouckého Německého divadelního spolku do spolku vedení v duchu ideologie *völkisch* (de facto v duchu kulturního antisemitismu) na základě dosud známých pramenů není možná. S jistotou můžeme ale konstatovat, že se výbor Německého divadelního spolku v dubnu 1938 po referátu svého předsedy dr. Fritze Czermaka rozhodl, aby bylo olomoucké divadlo v budoucnosti vedeno podle „*strenge völkischen Richtlinien*“⁴⁷⁶, což vyvolalo okamžitou rezignaci tří členů výboru. Rozhodnutí výboru bylo na valném shromáždění spolku v 23. červnu 1938 potvrzeno a dále bylo po referátu zastupitele brněnské herecké skupiny (völkisch) o *völkisch*-cílech německého divadla rozhodnuto, aby spolek s toutéž skupinou spolupracoval.⁴⁷⁷ Objasnění pozadí, které mj. způsobilo změnu postoje německého divadelního spolku, nabízí jednak článek zveřejněný v deníku *Mährisches Tagblatt* několik dnů před konáním valného shromáždění, které mělo potvrdit rozhodnutí

⁴⁷³Překlad citátu: „*Umění nade vše*“ Viz: *Mährisches Tagblatt*. 20. 6. 1938, s. 3.

⁴⁷⁴Viz: *Mährisches Tagblatt*. 13. 1. 1934, s. 4; 23. 3. 1935, s. 6.; 19. 09. 1936, s. 4.

⁴⁷⁵Překlad citátu: „*Neutralita naší scény ve smyslu politickém a kulturním, jinak jistě velmi vítaná, se však stane osudovou, pokud se zvrtné do naprosté bezbarvosti a bude se vyhýbat všem současným otázkám.*“ Viz: *Diskussionsabend über das Olmützer deutsche Theater*. In: *Mährisches Tagblatt*. 13. 1. 1934, s. 4.

⁴⁷⁶Překlad citátu: „*... přesně podle směrnic völkisch...*“ Viz: *Der deutsche Theaterverein in Olmütz*. In: *Mährisches Tagblatt*. 20. 6. 1938, s. 3.

⁴⁷⁷Viz: *Mährisches Tagblatt*. 20. 6. 1938, s. 3; 25. 6. 1938, s. 5.

výboru olomouckého Německého divadelního spolku vést divadlo v duchu *völkisch*⁴⁷⁸, jednak *Das Flugblatt* dr. Leo Hrbka, který vydal v červnu 1938 a pravděpodobně před valným shromážděním, poněvadž o rozhodnutí tohoto shromáždění se v listu *Das Flugblatt* nezmínil. Článek v *Mährisches Tagblatt* byl výzvou k účastníkům valného shromáždění, aby si uvědomili odpovědnost, kterou při rozhodování o budoucím směru olomouckého německého divadla vůči německému uměleckému a spolkovému životu a německému divadlu měli, v jejímž zájmu podle deníku nemůže být politizace německého spolkového života v Olomouci.⁴⁷⁹ Za výzvou zřejmě stála za výzvou naděje, že valné shromáždění zvrátí svým rozhodnutím dubnové usnesení výboru Německého divadelního spolku v Olomouci. Domnívám se, že pravděpodobně ze stejného důvodu vydal dr. Leo Hrbek svůj *Das Flugblatt*. Jaké tedy byly podle deníku *Mährisches Tagblatt* a dr. Lea Hrbka příčiny, které vedly ke zřeknutí se dosavadního nepolitického postoje Německého divadelního spolku? Jsou to v podstatě dva prvky vývoje, které ovlivnily vývoj Německého divadelního spolku v Olomouci. Německý olomoucký divadelní život závisel na spolupráci s brněnským Německým divadelním spolkem, který tamější divadlo provozoval. Tamní boj o budoucí směr v brněnském Německém divadelním spolku i o vývoj brněnských Sloučených německých divadel mezi demokratickým táborem a *völkisch* táborem se stále více zintenzivňoval a neomezoval se jen na brněnský Německý divadelní spolek, ale rozšiřoval se též na divadelní soubor, a vedl nakonec 13. dubna 1938 k rozštěpení brněnského divadelního souboru, který do té doby vedl opět formou vedoucího kolegia (bez účasti ředitele Kramera a Gustava Bondiho) provoz divadla kvůli absenci řádného vedení. Brněnský divadelní soubor se rozdělil na demokratickou skupinu a na *völkisch* skupinu, které obě ihned po rozdělení pokračovaly ve své práci a s přípravou na sezónu 1938/39, avšak Mnichovská dohoda nejen odsunula plánovaný začátek sezóny obou divadelních souborů, ale též znemožnila nakonec vůbec zahájení divadelní sezóny demokratické skupiny, poněvadž úřady se obávaly, že zahájení divadelního provozu by mohlo narušit veřejný klid a pořádek.⁴⁸⁰ Tento stručně

⁴⁷⁸Bližze o vzdání se politické neutrality Německého divadelního spolku na jaře, resp. v létě 1938 viz *Mährisches Tagblatt*. 20. 6. 1938, s. 3; 25. 6. 1938, s. 5.

⁴⁷⁹*Mährisches Tagblatt*. 20. 6. 1938, s. 3.

⁴⁸⁰Podrobněji se touto problematikou zabývala Katharina Wessely ve své disertaci. Viz: Wessely, K.: *Theater und Identität*, (Disertační práce). c. d., s. 183-199.

K demokratické divadelní skupině viz též *Mährisches Tagblatt*. 15. 4. 1938, s. 3; 21. 4. 1938, s. 4.; 25. 05. 1938, s. 5; 31. 5. 1938, s. 5.; 28. 5. 1938, s. 4; 1. 6. 1938, s. 4. K této problematice srovnej též: Schneider, H.: *Exiltheater in der Tschechoslowakei 1933-1938* (dále jen: Exiltheater). Berlin 1979, s. 151-156.

popsaný vývoj nebyl bez vlivu na vývoj olomouckého Německého divadelního spolku. Jak napsal deník *Mährisches Tagblatt*, brněnský vývoj postavil olomoucký Německý divadelní spolek před těžkou alternativu, zda by měl olomoucký Německý divadelní spolek dále vést politické a stranické nezávislé divadlo nebo ne, na což odpověděl výbor Německého divadelního spolku v dubnu 1938 už známým rozhodnutím.⁴⁸¹ Druhým důvodem, který by mohl objasnit radikální změnu stanoviska olomouckého Německého divadelního spolku, byly podle dr. Lea Hrbka proměny mezinárodních politických poměrů vyvolané připojením Rakouska a „..., weil sich durch Umgruppierung von außenpolitischen Kräften die Lage des Landes verändert hat. Solche Änderung der Gesinnung, herbeigeführt durch die Änderung von Machtverhältnissen und durch die Furcht, den Anschluß zu versäumen.“⁴⁸² Výrok dr. Lea Hrbka o „strachu zmeškat anšlus“ je podle mého názoru narážka na to, že mezi Němci v ČSR většinově zavládlo - zejména po připojení Rakouska - očekávání, že otázka Němců v Českých zemích bude řešená připojením oblasti Sudet k Německu. Další význam tohoto výroku je, že členství v SdP a podpora její politiky byla považovaná, a také ze strany SdP sugerovaná, za záruku, že se dotyčný člověk nebo organizace v případě připojení k Německu ocitne na správné straně, čili na straně SdP, případně NSDAP. Dr. Leo Hrbek nebyl sám, kdo se pomocí těchto slov pokusil popsat politické rozpoložení mezi Němci v Československu v období mezi připojením Rakouska a obecními volbami v květnu a v červnu 1938.⁴⁸³ V své studii *Die Sudetendeutschen im Krisenjahr 1938* citoval D. Brandes např. funkcionáře DSAP z Friedlandu (7. květen 1938) slovy: „Die SdP zeigt ganz offen ihren betont antistaatlichen und nationalsozialistischen Charakter. Allgemein rechnet man mit dem baldigen Anschluss an das Dritte Reich. Das passive Verhalten der staatlichen Organe bestätigt diese Annahme.“

Schneider, H.: *Ein Theater in der Zerreißprobe. Die deutsche Bühne in Brünn im Jahre 1938* (dále jen: *Ein Theater in der Zerreißprobe*). In: *Zeitschrift für Germanistik* (N. F. 14), č. 1, 2004. s. 165-173.

Stamberg, U.: *Das deutschsprachige Theater in Böhmen und Mähren. Der Bedeutungswandel des Nationaltheaterbegriffs*. In: *Ztracené kontexty*. c. d., s. 91-93.

⁴⁸¹Viz: *Mährisches Tagblatt*. 20. 6. 1938, s. 3.

Hrbek, L.: *Das Deutsche Theater und die Reinheit des Blutes*. c. d., s. 5.

Topoľská, L.: *Německá činohra v Olomouci 1918-1941*. c. d., s. 132

⁴⁸²Překlad citátu: „...protože se seskupením zahraničně politických sil změnila situace v zemi. Takové změny smýšlení způsobené změnami mocenských poměrů a strachem, že zmeškají připojení, anšlus.“ Viz: Hrbek, L.: *Tamtéž*. s. 4.

Autorka podtrhla část citace, aby mohla upozornit na podobnost při výběrů slov (v citátech číslo 482 a 484) k popsání motivace příklonu Němců v ČSR k SdP po připojení Rakouska.

⁴⁸³Schneider, H.: *Exiltheater*. c. d., s. 149-150

*Fast alle deutschen staatlichen und öffentlichen Angestellten sind der SdP beigetreten, weil sie den Anschluss nicht verpassen wollten.*⁴⁸⁴

V této souvislosti je třeba upozornit na to, že SdP provedla v období od připojení Rakouska k Německu do obecních voleb tzv. kampaň za glajchšaltování, zaměřenou na německé strany, organizace, instituce a na německý tisk v ČSR. Tato kampaň byla doprovázená tlakem, terorem a zastrašováním, což se např. též projevilo v teroru proti antifašistickým dělníkům v podnicích nebo v bojkotu demokratických, resp. židovských živnostníků a řemeslníků. Už po parlamentních volbách v roce 1935 o sobě SdP prohlásila, že je jediným mluvčím Němců v Československu, a to nejen na politickém poli, ale též na poli kulturním. Jeden den po připojení Rakouska vyzval Konrad Henlein Němce v ČSR, aby vstoupili do konce května do SdP, tato výzva nutila podle *D. Brandese* lidi k politickému přiznání pro nebo proti Sudetoněmecké straně⁴⁸⁵ a zosílila tímto způsobem už tak napjatou atmosféru mezi Němci v Československu, která se dá popsat se slovy: kdo není s námi (tedy s SdP), vylučuje se ze společenství národa (Volksgemeinschaft) a bude pokládán za zrádce, za což byli mj. považováni členové a podporovatelé DSAP. Členství v SdP bylo při náboru nových členů, jak už bylo uvedeno, též prezentováno tak, že se jen členové SdP mohli těšit ochraně Hitlera v případě vpádu německého vojska do Československa.⁴⁸⁶ V podobném duchu podala *M. Jesenská* ve své reportáži ze Sudet v roce 1938 zprávu o politické atmosféře mezi tamějšími Němci.⁴⁸⁷ Na kulturním poli se pokusila SdP především o instrumentalizaci kultury a kulturních institucí pro účely strany, o což se strana snažila už od roku 1935, avšak v případě německého divadla v ČSR se to dařilo v porovnání s oblastí literatury nebo se zařízeními jako např. knihovny, kina nebo knihkupectví, jen obtížně a pomalu. Po připojení Rakouska a zejména po obecních volbách byla ale německá divadla v

⁴⁸⁴Překlad citátu: „SdP ukazuje otevřeně svůj důrazně protistátní a nacionálně socialistický charakter. Obecně se počítá s brzkým připojením ke třetí říši. Pasivní chování státních orgánů tento postoj potvrzuje. Téměř všichni němečtí státní a veřejní činitelé vstoupili do SdB, protože nechtěli zmeškat připojení, anšlus.“ citované podle knihy D. Brandes. Viz: Brandes, D.: *Die Sudetendeutschen im Krisenjahr 1938*. c. d., s. 131.

Autorka podtrhla část citace, aby mohla upozornit na podobnost při výběrů slov (v citátech číslo 482 a 484)) k popsání motivace příklonu Němců v ČSR k SdP po připojení Rakouska.

⁴⁸⁵Tamtéž. s. 71.

⁴⁸⁶Viz: Tamtéž. s. 70-75.

Schneider, H.: *Exiltheater*. c. d., s. 149-151.

Podrobněji se obdobím mezi připojením Rakouska k Německu a obecními volbami v květnu/červenci 1938 zabýval D. Brandes ve III. a IV. kapitole své studie *Die Sudetendeutschen im Krisenjahr 1938*, kde mnoha prameny dokládá nejen politickou a společenskou atmosféru, která tehdy mezi Němci v ČSR vládla, ale též způsob, jakým se snažila SdP o glajchšaltování Němců v Československu. Viz: Tamtéž.

⁴⁸⁷Jesenská, M.: *Nad naše síly: Češi, Židé a Němci 1937-1939*. Olomouc 1997, s. 21-58.

Československu, která se snažila zachovat si svou demokratickou pozici, nucená se podrobit kulturní politice SdP, což se projevilo např. tím, že se buď dosavadní vedoucí divadla přiklonili k SdP, anebo byli nežádoucí intendantů nahrazeni osobami jednajícími ve *völkisch*-duchu. Výjimku představovalo brněnské německé divadlo, kde, jak už bylo zmíněno, se divadelní soubor rozpadl a brněnská demokratická divadelní skupina podle *H. Schneidera* byla vzorem nepoddajnosti i vytrvalosti.⁴⁸⁸ Na pozadí tohoto krátce vylíčeného vývoje lze předpokládat, že rozhodnutí olomouckého Německého divadelního spolku ovlivnilo všechny vyjmenované faktory a je nutno zohlednit, že předseda Německého divadelního spolku v Olomouci byl členem SdP. Nemůžeme vyloučit, že jeho členství ovlivnilo směr a činnost spolku. Souvislost s jeho členstvím v SdP a jeho činností v Německém divadelním spolku pravděpodobně existovala, když pronesl před výborem Německého divadelního spolku referát, na jehož základě se rozhodl výbor vést spolek v budoucnosti ve *völkisch*-duchu.

Následující sezóna (1938/39) olomouckého německého divadla byla zahájena teprve v prosinci 1938, kdy došlo též k spolupráci s německými divadly stejného smýšlení v Ostravě, Opavě a v Praze. Nadále byl divadelní provoz zajištěn pohostinskými představeními, což mělo trvat ještě dvě sezóny, avšak počet uváděných představení se zvýšil. Především bývalý předseda Německého divadelního spolku a tehdejší vládní komisař dr. Fritz Czermak se úspěšně zasadil za opětovné založení stálé německé scény v Olomouci, která po renovaci v roce 1941 zahájila sezónou 1941/42. V důsledku totální války byl provoz německého divadla na konci roku 1944 pozastaven, což znamenalo definitivní konec staletí německé divadelní tradice v Olomouci.⁴⁸⁹

Na závěr této podkapitoly chci upozornit na skutečnost, že v deníku *Mährisches Tagblatt* najdeme zmínku o tom, že rozhodnutí olomouckého Německého divadelního spolku vedlo i v olomoucké německé divadelní obci k rozdělení na dva tábory. Ve zmíněném deníku můžeme 20. června 1938 číst, že se i v Olomouci uvažovalo o založení demokratického kulturního společenství podle vzoru *Demokratische Kulturgemeinschaft* (Demokratické

⁴⁸⁸Bliže srovnej: Schneider, H.: *Exiltheater*. c. d., s. 92 - 98, 149-157.

⁴⁸⁹Bliže srovnej: Kožušník, V.: *Historie budov olomouckého divadla*. c. d., s. 37.

Topoľská, L.: *Německé divadlo*. c. d, s. 190.

Suchanek, H.: *Unser Olmützer Theater 1941-1944*. In: *Olmützer Blätter*, č. 1, roč. 3, 1955, s. 1.

Zimprich, R.: *Vom deutschen Theaterleben in Olmütz*. c. d., s. 57.

kulturní společenství) v Brně ⁴⁹⁰, kde pod jejím patronátem byla též *Demokratische Schauspielbühne* (Demokratické divadelní uskupení). Vzhledem k divadelním představením byl v *Mährisches Tagblatt* 25. července 1938 zveřejněný návrh, který počítal s vytvořením tzv. *Fünf – Städte – Theater* (divadlo pěti měst) na demokratickém základě. Tento divadelní svaz by se měl sestavit z měst: Brno, Ostrava, Opava, Olomouc a Bratislava. V článku je též zmínka o tom, že v těch městech už byl založen demokratický divadelní spolek a pokud ne, tak se tento krok chystal.⁴⁹¹ Není známo, jestli byl nový demokratický německý divadelní spolek v Olomouci založen. Zmínka o chystaném založení takového spolku je důkazem, že i v Olomouci byly snahy o zachování demokratické tradice německého divadla ve městě.

4. 2. 3 Sestavení repertoáru – aneb jak je těžké všem vyhovět

4. 2. 3. 1 Počet inscenací a jednotlivé žánry

Úsilí o nové uspořádání německého divadla v Olomouci se odrazilo též v počtu divadelních představení, která byla uvedena poté, kdy olomoucký Německý divadelní spolek převzal provoz německého divadla. Tento vývoj nezávisel jen na domluvě mezi Družstvem českého divadla a olomouckým Německým divadelním spolkem, ale též na poměrech brněnských Sloučených německých divadel a v neposlední řadě na olomouckém obecnstvu a poměrech v Německém divadelním spolku v Olomouci. Podle dostupných informací je známo, že v první německé sezóně 1921 se uvádělo 123 představení, o tři sezóny později (1923/24) se hrálo jen 50 představení a od sezóny 1925/26 až 1934/35 se pohyboval počet představení v jednotlivých sezónách od 32 do 43.⁴⁹² Snížení počtu představení souviselo jednak s výměnou divadelní sezóny v bloku v jarních, resp. letních měsících za pondělní představení v řádné divadelní sezóně, jednak s krácením a později zrušením letního posezónního divadelního období, a to kvůli počasí a nezájmu ze strany obecnstva.

⁴⁹⁰Bliže k Demokratické kulturní společenství viz Schneider, H.: *Ein Theater in der Zerreißprobe*. c. d., s. 168.

⁴⁹¹Viz: *Mährisches Tagblatt*. 30. 6. 1938, s. 3; 20. 6. 1938, s. 3; 25. 6. 1938, s. 3.

⁴⁹²Srovnej údaje dochovaných seznamů (přehled představení a jejich náklady), které spolek zpracoval k předložení pro daňovou administrativu, resp. jako přílohu k žádosti o subvenci (pro ministerstvo školství a národní osvěty) a údaje dochovaného vlastoručního vyúčtování ve fondu Německého divadelního spolku Olomouc. Viz: SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94). Dále srovnej: *Mährisches Tagblatt*. 23. 10. 1924, s. 3.

Deutsche Zeitung. 4. 2. 1922, s. 5.

Celkový počet představení jednotlivých sezón lze ještě rozdělit na žánry: opera, opereta a činohra (dramata a veselohry). Rozdělení jednotlivých žánrů období 1923 až 1935 ukazuje následující tabulka.

Přehled počtu divadelních představení jednotlivých žánrů v období mezi roky 1923-1935⁴⁹³

sezóna	celkový počet představení	opera	opereta	dramata	veselohry	další
1923/1924	50	10	14	13	13	
1925/1926	32	3	12	9	8	
1926/1927	43	2	11	9	20	1
1927/1928	37	2	13	11	11	
1928/1929	39	2	12	11	14	
1929/1930	41	1	13	8	19	
1930/1931	41	1	11	9	20	
1931/1932	42	3	9	11	19	
1932/1933	41	3	8	8	21	1
1933/1934	35	2	8	8	17	
1934/1935	34	1	6	11	15	1

Mezi lety 1923 a 1935 klesl počet oper, jejichž uvádění se od sezóny 1925/26 do sezóny 1934/35 pohybovalo mezi jedním až maximálně třemi inscenacemi během jedné sezóny. Ve stejném období se snížil na polovinu též počet operet. Převahu měly během celého období činohry a v rámci této kategorie dominovaly jednoznačně veselohry nad dramaty.

⁴⁹³Seznam vyúčtování sezóny 1924/25 neobsahoval tituly představení, což neumožnilo spolehlivé rozlišení mezi jednotlivými žánry. Z tohoto důvodu nebyla tato sezóna zařazena do přehledu. Výčet představení podle žánrů byl sestaven jednak na základě dochovaných seznamů, které spolek zpracoval k předložení pro daňovou administrativu, resp. jako přílohu k žádosti o subvenci (pro ministerstvo školství a osvěty), a jednak na základě dochovaných vyúčtování. K vytvoření seznamu byly použity údaje zveřejněné v deníku *Mährisches Tagblatt*, pokud byly uvedeny oficiálně ve zprávách o valné hromadě olomouckého Německého divadelního spolku a pokud nebyl nalezen ve fondu Německého divadelního spolku seznam uváděných představení za toto období. Při detailní rekonstrukci repertoáru byly použity též údaje o repertoáru brněnského německého divadla v meziválečném období, které zpracovala K. Wessely ve své práci *Brněnské německé divadlo. Srovnání sezón: 1925/26, 1926/27, 1927/28, 1928/29, 1929/30, 1931/32, 1932/33, 1933/34, 1934/35, 1935/36. Srovnání blíže: SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94). Mährisches Tagblatt. 23. 10. 1924, s. 3. Wessely, K.: Theater und Identität (Disertační práce). c. d., s. 229-232, 236-264.*

4. 2. 3. 2 Hodnocení repertoáru v očích soudobé olomoucké německé divadelní kritiky

Hlavními divadelními kritiky deníku *Mährisches Tagblatt* v meziválečném období byli dr. Heinrich Suchanek⁴⁹⁴, o kterém dr. Leo Hrbek v svém listu *Das Flugblatt* uváděl, že jeho recenze měly úroveň, která značně přesahovala průměr⁴⁹⁵, a kritik dr. Albert Schein, který se především vyjadřoval k operetním představením⁴⁹⁶. U příležitosti 50. výročí deníku *Mährisches Tagblatt* v roce 1930 zveřejnil dr. Heinrich Suchanek hodnocení vývoje německého divadla v Olomouci po převratu. Podle jeho názoru se ocitlo divadelnictví všeobecně v úpadku, což též platilo pro olomoucké německé divadlo, které zařadil mezi provinční divadla. Tento všeobecný trend se podle něj vyznačoval tím, že v divadelním repertoáru dominovala povrchní zábavná kultura. Divadelní repertoár na konci 20. let označil jako monotónní vzhledem k opeře a operetě a bezkonceptní vzhledem k činohře. Málo se uváděla divadelní díla, která by tematizovala problémy a představovala snahy o upřímnou poetickou formu. Dalším charakteristickým znakem tohoto trendu byla podle něho tendence pohrdat klasickými díly 19. století. K vývoji repertoáru olomouckého německého divadla v dvacátých letech poznamenal:

„Wiewohl entlegenes Hinterland, hat unsere deutsche Bühne an ihren seit dem Umsturz immer kärglicher zugeschnittenen Spieltagen doch interessante Abende gehabt, die einen charakteristischen Ausschnitt der dramatischen Weltproduktion boten. Oder sagen wir: vielleicht gerade wegen dieser kärglichen Beschränkung, da unsere Bühne dadurch dem Konglomerat des täglichen Spielplaneinerleis ferne stand und bei den Bühnenleitern naturgemäß (besonders seit der Ehe mit Brünn) immer das Bestreben obgewaltet hat, an dem einzigen Spieltag das Beste zu bieten, soweit dieses ‚Beste‘ eben überhaupt da war. Und da

⁴⁹⁴Jako zkratku pod svými příspěvky používal Dr. H. S..

⁴⁹⁵Hrbek, L.: *Das Deutsche Theater und die Reinheit des Blutes*. c. d., s. 14.

⁴⁹⁶Dr. Albert Schein zveřejnil v deníku „Brünner Tagesbote“ článek s názvem *Brünn – Olmütz*, který byl napsaný stejně zábavným způsobem jako jiné články, které byly v tomto deníku publikovány pod zkratkou Dr. Sch. (Olmütz). S největší pravděpodobností se jednalo o tutéž osobu, která své kritiky většinou publikovala pod zkratkou Dr. Sch. Viz: *Mährisches Tagblatt*. 13. 6. 1929, s. 2-3; 11. 2. 1935

dies sehr oft nicht der Fall war, gab es das sich ständig wiederholende Kapitel schwerer Verstimmungen.“⁴⁹⁷

Citát ozřejmí, že nehledě na několik zajímavých představení, která přestavovala výsek ze světové dramatické tvorby, byl repertoár olomouckého německého divadla během tohoto období z hlediska kritiky opakovaně důvodem spíše ke stížnostem než k optimismu. Přestože divadelní kritik dr. Heinrich Suchanek spíš kritizoval vývoj repertoáru olomouckého německého divadla od převratu, zdůraznil vedle negativních stránek repertoáru též pozitivní výkony olomouckého německého divadla. Ohledně operního žánru konstatoval, že do roku 1926 byla uváděna pozoruhodná představení, avšak po zastavení letního posezonního období, které doprovázela redukce operních představení na minimum, dosáhl operní žánr v druhé půlce 20. let nulového bodu. Divadelní sezóny za ředitelování Beera (1921-1922) se podle něj vyznačovala vysokou uměleckou úrovní, především v moderní činohře, které se později v 20. letech už nikdy nedosáhlo. Hrála se např. díla následujících autorů: *Gerhardt Hauptmann*, *Hermann Sudermann*, *Arthur Schnitzler*, *Henrik Ibsen*, *Frank Wedekind*, *August Strindberg* nebo *Walter Hasenclever*. Chválil dále, že ředitel Beer nezapomněl na klasická dramata a disponoval bohatým výběrem oper. Za vrchol období divadelního ředitelství Hölleringa považoval dr. Heinrich Suchanek operní žánr, kdy byl uváděn téměř celý *Ring der Niebelungen* Richarda Wagnera. Dále se od Richarda Wagnera uváděl: *Tristan*, *Tannhäuser* nebo *Meistersinger von Nürnberg*. Od jiných skladatelů byly inscenovány např. *Salome* Richarda Strauße, *Ariadne* Giacoma Pucciniho nebo nejnovější operní díla Maxe von Schillingse (*Mona Lisa*) nebo Ermanna Wolfe-Ferrariho (*Susannes Geheimnis*). V omezeném počtu pokračovala i za ředitelství Hölleringa tradice uvádění moderních dramát, avšak v porovnání s érou divadelního ředitelství dr. Beera byla zatlačena do pozadí klasická dramata a lidové hry. Po ukončení ředitelství Hölleringa byl repertoár olomouckého německého divadla zcela závislý na repertoáru brněnských Sloučených německých divadel, což podle divadelního kritika dr. Heinricha Suchanka způsobilo, že se příliš často na olomouckém jevišti objevovala díla menší kvality, jejichž chybějící kvalita byla často nahrazena vysokou

⁴⁹⁷Překlad citátu: „Jakkoliv odlehlá země, mělo naše německé jeviště (i když od převratu ve stále více okleštěných hracích dnech) přece jen zajímavé večery, které nabízely charakteristický výsek dramatické světové produkce. Neboli: snad právě kvůli tomuto ubohému omezení, neboť naše jeviště bylo tím vzdáleno konglomerátu obvyklé dramatické tvorby a u vedoucích jevišť (zvláště po sloučení s Brnem) existovala vždy snaha v tomto jediném hracím dnu nabídnout to nejlepší, pokud to „nejlepší“ vůbec zde bylo k dispozici. A jelikož to nebyl vždy tento případ, docházelo opakovaně ke zklamání.“ Viz: Suchanek, H.: *Das deutsche Theater in Olmütz seit dem Umsturz*. In: *Mährisches Tagblatt*. 16. 7. 1930, s. 41. Zdůraznění v citátu pochází od autora.

úrovni brněnských herců, což byl jeden důvod, proč bylo spojení s Brnem považováno za prospěšné. Ale též mezi těmito představeními v druhé polovině 20. let byla představení, která divadelní kritik dr. Heinricha Suchanka chválil, např. George Bernard Shaw: *Heilige Johanna a Zurück zu Methusale*, Romain Rolland: *Spiel von Liebe und Tod*, Jules Romains: *Diktator*, Wilhelm Schmidtbonn: *Graf unter Gleichen* nebo Carl Zuckermayer: *Fröhlicher Weinberg*. Pochváleno bylo též uvedení děl *Franka Wedekinda*, *Arthura Schnitzlera*, *Gerhardta Hauptmanna*, *Ference Molnára* a děl nového českého dramatu nebo příležitostné uvádění „starých“ (starších než pět let) operet v repertoáru. Kritizována byla především stoupající tendence inscenovat díla neněmecky mluvících autorů, jako např. francouzské trojúhelníkové komedie, anglické kriminální hry nebo moderní jazzové operety. Tato kritika od dr. Heinricha Suchanka z roku 1930 se vztahovala zřejmě především na tehdy aktuální vývoj olomouckého německého divadla pod brněnským divadelním ředitelstvím Hanse Demetze, který zastával funkci ředitele brněnského německého divadla ještě do jara 1932. Zábavným způsobem charakterizoval vývoj olomouckého německého divadla po převratu do konce roku 1929 divadelní kritik dr. Albert Schein ve svém novoročním přání, které věnoval brněnskému německému divadla. Poznamenal k tomu:

*„Einst war´s ein herrliches Lor – Beer – Reis,
Dem deutschen Theater zum Heil und Preis. –
Dann Hölle – Ring – Theater! – Bekannt,
Daß der Chef nur allein dabei abgebrannt. –
Nach Hertzka hob sich die Künstlerrund
Rasch sieghaft zum stolzen De – Metznerbund;
Als ruhender Pol geschätzt und gesucht:
Blieb Bondi in der Erscheinungen Flucht.
Wenn ich jeden erwähnte aus diesem Jahrzehnte,
Der Jubiläumsbericht sich allzu dehnte;
Drum sei euch Lieben aus unserer Zeit
Ne – billige Dankadresse geweiht.“⁴⁹⁸*

⁴⁹⁸Překlad citátu: „Byl jednou jeden výhonek vavřínového listu, německému divadlu ku zdaru, Pak peklo - kruh - divadlo! - Je známo, že jen šéf sám při tom pohořel. Po [panu] Hertzkovi se zvedl kruh umělců Rychle k vítěznému a hrdému spolku Metznerbund; Jako klidný bod [zřejmě narážka na Schillera podle germanistiky J. Dubové] ceněn a hledán: Bondi zůstal vzdálen. Když si vzpomenu na každého z tohoto desetiletí, Kdo si zaslouží být jmenován v této výroční zprávě; Proto nechť je vám drahým z naší doby Věnováno toto poděkování.“

Není známo, jestli od divadelního kritika dr. Heinricha Suchanka existuje podobný shrnující přehled vývoje olomouckého divadla za 30. léta, avšak zmíněný divadelní kritik začal v roce 1931 pravidelně ročně publikovat kulturní přehled o předešlé sezóně, ve kterém vždy na konci sezóny podrobil mj. též olomoucké německé divadlo své kritice. Posledním dvěma sezónám ředitelství Hanse Demetze především vyčítal jednak bezkonceptní repertoár a dále převahu povrchních zábavných her, tzv. konverzační veselohry, zejména francouzského druhu, resp. německých nebo jiných autorů tohoto žánru. Dále ostře kritizoval zvýšení počtu jazzových operet a všeobecně alarmující nízkou úroveň operet. Nezapomněl ale též vyzdvihnout pozitivní stránky repertoáru během tohoto období. Ocenil, že v sezóně 1930/31 byly uváděny více činohry německy mluvících autorů než cizojazyčných. Vrchol této sezóny představovalo podle něj pohostinské představení vídeňského Burgtheater *Kabale und Liebe* (Schiller). Z uměleckého hlediska považoval některá představení moderních dramát za hodnotná, jako např. *Hufnägel* Leonharda Franka, *Trojaner* Curta Corintha, *Voruntersuchung* Maxe Alsberga, *Armut* Antona Wildganse nebo *Baumeister Solneß* od Henrika Ibsena. Hluboký dojem zanechaly podle něho též pacifistické hry francouzských autorů Maurice Rostanda *Der Mann, den sein Gewissen trieb* a *Siegfried* Jeana Giraudoux, což ukazuje, že aktivistická tendence v brněnském divadelním repertoáru se neomezila jen na brněnská Sloučená německá divadla, ale našla uplatnění též v repertoáru olomouckého německého divadla.⁴⁹⁹ Pozoruhodná představení v sezóně 1931/32 byla podle něho znovu pohostinská představení vídeňského Burgtheateru, zejména inscenace Goethova *Torquata Tassa* nebo též uvedení divadelní hry *Liebelei* Arthura Schnitzlera. Celkově představovala Demetzova poslední sezóna podle divadelního kritika dr. Heinricha Suchanka nejnižší úroveň celé éry ředitelství Hanse Demetze. Tím více si pak sliboval od nového vedoucího brněnských Sloučených německých divadel Felixe Knüpfera, který byl podle dr. Heinricha Suchanka už v první sezóně schopný zvednout úroveň nejen co se týče repertoáru, ale též uměleckého souboru, kde byl počet nepřijatelných inscenací v porovnání s předešlými lety velmi nízký. Chválil především uvádění významných zástupců moderního dramatu, jako např. *Katharina Knie* Carla Zuckermayera, *Vor Sonnenuntergang* Gerhardta Hauptmanna nebo *Elisabeth von*

Novoroční přání bylo napsáno ve formě básně a jména jednotlivých vedoucích brněnského německého divadla byla ze stylistických důvodů přetvořena. Viz: *Ein Neujahrgruß dem Brünner deutschen Theater*. In: *Mährisches Tagblatt*. 30. 12. 1929, s. 4.

⁴⁹⁹Bliže k těmto divadelním dílům a k aktivistické tendenci brněnského německého divadla pod vedením Hanse Demetze viz blíže: *Theater und Identität* (Disertační práce). c. d., s. 155-163.

England Ferdinanda Brucknera, a úroveň moderní veselohry; jen péče o klasické hry byla zanedbávána. Nadšení, které je patrné z recenze divadelního kritika dr. Heinricha Suchanka, ale postupně zmizelo, ještě recenze sezóny 1933/34 byla převážně pozitivní, v níž chválil, že se našel kompromis, který uspokojil nároky literárně vážně založených divadelních návštěvníků a těch návštěvníků, pro které představovalo divadlo jen místo pro zábavu. Ocenil vysokou uměleckou úroveň především činoherního souboru a inscenace klasických a moderních dramát, např. *Wallenstein* a *Vater* Augusta Strindberga, *Professor Bernhardi* Arthura Schnitzlera, *Asien* Henri-Reného Lenormanda, *Hundert Tage* Benita Mussoliniho a *Giovacchina* Forzana nebo *Engel unter uns* (*Andělé mezi námi*) Františka Langera. Dále zdůrazňoval pozitivní vývoj operet, který měl k dispozici plnohodnotný soubor. Avšak příliš často byly podle něho uváděny bezcenné moderní veselohry. Poslední sezóna Felixe Knüpfera byla dokonce považována za méně radostnou, poněvadž v repertoáru dominovaly především kriminální hry (např. *Sensationsprozeß* Woola nebo *Meine Frau lügt* Ladislase Fodora) a konverzační veselohry (např. *Ping-Pong* Hanse Jaraye nebo *Schule für Steuerzahler* Louis Verneuil a George Berra). Dojem zanechaly jen divadelní hry *Die Insel* Haralda Bratta a *Menschen in Weiß* Sidneye Kinsleye, od kterých divadelní kritik dr. Heinrich Suchanek očekával, že neupadnou tak rychle do zapomnutí. Zanedbávání žánru operet, resp. téměř jejich absence, byla kritizována divadelním kritikem dr. Albertem Scheinem. Nespokojenost se stavem olomouckého německého divadla motivovala Rudolfa Adolpha už v polovině sezóny 1933/34 k organizaci diskusního večera o olomouckém německém divadle, který se konal 13. ledna 1934 a kde referoval o stavu německého divadla v Olomouci nejen on sám, ale též dr. Heinrich Suchanek, který kritizoval uvádění povrchních zábavních divadelních děl a vystoupil s požadavkem, aby se hrálo více dobrých, starých či klasických divadelních děl, když nejsou na literárním trhu k dispozici dobrá a moderní divadelní díla. Též Rudolf Adolph, který byl považován za jednoho z nejlepších olomouckých znalců literatury, zejména moderního dramatu, konstatoval s politováním absenci klasických divadelních děl, resp. dobrých, starých divadelních děl, a převahy povrchních zábavních divadelních děl. Též éra olomouckého německého divadla pod ředitelstvím Kramera nebyla ze strany kritiky vždy pozitivně hodnocena. Podobně jak u ředitelství Felixe Knüpfera byla první Kramerova sezóna 1935/36 dr. Heinrichem Suchankem pozitivně posuzována především kvůli vyváženému repertoáru, na jehož základě se podařilo přilákat do divadla dokonce mládež. Pokračovalo se v tradici uvádět moderní drama (např. bestseller sezóny *Die*

erste Legion Emmeta Laveryho) a zvýšil se počet klasických inscenací, které se těšily přízni obecnstva, a především inscenace *Wilhelma Tella* se vyznačovala znepokojující masovou návštěvou obecnstva. Do pozadí byly zatlačeny divadelní frašky a s politováním byla hodnocena redukce operetních představení a vzácných pohostinských vystoupení známých umělců. Vrcholem sezóny byla opět pohostinská představení vídeňského Burgtheateru *Sappho* Franze Grillparzera, *Prinz von Homburg* Heinricha von Kleista a *Karlsschüler* Heinricha Laube; zejména poslední hra měla podle něho obrovský úspěch. Oproti tomu se dle divadelních kritiků dr. Heinricha Suchanka a dr. Alberta Scheina nepříznivé poměry brněnských Sloučených německých divadel v druhé sezóně 1936/37 zrcadlily též v repertoáru a na scéně olomouckého německého divadla. Dr. Heinrich Suchanek vyčítal řediteli Kramerovi, že jeho umělecké ambice podléhají nákladovým faktorům. Oba divadelní kritici negativně zhodnotili, že v repertoáru dominovala činohra, která byla zastoupená buď nicneříkajícími moderními společenskými divadelními hrami, anebo nudnými dramaty, což přimělo divadelního kritika dr. Heinricha Suchanka vzhledem k stagnaci moderní divadelní tvorby k výzvě, aby v repertoáru byla více zohledněná divadelní díla, která vznikla na přelomu století (např. díla *Maxe Halbého*, *Franze Werfla*, *Wilhelma Schmidtbonna*, *Hermannu Sudermanna*, *Gerhardta Hauptmanna*, *Herberta Eulenberga*, *Arthura Schnitzlera*, *Henrika Ibsena* atd.). Dále vyzval ve svém přehledu k většímu zohlednění současné dramatické tvorby v Německu. Zdůraznil v této souvislosti, že by neměla být uváděná politická divadelní díla, nýbrž měl na mysli historická dramata Heinricha Zerkaulena a Friedricha Bethgeho. V této souvislosti připomínám, že Heinricha Zerkaulena i Friedricha Bethgeho lze zařadit mezi umělce, kteří mj. podporovali svou literární činností nacistickou politiku v Německu.⁵⁰⁰ Za pozoruhodné inscenace této sezóny považoval klasická dramata (např. Goethův *Egmont*, Shakespearův *Hamlet* nebo *Nathan* od Lessinga), která pomohla „udobřit“ tu část divadelní obce, která se stále více odvracela od představení povrchního zábavného charakteru. Divadelní kritik dr. Albert Schein litoval zejména neradostné role operety, která se na olomoucké scéně objevovala jen zřídka, a vzhledem k obávané transformaci brněnských Sloučených německých divadel do ryze činoherního divadla konstatoval, že v tomto případě by ztratilo spojení s Brnem na hodnotě, poněvadž do Olomouce by se tím pádem nedostaly možná ani nejlepší činohry. Poslední sezónu pod

⁵⁰⁰Bliže k Heinrichu Zerkaulenovi a Friedrichu Bethgemu viz Klee, E.: *Kulturlexikon zum Dritten Reich. Wer war was vor und nach 1945*. Frankfurt am Main 2007, s. 46, 614.

vedením ředitele Kramera označil dr. Heinrich Suchanek za dobrý průměr a to vzhledem k repertoáru a ke kvalitě uměleckého souboru. Podle kritiky se dá usuzovat, že ředitel Kramer v sezóně 1937/38 přizpůsobil repertoár. V činohře převažovaly podle dr. Heinricha Suchanka nad tzv. *Salonkomödie* vážné, přemýšlivé hry, které též zahrnovaly díla současné dramatické tvorby německy mluvících autorů, (např. *Schauspieler* Wilhelma Schmidtbonna, *Zwölftausend* Bruna Frankeho nebo *Jagt ihn – ein Mensch* Erwina Guida Kolbenheyera, *Dr. Med. Hiob Prätorius* Curta Götze nebo *Napoleon* Ferdinanda Brucknera) a více než předtím byly zastoupeny klasické činohry, které měly úspěch mezi mládeží (např. *G´wissenswurm* Ludwiga Anzengrubera, *Kabale und Liebe* Schillera, *Minna von Barnhelm* od Lessinga a Goethův *Faust*).⁵⁰¹ Recenze olomouckých divadelních kritiků zřejmě nebyly vždy pozitivně přijaty ze strany vedení brněnských Sloučených německých divadel, jak dokazuje odpověď Gustava Bondiho na novoroční přání dr. Alberta Scheina, v kterém např. vyčítal dr. Heinrichu Suchankovi, kterého nazval *Such – an – Eck*⁵⁰², že Suchanek schválně hledal něco, co by mohl kritizovat. Stálé oblibě, a to nejen ze strany kritiky, se těšila téměř každoroční pohostinská představení *Exlbühne*, která se konala většinou na konci divadelní sezóny. S politováním byl konstatován nízký počet pohostinských představení jiných souborů, resp. známých umělců, což souviselo nejen s vazbou na provoz brněnských Sloučených německých divadel, jak už bylo uvedeno v kapitole 4. 2. 2, ale do jisté míry s nejvyšší pravděpodobností též s československými zákony, které zejména v 30. letech měly chránit tuzemské divadelní umělce a zaměstnance před umělci ze zahraničí.⁵⁰³ Z hlediska současné germanistiky zhodnotila repertoár německého divadla *L. Topolská*. Podle ní byl repertoár v 20. letech a na začátku 30. let velmi konzervativní, avšak v období, kdy vedoucím brněnského divadla byl Hans Demetz, vykazoval repertoár velmi vysokou a stabilní úroveň. Jak už bylo uvedeno, stabilní uměleckou úroveň jeho ředitelství vyzdvihla *K. Wessely*. Tato

⁵⁰¹Podklady pro zobrazení hodnocení repertoáru olomouckého německého divadla poskytly články o stavu olomouckého německého divadla, zejména od dr. Heinricha Suchanka a dr. Alberta Scheina, a článek o diskusním večírku o olomouckém německém divadle zveřejněný v deníku *Mährisches Tagblatt* Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 16. 6. 1930, s. 41.; 30. 5. 1931, s. 3; 4. 6. 1932, s. 3; 13. 6. 1933, s. 3 - 4; 13. 1. 1934, s. 4; 7. 6. 1934, s. 3; 11. 2. 1935, s. 4; 1. 6. 1935, s. 3 - 4; 30. 5. 1936, s. 4; 3. 6. 1937, s. 3; 27. 5. 1938, s. 3.

⁵⁰²Viz: Bondi, G.: *Gegengruß an das Olmützer Theater*. In: *Mährisches Tagblatt*. 4. 1. 1930, s. 4. Bondiho způsob psaní jména kritika Heinricha Suchanka se dá přeložit jako: hledej na každém rohu (Such – an – Eck).

⁵⁰³Blíže k této problematice srovnej:

Stamberg, U.: *Deutschsprachiges Theater im Prag der Zwischenkriegszeit* (Disertační práce). c. d., s. 140-186.

Stamberg, U.: *Beschäftigungspolitik*. c. d., s. 108-138.

Wessely, K.: *Theater und Identität* (Disertační práce). c. d., s. 142-154.

hodnocení ozřejmují, že zhodnocení úrovně olomouckého německého divadla v době jeho existence se v případě éry Hanse Demetze fundamentálně liší od hodnocení současné vědy.⁵⁰⁴

4. 2. 3. 3 Faktory ovlivňující sestavení repertoáru

Sestavení repertoáru podléhalo dvěma hlavním faktorům. Na jedné straně se jednalo o vkus, jinými slovy nároky cílové skupiny, resp. zájmových skupin, pro které byl repertoár sestavován, na druhé straně sestavení repertoáru ovlivňovaly faktory vyplývající ze společného divadelního provozu.

První faktor, který můžeme též nazývat vkus divadelního obecnstva, se ještě dá rozdělit do dvou dalších podskupin, poněvadž vkus a nároky divadelního obecnstva na repertoár nebyly homogenní ani v těchto podskupinách. *První skupinu* tvořili zastánci myšlenky, že divadlo má především sloužit jako místo, které zprostředkovává umělecké, kulturní a národní hodnoty a kde mají být uváděna literární kvalitní díla. Do tohoto tábora můžeme zařadit olomoucký Německý divadelní spolek, který sám sebe považoval za platformu diskusí ohledně repertoáru a za garanta umělecky a literárně hodnotného německého divadla v Olomouci, a kde pravidelně vystupovali během valné hromady spolku příznivci umělecky hodnotně založeného divadla. Do této skupiny patřili dále divadelní kritici, jejichž stanovisko už bylo v předešlé podkapitole vylíčeno, a dále zájmové skupiny, jako např. kulturní nebo politické organizace. Pod uváděním literárních a uměleckých kvalitních děl se většinou rozuměla klasická a moderní dramata, opery nebo kvalitní staré operety. Neshoda zavládla jen v otázce, jaký podíl na repertoáru by měly mít vyjmenované žánry. Oproti tomu se více méně jednomyslně vyslovilo proti uvádění povrchních zábavných děl jakékoliv druhu, zejména francouzského typu nebo nově se vyskytujících jazzových operet. Jak už bylo zmíněno, zdůrazňovalo se také, že pevnou součástí repertoáru měla být díla německy mluvících autorů.⁵⁰⁵ Protože olomoucké německé divadlo bylo od sezóny 1922/23 omezeno na jeden den v týdnu, objevil se dokonce v deníku *Mährisches Tagblatt* už v říjnu 1922 radikální názor, že vzhledem ke skutečnosti, že olomoucké německé divadlo nehraje denně,

⁵⁰⁴Viz: Topol'ská, L.: *Německé divadlo*. c. d., s. 188-189.

⁵⁰⁵K této problematice srovnej blíže *Mährisches Tagblatt*. 8. 11. 1919, s. 3; 20. 2. 1924, s. 3; 14. 4. 1930, s. 3; 13. 1. 1934, s. 4; 4. 5. 1935, s. 4; 27. 3. 1936, s. 4; 30. 4. 1937, s. 3. *Deutsche Zeitung*. 19. 3. 1922, s. 4.

Dále k tomu srovnej články v deníku *Mährisches Tagblatt* uvedené v poznámce 501.

nemělo by si dovolit liberální postoj při sestavování repertoáru, čímž měl čtenář na mysli, že se měla preferovat dramata a nemusely se vůbec uvádět veselohry, resp. frašky. Podle něho by zajistila zábavnost repertoáru už „trpěná“ opereta.⁵⁰⁶ Svá přání a nároky ohledně repertoáru olomouckého Německého divadelního spolku nevyjadřovaly jen jednotlivé osoby z řad obecnstva, členů německého divadelního spolku nebo divadelních kritiků, ale též zájmové skupiny. Doložena je jedna iniciativa, která vznikla jako reakce proti předem zveřejněnému repertoáru na sezónu 1922. Plánovaný repertoár na poslední uzavřenou sezónu byl zveřejněn zhruba měsíc před jejím zahájením (17. března 1922). Iniciativa má dvě části. První část tvoří návrh, se kterým redaktor deníku *Deutsche Zeitung* Anton Steiger⁵⁰⁷ obrátil 21. března 1922 na vedení Německého divadelního spolku v Olomouci. Steiger se ve svém dopise odvolával na článek zveřejněný v deníku *Deutsche Zeitung* s titulem *Wünsche der deutschen Theaterbesucher* (Přání německých divadelních návštěvníků, 19. března 1922), který vyšel dva dny po zveřejnění předběžně sestavného repertoáru a ve kterém byl nejen vysloven nesouhlas s repertoárem, ale též byl definován úkol, který mělo olomoucké německé divadlo plnit. Dále zde byla jmenována díla, která by tomuto splnění mohla pomoci.⁵⁰⁸ Neznámý autor tohoto dopisu popsal úlohu olomouckého německého divadla slovy: „*Gerade auf dem schwer bedrängten Boden des Olmützer Deutschtums muß das Theater seine Sendung im Dienste der Volksgemeinschaft bewußt erfüllen.*“⁵⁰⁹ Tím neznámý autor článku rozuměl neuvádění francouzských dramát a veselohr, a redukci opotřebovaných operet a italských oper, jejichž avizovaný počet v sezóně 1922 byl považován za luxus, který si olomoucké německé divadlo nemohlo dovolit. Oproti tomu se mělo německé divadlo v Olomouci soustředit na podporu umění vycházejícího z vlastního národa a na budování národní kultury. Nejlepším způsobem, jak zajistit, aby se německé divadlo v Olomouci neodchýlilo od cesty „*geistiger und seelischer Reformation*“ (duchovní a duchovní

⁵⁰⁶*Mährisches Tagblatt*. 21. 10. 1922, s. 4.

⁵⁰⁷Anton Steiger (1889-1952) byl v období 1. ČSR v župním a hlavním (Gau- und Hauptleitung) vedení DNP. Mezi lety 1927 až 1933 byl členem městského zastupitelství. Dále byl činný ve vedení Svazu Němců severní Moravy a dočasně byl župním vedoucím Deutscher Kulturverband (Německý kulturní svaz). Blíže k jeho osobě a činnosti v společenském, politickém a kulturním životě Olomouc viz Zimprich, R.: *Schriftleiter Anton Steiger zum Gedächtnis*. In: *Olmützer Blätter*. č. 5, roč. 17, 1969, s. 70.

Schriftleiter Anton Steiger. Zum 30. Todestag, (Dr. Z.). In: *Olmützer Blätter*. č. 3, roč. 30, 1982, s. 70.

⁵⁰⁸Viz blíže: SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

Mährisches Tagblatt. 17. 3. 1922, s. 2.

Deutsche Zeitung. 19. 3. 1922, s. 4.

⁵⁰⁹Překlad citátu: „*Právě na těžce utlačované půdě olomouckého německví musí divadlo splnit své poslání ve službách národní společnosti.*“ Viz: *Wünsche der deutschen Theaterbesucher. Deutsche Zeitung*. 19. 3. 1922, s. 4.

reformace) mělo být uvádění německých klasických děl, nejnovějších dramát a skladatelů.⁵¹⁰ Na tento veřejný dopis navázal Anton Steiger v svém dopise z 21. března 1922, který byl adresován Německému divadelnímu spolku. Steiger v něm navrhl, aby se podle vzorů v Německu – jako např. nově se konstituující a nacionálně zaměřené *Goethebühne*⁵¹¹ – i v Olomouci založila tzv. divadelní obec na bázi společného smýšlení (tzv. *Gesinnungsgemeinschaft*), která by se mohla stejně jako v Německu podílet na znovuoobnově divadla. Žádal sloučení všech společenských kruhů, které měly zájem o divadlo na bázi už zmíněné obce společného smýšlení. K této skupině počítal všechny spolky a organizace, které se v Olomouci a v okolí věnovaly podpoře umění, vzdělávání a tělesné výchově. Konkrétně vyjmenoval *Musikverein*, *Damensingverein*, *Männergesangsverein*, Německý lidový pěvecký spolek, *Metznerbund*, Spolek pro národní osvětu a *Turnverein*. Tyto spolky by mohly při zvláštních příležitostech propůjčit ve prospěch divadla svou pracovní a agitační sílu. Podle něj též nebylo vyloučeno spoluúčinkování hudebních a pěveckých spolků k podpoře orchestru nebo při uvádění inscenací jako např. *Meistersinger*, což je jeden z uvedených příkladů ze článku, na který se odvolával. Pro Německý divadelní spolek v Olomouci by to mj. znamenalo, že materiální zisk by se při zapojení zmíněných umělecky a hudebně založených členů olomoucké německé společnosti zvýšil, poněvadž jejich spoluúčinkování by bylo spojeno též s návštěvou divadla členy rodiny nebo přátel vystupujícími. Anton Steiger ve svém dopise neskrývá, že Německý divadelní spolek v Olomouci by si mohl být jistý podporou divadla ze strany velkých organizací zaměřených na tělesnou a duchovní výchovu, avšak jen tehdy, když budou v repertoáru zohledněna jejich přání. Vylíčil dále, že spojení se Svazem Němců severní Moravy, Německou národní radou, *christlicher Volksbund* (křesťanský Lidový svaz), *sozialdemokratische Gewerkschaft* (sociálnědemokratický odbor), *allgemeine deutsche Gewerkschaft* (všeobecný německý odbor), Spolkem pro národní osvětu a *Turnvereinem*, by mohlo zaručit, že zmíněné organizace by doporučily svým členům návštěvu divadla. Nevyloučil, že by se mohl pro tuto iniciativu též získat BdL. Na konci dopisu požádal, aby byl za prvé sestaven literární poradní sbor, který měl mít vliv na výběr uváděných děl. V tomto poradním sboru měli být zastoupeni

⁵¹⁰*Deutsche Zeitung*. 19. 3. 1922, s. 4.

⁵¹¹Éva Tökei uvedla v svém článku, že divadla jako *Goethe-Bühne*, *Deutsches Volkstheater* a *Nationalbühne* se opřely o „deutschümelnde Phraseologie“ (frazologie vychloubání se vším německým). Viz: Tökei, E.: *Nationaltheater und Aktualpolitik*. [online]. [cit. 2. února 2012]. Dostupné na internetu: <http://www.kakanien.ac.at/beitr/emerg/ETokei1.pdf>

zastupitelé spolků: Musikverein, Damensingverein, Männergesangsverein, Spolek pro národní osvětu, Německý lidový pěvecký spolek a Metznerbund, především vyjmenoval ale osoby: prof. Weber, Otto Kullil, dr. inž. Weiser a prof. Rudolf Mather. Při výběru děl se měla zohlednit především národně-výchovná díla. Dále se měl poradní sbor zasadit o posílení účasti členů hudebního spolku a pěveckých spolků ve sboru a orchestru. Za druhé požádal ustanovení agitačního výboru, který měl být sestaven z členů spolků podporujících vzdělávání a umění. K tomuto výboru měla být připojena publicistická činnost německého tisku. Steigerův návrh neskrývá záměr, že by se mělo olomoucké německé divadlo a tím i Německý divadelní spolek podrobit výše uvedené kulturní politice, která viděla v divadle nástroj k národní výchově. Na konci dopisu naznačil, že už byly provedeny potřebné kroky, které by k tomu směřovaly, a výsledkem těchto snah byla pravděpodobně společná iniciativa těchto organizací: Svaz Němců severní Moravy, Spolek pro národní osvětu, Okresní vzdělávací výbor a místních organizací tří německých politických stran působících v ČSR (BdL, DNSAP a DNP).⁵¹² Tyto organizace a politické strany se obrátily 28. března 1922 pěti dochovanými dopisy na Německý divadelní spolek se svými přáními ohledně repertoáru.⁵¹³ Avšak je nutné upozornit na fakt, že dopisy DNP, DNSAP a BdL jsou obsahově identické, napsané na psacím stroji bez uvedení přesného data v březnu 1922 a pouze podepsané zastupiteli těchto stran. Jen jeden z podpisů je jednoznačně čitelný a patří dr. Fritzovi Czermakovi. Dopis byl tedy pravděpodobně předem připraven někým jiným, resp. jinou organizací, a dr. Czermak jej pouze podepsal jménem místní skupiny DNSAP. Dopis představenstva organizací Spolek pro národní osvětu a Okresní vzdělávací výbor byl jen oznámení, že se připojilo k přiloženým přáním ohledně repertoáru. K těmto dopisům patří ještě úvodní dopis organizace Svaz Němců severní Moravy, který je podepsán dvěma osobami a opatřen razítkem vedení svazu *Bund der Deutschen* (Svaz Němců). Čitelně jej podepsal jen dr. Spina. Přiložen byl pravděpodobně též dopis Antona Steigera z 25. března 1922, který poslal olomouckému prelátovi seznam navržených činoher a na nějž dopsal dr. Schinzel své vlastnoruční poznámky. V skutečnosti jsou tyto dva dopisy obsahově téměř identické a napsané v podobném duchu, v jakém už bylo koncipováno *Přání německých divadelních návštěvníků* i dopis Antona Steigera. Znovu se v těchto dopisech opakuje, že olomoucké německé divadlo se má podílet na obnovení významu postavení německého

⁵¹²SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

⁵¹³Tamtéž.

národa, pravděpodobné se to vztahovalo na německé obyvatelstvo v ČSR, a sloužit skutečnému vzdělávání, což by se zajistilo škrtnutím už zmíněných francouzských her a převážným nebo výhradním uváděním německých klasických dramatiků a moderních, resp. současných divadelních her. Ohledně operety bylo poznamenáno, že by se klasická díla měla preferovat před méně hodnotnými současnými operetami. Stejně jako už nabídl Anton Steiger podporu divadla ze strany velkých organizací, pokud by repertoár byl sestaven podle jejich přání, spojily též zmíněné organizace a politické strany svou podporu se stejnou podmínkou. Dopisy politických stran zahrnovaly též seznam autorů a divadelních děl, jejichž uvádění by si přály. Seznam byl údajně sestaven dvěma neznámými literárními experty. Mezi uváděnými 22 autory se nacházeli jen tři neněmecky píšící autoři - jednalo se o *Williamu Shakespeara*, *Henrika Ibsena* a *Nikolaje Gogola*. Mezi klasickými autory najdeme jména jako *Goethe*, *Lessing*, *Schiller* ale též *Franz Grillparzer* nebo *Friedrich Hebbel*. Z moderních a současných autorů byli v seznamu zaznamenáni *Ludwig Anzengruber*, *Karl Schönherr*, *Gerhardt Hauptmann* nebo *Max Halbe*, *Georg Kaiser* a *Paul Apel*.⁵¹⁴ Není známo, kdo s touto iniciativou začal, ale nejpravděpodobnější je podle mého názoru, že idea se zrodila v kruhu okolo *Deutsche Zeitung* a Antona Steigera. Steiger věděl, jak už výše zmíněno, že německé organizace a politické strany něco chystají a 25. března 1922, několik dnů před dopisy Svazu Němců severní Moravy, Spolku pro národní osvětu, Okresního vzdělávacího výboru, BdL, DNP a DNSAP adresovanými Německému divadelnímu spolku, poslal olomouckému prelátovi seznam činoher, které by měly být navrženy olomouckému Německému divadelnímu spolku na příští divadelní sezónu. Prelát mu měl k seznamu sdělit svůj názor a případná přání. Seznam se mezi archiváliemi nenašel, ale z dopisu Antona Steigera a z poznámek dr. Schinzela na jeho dopise se dá s jistotou usoudit, že se jednalo o identický seznam, který byl poslán Německému divadelnímu spolku v Olomouci. Tuto domněnku podporuje v dopisu určeném pro preláta jednak odkaz Antona Steigera na to, že seznam byl vypracován dvěma literárními experty, jednak přání dr. Schinzela, že se ze seznamu měly škrtnout dvě divadelní hry, a to *Weibsteufel* od Karla Schönherra a *Jugend* od Maxe Halbého, tedy díla, která byla zahrnutá v seznamu poslaném Německému divadelnímu spolku o tři dny později.⁵¹⁵ Na základě známých pramenů není možné rekonstruovat reakce Německého divadelního spolku v Olomouci na tuto iniciativu, jež představovala zásadní zásah do

⁵¹⁴Tamtéž.

⁵¹⁵Tamtéž.

autonomie spolku. Z porovnání seznamu žádaných německy psaných činoher s realizovaným repertoárem sezóny 1922 vyplývá, že Německý divadelní spolek přání mírně zohlednil. V repertoáru se nacházely jen tři činohry navržené v seznamu přání, ale ne ve zveřejněném a kritizovaném repertoáru (*Die Kreuzelschreiber* Ludwiga Anzengrubera, *Fuhrmann Henschel* Gerhardta Hauptmanna a *Der Strom* Max Halbého). Neuváděly se plánované inscenace *Die Sache mit Lola* a *Die Büchse der Pandora*, které zhodnotily německé politické strany ve své výzvě jako méně hodnotné a vyměnitelné.⁵¹⁶ Tyto změny v repertoáru byly určitě provedeny ve snaze Německého divadelního spolku v Olomouci uspokojit přání této frakce divadelního obecnstva, poněvadž olomoucké německé divadlo si nemohlo dovolit ve velkém počtu roztrpčit část divadelního obecnstva, pokud nechtělo uškodit samo sobě. Počet změn ale též ukazuje, že olomoucký Německý divadelní spolek nehodlal svůj repertoár úplně přestavět, což bylo pravděpodobně též kvůli skutečnosti, že německá divadelní sezóna měla v roce 1922 začít už 15. dubna⁵¹⁷ a je těžko představitelné, že by divadelní ředitel Beer souhlasil s drastickou změnou už sestaveného repertoáru. U této iniciativy se jedná o jediný doložený pokus o instrumentalizaci olomouckého Německého divadelního spolku a jeho práce ze strany zájmových skupin, což by ale nemuselo nutně znamenat, že se dále nepokoušely prosadit v repertoáru olomouckého německého divadla už zmíněné přání. Z korespondence Německého divadelního spolku s ředitelstvím brněnských Sloučených německých divadel víme, že Německý divadelní spolek v Olomouci předložil např. v říjnu 1926 ředitelství brněnských Sloučených německých divadel požadavek, aby se v repertoáru zohlednili německy mluvící autoři.⁵¹⁸

Druhou skupinu tvořila ta část obecnstva, která svá přání veřejně neartikulovala. Divadelní návštěvníci z této skupiny byli považováni za příznivce povrchních a zábavných divadelních děl, kteří chápali divadlo jako místo na zábavu a relaxaci. O tom, že tato skupina měla nezanedbatelný podíl na celkovém počtu návštěvníků, svědčí opakované konstatování, že v porovnání s počtem návštěvníků oper nebo vážných činoher se zejména představení zábavného charakteru těší velkému počtu návštěvníků a skončí finančně se ziskem.⁵¹⁹

⁵¹⁶Tamtéž.

⁵¹⁷*Mährisches Tagblatt*. 17. 3. 1922, s. 2.

⁵¹⁸Viz: SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

⁵¹⁹Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 20. 2. 1924, s. 3; 13. 1. 1934, s. 4.

Na tomto místě je třeba upozornit na pozoruhodný nápad ze strany deníku *Mährisches Tagblatt*. Deník se rozhodl v září 1924 provést údajně první čtenářskou anketu tohoto druhu se záměrem zjistit divadelní přání olomouckého německého obecnstva. Jak sám deník uváděl, tento nápad byl podporován v širším okruhu olomoucké německé společnosti. Důvodem pro uspořádání ankety byl viditelný pokles návštěvnosti činoher v porovnání s operou a operetou, který byl vysvětlen tím, že sestavení repertoáru ze strany Německého divadelního spolku nevyhovělo vkusu obecnstva. Aby se našla odpověď na otázku, jaký vkus divadelní obecnstvo tedy má, se rozhodl deník uspořádat mezi svými čtenáři anketu, která měla na základě čísel doložit, jaký vkus mezi nimi dominoval. Výsledky ankety měly přinést důležité podněty, na které by mělo divadlo reagovat, aby se tím zvýšila návštěvnost činoher. Hlasování proběhlo formou hlasovacího formuláře, který byl vytištěn v *Mährisches Tagblatt*. Podle zkušeností deníku jeden výtisk zmíněných novin četly tři osoby, které měly podle redakce získat možnost zúčastnit se hlasování, což chtěl deník zajistit tím, že nechá hlasovací formuláře zveřejnit tři dny po sobě (25. 9., 26. 9. a 27. 9. 1924). Původní konec hlasování byl plánován na 4. října 1924, ale kvůli velkému zájmu, který překročil stanovený průměrný počet hlasovacích formulářů, se deník rozhodl jednak zveřejnit další dva hlasovací formuláře, jednak prodloužit hlasovací období ještě dvakrát do 11. října 1924. Výsledky byly zveřejněny 18. října 1924. Ankety se mohli vedle předplatitelů zúčastnit i jiní čtenáři deníku, jako např. další členové rodin. Anketa byla zaměřená na zjištění vkusu vzhledem k činohře, tím se rozuměla dramata, frašky nebo veselohry. Deník upozornil na to, že čtenář měl napsat jen činohry, které by skutečně navštívil. Neměly se uvádět umělecké činohry, které byly pouze respektovány. Tím se měl zjistit skutečný vkus obecnstva, a proto byli čtenáři vyzváni, aby hlasovali upřímně. Každý čtenář mohl uvést tři činohry. Ankety se zúčastnilo 1024 čtenářů, což bylo na jednu stranu považováno za úspěch, na druhou stranu prý reprezentovaly tyto hlasy jen malou část německého divadelního obecnstva a ještě menší část čtenářského okruhu.⁵²⁰

⁵²⁰Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 11. 09. 1924, s. 3; 17. 09. 1924, s. 4; 20. 09. 1924, s. 4; 22. 09. 1924, s. 2; 25. 9. 1924, s. 4; 27. 9. 1924, s. 4; 7. 10. 1924, s. 2.

Výsledky této ankety jsou zobrazeny v následujících tabulkách a byly rozděleny na dvě části, jednak podle autorů, jednak podle děl.

*Tabulka 1: výsledky ankety podle básníků a autorů*⁵²¹

umístění v anketě	básníci/ autoři	počet hlasů
1	Schiller	316
2	Shakespeare	208
3	Hauptmann	188
4	Sudermann	153
5	Ibsen	132
6	Hebbel	115
7	Grillparzer	108
8	Goethe	101
9	Schönherr/Toller	93
10	Molnar	88
11	Lessing	84
12	Meyer-Förster	80
13	Freytag	77
14	Kleist	72
15	Nestroy	69
16	Schnitzler/Shaw	52
17	Wedekind	47

Při porovnání výsledků ankety se seznamem činoher můžeme konstatovat, že z 19 uvedených autorů v tabulce se vyskytla jména 11 autorů (tučně označena v tabulce), tedy více než polovina, na seznamu činoher z roku 1922. Dá se proto říct, že seznam z roku 1922 do určité míry zobrazoval vkus divadelních návštěvníků vzhledem k oblíbeným autorům.⁵²²Na následující straně ukazují tabulky už zmíněné výsledky ankety podle děl.

⁵²¹Tabulky byly zpracovány na základě údajů v denících *Mährisches Tagblatt* a *Ostrauer Zeitung*. Viz: *Mährisches Tagblatt*. 18. 10. 1924, s. 3. *Ostrauer Zeitung*. 20. 10. 1924, s. 3.

⁵²²SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

Tabulky 2: výsledky ankety podle děl⁵²³

umístění v anketě	divadelní hry včetně autorů	počet hlasů
1	Alt Heidelberg/ Meyer-Förster	80
2	Journalisten/ Freytag	77
3	Willhelm Tell/ Schiller	76
4	Kabale und Liebe/ Schiller	65
5	Räuber/Schiller	57
	Glaube und Heimat/ Schönherr	
6	Hamlet/Shakespeare Der zerbrochene Krug/ Kleist Agnes Bernauer/ Hebbel Masse Mensch / Toller Hinkemann/ Toller	44
7	Götz/ Goethe Maria Stuart/Schiller Minna von Barnhelm/Lessing Peer Gynt/ Ibsen Die versunkene Glocke/ Hauptmann	41

umístění v anketě	divadelní hry včetně autorů	počet hlasů
8	Faust I /Goethe Die deutschen Kleinstädter/ Kotzebue Ehre/Sudermann	36
9	Richard III./ Shakespeare Ein Glas Wasser / Scribe Maria Magdalena / Hebbel Feldherrenhügel / Roda - Rößler	32
10	Heimat / Sudermann Flachsmann als Erzieher / Ernst Märchen vom Wolf / Molnar Hüttenbesitzer / Ohnet	29
11	Frühlingserwachen / Wedekind Johannisfeuer / Sudermann	24

U výsledků ankety podle děl můžeme konstatovat, že z 29 divadelních děl v anketě bylo 11 z nich uvedených v seznamu činoher. Jednalo se především o starší divadelní hry autorů jako např. Goethe (*Faust I* a *Götz*), Schiller (*Kabale und Liebe*, *Wilhelm Tell* a *Maria Stuart*), Shakespeare (*Hamlet* a *Richard III*), Lessing (*Minna von Barnhelm*) nebo Friedrich Hebbel (*Agnes Bernauer* a *Maria Magdalena*). U moderních divadelních děl se shodovala přání účastníků ankety se seznamem činoher jen v případě *Glaube und Heimat* od Karla Schönherra. Příkladem toho, že si účastníci přáli jinou hru autora uvedeného v seznamu činoher než navrhli autoři tohoto seznamu, je *Peer Gynt* Henrika Ibsena.⁵²⁴

⁵²³Tabulky byly zpracovány na základě údajů v denících *Mährisches Tagblatt* a *Ostrauer Zeitung*. Viz: *Mährisches Tagblatt*. 18. 10. 1924, s. 3.
Ostrauer Zeitung. 20. 10. 1924, s. 3.

⁵²⁴SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

Uspořádaná anketa měla nejen ohlas v olomoucké německé společnosti, ale její výsledky byly též s největším zájmem očekávány ze strany ředitelství brněnských Sloučených německých divadel i ze strany několika německých novin z ČSR (*Ostrauer Zeitung* a *Silesia*) i ze zahraničí (*Neues Wiener Tagblatt* a *Neues Wiener Journal*), které požádaly deník *Mährisches Tagblatt*, aby jim sdělil výsledek ankety, což deník udělal. Bez komentáře byly výsledky olomoucké ankety ihned 20. října 1924 zveřejněny v deníku *Ostrauer Zeitung*.⁵²⁵ Vídeňský deník *Neues Wiener Journal* výsledky ankety 21. října 1924 též komentoval. Podobně jako komentář v deníku *Mährisches Tagblatt* kladně zmínil živou účast, která však reprezentovala jen část divadelního obecnstva. V porovnání s článkem v deníku *Ostrauer Zeitung*, který vkus olomouckého německého divadelního publika nezhodnotil, si toto dovolil vídeňský deník. Podle *Neues Wiener Journal* vyplývalo z výsledku, že olomoucká divadelní obec měla určitý sklon ke konzervatismu a sklon „zum guten Alten“ (k starému dobrému). Moderní tvorba byla podle deníku silně zastoupena v podobě Ernsta Tollera, což byla „eine wirksame Kundgebung gegen den Olmützer Zensor, der die Aufführung von „Masse Mensch“ und „Hinkemann“ verbot.“⁵²⁶

Gustav Bondi, jako zástupce brněnských Sloučených německých divadel, se vyjádřil k výsledkům dopisem z 23. října 1924. Konstatoval s politováním, že se anketa vztahovala jen na činohry, poněvadž vedení brněnských Sloučených německých divadel mělo dojem, že žádané činohry ze strany divadelních návštěvníků by už uspokojila představení ochotníků – tím se zřejmě naráželo na činnost olomoucké Německé dramatické společnosti. Proto redukovalo vedení divadla počet vážných činohr, poněvadž se ukázalo, že taková představení v olomouckém německém divadle skončila v této sezóně finančně převážně neúspěchem.⁵²⁷ Bondiho veřejné vystupování proti aktivitám ochotnického divadla v Olomouci souviselo především s tím, že z ochotnického divadla se podle *K. Wessely* v meziválečném období z pohledu profesionálního divadla vyvinula vážná konkurence, poněvadž bylo stále profesionálnější a v porovnání s profesionálním divadlem byla jeho představení levnější, což právě v období, kdy klesl příjem obyvatelstva, bylo z hlediska ochotnického divadla výhodou oproti divadlu profesionálnímu. Proto se Německý divadelní

⁵²⁵Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 20. 9. 1924, s. 4; 18. 10. 1924, s. 3.

Ostrauer Zeitung. 20. 10. 1924, s. 3.

⁵²⁶Překlad citátu: „... účinné oznámení, proti olomouckému cenzorovi, který zakázal uvedení „Masse Mensch“ a „Hinkemann.“ Viz: *Neues Wiener Journal*. 21. 10. 1924, s. 12.

⁵²⁷Viz: *Mährisches Tagblatt*. 23. 10. 1924, s. 3

spolek v Brně a ředitelství brněnských Sloučených divadel rozhodlo aktivně proti ochotnickým divadlům bojovat a v deníku *Brünner Tagesbote* byl v září 1925 zveřejněn jejich postoj následovně:

*„Der Theaterausschuß und die Bühnenleitung sind somit gehalten, ausnahmslos allen Liebhabervorstellungen jede Unterstützung, sei es auch durch Mitwirkung von Bühnengehörigen, sei es durch Entlehnung von Ausstattungsgegenständen, Studienmaterial u. dgl. [und dergleichen], zu versagen. Da auch unsere Bühne einen sich alljährlich steigernden Daseinskampf zu bestehen hat, der auch durch die in Brünn immer mehr überhand nehmenden Liebhabervorstellungen in fühlbarster Weise erschwert wird, ersucht der Theaterausschuß die hiesigen deutschen Vereine, von derartigen Veranstaltungen abzusehen, ist hingegen gerne bereit, wirkliche Wohltätigkeitszwecke durch Veranstaltung beruflicher Theatervorstellungen unter entgegenkommenden Bedingungen zu unterstützen. Die in Betracht kommenden Körperschaften haben auch bei der Autoren – und Verlegervereinigung Schritte unternommen, damit diese die Erteilung von Aufführungsrechten und das Verleihen von Studienmaterial unter allen Umständen verweigern.“*⁵²⁸

Německý divadelní spolek v Brně viděl v představeních ochotnického divadla těžké poškození německého profesionálního divadla v Brně.⁵²⁹ Radikální odmítnutí ochotnického divadla ze strany Německého divadelního spolku a Sloučených německých divadel v Brně se zřejmě též vztahovalo na olomouckou divadelní scénu, jejíž součástí vedle profesionálních představení olomouckého německého divadla tvořila – jak už výše bylo zmíněno – ve 20. letech a 30. letech též představení ochotnických divadel. Zejména olomoucká Německá dramatická společnost představovala ve 20. letech vážnou konkurenci, poněvadž na začátku února 1926 sdělil Gustav Bondi předsedovi Německého divadelního spolku v Olomouci, že *„Die dramatische Gesellschaft soll lieber trachten das Theater zu stützen, als ihm*

⁵²⁸Překlad citátu: „Výbor divadla a jevištní vedení jsou nuceni bez výjimky odmítnout všem příznivcům divadla jakoukoliv pomoc, ať už spoluúčast příslušníků divadla, ať už jde o zapůjčení vybavení, studijní materiál apod. Neboť naše jeviště musí každoročně bojovat o své přežití - jakož je tomu podobně i v Brně - vyzývá divadelní výbor zdejší německé spolky - nehledě na různé akce - že je připraven podporovat skutečně dobročinné účely akcemi divadelních představení za vstřícných podmínek. V úvahu přicházející korporace podnikly také u autorských a vydavatelských svazů kroky k tomu, aby tyto zabránily za všech okolností udělení práva uvádění a zapůjčení studijního materiálu.“ Viz: Wessely, K.: *Theater und Identität* (Disertační práce). c. d., s. 143.

⁵²⁹Tamtéž.

*Konkurrenz zu machen.*⁵³⁰ Trnem v oku Gustava Bondiho představovaly především příznivé recenze představení Německé dramatické společnosti ze strany olomoucké německé divadelní kritiky a německého tisku.⁵³¹ V této souvislosti je zajímavé, že se tehdy už bývalému předsedovi Německé dramatické společnosti Rudolfu Adolphovi v roce 1934 nepodařilo ani získat Německý divadelní spolek v Olomouci jako spoluorganizátora diskusního večera o olomouckém německém divadle, ani přesvědčit intendanta Sloučených německých divadel v Brně k návštěvě této akce. Jak už víme, tehdy se zúčastnil diskuse jen předseda olomouckého Německého divadelního spolku. Dá se jen spekulovat o tom, zda odmítání spoluorganizace takového večera ze strany Německého divadelního spolku v Olomouci či absence intendanta Sloučených německých divadel souvisela s postojem, že divadelní otázky a profesionální divadlo byly především záležitostmi Německých divadelních spolků a vedení profesionálních německých divadel. Iniciativa Společnosti pro současnou kulturu, jejíž členem Rudolf Adolph byl, mohla být z hlediska Německého divadelního spolku v Olomouci brána jako akt, který by zpochybnil dosavadní výhradní svrchovanost Německého divadelního spolku v Olomouci nejen nad otázkami týkajícími se olomouckého německého divadla, ale též jako platformy pro diskusi o divadelních záležitostech. Členové a podporovatelé olomouckého ochotnického divadla pravděpodobně též patřili mezi pravidelné návštěvníky divadla.⁵³²

Gustav Bondi ve své písemné reakci na výsledky ankety v říjnu 1924 vyloučil uvádění prvních tří navržených děl (*Alt Heidelberg, Journalisten, Wilhelm Tell*), poněvadž vysoký počet účinkujících by zvýšil náklady, které si nemohlo olomoucké německé divadlo dovolit. Jedinou šanci viděl v dobrovolnících, kteří by vystoupili v těchto hrách jako komparsisté.⁵³³ V dopise obhájil též dosavadní snahy brněnských Sloučených německých divadel uspokojit různorodý vkus divadelního obecnstva a dodal, že „*Wer es mit dem deutschen Theater in Olmütz als einer Stütze des Deutschtums ernst meint, der muß es begreiflich finden, daß es allen Geschmacksrichtungen zu dienen hat, weil hart neben der kulturellen die geldliche*

⁵³⁰Překlad citátu: „*Dramatická společnost má raději dbát na podporu divadla než mu konkurovat.*“ Viz: SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

⁵³¹Viz např.: *Mährisches Tagblatt*. 1. 2. 1924, s. 5; 20. 6. 1924, s. 2; 12. 10. 1925, s. 3; 27. 10. 1928, s. 5; 16. 6. 1930, s. 41.

Deutsche Zeitung. 1. 2. 1925, s. 6-7.

⁵³²*Mährisches Tagblatt*. 13. 1. 1934, s. 4.

Wessely, K.: *Theater und Identität* (Disertační práce). c. d., 143-144.

⁵³³*Mährisches Tagblatt*. 23. 10. 1924, s. 3

*Forderung steht.*⁵³⁴ Během celého období první Československé republiky se potřeba uspokojit různé zájmy, olomouckého divadelního obecnstva a současně dosáhnout vyváženého ekonomického rozpočtu ukázala, jako největší problém provozovatelů olomouckého německého divadla. K tomu se ještě přidala skutečnost, že brněnská Sloučená německá divadla musela při sestavování repertoáru brát ohled nejen na olomoucké německé publikum, ale též na brněnské německé publikum. Jak se ukázalo, ne vždy se líbilo olomouckému německému obecnstvu to, co mělo u brněnského německého publika úspěch.⁵³⁵

Druhý faktor, který ovlivňoval skladbu repertoáru, představoval společný provoz olomouckého a brněnského německého divadla. Německý divadelní spolek v Olomouci sice vedl po zhroutilí ředitelství Hölleringa olomoucké německé divadlo ve městě ve vlastní režii, ale sestavení repertoáru mohl jen omezeně ovlivnit. Existovala sice dohoda o tom, v jakém pořadí se mají jednotlivé žánry uvádět (o pořadí žánrů v sezóně 1932/33 např. víme, že se měla po dvou činohrách uvést opereta), avšak aktuální díla si musel olomoucký Německý divadelní spolek vybírat z repertoáru brněnských Sloučených německých divadel, a skladbu repertoáru německého divadla v Brně, jež spadala výhradně do kompetence tamního vedení, tedy nemohl nijak ovlivnit. Čas od času byl olomoucký divadelní výbor konfrontován s požadavkem, aby pro Německý divadelní spolek vybojoval právo spolurozhodování při sestavování brněnského divadelního repertoáru, a tehdy nezbyvalo divadelnímu výboru nic jiného, než upozornit na to, že olomouckému Německému divadelnímu spolku bylo přiznáno pouze jenom právo výběru z aktuálního repertoáru brněnského německého divadla, resp. z předložených brněnských návrhů. Už proto byl přirozeně prostor pro ovlivňování olomouckého divadelního repertoáru ze strany jednotlivých zájmových skupin značně omezen.⁵³⁶ Základní problémem z hlediska olomouckého Německého divadelního spolku zůstávala během celého období závislost na brněnském repertoáru a tamějším divadelním provozu. Ve rámci svých možností se snažilo vedení Německého divadelního spolku v Olomouci při výběru děl zohlednit přání a nároky olomouckého německého obecnstva a

⁵³⁴Překlad citátu: „Kdo to s německým divadlem jako s podporou německví myslí vážně, musí samozřejmě pochopit, že se divadlo musí orientovat na různorodý vkus, protože kromě kulturních požadavků jsou zde i peněžní.“ Viz: *Theaterdirektion und Publikum*. In: *Mährisches Tagblatt*. 23. 10. 1924, s. 3.

⁵³⁵Viz k tomu např. *Gegengruß an das Olmützer Theater*. In: *Mährisches Tagblatt*. 4. 1. 1930, s. 4.

⁵³⁶Viz: SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

Mährisches Tagblatt. 26. 4. 1929, s. 3; 14. 4. 1930, s. 3; 13. 1. 1934, s. 4.

artikulovalo je též vůči brněnskému Německému divadelnímu spolku, resp. vůči ředitelství brněnských Sloučených německých divadel, jako např. na začátku října 1926, kdy olomoucký Německý divadelní spolek Německému divadelnímu spolku v Brně jednak sdělil, že mezi olomouckými předplatiteli a ve vedení olomouckého Německého divadelního spolku panuje značná nespokojenost s kvalitou inscenací, které byly na výběr, jednak jej požádal, aby se ředitelství brněnských Sloučených německých divadel snažilo o zlepšení repertoáru olomouckého německého divadla, což bylo zdůvodněno mj. tím, že olomoucký Německý divadelní spolek přece platí za jednotlivé představení průměrně 8 000 Kč. Olomoucký Německý divadelní spolek to považoval za celkem vysokou sumu. Dále kritizoval Německý divadelní spolek za to, že se neuvádějí divadelní díla německy mluvících autorů, což se údajně vzhledem k tehdejšímu politickým poměrům ve světě nedalo ospravedlnit.⁵³⁷ Odpověď brněnského Německého divadelního spolku však odkrývá jeden z dalších problémů, které se během této spolupráce vyskytly. Jedná se o to, že Německý divadelní spolek v Olomouci, byl do jisté míry – jak to vyplývá z pramenů – vybíravý. V tomto případě navrhlo ihned na začátku sezóny brněnské ředitelství několik divadelních děl a mezi nimi byla též díla německy mluvících autorů.⁵³⁸ Vedení Sloučených německých divadel opakovaně vyslovilo svoji ochotu vyhovovat a zohlednit podle možností přání olomouckého německého obecnstva a vedení olomouckého Německého divadelního spolku, avšak pochopitelně nebylo možné sestavit vlastní repertoár jen pro Olomouc, jak se vyjádřil ředitel Hans Demetz v jednom dopise též z října 1926.⁵³⁹ Jak už demonstrovaly předešlé příklady, nebyla spolupráce mezi olomouckým Německým divadelním spolkem a vedením Sloučených německých divadel v Brně, resp. brněnským Německým divadelním spolkem, vždy bezproblémová. Další třecí plochou bylo včasné předložení seznamu možných divadelních děl a poslání informačních materiálů jednak jako základ při výběru jednotlivých děl pro olomoucké německé divadlo, jednak k patřičnému propagování vybraných a chystaných děl mj. v novinách (např. divadelní letáky). Olomoucký Německý divadelní spolek si opakovaně stěžoval, že neměl tyto informace v dostatečném časovém předstihu k dispozici a tento pocitěný informační deficit se pokusil mj. sám odstranit, když začal na podzim 1925 přes divadelního sekretáře Hoffmanna objednávat brněnský německý deník *Brünner Tagesbote*,

⁵³⁷Viz: SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

⁵³⁸Tamtéž.

⁵³⁹Tamtéž.

aby si mohl udělat obraz o brněnských představeních v brněnském německém divadle, což ale nestačilo k tomu, aby si olomoucký Německý divadelní spolek nadále na tyto záležitosti nestěžoval.⁵⁴⁰ Kritiky ze zmíněného brněnského deníku byly též zveřejňovány v deníku *Mährisches Tagblatt*, což zase bylo trnem v oku vedení brněnských Sloučených Německých divadel, poněvadž se mezi nimi objevovaly též negativně napsané kritiky, což mohlo danou divadelní hru znevýhodnit již před jejím uvedením, nebo mu dokonce zabránit, jak se to stalo v případě plánované inscenace *Lilly, die Kokette* (na podzim 1924).⁵⁴¹ V této souvislosti si stěžoval též ředitel Hans Demetz 19. října 1926, že divadelní sekretář Hoffmann s poukazem na brněnskou kritiku prý odmítal kvalitní divadelní díla, která měla úspěch v Brně a která byla pozitivně zhodnocená v tisku, až na jednu subjektivní kritiku⁵⁴² Demetz k tomu dále uvedl: „*Keinesfalls darf ich mir die Brüner Vorzensur als Gerichtsbehörde mir gegenüber von Ihrem Sekretariat ausspielen lassen.*“⁵⁴³

Hans Demetz nebyl jediným ředitelem brněnského německého divadla, který si na údajný vliv divadelního sekretáře Hoffmanna na sestavení repertoáru stěžoval. Jeho nástupce Felix Knüpfer, v jednom dopise (29. září 1932) adresovaném předsedovi Německého divadelního spolku o Hoffmannovi tvrdil, že zmařil jeho loajální, korektní a solidní záměry. Podle něho divadelní sekretář Hoffmann sabotoval brněnské návrhy ze sobeckých důvodů a informoval členy divadelního výboru částečně nepravdivě. Požádal, aby v budoucnosti už nerozhodoval o repertoáru divadelní sekretář Hoffmann sám, ale celý divadelní výbor. Poprosil dále, aby mu bylo umožněno spojit se v otázce sestavení repertoáru přímo se členy divadelního výboru, poněvadž odmítal divadelního sekretáře jako spojku mezi ním a divadelním výborem v Olomouci, a za tímto účelem požádal o sdělení telefonního čísla. Hoffmann byl podle jeho názoru jen pokladník olomouckého Německého divadelního spolku. Spouštěč této ostré reakce ze strany ředitele Felixe Knüpfera byl nečekaný požadavek na změnu repertoáru ze strany olomouckého Německého divadelního spolku, což v závěru vedlo k výpadku představení. Ředitel Felix Knüpfer zastával názor, že divadelní sekretář Hoffmann rozhodl o odvolání plánované operety jen z toho důvodu, protože o týden později mělo být nasazeno pohostinské představení Pallenberga. Domníval se, že uvedení operety týden před tím by

⁵⁴⁰Tamtéž.

⁵⁴¹Tamtéž.

⁵⁴²Tamtéž.

⁵⁴³Překlad citátu: „*V žádném případě si nenechám ze strany vašeho sekretariátu líbit brněnskou předběžnou cenzuru jako soud*“ Viz: Tamež.

mohlo z hlediska divadelního sekretáře Hoffmanna toto představení ohrozit, protože bylo známo, že operety se těší dobré návštěvnosti. Z pohledu ředitele Felixe Knüpfera byla tím porušena smlouva, že po dvou činohrách má následovat vždy opereta.⁵⁴⁴ Tímto dopisem byla zahájena roztržka mezi ředitelem Felixem Knüpferem a olomouckým Německým divadelním spolkem, která trvala od konce září 1932 až minimálně do počátku listopadu 1932, což bylo především způsobeno tím, že Německý divadelní spolek v Olomouci zastával názor, že tato záležitost je věcí týkající se pouze divadelního sekretáře Hoffmanna a ředitele Felixe Knüpfera. Německý divadelní spolek v Olomouci zastával v této kauze též názor, že dle dohody bylo definitivní právo na rozhodování o výběru a stanovení repertoáru vyhrazeno olomouckému Německému divadelnímu spolkem. V tomto období došlo v kauze mezi ředitelem Felixem Knüpferem a předsedou Německého divadelního spolku v Olomouci dr. Rudolfem Sallingerem k výměně čtyř uchovaných dopisů. Předseda Německého divadelního spolku se snažil celou záležitost řešit osobně s ředitelem Felixem Knüpferem v rámci své návštěvy v Brně (17. března 1932), avšak k setkání nedošlo, což vedlo k dalšímu rozladění, poněvadž skutečnost, že ředitel Felix Knüpfer po obdržení informace o přítomnosti předsedy olomouckého Německého divadelního spolku na radnici spojené s prosbou o setkání nepřišel, bylo ze strany předsedy spolku negativně interpretováno. Tato interpretace znovu rozzlobila ředitele Knüpfera, protože jednak očekával bezprostřední reakci na svůj dopis z 29. září 1932 a ne písemně o tři týdny později, jednak protestoval proti tomu, že mu byla přítomnost předsedy Německého divadelního spolku sdělena teprve v den jeho návštěvy a to ještě večer, když právě nemohl kvůli přípravám na představení opustit divadlo, což též údajně nechal vzkázat předsedovi olomouckého Německého divadelního spolku. Tvrzení ředitele Felixe Knüpfera o vlivu divadelního sekretáře na rozhodnutí divadelního výboru co se týče repertoáru bylo vnímáno ze strany olomouckého divadelního výboru jako troufalost a znevažování. Předseda olomouckého Německého divadelního spolku ujistil ředitele Felixe Knüpfera, že o repertoáru rozhodl výhradně jen divadelní výbor a postavil se za divadelního sekretáře, který z hlediska olomouckého Německého divadelního spolku nadále měl vykonávat funkci spojky mezi olomouckým Německým divadelním spolkem a ředitelstvím v Brně. Rozhodnutí o tom, jestli ředitel Felix Knüpfer bude nadále jednat s divadelním sekretářem Hoffmannem, však nechal na řediteli Knüpferovi. Lehce ironicky toto rozhodnutí

⁵⁴⁴Tamtéž.

zdůvodnil tím, že členové divadelního výboru mají ještě další „vedlejší úvazky“, který jim brání převzít funkci divadelního sekretáře Hoffmanna. Jako gesto k udobření se dá vyložit nabídka předsedy spolku, že by požádal prokuristu Hechta, aby byl přítomen v divadelní kanceláři v dopoledních hodinách, kdy obvykle probíhaly telefonáty mezi „Olomoucí“ a „Brnem“ a pro nouzové případy by předseda olomouckého Německého divadelního spolku poskytl svoje telefonní číslo. K usmíření však nedošlo. Výše uvedené důvody přispěly k hlubšímu rozladění na strany ředitele Felixe Knüpfera a poslední kapkou, která způsobila další ostrou reakci ředitele Felixe Knüpfera, byl údajný citát divadelního sekretáře Hoffmanna v novinovém článku zveřejněném v brněnském německém deníku, který byl známý svou negativní zaujatostí vůči řediteli Felixi Knüpferovi.⁵⁴⁵ Podle něho prý divadelní sekretář Hoffmann řekl, že „*der Theaterverein lässt sich keine direktorale Nebenführung gefallen.*“⁵⁴⁶ Tato událost vedla nejen k úplnému odmítnutí osobního kontaktu s divadelním sekretářem Hoffmannem ze strany ředitele Felixe Knüpfera, ale též ke změně postoje ředitele brněnského německého divadla vzhledem k plnění svých povinností vůči olomouckému divadelnímu provozu. Sdělil předsedovi Německého divadelního spolku: „*Ich bin also jetzt dort angelangt, wo auch mein werter Vorgänger [Demetz] war, nämlich, dass ich den Olmützer Betrieb sicherlich so führen werde, wie es meine Pflicht ist, aber dass ich eben nur meine Pflicht tun werde und nicht mehr. Das können mir die Herren nach den bisherigen Vorgängen nicht verübeln.*“⁵⁴⁷ Z citátu je zřejmé, že spolupráce s olomouckým Německým divadelním spolkem byla alespoň z hlediska minimálně dvou brněnských divadelních ředitelů tak frustrující, že vedla z jejich strany ke snížení angažování se ve prospěch olomouckého německého divadla na úroveň povinného minima. V této souvislosti je zajímavé, že k ostré reakci ředitele Felixe Knüpfera došlo už na začátku jeho první sezóny. Dá se jen spekulovat, jestli této reakci předcházely jiné případy. Není vyloučeno, že chtěl ihned na začátku svého vedení dát najevo, že nebude tolerovat vliv divadelního sekretáře Hoffmanna na sestavení repertoáru. Výhrady proti divadelnímu sekretáři měl už během své činnosti jako herec brněnského německého divadla v druhé polovině 20. let a oproti tvrzení olomouckého Německého divadelního spolku zpochybnil, že brněnské divadelní ředitelství bylo s funkcí a

⁵⁴⁵K tomuto sporu srovnaj korespondenci v této záležitosti v období 29. 9. 1932 až 4. 11. 1932. Viz: Tamtéž.

⁵⁴⁶Překlad citátu: „...divadelní spolek si nedá líbit žádné další poroučení.“ Viz: Tamtéž.

⁵⁴⁷Překlad citátu: „Dostal jsem se tam, kam můj předchůdce, totiž, že budu vést olomoucký podnik jistě tak, jak je to má povinnost, ale budu činit jen to, co je má povinnost a nic víc. To mi pánové nemohou po předchozích událostech mít za zlé.“ Tamtéž.

prací divadelního sekretáře Hoffmanna dosud vždy spokojené.⁵⁴⁸ Výše uvedený citát přinejmenším naznačuje, že v brněnském německém divadle bylo známo, že ředitel Hanz Demetz měl podobné stanovisko jako ředitel Felix Knüpfer a je docela možné, že byl ze strany Hanse Demetze o spolupráci s olomouckým Německým divadelním spolkem a s divadelním sekretářem Hoffmannem předem informován. Zmíněné důvody by mohly vysvětlit rezolutní reakci ředitele Felixe Knüpfera. K úplnosti celé kauzy je třeba uvést, že předseda Německého divadelního spolku v Olomouci nadále zastával stanovisko, že celá záležitost byla věcí mezi ředitelem Felixem Knüpferem a divadelním sekretářem Hoffmannem. Od výše zmíněného novinového článku se olomoucký Německý divadelní spolek distancoval a ujasnil, že se zveřejněním tohoto článku neměl ani olomoucký Německý divadelní spolek, ani divadelní sekretář Hoffmann nic společného. Z tohoto důvodu bylo oznámení (srovnej předcházejícího citátu) ředitele Felixe Knüpfera nepřijatelné. Poněvadž olomoucký Německý divadelní spolek nedal dle něho podnět k rozladění, považoval celou záležitost dopisem ze 4. listopadu 1932 za uzavřenou.⁵⁴⁹

Nutno říci, že se našly objektivní i subjektivní důvody nespokojenosti u obou stran a ne vždy byla vina jen na jedné nebo na druhé straně. Takovým příkladem, kdy měly obě strany svázané ruce, představovalo olomoucké divadelní pondělí, který nejen ovlivnilo značně repertoár olomouckého německého divadla, ale do jisté míry i repertoár brněnského německého divadla, poněvadž právě v pondělí a v úterý se konala v Brně operní představení v městském divadle, což znamenalo, že pravidelné uvádění oper a velkých operet v Olomouci bylo více méně znemožněno a pokusy o vyřešení této situace skončily neúspěchem. Kromě toho hostoval brněnský divadelní soubor v pondělí též v Bratislavě.⁵⁵⁰ Odvolání plánované operety ze strany divadelního sekretáře Hoffmanna rozhněvalo ředitele Felixe Knüpfera mimo jiné i proto, poněvadž aby mohl uvádět v Olomouci plnohodnotnou operetu (k výběru byly *Mädel aus Wien* nebo *Madame Pompadour*), nasadil v Brně ad hoc operu *Don Pasquale*, kde zřejmě nepotřeboval kompletní operní soubor. Ředitel Felix Knüpfer v této souvislosti upozornil na to, že tím olomoucký Německý divadelní spolek promeškal šanci na dobrou

⁵⁴⁸Doloženo je, že Felix Knüpfer byl hercem brněnských Sloučených německých divadel v sezóně 1925/26. Viz: Tamtéž.

K hodnocení funkce divadelního sekretáře z hlediska Felixe Knüpfera v tomto kontextu viz Tamtéž.

⁵⁴⁹Tamtéž.

⁵⁵⁰Viz blíže: SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

Mährisches Tagblatt. 12. 3. 19. 28., s. 2-3; 3. 4. 1933, s. 3; 11. 2. 1935, s. 4.

operetu.⁵⁵¹ Uvádění žádaných divadelních děl bylo občas vyloučeno už předem, poněvadž olomoucké divadelní jeviště nebylo dostatečné velké.⁵⁵² Další důvod, který rozhodl o uvádění divadelního díla, souvisel s finančními prostředky olomouckého Německého divadelního spolku, který si buď nemohl dovolit finančně náročné inscenace, anebo nechtěl na základě zkušenosti riskovat, že by se mu kvůli případné absenci obecenstva taková inscenace z finančního hlediska nevyplatila. Po neúspěchu operety *Die Abenteuer des Herrn Maiermax* (1927) se obrátil Německý divadelní spolek v Olomouci na veřejnost s konstatováním, že uvádění lepších inscenací závisí do značné míry na finančních možnostech spolku, a tím na finanční podpoře obecenstva. Zejména opery a operety byly spojené s vyššími náklady.⁵⁵³ Celkem trefně analyzoval Gustav Bondi na valné hromadě v únoru 1927 hlavní důvody rozladěnosti. Gustav Bondi zastával názor, že olomouckému divadelnímu obecenstvu, a můžeme doplnit do jisté míry též olomouckému Německému divadelnímu spolku, chyběl kontakt s divadelním provozem. V Olomouci byly změny v repertoáru nebo herců vnímány jako lehkomyšlnost, bezmyšlenkovost a znevážení. Za tím se skrývaly často nemoci herců, resp. jejich náhlý odchod z divadla, nebo jiné elementární porušení provozu.⁵⁵⁴ Takovým příkladem bylo uvádění činohry *Viktoria* v březnu 1925. Uvádění žádané činohry bylo dočasně v ohrožení, poněvadž hlavní herečka z divadla odcházela a jen kvůli Německému divadelnímu spolku a německému divadlu v Olomouci byla činohra znovu nastudovaná, avšak v Olomouci bylo představení přijato nevlídně.⁵⁵⁵ Po Bondiho rozboru příčin rozladěnosti v únoru 1927 zveřejnil o dva a půl roku později v *Brünner Tagesbote* dr. Albert Schein své vtípné povídání o *Brünn – Olmütz*, kde se podobně jako Gustav Bondi zmínil o tom, že olomoucké divadelní obecenstvo nemá představu o těžkostech divadelního provozu. Napsal: „*Am Montag hat unser Publikum seine Vorstellung. Nur von den Schwierigkeiten des Betriebes hat es keine Vorstellung.*“⁵⁵⁶ Bondi tehdy uváděl dál, že při sestavení repertoáru není vedení brněnského německého divadla tak nezávislé jak to by mohl na první pohled vypadat. Sestavení repertoáru a podíl nových děl záviselo jednak na situaci na literárním a

⁵⁵¹SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

⁵⁵²Tamtéž.

⁵⁵³Viz blíže: SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

Mährisches Tagblatt. 20. 2. 1924, s. 3; 6. 3. 1926, s. 5; 19. 1. 1927, s. 4-5; 12. 3. 1928, s. 2-3; 26. 4. 1929, s. 3; 31. 8. 1933, s. 3; 30. 4. 1937, s. 3.

⁵⁵⁴Viz: *Mährisches Tagblatt*. 23. 2. 1927, s. 4.

⁵⁵⁵Viz: SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

⁵⁵⁶Překlad citátu: „*V pondělí má naše publikum své představení. Ale o těžkostech podniku nemá žádné představy.*“ Viz: Schein, A.: *Brünn – Olmütz*. In: *Mährisches Tagblatt*. 13. 6. 1929, s. 3.

operetním trhu, jednak bylo brněnské německé divadlo do jisté míry závislé na repertoáru vídeňských scén.⁵⁵⁷

Problémy společného provozu a napětí, které z toho mezi olomouckým německým spolkem na jedné straně a divadelním ředitelstvím Německého divadla v Brně, resp. brněnským Německým divadelním spolkem na druhé straně vznikly, ozřejmí spor o vystoupení operetního tenora Huga Wiesera mezi Německým divadelním spolkem v Olomouci a ředitelem Hansem Demetzem v lednu 1927. Brněnské německé divadelní ředitelství týden před plánovaným představením operety *Der Orlow* (Bruno Granichstaedten) s Hugem Wieserem sdělilo Německému divadelnímu spolku v Olomouci telefonicky, že byli nuceni vyměnit operetního tenora Huga Wiesera za Jana Kiverona, poněvadž Hugo Wieser nebyl po tříměsíční nemoci úplně vyléčen, což především u tanečních scén působilo ještě problémy. Na toto sdělení však reagoval olomoucký Německý divadelní spolek dle Hanse Demetze ultimátem, že zruší brněnská pohostinská představení, pokud by Hugo Wieser 17. ledna 1927 nevystoupil. Na toto ultimátum reagoval Hans Demetz zase výhrůžkou, že by mohl ultimátum zveřejnit, poněvadž zpochybnil, že by olomoucké obecenstvo pochopilo reakci olomouckého Německého divadelního spolku a proto by předběžně nebral na vědomí sdělení spolku a navrhl místo plánovaného představení tři jiné operetní novinky (*Das Abenteuer des Herrn Maiermax*, *Der Graf von Cagliostro* a *Schwalbennest*). Jaké byly důvody, které vedly obě strany k používání ultimatá a výhrůžek k prosazování, resp. obhájení svých zájmů, objasní korespondence mezi olomouckým Německým divadelním spolkem a brněnským německým divadelním ředitelstvím. Své stanovisko v této kauze obhajoval olomoucký Německý divadelní spolek ve svém dopise z 16. ledna 1927 tím, že jednal v zájmu obecenstva, poněvadž už byl repertoár zveřejněn a kvůli opětovné změně repertoáru byl Německý divadelní spolek nucen energicky požádat o dodržení dohodnutého repertoáru, což mělo být sděleno brněnskému Německému divadelnímu spolku písemně, a bylo i dodatečně telefonicky sděleno brněnskému divadelnímu ředitelství divadelním sekretářem Hoffmannem, který měl dojednat umožnění uvádění představení *Der Orlow* s Hugem Wieserem.⁵⁵⁸

⁵⁵⁷Viz: *Mährisches Tagblatt*. 23. 2. 1927, s. 4; 23. 1. 1936, s. 4.

⁵⁵⁸Viz: SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

V dopisu vedení Německého divadelního spolku můžeme k tomu číst:

*„In diesem Sinne hatte Ihnen also Herr Hoffmann mitzuteilen, dass wir bisher genügend Verständnis für die schwierige Lage des Brüner Theatervereines bewiesen haben, dass wir aber schliesslich das Publikum mit leeren Versprechungen nicht länger hinhalten können und endlich auf einer unserem Verträge entsprechenden Einhaltung des Spielplanes bestehen müssten. Andernfalls wären wir gezwungen, aus dieser Missachtung unseres Vertrages die Konsequenzen zu ziehen.“*⁵⁵⁹

V této souvislosti je třeba upozornit na to, že olomoucký Německý divadelní spolek jednal právě kvůli opakovaným změnám v repertoáru v prosinci 1926 s brněnským Německým divadelním spolkem, který zastupitelům olomouckého Německého divadelního spolku slíbil odstranění těchto problémů a mezi dohodnutými představeními na leden 1927 byla mj. právě opereta *Der Orlow* s Hugem Wieserem.⁵⁶⁰

Z dopisu olomouckého Německého divadelního spolku též vyplývá, že spolek na začátku zpochybnil, že Wieserův zdravotní stav je opravdu tak vážný, aby nemohl vystupovat. Pochybovalo se dále, že iniciativa k odvolání jeho vystoupení v Olomouci pocházela od Huga Wiesera samotného.⁵⁶¹ Nebylo to poprvé, kdy Německý divadelní spolek v Olomouci pochyboval o pravdivosti údajů o stavu účinkujících. Přibližně dva roky předtím v prosinci 1925 měl vystupovat oblíbený herec Attila Hörbiger ve veselohře *Grossfürstin und der Zimmerkellner* (Alfred Savoir), byl ale kvůli nemoci nahrazen Felixem Knüpferem. Německý divadelní spolek v Olomouci se tehdy domníval, že neschopnost vystupování Hörbigera nebyla údajně způsobena nemocí, nýbrž úmluvou mezi Hörbigerem a Knüpferem, což se ale snažil vyvrátit Gustav Bondi, který též poukázal na to, že představení by bylo zrušeno, kdyby nevystupoval Felix Knüpfer.⁵⁶² Právě pochyby o brněnských údajích o zdravotním stavu Huga Wiesera ze strany Německého divadelního spolku v Olomouci vedly dokonce k tomu, že brněnské německé divadelní ředitelství bylo nucené, jak napsal divadelní sekretář Gustav

⁵⁵⁹Překlad citátu: „V tomto smyslu bylo potřeba panu Hoffmannovi sdělit, že my jsme dosud prokázali dostatek porozumění pro těžkou situaci brněnského německého spolku, ale že nemůžeme publiku stále jen planě slibovat a musíme trvat na dodržení hracího plánu podle smlouvy. Jinak bychom byli nuceni vyvodit důsledky z nedodržení naší smlouvy.“ Tamtéž.

⁵⁶⁰*Mährisches Tagblatt*. 20. 12. 1926, s. 3.

⁵⁶¹SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

⁵⁶²Viz: SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

Bondi, „... eine, auch für die Olmützer Herren offenkundige Tatsache [neschopnost vystoupení Huga Wiesera] erst in so weitläufiger Weise beurkunden [dopisu Wiesera v originálu a lékařský posudek] lassen zu müssen.“⁵⁶³, což znovu vyvolalo v brněnském německém divadelním ředitelství podiv a nepochopení. Ředitel Hans Demetz napsal:

*„Den hiesigen Abonnenten enthalten wir Herrn Wieser bis zum 19. Jänner [1927] (1. Wiederholung von ‚Alexandra‘) vor. Ebenso haben die Vereine ‚Deutscher Mittelstand‘ und ‚Deutsche sozialdemokratische Partei‘, die gleichfalls sehr gerne Herrn Wieser in ihrer Vorstellung ‚Zirkusprinzessin‘ gehabt hätten, den ihnen gegenüber geäußerten Vernunftsgründen Rechnung getragen und auf Herrn Wieser verzichtet. Nur der Deutsche Theaterverein in Olmütz beharrt trotz der gestern auf telephonischem Weg mit[g]eteilten oben angeführten Gründen auf eine Reise des noch immer schonungsbedürftigen Herrn Wieser nach Olmütz und auf ein Auftreten daselbst, ungeachtet dessen, dass dadurch abermals schwere Stockungen dem Theaterbetrieb veranlasst werden.“*⁵⁶⁴

Demetzova citovaná reakce, která především měla demonstrovat podiv a nepochopení nad postojem olomouckého Německého divadelního spolku a jeho nepřijatelnost, lze ale též uvádět jako příklad, který by vysvětloval tvrzení ředitele Felixe Knüpfera o tom, že i ředitel Hans Demetz nakonec vůči olomouckému německému divadlu splnil jen svoje povinnosti. V této souvislosti je nutno upozornit, že Bondiho analýza o hlavním důvodu rozladěnosti mezi „Olomoucí“ a „Brnem“, který prezentoval na valné hromadě v únoru 1927, byla pravděpodobně silně ovlivněná touto událostí, poněvadž podobně se vyjádřil vůči vedení Německého divadelního spolku v Olomouci už ve svém dopise ze 17. ledna 1927.⁵⁶⁵

⁵⁶³Překlad citátu: „... muset nechat prokazovat také olomouckým pánům zřejmou skutečnost tak podrobně“ Tamtéž.

Německý divadelní spolek se k této kauze vyjádřil ve svém zveřejněném stanovisku k představení *Die Abenteuer des Herrn Maiermax*, kde též citoval z dopisu Huga Wiesera. Viz blíže k této problematice: SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94). *Mährisches Tagblatt*. 19. 1. 1927, s. 4-5.

⁵⁶⁴Překlad citátu: „Zdejším abonentům odepíráme pana Wiesera do 19. ledna [1927](1. opakování hry *Alexandra*). Rovněž spolky „Deutscher Mittelstand“ [Německý střední stav] a „Deutsche sozialdemokratische Partei“ [Německá sociálně demokratická strana], které by byly rovněž rády měly ve svém představení pana Wiesera, přijaly vyjádřené rozumné důvody a zřekly se pana Wiesera. Jen Německý divadelní spolek - přesto, že včera byly telefonicky sděleny výše uvedené důvody cesty do Olomouce stále ještě nemocného pana Wiesera - trvá na vystoupení tohoto, nehledě na to, že tím znovu budou způsobeny těžké problémy v divadelním provozu“ Viz: SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

⁵⁶⁵Tamtéž.

Další příčinou ostré reakce ze strany olomouckého Německého divadelního spolku byl fakt, že z představení operety s Hugem Wieserem, která se měla konat mimo abonmá, spolek očekával příjmy, kterými by mohl dosavadní citelné deficity pokrýt. Hugo Wieser byl u olomouckého obecnstva oblíbený a dřívější zkušenosti už ukázaly, že oblíbenost účinkujícího se odráží pozitivně na počtu divadelních návštěvníků a na finančním výsledku představení, poněvadž mnoho divadelních návštěvníků si kupuje vstupenky na představení především kvůli tomu, že tam vystupuje ohlášený/ohlášená herec/herečka nebo pěvec/pěvkyně, jak to bylo v už zmíněném případě vystoupení herce Hörbigera.⁵⁶⁶ Výpadek těchto účinkujících, zejména když se nejednalo o ojedinělé případy, měl pochopitelně negativní dopad na návštěvnost divadla a v neposlední řadě na finance divadelního provozu. Jako kompenzaci za ztrátu očekávaného finančního zisku z představení *Der Orlow* požádal olomoucký Německý divadelní spolek, aby mu bylo ze strany brněnského divadelního ředitelství umožněno výnosné představení mimo abonmá, konkrétně bylo požádáno o operu 24. ledna 1927 anebo uvolnění tohoto pondělí (bez smluvně dohodnutého odškodnění), aby mohl olomoucký Německý divadelní spolek angažovat jiný soubor. K uvolnění zmíněného pondělí nedošlo. Brněnské divadelní ředitelství zřejmě z finančních důvodů nechtělo ztratit jedno pondělí. Brněnské divadelní ředitelství za to nabídlo operetu *Alexandra* Alberta Szirmaie s Hugem Wieserem a Janem Kiveronem. Jak vyplývá ze seznamu repertoáru za sezónu 1926/27, nakonec byla 24. ledna 1927 za *Der Orlow* s Hugem Wieserem v německém olomouckém divadle uváděna výše zmíněná náhradní opereta *Die Abenteuer des Herrn Maiermax* a místo požadované opery opereta *Alexandra*⁵⁶⁷, poněvadž, jak napsal Gustav Bondi, „... ‚Orlow‘ ist an diesem Tag nicht möglich, da unsere bisherigen Bemühungen, an einem Montag ein Sprechstück ins Theater zu bringen, von keinem Erfolg begleitet waren und ‚Orlow‘ mit ‚Madame Butterfly‘ [opera] nicht zu verbinden ist...“⁵⁶⁸ Je tedy zřejmé, že olomoucký Německý spolek se pokusil o uvedení operety *Der Orlow*, avšak narazil na už zmíněný nepřekonatelný problém, který představovalo brněnské operní pondělí. Domnívám se, že v obou představeních účinkoval určitý počet stejných představitelů a jak naznačuje výrok Gustava Bondiho, musely se zohlednit též zájmy brněnského německého divadla, které mělo pochopitelně přednost, což ale neznamenalo, že se brněnské ředitelství nesnažilo vyjít

⁵⁶⁶Srovnej: Tamtéž.

⁵⁶⁷Srovnej: Tamtéž.

⁵⁶⁸Překlad citátu: „...Orlow není v těchto dnech možný, neboť naše dosavadní snahy uvést některé pondělí na divadle činohru nebyly doprovázeny úspěchem a „Orlow“ se nedá spojit s „Madame Butterfly“. ...“ Viz: Tamtéž.

vstříc olomouckému Německému divadelnímu spolku. Tímto se sice vyřešil konflikt okolo vystoupení operetního tenora Huga Wiesera, avšak další podnět k nespokojenosti olomouckého německého obecnstva a Německého divadelního spolku v Olomouci bylo právě náhradní představení *Die Abenteuer des Herrn Maiermax*, které bylo kvůli kýčovitému libretu ostře kritizováno. Během představení vyjadřovalo obecnstvo svůj nesouhlas s operetou syčením tak dalece, že herci původně nechtěli představení ani dohrát, čemuž se ale zabránilo a divadelnímu výboru se podařilo celou záležitost vyřešit s operetním souborem. Německý divadelní spolek v Olomouci vyzval publikum, aby příště nedělalo výčitky na nesprávnou adresu, čímž měl na mysli především soubor brněnského německého divadla a do jisté míry Německý divadelní spolek sám, poněvadž v situaci, kdy se náhle změní repertoár a olomoucký Německý divadelní spolek je nucený si vybrat rychle náhradní představení, u kterého většinou jen zná titul nebo recenze, se podle spolku jedná více méně o výběr „nazdařbůh“⁵⁶⁹. Právě tyto náhlé změny v repertoáru, na které neměl Německý divadelní spolek v Olomouci vliv, avšak s jejich případnými negativními následky se musel vypořádat, i pocit, že na olomouckém německém jevišti byla příliš často uváděna díla, která si spolek nevybral, vedly na straně olomouckého Německého divadelního spolku k nespokojenosti, která se mohla vyjádřit – jak bylo výše už popsáno – v energickém obhajování zájmů spolku a obecnstva i v tvrdém vystupování vůči brněnskému divadelnímu ředitelství.

Na závěr této kapitoly chci upozornit na další faktor, který sice v menší míře ovlivnil repertoár, avšak představoval z hlediska soužití obou národností v jednom městě a v jednom státě důležitý element při zhodnocení vzájemných vztahů. Aktivistická politika německých stran v 1. ČSR v průběhu 20. let 20. století se prosadila nejen na politickém poli, ke sblížení obou národností docházelo i na poli kulturním. Obdobně jako v případech německy hrajících divadel v Praze⁵⁷⁰, v Brně nebo v Ostravě⁵⁷¹, splnilo i německé divadlo v Olomouci nejen svůj etnický úkol, tedy být divadlem německy mluvícího obyvatelstva v Olomouci, ale též svou kulturněpolitickou funkci, která mu po převratu připadla.⁵⁷² U příležitosti 100. narozenin

⁵⁶⁹*Mährisches Tagblatt*. 18. 1. 1927, s. 3; 19. 1. 1927, s. 4-5.

⁵⁷⁰Stamberg, U.: *Deutschsprachiges Theater im Prag der Zwischenkriegszeit* (Disertační práce). c. d., s. 113-114, 122.

⁵⁷¹Haider-Pregler, H.: *Die Geschichte des deutschsprachigen Theaters in Mährisch Ostrau* (Disertační práce). c. d., s. 194.

⁵⁷²Bliže k výtvoření tzv. Minderheitentheater (divadlo menšin) po 1. Světové válce a jeho kulturněpolitické funkce srovnej Stamberg, U.: *Das deutschsprachige Theater in Böhmen und Mähren. Der Bedeutungswandel des deutschen Nationaltheaterbegriffs*. c. d., 84-91.

skladatele Bedřicha Smetany v roce 1924 se rozhodl Německý divadelní spolek v Olomouci uvést 14. března tohoto roku jeho operu *Kuř* (Hubička).⁵⁷³ Toto rozhodnutí bylo v deníku ze strany neznámého čtenáře komentováno následovně:

„... der Festfeier, zu dem sich das deutsche Theater rüstet, mögen einige Worte gelten. Wenn wir Deutsche fast überall in der Republik die Gelegenheit der Feier des 100. Geburtstages Smetanas zur Einverleibung seiner Werke in den Spielplan von Theater und Konzertsaal benützen..., so tun wir damit einen schon von der Gegenseite begonnenen Schritt weiter auf der Bahn der Annäherung der beiden größten Volksstämme dieses Landes wenigstens auf dem Gebiete der Kunst, da nun einmal die politischen Gegensätze derzeit unüberbrückbar zu sein scheinen. Es sei hier daran erinnert, daß die Tschechen von der Verbannung deutscher Werke aus Theater und Konzertsaal sehr bald abgekommen sind; heute spricht bei ihnen Wagner eine vernehmliche Sprache In diesem Sinne wollen auch wir es begrüßen, daß den Deutschen unserer Stadt, die meist nur Smetanas symphonisches Hauptwerk ‚Mein Vaterland‘ oder das e-moll Streichquartett, ..., kennen, Gelegenheit geboten wird, auch den Musikdramatiker kennen zu lernen. ... Wir dürfen schon deshalb eine gute, das Lokalkolorit charakteristisch wiedergebende Aufführung erwarten, da der Direktor des Brünner tschechischen Theaters sich der Einstudierung der Oper tatkräftig angenommen hat....“⁵⁷⁴

Citát ozřejmí, že ještě v období, kdy mezi oběma národnostmi v zemi vládly politické rozpory, došlo už na kulturním poli ke krokům, které měly sblížit obě národnosti prostřednictvím kultury. Kultura byla chápána jako instrument k oboustrannému lepšímu poznání a porozumění. Odkaz na podíl ředitele brněnského českého divadla při inscenaci opery demonstruje, že v této oblasti dokonce došlo k vítané spolupráci mezi kulturními

⁵⁷³Viz: *Mährisches Tagblatt*. 26. 2. 1924, s. 4, 11. 3. 1924, s. 4.

⁵⁷⁴Překlad citátu: „...slavnosti, na kterou se chystá německé divadlo, necht' platí následující slova. Pokud my Němci téměř v celé republice využijeme příležitost oslavy 100. narození Smetany k zapojení jeho děl do plánu divadla a koncertního sálu ..., pak tak činíme krok - krok který už byl protistranou započat - na cestě ke sblížení obou velkých národů této země přinejmenším v oblasti kultury, neboť politické protiklady se zdají být v současnosti nepřekonatelné. Necht' je připomenuto, že Češi se brzy odvrátili od odmítání německých děl ve svých divadlech a koncertních sálech; dnes jim zní Wagner příjemně ... V tomto smyslu chceme také uvítat, že Němcům našeho města, kteří znají většinou jen Smetanovo hlavní symfonické dílo „Má vlast“ nebo smyčcový kvartet e-moll..., se nabízí příležitost poznat také hudebního dramatika. ... Můžeme proto očekávat dobré, charakteristicky podané představení s lokálním koloritem, neboť ředitel brněnského českého divadla se ujal nastudování se vši energií ...“ Viz: Zur Aufführung von Smetanas „Kuř“ im deutschen Theater In: *Mährisches Tagblatt*. 11. 3. 1924, s. 4.

činiteli obou národností. Též české divadlo udělalo podle výše zmíněného neznámého čtenáře významný krok na cestě ke kulturnímu sblížení v Olomouci uváděním dramatu *Judith* Friedricha Hebbla v překladu Olomoučana dr. J. Fischera.⁵⁷⁵ Nebylo to jediné představení, které české divadlo v Olomouci uspořádalo pro přiblížení obou etnik. V 30. letech např. v sezóně 1935/36 divadlo uspořádalo české představení (*Lucernu* od Jiráska) pro žáky na německém gymnáziu a pro žáky českého gymnázia německé představení (*Die Braut von Messina* od Schillera) anebo na podzim 1937, když uvádělo české divadlo dvojjazyčnou hru *Čech a Němec* (Jana Nepomuka Štěpánka).⁵⁷⁶ Jako souhlas ze strany Německého divadelního spolku v Olomouci s aktivistickým zaměřením brněnských Sloučených německých divadel můžeme hodnotit otištěné oznámení k představení Langerovy veselohry *Das Kamel geht durch ein Nadelöhr* v rubrice *Aus der Theaterkanzlei* (Z divadelní kanceláře) v deníku *Mährisches Tagblatt* v prosinci 1924, kde zdůvodnilo vedení scény, že uvedením díla Františka Langeru splnilo svůj už vyhlášený záměr seznámit německé divadelní obecnstvo se současnou českou literaturou.⁵⁷⁷ V tomto směru umožnilo spojení s brněnskými Sloučenými německými divadly olomouckému německému divadlu např. zázitek prvního uvedení Čapkovy lyrické komedie *Der Räuber* (Loupežník) na německém jevišti v březnu 1929.⁵⁷⁸ Smetanova opera *Kuß* se ještě jednou vrátila na jevišti v roce 1934 při příležitosti 16. výročí vzniku samostatného československého státu. K počtě tohoto dne se rozhodl Německý divadelní spolek v Olomouci uspořádat slavnostní představení v městském divadle o dva dny později. Toto slavnostní představení mělo demonstrovat loajalitu německého obyvatelstva z Olomouce a okolí vůči státu, a proto bylo na obyvatelstvo apelováno následovně:

„Durch diese Festvorstellung will die gesamte deutsche Bevölkerung von Olmütz und Umgebung den Staatsfeiertag in würdiger und künstlerischer Weise ehren. Es ist daher Ehrenpflicht aller deutschen Kreise von Olmütz und Umgebung, insbesondere aber aller deutschen Körperschaften, Parteien und Vereine, sich an dieser Festvorstellung möglichst vollzählig zu beteiligen. Es geht daher an alle deutschen Organisationen die dringende Bitte, diese Festvorstellung recht zahlreich zu besuchen. Das Publikum wird ersucht, in

⁵⁷⁵*Mährisches Tagblatt*. 11. 3. 1924, s. 4.

⁵⁷⁶Topolská, L: *Německé divadlo*. c. d., s. 190

⁵⁷⁷*Mährisches Tagblatt*. 18. 12. 1924, s. 3.

⁵⁷⁸*Mährisches Tagblatt*. 20. 3. 1929, s. 4-5., 21. 3. 1929, s. 4.

*Festkleidung zu erscheinen. ...*⁵⁷⁹ a dále „ ... *Und deshalb werden alle deutschen Kreise aus Stadt und Land am morgigen Tag in unserem Musentempel vereint sein, um ihr Bekenntnis zum Staate und zur völkerversöhnenden Kunst in froher Feststimmung abzulegen....*“⁵⁸⁰

Důkazem toho, že toto představení bylo považováno ze strany Německého divadelního spolku v Olomouci za důležitou součást oficiálního programu slavnosti k výročí vzniku československého státu, je upozornění olomouckého Německého divadelního spolku v deníku *Mährisches Tagblatt*, že městská rada zřejmě neúmyslně zapoměla na úřední pozvánce k slavnosti uvést též slavnostní představení olomouckého Německého divadelního spolku.⁵⁸¹ Podle hudební recenzentky Angely Drechsler, která druhý den zveřejnila recenzi opery *Kuß*, bylo toto slavnostní představení opravdu přiznáním se k státu, poněvadž mezi obecnstvem byly zastoupené všechny společenské vrstvy v hojném počtu. Mezi divadelními návštěvníky byly nejen oficiální osobnosti jako např. starosta dr. Richard Fischer, místostarosta dr. Schmidl, světící biskup dr. Schinzel nebo okresní hejtman vládní rada dr. Žilka, ale též zastupitelé téměř všech místních německých korporací, spolků a jiných sdružení.⁵⁸² Inscenace českých dramatiků byly německým tiskem zhodnoceny pozitivně a také velmi kladně.⁵⁸³ Uvedené příklady měly demonstrovat, že sestavený repertoár sloužil též jako kulturněpolitický nástroj, který měl jednak zprostředkovávat sblížení mezi oběma národnostmi, jednak vyjádřit loajalitu vůči československému státu. Je třeba zdůraznit, že Německý divadelní spolek v Olomouci ve spolupráci s brněnskými Sloučenými německými divadly se rozhodl v tomto směru angažovat už v první polovině 20. let.

⁵⁷⁹Překlad citátu: „*Tímto slavnostním představením chce celé německé obyvatelstvo Olomouce a okolí uctít slavnostní den hodnotným a uměleckým způsobem. Je proto čestnou povinností všech německých kruhů v Olomouci a okolí, zejména však všech německých korporací, stran a spolků, zúčastnit se slavnostního představení co nejpočetněji. Proto jsou vyzývány všechny německé organizace, aby toto slavnostní představení navštívily. Je nanejvýš vhodné, aby se publikum dostavilo ve slavnostním oděvu.*“ Viz: *Festvorstellung des Deutschen Theatervereines. Mährisches Tagblatt*. 26. 10. 1934, s. 3

⁵⁸⁰Překlad citátu: „*...A proto budou všechny německé kruhy státu i země sjednoceny v radostné slavnosti při příležitosti zítřejšího dne múz, aby se vyznaly ke státu a umění, které spojuje národy.*“ Viz: *Festvorstellung des Deutschen Theatervereines. Mährisches Tagblatt*. 29. 10. 1934, s. 3

⁵⁸¹*Mährisches Tagblatt*. 25. 10. 1934, s. 3.

⁵⁸²*Mährisches Tagblatt*. 31. 10. 1934, s. 5.

⁵⁸³Topolska, L.: *Německé divadlo*. c. d., s. 190.

4. 2. 4 Financování spolkových činností

Finanční zajištění uvádění německých divadelních představení v meziválečné Olomouci bylo jedním z hlavních úkolů spolku a zároveň jedním z nejtěžších. Výdaje olomouckého Německého divadelního spolku, které byly potřebné k udržení a pokračování tradice německého divadla ve městě i bez stálého vlastního divadelního souboru a pomocí pohostinských představení, obvykle překročily příjmy Německého divadelního spolku a nejednou zažil spolek z finančních důvodů existenční krizi, kdy podle spolku hrozil konec německé divadelní tradice v Olomouci (např. v roce 1923 nebo v roce 1934). Informace o financování spolkových činností najdeme v žádostech o veřejné finanční prostředky a jejich přílohách, zejména jde o položky vyúčtování za představení jednotlivé sezóny, později za kalendářní rok a účetní uzávěrky spolku za jednotlivé kalendářní roky i korespondence mezi Německým divadelním spolkem a dotyčnými československými úřady. Jako příklad finanční ztráty z vyúčtování všech inscenovaných představení uvádím v následující tabulce údaje o příjmech, výdajích a ztrátách za divadelní sezóny 1926/27 až 1930/31. Ostatní údaje o vyúčtování příjmů, výdajů a ztrát se vztahují na jednotlivé kalendářní roky, což se nekryje s obdobím divadelní sezóny a nejsou kompletní.⁵⁸⁴

Seznam příjmů, výdajů a ztrát za divadelní sezóny 1926/27-1930/31⁵⁸⁵

sezóna	příjmy	výdaje	ztráty
1926/27	379. 151, 46 Kč	392. 732, 28 Kč	13. 580, 72 Kč
1927/28	336. 902, 00 Kč	353. 931, 77 Kč	17. 029, 77 Kč
1928/29	353. 208, 90 Kč	393. 184, 13 Kč	39. 975, 13 Kč
1929/30	365. 517, 00 Kč	404. 694, 00 Kč	39. 177, 00 Kč
1930/31	354. 710, 70 Kč	409. 777, 60 Kč	55. 066, 90 Kč

Tabulka ukazuje, že celkové vyúčtování jednotlivých představení za divadelní sezóny skončilo v letech 1926/27 až 1930/31 vždy ve ztrátě. Pokud byly v roce 1925 a v letech 1931

⁵⁸⁴Podklady pro tuto kapitulu poskytly jednak články v deníku *Mährisches Tagblatt* z období 1. ČSR, jednak fondy ze Státního okresního archivu v Olomouci. Viz: SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

SOkA Olomouc, AMO, registratura 1920-40, inv. č. 83, Německý divadelní spolek 1922-1939.

⁵⁸⁵Viz: SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

až 1936 vždy za kalendářní rok uvedené úplné údaje (příjmy, výdaje, případné ztráty) zaznamenal Německý divadelní spolek vždy ztráty v řádech tisíců.

Po zavedení německého divadelního pondělí místo uzavřené německé divadelní sezóny na podzim roku 1922 se skládaly příjmy Německého divadelního spolku obvykle z příjmů z uvádění inscenací, dále z členských příspěvků, subvencí, darů a úroků. Ojediněle se do kategorie příjmu v sestavení účetní uzávěrky spolku ještě zařadily příjmy z předplatného, které - jak se domnívám - byly jinak už započítané do příjmů v přehledu vyúčtování jednotlivých představení. Výdaje spolku zahrnovaly paušál na Družstvo českého divadla za přenechání divadla na jednotlivá představení i platby za udržování divadelní budovy a fundu. Dále platil Německý divadelní spolek v Olomouci brněnskému Německému divadelnímu spolku paušál za jednotlivá pohostinská představení. Vedle těchto účetních položek se přidaly na straně výdajů ještě příspěvky za členství ve Svazu německých divadelních provozovatelů v Československé republice, za divadelní koncesi, dále lokální výdaje za reklamu inscenací (např. plakátování) a náklady spojené s činností spolku, např. kancelářský sluha, cestovní výlohy, dary, různé faktury atd.⁵⁸⁶ Především získání subvencí, předplatitelů a členů představovalo důležité položky ve snaze finančně zajistit německá divadelní představení. Zobrazení těchto snah je hlavním cílem následující podkapitoly.

4. 2. 4. 1 Subvence

Nová definice pozice německého divadla v československém státě jako menšinového divadla, která byla výsledkem předešlých změn politických poměrů, ovlivnila též otázku financování německých divadel v ČSR ze strany veřejných prostředků. Divadlo bylo podle *U. Stammberga* už od začátku 20. století považováno za podnik ve veřejném zájmu, což znamenalo, že mělo nárok na přídavky, resp. subvence. Podle Saint-Germainské mírové smlouvy, odstavec 9, se stát zavazoval k rozdělení finančních dávek na kulturní potřeby obyvatel podle etnického klíče, což bylo dalším závažným důvodem pro zjištění národnosti, především v národnostně smíšených městech, kde bylo německy mluvící obyvatelstvo v menšině a hrozil mu pokles podílu pod 20% jazykovou hranici.⁵⁸⁷ Finančními prostředky na výchovu, náboženství i na lidumilnost musel tehdy Československý stát disponovat, pokud v

⁵⁸⁶Tamtéž.

⁵⁸⁷Stamberg, U.: *Deutschesprachiges Theater im Prag der Zwischenkriegszeit*, c. d., s. 14.

dotyčném městě, resp. okresu „*je usedlý značný zlomek příslušníků československých, náležejících k menšinám etnickým, náboženským neb jazykovým.*“⁵⁸⁸ Finanční prostředky měly poskytnout veřejné fondy „*podle rozpočtu státního, rozpočtů obecních neb jiných.*“⁵⁸⁹ Německý divadelní spolek v Olomouci začal žádat o veřejné subvence na svou činnost ještě před zahájením německé divadelní sezóny po převzetí divadla Družstvem českého divadla. Jak dokládají zachované prameny, obracel se Německý divadelní spolek v Olomouci se svými žádostmi o městské, státní a zemské subvence na divadelní provoz pravidelně na městskou radu hlavního města Olomouce, na Ministerstvo školství a národní osvěty a na Moravský zemský výbor (později Moravskoslezský zemský výbor). Ve 30. letech žádal spolek o finanční podporu též několikrát okresní výbor.⁵⁹⁰

Město Olomouc povolilo v období 1921 až 1938 téměř každoročně subvenci ve výši mezi 10 000 Kč až 25 000 Kč. Jen na rok 1924 nebylo dosud možné zjistit, jestli Německý divadelní spolek v Olomouci dostal městskou subvenci, je ale pravděpodobné, že i v tomto roce mu byla subvence přidělena.⁵⁹¹ Státní subvence, které divadlům přidělilo Ministerstvo školství a národní osvěty, dostával spolek od roku 1922 až do roku 1931 každoročně, a to ve výši 8 000 až 10 000 Kč. Dodatečně k regulérním subvencím na provoz divadla přidělilo Ministerstvo školství a národní osvěty spolku v roce 1929 z jubilejního fondu dalších 20 000 Kč. V první polovině 30. let byly pravidelné státní subvence z rozpočtových důvodů odmítnuty, což zřejmě souviselo s hospodářskou krizí. V letech 1935 a 1936 povolilo Ministerstvo školství a národní osvěty z rozhlasových poplatků finanční příspěvek pro Německý divadelní spolek v Olomouci ve výši 10 000 Kč (1935) a 5 000 Kč (1936).⁵⁹² Dosud není známo, jestli spolek obdržel v letech 1937 a 1938 ze strany ministerstva další subvenci. Německý divadelní spolek podával též každoročně žádosti o zemské subvence, avšak ve 20. letech neúspěšně, poněvadž Moravský, resp. Moravskoslezský výbor neměl ve svém rozpočtu dostatečné finanční prostředky, aby mohl žádosti spolku vyhovět, jak to vyplývá z odůvodnění rozhodnutí Moravského, resp. Moravskoslezského výboru z let 1926

⁵⁸⁸Viz: *Smlouva mezi čelnými mocnostmi spojenými i sdruženými a Československem podepsaná v Saint-Germain-En Laye dne 10. září 1919*, článek 9. In: Sběrka zákonů a nařízení státu československého, č. 508, roč. 1921. Praha 1921, s. 2307.

⁵⁸⁹Tamtéž.

⁵⁹⁰Viz: SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

SOkA Olomouc, AMO, registratura 1920-40, inv. č. 83, Německý divadelní spolek 1922-1939.

⁵⁹¹Tamtéž.

⁵⁹²Tamtéž.

až 1929. Teprve ve 30. letech mu Moravskoslezský výbor povolil zemské subvence a to až na rok 1934, od roku 1930 až do roku 1936. Částka se pohybovala mezi 4 000 Kč až 18 000 Kč.⁵⁹³ Nepravidelně finančně přispíval též okresní výbor, např. v letech 1930 a 1931 s 500 Kč. Za léta 1925 až 1935 se zachovaly účetní uzávěrky spolku, které nám umožnily v následující tabulce zobrazit přidělení veřejných subvencí.⁵⁹⁴

Veřejná subvence za léta 1925 až 1935⁵⁹⁵

rok	městská subvence	státní subvence*	zemská subvence
1925	10 000 Kč	7 920 Kč	
1926	10 000 Kč	7 920 Kč	
1927	10 000 Kč	7 920 Kč	
1928	10 000 Kč	7 915 Kč	
1929	20 000 Kč	7 914 Kč	
1930	10 000 Kč	9 894 Kč	10 000 Kč
1931	20 000 Kč	10 000 Kč	18 000 Kč
1932	20 000 Kč		18 000 Kč
1933	20 000 Kč		12 600 Kč
1934	20 000 Kč		
1935	20 000 Kč		6 000 Kč

*Ministerstvo školství a národní osvěty pravidelně povolovalo zaokrouhlené peněžní částky (8000 Kč nebo 10 000 Kč), avšak z povolené částky byly odpočítané úřední poplatky.

Z tabulky je zřejmé, že Německý divadelní spolek v Olomouci čerpal subvence na svůj divadelní provoz mezi 1925 až 1933 vždy ze dvou veřejných fondů. Kontinuálně dostával finanční dotace z obce a střídavě buď státní dotace, nebo zemské. Subvence tvořily tedy nenahraditelnou část financování každoročního divadelního provozu v Olomouci a Německý divadelní spolek ve svých žádostech nejednou upozornil na to, že divadelní provoz by se jen na základě členských příspěvků i příjmů z předplatitelů, ale bez subvence, nezachoval.⁵⁹⁶

Vedle uvádění výše subvence je v tomto kontextu potřebné zmínit jednak zdůvodnění, které musel Německý divadelní spolek ve svých žádostech o subvenci uvést, jednak

⁵⁹³Tamtéž.

⁵⁹⁴Viz: SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

⁵⁹⁵Tamtéž.

⁵⁹⁶Viz: SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

SOkA Olomouc, AMO, registratura 1920-40, inv. č. 83, Německý divadelní spolek 1922-1939.

požadavky a podmínky, které byly spojené s povolením subvence. Německý divadelní spolek zdůvodnil žádost o subvenci u všech úřadů většinou stejnými argumenty, které se ročně příliš nelišily, dokonce se objevily žádosti o subvenci, které obsahově byly téměř identické, avšak byly jen přizpůsobené úřadu nebo roku, kdy byla žádost podána. V podstatě argumentoval spolek tím, že od převratu se snažil spolek udržet provoz německého divadla v Olomouci za složitých podmínek, aby mohl zajistit existenci jednoho z nejdůležitějších kulturních majetků německy mluvících obyvatel Olomouce, které by plnily nejen kulturní funkci, ale též výchovnou. Ve 30. letech zastával spolek názor, že olomoucké německé divadlo má také velký význam pro německy mluvící obyvatelstvo na severní Moravě.⁵⁹⁷ Další důvod se týkal divadelní sezóny, která byla po dlouhodobém pronájmu ze strany Družstva českého divadla - jak už bylo zmíněno - zredukovaná, což vedlo v prvních letech, kdy se konala čtyřměsíční uzavřená německá divadelní sezóna, k tomu, že spolek musel na krátkou divadelní sezónu pronajmout divadelní soubor a platit účinkujícím a technickému personálu měsíčně vyšší honorář, než by tito zaměstnanci dostali během regulérní osmiměsíční divadelní sezóny. Náklady zvýšila mj. též skutečnost, že pro divadelní personál nebylo možné zajistit trvalé ubytování a musely se pronajímat hotelové pokoje. Dohoda mezi Německým divadelním spolkem a Družstvem českého divadla v roce 1922, která přidělila německým představením v olomouckém divadle jeden den v týdnu, způsobila podle Německého divadelního spolku to, že spolek nebyl schopný angažovat kvůli jednomu divadelnímu dnu v týdnu stálý divadelní soubor a musel obstarávat divadelní provoz hostinskými divadelními představeními Sloučených německých divadel z Brna. Náklady na jednotlivá představení se skládaly nejen z paušálů, které musel spolek platit jednak Družstvem českého divadla za přenechání divadla i udržení divadla a fondu, jednak brněnskému Německému divadelnímu spolku, ale též z diet a cestovného za účinkující a potřebný divadelní personál, který poslala brněnská Sloučená německá divadla.⁵⁹⁸ Žádost o subvenci zdůvodnil spolek i tím, že vstupné za představení je v porovnání s českým divadlem o mnoho vyšší (v roce 1929 údajně téměř dvojnásobně). Subvence by chtěl používat též pro to, aby mohl umožnit méně majetným obyvatelům divadelní návštěvu. Ohledně vstupného se spolek též zmínil, že i přes jeho značnou výši skončilo téměř každé představení ztrátou, například v roce 1935 skončila beze ztráty pouze 4 představení z 32. Jak spolek ve svých žádostech často zdůrazňoval, další zvýšení vstupného

⁵⁹⁷Tamtéž.

⁵⁹⁸Tamtéž.

bylo dle něho vyloučeno z obavy před možnou ztrátou ještě většího počtu návštěvníků, a spolek byl dokonce nucen vzhledem k hospodářské situaci vstupné snížit. V porovnání s pronajatými divadly v Jablonci a v Opavě byly avšak ceny vstupenek za divadelní představení olomouckého divadla v sezóně 1925/26 v průměru levnější.⁵⁹⁹ Ve 30. letech často spolek argumentoval též hospodářskou krizí, která měla i na olomoucký německý divadelní provoz nepříznivé důsledky. Na všeobecnou divadelní krizi a rostoucí hospodářskou depresi si stěžovalo též olomoucké Družstvo českého divadla v roce 1930 a počítalo i s jejím prohloubením.⁶⁰⁰ Odůvodnění žádostí o dotace jsou rovněž důkazem jednak toho, že Německý divadelní spolek a Družstvo českého divadla v Olomouci se chovaly vzájemně vůči sobě tomu druhému do jisté míry vstřícně, jednak že Německý divadelní spolek chtěl svou argumentací upozornit československé úřady na pozitivní postoj, který spolek vůči státu zaujímal. V roce 1923 úspěšně zdůvodnil spolek svou žádost o zvláštní subvenci za placení divadelního orchestru ze strany Ministerstva školství a národní osvěty tím, že v červnu 1923, kdy plánoval svůj operní měsíc, přenechal „svých“ 13 hudebníků městské kapely, kteří podle domluvy z 28. září 1922 měli být k dispozici účelům Německého divadelního spolku, Družstvu českého divadla na jejich cestu do Prahy. V Praze uvedlo tehdy olomoucké české divadlo operu a kvalitní hudební doprovod měla zajistit právě přítomnost celé olomoucké městské kapely. Německý divadelní spolek proto chtěl zajistit svůj operní měsíc brněnským orchestrem a dohodl se s Družstvem českého divadla na tom, aby mu družstvo zaplatilo za přenechání těchto 13 hudebníků, což by zřejmě umožnilo Německému divadelnímu spolku angažovat brněnský orchestr.⁶⁰¹ Když se spolek v roce 1934 ocitl v další obtížné finanční situaci, která ohrožovala existenci olomouckého německého divadla, poukázal ve své žádosti o subvenci určené Moravskoslezskému zemskému výboru v prosinci 1934 na to, že pořádal k oslavě státního svátku 30. října 1934 uvedení opery Bedřicha Smetany *Der Kuss*, navzdory existujícím finančním problémům. Představení skončilo s deficitem ve výši 5 000 Kč. V této souvislosti též uváděl, že v porovnání s jinými divadly, která dostávala pravidelně finanční příspěvek, Německý divadelní spolek v Olomouci v roce 1934 neobdržel žádné zemské

⁵⁹⁹Viz: SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

⁶⁰⁰Viz blíže: SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

SOkA Olomouc, AMO, registratura 1920-40, inv. č. 83, Německý divadelní spolek 1922-1939.

Hlinecký, O.: *Tvrdé časy*. In: Přehled práce Družstva českého divadla v Olomouci za léta 1920-1930, c. d., s. 51.

⁶⁰¹Viz: SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

subvence.⁶⁰² Na tomto místě je třeba zmínit to, že si Německý divadelní spolek nejednou stěžoval na to, že se při rozdělování veřejných finančních prostředků k němu přihlídklo jen nedostatečně. Německý divadelní spolek si především stěžoval, že v porovnání s Družstvem českého divadla i se Sloučenými německými divadly v Brně bylo olomoucké německé divadlo ze strany Moravského zemského výboru, resp. Moravskoslezským výborem, znevýhodněn. V únoru 1922 požádal Německý divadelní spolek v Olomouci s poukazem na klíč obyvatelstva Moravský zemský výbor neúspěšně podruhé o subvenci, poněvadž Družstvo českého divadla obdrželo zemskou subvenci ve výši 150 000 Kč. Nepřidělení zemské subvence ve 20. letech kritizoval olomoucký Německý divadelní spolek v únoru 1929, především kvůli tomu, protože Sloučená německá divadla v Brně a olomoucké Družstvo českého divadla dostala podle něho vždy značné peněžní částky ve formě zemských subvencí. Na skutečnost, že zemské subvence obdržela pravidelně jiná divadla, upozornil Německý divadelní spolek též v prosinci 1934, když spolek znovu neúspěšně požádal Moravskoslezský úřad o udělení subvence za rok 1934. Německý divadelní spolek zřejmě musel v „boji“ o subvenci též zdůraznit, že olomoucké německé divadlo by mělo být považováno za samostatné divadlo, poněvadž provoz byl zajišťován na základě koncese a pravidelně v pondělí zde hostoval divadelní soubor Sloučených německých divadel z Brna. Kromě brněnských pohostinských představení byla na základě koncese pořádána další představení s jinými soubory a jiná pohostinská představení, a proto není možné tvrdit, že olomoucké německé divadlo zajišťoval jen soubor brněnských Sloučených německých divadel, což bylo podle olomouckého Německého divadelního spolku dostatečným důvodem, aby mohl spolek v červenci 1934 požadovat subvence ze strany Ministerstva školství a národní osvěty.⁶⁰³ Domnívám se, že za tím argumentem mohla být obava, že by olomoucké německé divadlo kvůli spojení se Sloučenými německými divadly v Brně nemuselo být československými úřady vnímáno jako samostatné německé divadlo, nýbrž jen jako pobočka brněnských Sloučených německých divadel, s čímž mohla též souviset obava, že „subvence pro olomoucké německé divadlo“ by se mohla přidělit brněnským Sloučeným německým divadlům. Jako indicie ve prospěch této domněnky můžeme považovat zmínku v článku o rozhlasové subvenci otištěné v deníku *Mährisches Tagblatt* v září 1935, kde bylo v závorkách uvedeno, že podíl olomouckého německého divadla (10 000 Kč) z tzv. rozhlasového fondu

⁶⁰²Tamtéž.

⁶⁰³Viz: Tamtéž.

měl připadnout brněnskému německému divadlu.⁶⁰⁴ Jak vyplývá z článků *Mährisches Tagblatt* o roční bilanci Družstva českého divadla, stížnosti na finanční znevýhodnění Německého divadelního spolku oproti Družstvu českého divadla byly oprávněné.⁶⁰⁵ Družstvo českého divadla např. v své roční bilanci zisků a ztrát z 30. června 1927 uvedlo, že obdrželo veřejné příspěvky ve výši 1 430 206 Kč, což bylo deníkem *Mährisches Tagblatt* v říjnu 1927 komentováno následovně:

*„Staat, Land und Gemeinde leisten also zur Erhaltung des tschechischen Theaters 1,430.206 Kronen. Das deutsche Theater in Olmütz wir mit wenigen Tausend Kronen [in den Jahren 1926 und 1927 jeweils ca. 18.000Kč] abgefunden, genau so wie die übrigen deutschen Bühnen in der Tschechoslowakei.“*⁶⁰⁶

Velký rozdíl, který mezi oběma divadelními spolky v Olomouci vzhledem k výši částky veřejných subvencí existoval, se nezmenšil. Závěrečné účty Družstva českého divadla z července 1930 uvedly celkovou výši subvence částkou 2 017 305 Kč.⁶⁰⁷ V roce 1935 citoval deník *Mährisches Tagblatt* z roční bilance Družstva českého divadla, že družstvo obdrželo na sezónu 1934/1935 veřejné subvence ve výši 1,3 milionů Kč.⁶⁰⁸ Veřejné subvence Německého divadelního spolku se v letech 1934 a 1935 pohybovaly mezi 20 000 a 26 000 Kč. Z citátu a údajů z roku 1935 je zřejmé, že Německý divadelní spolek nebyl v porovnání Družstvem českého divadla z veřejné strany finančně adekvátně podporován, a to rovněž v porovnání s klíčem obyvatelstva. Vzhledem k městské subvenci zastával Německý divadelní spolek ve své žádosti z roku 1924 názor, že dosud bylo zvykem, že město dávalo Německému divadelnímu spolku subvenci ve výši poloviny subvence, které byly přiděleny Družstvu českého divadla. Německý divadelní spolek očekával, že v případě zvýšení subvence Družstvu českého divadla mělo město pokračovat v dosud používané praxi. Kromě toho zdůvodnilo vedení spolku svou žádost tím, že daňová síla německého obyvatelstva města

⁶⁰⁴Viz: *Mährisches Tagblatt*. 12. 9. 1935, s. 5.

⁶⁰⁵Srovnej k této problematice *Mährisches Tagblatt*. 29. 9. 1923, s. 4; 20. 1. 1927, s. 3; 25. 10. 1927, s. 3; 17. 10. 1935, s. 3.

⁶⁰⁶Překlad citátu: „Stát, země a obec přispívají k udržení českého divadla částkou 1 430 206 korun. Německé divadlo se má spokojit s pár tisíci korunami [v roce 1926 a 1927 ca. 18 000 Kč] – stejně jako ostatní německé scény v Československu.“ Viz: *Fast 1 ½ Millionen öffentliche Zuwendungen für das Olmützer tschechische Theater!* In: *Mährisches Tagblatt*. 29. 10. 1927, s. 4.

⁶⁰⁷*Závěrečné účty*. In: Přehled práce Družstva českého divadla v Olomouci za léta 1920-1930, c. d., 62.

⁶⁰⁸Viz: *Mährisches Tagblatt*. 17. 10. 1935, s. 3.

Olomouce by ospravedlnila tomu odpovídající městskou subvenci pro Německý divadelní spolek.⁶⁰⁹

Udělení subvence ze strany státu, země nebo města bylo též doprovázeno požadavky, které by měl olomoucký Německý divadelní spolek splnit. Rozhodnutí o udělení subvence na německou divadelní sezónu v roce 1921 ze strany Ministerstva školství a národní osvěty bylo v únoru téhož roku posunuto na začátek divadelní sezóny, poněvadž referent se chtěl informovat o uměleckém směru a skutečných potřebách.⁶¹⁰ V následujících letech, kdy ministerstvo schválilo subvenci za provoz olomouckého německého divadla, bylo Německému divadelnímu spolku často připomínáno, že účelem státního příspěvku bylo, aby se repertoární výběr německých představení mohl udržet na přiměřené výši. Dále ministerstvo vyzvalo Německý divadelní spolek, aby při náležité šetrnosti a obezřetnosti hradil své divadelní výdaje úplně z příjmů svých představení. Východisko ze špatné finanční situace Německého divadelního spolku v Olomouci vidělo ministerstvo v lepší repertoární volbě, která by se zdržela všech příliš nákladných představení. Při výběru a provedení německých představení se měl olomoucký Německý divadelní spolek podle ministerstva pokusit o to, aby představení odpovídala vždy nezbytným osvětovým požadavkům.⁶¹¹ Udělení zvláštní subvence např. z jubilejního fondu v roce 1929 a z výnosu rozhlasových poplatků v roce 1935 bylo spojeno s dalšími požadavky. Státní jubilejní příspěvek ve výši 20 000 Kč měl Německý divadelní spolek užít „*k opatřením trvalého rázu, např. zřízení fondu pro představení bezplatná nebo se sníženým vstupným*“.⁶¹² Německý divadelní spolek žádost ministerstva splnil a v červnu 1929 oznámil městské radě, že příspěvek ze státního jubilejního fondu bude použitý k založení fondu, ze kterého se budou financovat lidová představení za snížené vstupné nebo představení se zvláštním kulturním významem.⁶¹³ Výnosy z rozhlasových poplatků ve výši 10 000 Kč byly ze strany ministerstva určené na honoráře, pojistné a jiné poplatky pojišťovacím ústavům a na autorské a podobné honoráře. Dále bylo určeno, že příspěvek „*vůbec bude použito jedině k udržení pravidelného nerušeného a nezkráceného provozu Vašeho divadla, jakož i k udržení a po případě i k zvýšení – jeho*

⁶⁰⁹Viz: SOkA Olomouc, AMO, registratura 1920-40, inv. č. 83, Německý divadelní spolek 1922-1939.

⁶¹⁰Viz: SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

⁶¹¹Tamtéž.

⁶¹²Viz: SOkA Olomouc, AMO, registratura 1920-40, inv. č. 83, Německý divadelní spolek 1922-1939.

⁶¹³Viz: SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

umělecké a lidovýchovné úrovni.⁶¹⁴ Zvýšení městské subvence o 10 000 Kč, o které Německý divadelní spolek v Olomouci v prosinci 1928 žádal, aby mohl hrací dny o jeden den v každém druhém měsíci zvýšit, bylo městským zastupitelstvem schváleno s poukazem na to, že účelem zvýšení subvence byl nárůst německých hracích dnů o 8 dnů za sezónu, avšak tyto dny měly být vyhrazené na operní představení.⁶¹⁵ Uvedené příklady demonstrují na jednu stranu, že udělení subvence bylo spojené též s určitými nároky na uměleckou a ekonomickou stránku divadelního provozu, čímž na druhou stranu mohly veřejné instituce, resp. úřady, do jisté míry nepřímo ovlivnit chod divadelního provozu. Domnívám se, že za postojem Německého divadelního spolku, který zaujímal při sestavení repertoáru, jako např. přání vedení spolku, aby v květnu 1926 byla z finančních důvodů uvedena představení s menším počtem účinkujících, nebo v rámci jednání o výši paušálu, diet a příplatků za rychlík pro účinkující stála též nutnost, splnit požadavky ministerstva.⁶¹⁶ Jako příklad můžeme zde uvést dopis Německého divadelního spolku napsaný 29. března 1927 a adresovaný Německému divadelnímu spolku v Brně, ve kterém si olomoucký Německý divadelní spolek jednak stěžoval na to, že brněnští účinkující zúčtovali a obdrželi příplatky za rychlík, avšak zůstali v Olomouci do poledne druhého dne a vrátili se do Brna osobním vlakem, což se údajně stalo po uvedení opery *Don Juan* (Don Giovanni)⁶¹⁷, kdy prokazatelně několik účinkujících osob zůstalo ještě v Olomouci. Jako důkaz přiložil k dopisu ještě vyúčtování za tuto operu, na kterém byly údajně nápadné přepisy a výmazy. Podle mého názoru se nedá vyloučit, že se divadelní účinkující snažili tímto způsobem vylepšit svůj honorář. Ve stejném dopise upozornil olomoucký Německý divadelní spolek znovu na to, že brněnská Sloučená německá divadla poslala při příležitosti uvedení už zmíněné opery *Don Giovanni* nadbytečný personál, např. kapelníka Wiese. Spolek zdůvodnil svou stížnost tím, že potřebná hudba byla hraná v orchestřišti, kde byl též klavír na recitativy, na který však hrál osobně místní kapelník Adler, a na jevišti nebylo nic, co by mohl kapelník Wiese dělat. Předseda Německého divadelního spolku v Olomouci poprosil s poukazem na špatné finanční poměry svého spolku

⁶¹⁴Viz: SOKA Olomouc, AMO, registratura 1920-40, inv. č. 83, Německý divadelní spolek 1922-1939.

⁶¹⁵Viz: SOKA Olomouc, AMO, registratura 1920-40, inv. č. 83, Německý divadelní spolek 1922-1939.

Mährisches Tagblatt. 20. 12. 1928, s. 3.

⁶¹⁶Viz: SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

⁶¹⁷Německý divadelní spolek ve svém dopise napsal místo běžného názvu *Don Giovanni* název *Don Juan*. Poněvadž v divadelní sezóně 1926/27 nebyla v repertoáru brněnských Sloučených německých divadel opera *Don Juan*, ale Mozartova opera *Don Giovanni*, přepokládám, že u uvedené opery *Don Juan* se jednalo o operu *Don Giovanni*. Viz: SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

Wessely, K.: *Theater und Identität* (Disertační práce). c. d., s. 239.

o to, aby do Olomouce jezdil jen nejnútnejší personál.⁶¹⁸ Vůči Ministerstvu školství a národní osvěty se olomoucký Německý divadelní spolek snažil svou repertoární volbu většinou obhájit tím, že poukazoval na skutečnost, že v otázce repertoáru je spolek závislý na repertoáru brněnských Sloučených německých divadel.⁶¹⁹

4. 2. 4. 2 Předplatné a členské příspěvky

Vzhledem k financování spolkové činnosti můžeme předplatné a členské příspěvky vedle subvence považovat za další významné zdroje příjmů spolku. Získání co nejvíce předplatitelů a členů patřilo proto k dalším důležitým úkolům spolku. Systém předplatitelů fungoval během celého období první Československé republiky. Prameny, které by mohly informovat o počtu předplatitelů a výši předplatného, se nezachovaly. Existují o tom jen ojedinělé zprávy, z nichž se ale nedá rekonstruovat vývoj předplatného vzhledem k počtu předplatitelů a peněžní částky. V lednu 1925 se zmínil deník *Mährisches Tagblatt* o 91 předplatitelích. Roční uzávěrky z let 1933 a 1934 zaznamenaly příjmy z předplatného ve výši 187 498 Kč v roce 1933 a 147 911, 75 Kč v roce 1934.⁶²⁰ Pohled této částí podkapitoly se proto zaměřuje na systém předplatného a strategii Německého divadelního spolku k udržení a získání předplatitelů.

Se zahájením první sezóny tzv. *Montagsbühne* (pondělní divadlo) byl zaveden systém zimního a letního období. Předplatitel se musel v rámci abonmá na zimní období zavázat ke koupi minimálně 18 představení, což byla přibližně polovina všech představení zimního hracího období. Zároveň musel při koupi předplatného na zimní hrací období též koupit předplatné na letní hrací období (minimálně 10 představení, avšak s 20 % slevou). Placení zimního hracího období a první splátky letního hracího období následovalo ihned při přihlášení.⁶²¹ Druhá splátka letního hracího období se musela platit 1. února 1923. Dalším pravidlem předplatného bylo, že předplatitel musel vždy v sobotu před pondělním představením v prodejní kanceláři firmy Strobel & Mader oznámit, že si na toto představení vyžádá svoje místo. Pokud by předem svůj zájem neoznámil, mělo ředitelství právo dát toto

⁶¹⁸SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

⁶¹⁹Tamtéž.

⁶²⁰Viz: SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

Mährisches Tagblatt. 17. 1. 1925, s. 3.

⁶²¹*Mährisches Tagblatt*. 13. 9. 1922, s. 2-3

místo volně k dispozici. Je zřejmé, že Německý divadelní spolek si takto chtěl zajistit možnost nabídnout předplacená místa dalším zájemcům v případě, kdy předplatitelé na určitá představení neuplatnili svoje právo. Výhodou předplatitelů bylo, že nemuseli platit vyšší vstupné při vystoupeních hostů. Ceny za vstupenky zimního hracího období se pohybovaly za lóže mezi 448 – 528 Kč, v přízemí mezi 80 – 144 Kč, u balkonů v I. řadě mezi 64 -128 Kč a v II. řadě mezi 56 – 112 Kč a sedadla na galerii (Galleriespeersitze) za 48 Kč. V rámci abonmá na letní hrací období se ještě nabízely vstupenky v přízemí na stání za 4 Kč, studentské vstupenky (rovněž přízemí na stání) za 3 Kč a ke stání galerii za 2,50 Kč. Ceny za letní hrací období se pohybovaly za lóže mezi 56 – 66 Kč, v přízemí mezi 10 – 18 Kč, u balkonů v I. řadě mezi 8 -16 Kč a v II. řadě mezi 7 – 14 Kč a sedadla na galerii (Galleriespeersitze) za 6 Kč.⁶²² V sezóně 1923/24 byly v abonmá uvedené dva druhy předplatného, a to jak v abonmá zimního hracího období, tak v abonmá letního hracího období. První druh abonmá obsahoval 30 představení (série číslo 1), z nichž bylo 16 činoher, čtyři opery a 10 operet. Zbývajících sedm představení hracího období sezóny 1923/24 se mělo konat mimo abonmá s mimořádnými hosty. Druhý typ abonmá (série číslo 2) obsahoval abonmá na 15 představení. Předplatitelé série číslo 1 měli tu výhodu, že mohli využívat slevu na sedm představení mimo abonmá ve výši 10%. Abonmá se muselo opět platit předem.⁶²³ Srovnání cen není možné - jednak nebyl v září 1923 zveřejněn celkový přehled cen, jednak počet nabízených představení v obou sezónách nebyl identický. Pro představu však přesto uvádím přehled cen za přízemí, které se platily v sezóně 1922/23 za 18 představení a v sezóně 1923/1924 za 15 představení.

sezóna 1922/23⁶²⁴

přízemí	cena
1. řada	144 Kč
2.-5. řada	128 Kč
6.-7. řada	104 Kč
8.-9. řada	88 Kč
11.-13. řada	80 Kč

sezóna 1923/24⁶²⁵

přízemí	cena
1. řada	330 Kč
2.-5. řada	270 Kč
6.-7. řada	240 Kč
8. řada	225 Kč
9.-10. řada	195 Kč
11. řada	180 Kč
12.-13. řada	165 Kč

⁶²²Tamtéž.

⁶²³Mährisches Tagblatt. 13. 9. 1923, s. 4.

⁶²⁴Mährisches Tagblatt. 13. 9. 1922, s. 3.

⁶²⁵Mährisches Tagblatt. 13. 9. 1923, s. 4.

Jak je z tabulky patrné, ceny za přízemí v sezóně 1923/24 se oproti sezóně 1922/24 zvýšily, a to přesto, že počet představení se oproti předešlé sezóně snížil o tři. Abonmá číslo 1 a číslo 2 v rámci letního hracího období v sezóně 1923/1924 obsahovalo v každé sérii 12 představení, z čehož byly vždy po čtyřech představeních zastoupeny činohra, opera a opereta. Představení se neopakovala, tak v letním hracím období bylo plánováno 24 představení v abonmá a další čtyři mimo abonmá.⁶²⁶ Po zrušení letního posezónního divadelního období se udržel systém předplatného se dvěma druhy abonmá v rámci zimního hracího období minimálně do sezóny 1931/1932.⁶²⁷ Na základě dosud známých pramenů není možno říci, jestli Německý divadelní spolek i nadále nabízel abonmá série číslo 2, čili abonmá, které obsahovalo polovinu počtu představení nabízených v abonmá číslo 1. Je pravděpodobné, že Německý divadelní spolek se rozhodl nabídnout abonmá série číslo 2 jen tomu, kdo si to kdo přál, poněvadž v deníku *Mährisches Tagblatt* nechal spolek v srpnu 1924 zveřejnit, že na přání by bylo k dispozici též předplatné, který by obsahovalo jen 15 představení.⁶²⁸ Počet představení předplatného série číslo 1 závisel na celkovém počtu plánovaných představení a pohyboval se v letech 1923 až 1932 mezi 28 až 34.⁶²⁹ Vedle představení se konala též představení mimo abonmá, které - jak už bylo zmíněno - sloužila jako zdroj k zvýšení příjmů z představení, což se však nelíbilo předplatitelům, kteří si na valné hromadě v dubnu 1929 stěžovali na příliš mnoho představení mimo předplatné.⁶³⁰ V srpnu 1925 se rozhodl Německý divadelní spolek z podnětu svého divadelního sekretáře změnit pravidla placení abonmá, zřejmě aby se vyšlo dosavadním i budoucím předplatitelům vstříc. Zavedlo se placení na základě splátek. Předplatné se mělo platit v sedmi měsíčních splátkách, později se rozšířilo období placení nejprve na osm měsíční splátek v sezóně 1926/27 a od sezóny 1927/28 na devět měsíční splátek.⁶³¹

Zájem o divadlo a abonmá nebyl pochopitelně během celého období 1. ČSR konstantní a podléhal různým faktorům (např. vkusu obecnstva, repertoáru, hospodářským poměrům). Lze ale konstatovat, že zájem o abonmá byl v 20. letech vyšší než v 30. letech, což do jisté

⁶²⁶*Mährisches Tagblatt*. 8. 5. 1924, s. 2; 14. 5. 1924, s. 3.

⁶²⁷Blíže viz: *Mährisches Tagblatt*. 25. 8. 1924, s. 3; 22. 8. 1925, s. 6; 28. 7. 1926, s. 4; 23. 7. 1927, s. 5; 29. 7. 1931, s. 4.

⁶²⁸*Mährisches Tagblatt*. 25. 8. 1924, s. 3.

⁶²⁹Blíže viz: *Mährisches Tagblatt*. 13. 09. 1923, s. 4; 25. 8. 1924, s. 3; 22. 8. 1925, s. 6; 28. 7. 1926, s. 4; 23. 7. 1927, s. 5; 29. 7. 1931, s. 4; 28. 7. 1932, s. 4.

⁶³⁰*Mährisches Tagblatt*. 26. 4. 1929, s. 3.

⁶³¹Blíže viz: *Mährisches Tagblatt*. 22. 8. 1925, s. 6; 26. 8. 1925, s. 5; 28. 7. 1926, s. 4; 23. 7. 1927, s. 5; 29. 7. 1931, s. 4.

míry souviselo s dopady hospodářské krize a latentní divadelní krize.⁶³² Ještě ve 20. letech oznámil Německý divadelní spolek v deníku *Mährisches Tagblatt* vedle výzvy ke koupi abonmá, též zprávy o velmi dobrém vývoji prodeje předplatného před zahájením divadelní sezóny. Ve 30. letech můžeme najít převážně spíše zoufale znějící výzvy ke koupi předplatného.⁶³³ Na valné hromadě spolku v březnu 1936 bylo konstatováno, že zvýšení počtu předplatitelů je bezpodmínečně nutné k tomu, aby německé pondělní divadlo nebylo zrušeno.⁶³⁴ O rok později se však pokladník dr. Jelinek opět zmínil o silném poklesu předplatitelů a členů spolku v posledních letech. Pokud by tento dlouhodobý trend pokračoval, měl by brzy nesnesitelné následky.⁶³⁵ Též Družstvo českého divadla považovalo hojný počet předplatitelů za základní pilíř každého divadla, avšak ve svém článku *Finance Družstva Českého divadla v uplynulém dvacetiletí (1920 – 1940)* musel J. Blatný konstatovat: „Pokud se týče předplatného v Olomouci, možno z příslušných cifer odvoditi, že se málo vžilo, ačkoliv Družstvo učinilo agitačně a propagačně vše pro jeho růst.“⁶³⁶ Je tedy zřejmé, že to nebyl jen Německý divadelní spolek, kdo sváděl tvrdý boj o získání co největšího počtu předplatitelů, již tvořili základní složku financování divadelního provozu.

Německý divadelní spolek se snažil získat předplatitele pomocí nabízení finančních výhod pro předplatitele, reklamy a především výzvy k německy mluvícímu obyvatelstvu v Olomouci a na severní Moravě. K finančním výhodám předplatitelů, které byly závislé na sezóně, patřilo např. snížení cen za vstupenku v abonmá oproti cenám za vstupenku mimo abonmá, slevy na představení s hosty nebo slevy na představení mimo abonmá pro předplatitele, kteří koupili abonmá na 30 představení, včetně práva na předprodej vstupenek. Vedle toho nabízel Německý divadelní spolek v rámci předplatného na určitá místa často výrazné slevy. V dubnu 1925 např. poskytl spolek všem dosavadním předplatitelům slevu ve výši jedné třetiny, pokud se na nové abonmá přihlásí co nejdříve. Dalším příkladem bylo snížení cen všech míst k sezení za abonmá v sezóně 1934/35 o 10% a v poslední řadě v přízemí i všechna místa na balkoně o 12%, aby spolek v čase hospodářské krize umožnil

⁶³²Viz Hlinecký, O.: *Tvrdé časy*. c. d., s. 51-61.

⁶³³Srovnej k tomu např.: *Mährisches Tagblatt*. 26. 8. 1925, s. 5; 6. 3. 1926, s. 4-5; 23. 2. 1927, s. 4; 26. 4. 1929, s. 3; 23. 6. 1933, s. 4; 26. 8. 1933, s. 3; 17. 5. 1934, s. 4; 19. 05. 1934, s. 1; 5. 6. 1934, s. 4; 9. 9. 1935, s. 5; 8. 9. 1936, s. 5; 24. 9. 1936, s. 3; 30. 4. 1937, s. 3; 22. 9. 1937, s. 3.

⁶³⁴*Mährisches Tagblatt*. 27. 3. 1936, s. 4.

⁶³⁵*Mährisches Tagblatt*. 30. 4. 1937, s. 3.

⁶³⁶Drlík, J.: *Finance Družstva českého divadla v uplynulém dvacetiletí (1920-1940)*. c. d., s. 40-41.

přátelům divadla návštěvu divadelních představení.⁶³⁷ Též Družstvo českého divadla se snažilo zvýšit zájem o abonmá snížením vstupného v jeho rámci oproti běžným cenám.⁶³⁸ Úspěšné opatření bylo zejména zavedení placení na základě splátek v srpnu 1925, čímž chtěl spolek především střední vrstvě německého obyvatelstva Olomouce umožnit pravidelnou návštěvu divadla. Německý divadelní spolek mohl na valné hromadě v březnu 1926 s radostí oznámit, že díky práci divadelního sekretáře Hoffmanna a jeho iniciativě nastavit placení na základě splátek dosáhl počet předplatitelů dosud nedosaženou výši, tedy 6061 Kč na představení.⁶³⁹ Nový způsob placení měl zřejmě ulehčit zaplacení předplatného těm lidem, kteří si nemohli dovolit zaplatit celou částku za abonmá jednorázově, poněvadž by to přesáhlo jejich měsíční finanční možnosti. Patrně se přepokládalo, že předplatitel s nižším příjmem bude schopný platit každý měsíc malou částku celkové částky. Souběžně se zavedením placení na základě splátek informoval spolek předplatitele o rozhodnutí vedení spolku, že peněžní částka z abonmá bude uložena na bankovním účtu a používána jen na zaplacení potřebných výdajů za účinkující personál po jednotlivých představeních. Po špatné zkušenosti s Hölleringovým vedením, kdy předplatitelé ztratili část svých plateb⁶⁴⁰, poněvadž Německý divadelní spolek vydával peníze z abonmá z rukou spolku, chtěl Německý divadelní spolek předplatitele ujistit, že jejich platby budou zajištěné. Vedle zavedení nového způsobu placení abonmá, v němž viděl Německý divadelní spolek hlavní důvod úspěchu abonmá, mělo dle mého názoru i toto rozhodnutí pozitivní vliv na růst počtu předplatitelů, resp. patrně zabránilo, aby se dosavadní předplatitelé po zhroucení ředitelství Hölleringa ze strachu o ztrátu svých plateb od divadla odvrátili. Též v následujících letech můžeme v deníku *Mährisches Tagblatt* číst, že předplatné se těšilo velké oblibě. V lednu 1928 mohl Německý divadelní spolek Moravskému zemskému výboru ve své žádosti o subvence sdělit, že německé divadlo je téměř kompletně abonováno.⁶⁴¹

⁶³⁷Blíže viz: *Mährisches Tagblatt*. 13. 9. 1922, s. 2-3; 13. 9. 1923, s. 4; 25. 8. 1924, s. 3; 11. 12. 1924, s. 4; 3. 4. 1925, s. 4; 5. 6. 1934, s. 422. 9. 1937, s. 3.

⁶³⁸Drlík, J.: *Finance Družstva Českého divadla v uplynulém dvacetiletí (1920-1940)*. c. d., s. 41.

⁶³⁹*Mährisches Tagblatt*. 6. 3. 1926, s. 4-5.

⁶⁴⁰V lednu 1925 mělo 91 předplatitelů vůči řediteli Hölleringovi peněžní pohledávky v celkové výšce 47 000 Kč, které se měly vymáhat v rámci vyrovnávacího řízení. Blíže k této problematice viz *Mährisches Tagblatt*. 17. 1. 1925, s. 3.

Deutsche Zeitung. 13. 1. 1925, s. 5; 15. 1. 1925, s. 5; 18. 1. 1925, s. 5; 8. 2. 1925, s. 5.

⁶⁴¹Viz blíže: SOKA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

Mährisches Tagblatt. 23. 2. 1927, s. 4; 26. 4. 1929, s. 3.

Kromě finančních výhod se Německý divadelní spolek snažil držet a získávat předplatitele pomocí vychvalování repertoáru nebo účinkujících, pohostinských představení nebo pořádáním reklamních akcí. V letní sezóně 1924 upozornil Německý divadelní spolek své předplatitele na to, že by si mohli zakoupit abonmá na obě série, poněvadž v každé sérii jsou různá představení a žádné představení se neopakuje. Znamenalo by to, že předplatitel by teoreticky chodil v jednom měsíci na 24 představení. Dle mého názoru je jen těžko představitelné, že by divadelní návštěvník chodil šestkrát v týdnu do divadla. Nápad Německého divadelního spolku nabídnout jednomu předplatiteli dvě série dle mého mínění demonstruje, že spolek chtěl jednak finančně zajistit letní divadelní sezónu, jednak pomocí hojné návštěvnosti demonstrovat vitalitu německého divadla v Olomouci.⁶⁴² Oznámení z konce srpna 1931 o jednání se státním divadlem ve Vídni, s Paulem Wegnerem a jeho souborem z Berlína a s vynikajícími umělci z Vídně a Berlína ohledně provedení pohostinských představení během sezóny 1931/32 mělo zřejmě motivovat dosavadní i potenciální předplatitele ke koupi abonmá.⁶⁴³ S ohledem na krizi, ve které se ocitlo nejen olomoucké německé divadlo v roce 1934, se rozhodl Německý divadelní spolek na konci sezóny 30. května uspořádat v rámci abonmá *Wunsch- und Werbe-Abend* (večer přání a agitace). Program tohoto posledního divadelního večera v abonmá měli sestavit předplatitelé sami. O jeho realizaci se starali brněnští umělci. Držitelé abonmá byli proto 17. května Německým divadelním spolkem vyzváni, aby ústně nebo písemně informovali divadelního sekretáře předem o svých přáních. Cílem tohoto večera bylo na jednu stranu splnit přání předplatitelů, zřejmě aby i nadále zůstali německému divadlu věrní, a na druhou stranu se pokusil Německý divadelní spolek touto akcí též získat na sezónu 1934/35 jednak bývalé předplatitele, jednak návštěvníky, kteří dosud neměli o divadelní představení zájem. Tato reklamní akce byla úspěšná, poněvadž už 5. června 1934 nechal Německý divadelní spolek v deníku *Mährisches Tagblatt* zveřejnit zprávu, že *Wunsch- und Werbe-Abend* vzbudil zájem, který se podle mínění spolku též projevil v podobě přihlášek na abonmá.⁶⁴⁴ Ve své výzvě ke koupi abonmá na sezónu 1936/37 lákal Německý divadelní spolek zájemce ohlášením, že v této sezóně budou zohledněna přání příznivců operet, kteří dosud nacházeli náhradu

⁶⁴²Viz: *Mährisches Tagblatt*. 8. 5. 1924, s. 2; 14. 5. 1924, s. 3; 19. 05. 1924, s. 3

⁶⁴³*Mährisches Tagblatt*. 29. 8. 1931, s. 5.

⁶⁴⁴*Mährisches Tagblatt*. 17. 5. 1934, s. 4; 26. 5. 1934, s. 6; 1. 6. 1934, s. 3; 5. 6. 1934, s. 4; 16. 6. 1934, s. 6.

ve zvukovém filmu, což dokazuje snahu Německého divadelního spolku vzdorovat konkurenci filmu pomocí operety.⁶⁴⁵

Dalším nástrojem, který Německý divadelní spolek během celého období v první Československé republice používal k získání předplatitelů, byl apel na národní a kulturní cítění německy mluvícího obyvatelstva v Olomouci a v jejím bližším a vzdáleném okolí na severní Moravě, který byl spojen vyvoláváním pocitu, že olomoucké německé divadlo se ocitlo v permanentním stavu ohrožení, zejména v nepříznivých hospodářských obdobích, kdy nejednou německému olomouckému divadlu hrozil definitivní zánik.⁶⁴⁶ Podobnou strategii používalo též brněnské německé divadlo, jak zjistila K. Wessely.⁶⁴⁷ Argumenty, kterými spolek vyzýval Němce z Olomouce a jejího okolí ke koupi předplatného, podporují tvrzení V. Reittererové, že cílem, znakem a důkazem samostatnosti bylo divadlo. Zachování německého divadla, považovaného za jedno z nejdůležitějších míst péče o německou kulturu, bylo prohlášeno za povinnost každého Němce, kdy pomocí předplatného měl zajistit jednak materiální existenci divadla, jednak základnu prospěšné činnosti.⁶⁴⁸ Ve výzvě k abonmá před začátkem letního hracího období v červnu 1924 bylo poznamenáno, že hojný počet předplatitelů zaručí, že německá divadelní sezóna udělá čest olomouckému německému umění v Olomouci.⁶⁴⁹ V časech, kdy Německý divadelní spolek uvažoval o ukončení provozu německého divadla ve městě, obvykle ve výzvách k abonmá upozorňoval, že na úspěchu předplatného závisí, jestli bude německé divadlo v Olomouci existovat i nadále.⁶⁵⁰ Skutečnost, že divadlo bylo považováno za důkaz vitality německy mluvící komunity, je patrná z následujícího citátu o úspěchu abonmá na sezóny 1925/26 z 26. srpna 1925. „*Dieser Erfolg ist zum Teil auf den glücklichen Gedanken der Teilzahlung zurückzuführen, er bringt aber anderseits einen neuen Beweis von der Lebenskraft des Olmützer Deutschtums, das damit am besten seinen täglich*

⁶⁴⁵Mährisches Tagblatt. 24. 9. 1936, s. 3.

⁶⁴⁶Srovnej k této problematice výzvy v denících Mährisches Tagblatt a Deutsche Zeitung, např.: Mährisches Tagblatt. 3. 4. 1925, s. 4; 22. 8. 1925, s. 6; 23. 6. 1933, s. 4; 17. 5. 1934, s. 4; 19. 05. 1934, s. 1. Deutsche Zeitung. 4. 4. 1925, s. 6.

⁶⁴⁷Wessely, K.: *Der Einsatz nationalistischer Rhetorik in den Theaterkrisen*. c. d., s. 76-77.

⁶⁴⁸Mährisches Tagblatt. 18. 2. 1922, s. 3.

⁶⁴⁹Mährisches Tagblatt. 8. 5. 1924, s. 2; 14. 5. 1924, s. 3; 19. 5. 1924, s. 3

⁶⁵⁰Srovnej např.: Mährisches Tagblatt. 23. 6. 1933, s. 6; 17. 5. 1934, s. 4; 19. 05. 1934, s. 1, 16. 6. 1934, s. 6.

*verkündeten Tod dementiert.*⁶⁵¹ Volba slov demonstruje, jakou roli hrálo německé divadlo v Olomouci v rámci snah dokázat životaschopnost olomouckého německví. Ve 30. letech se argumentace oproti argumentaci 20. let v podstatě nezměnila. Pod vlivem hospodářské krize vystupoval Německý divadelní spolek ve svých výzvách od roku 1933 ostřeji než předtím, avšak zůstal u stejných argumentů.⁶⁵² V roce 1933 např. zdůraznil ve své výzvě národní a umělecký úkol olomouckého německého divadla a nutnost, že navzdory hospodářské krizi nemělo se spořit u divadla, poněvadž divadlo představovalo jednu z nejvyšších kulturních hodnot. Podle Německého divadelního spolku se mělo začít spořit tam, kde by úspora neznamenal ohrožení či dokonce obětování kultury, vzdělání a národní věci.⁶⁵³ Německý divadelní spolek proto prohlásil 23. června 1933:

*„An den Abonnenten liegt es in erster Reihe, ob das deutsche Theater dem Olmützer Deutschtum auch in Zukunft erhalten werden kann. Trotz der schlechten Zeiten muß sich daher jeder seiner Verantwortung dem Volke, der Heimat und der deutschen Kunst gegenüber voll bewußt sein, mit dem Deutschen Theatervereine für unsere alte deutsche Kulturstätte kämpfen und seine Pflicht dadurch erfüllen, daß er sein Abonnement in der kommenden Spielzeit 1933/34 erneuert, neue Abonnenten wirbt und für einen guten Besuch unserer Theaterabende in allen Kreisen unserer deutschen Bevölkerung sorgt.“*⁶⁵⁴

Jak demonstruje citát, už nestačilo být pouhým předplatitelem, který svým abonmá podporuje národ, vlast a německé umění. Předplatitel byl též vyzván k aktivní agitaci ke koupi předplatného a návštěvě divadla v olomoucké německé společnosti. Je zřejmé, že německé divadlo a Německý divadelní spolek trpěly, jako jiná divadla v republice, nepříznivými hospodářskými poměry, které měly pochopitelně vliv na počet předplatitelů a divadelních návštěvníků. Především abonmá představovalo z hlediska Německého

⁶⁵¹Překlad citátu: „Tento úspěch je zčásti možné připsat šťastnému nápadu na splácení; přináší též na druhé straně nový důkaz o životaschopnosti olomouckého německví, které tím nejlépe dementuje svou ohlašovanou smrt.“ Viz: *Großer Erfolg des Theaterabonnements*. In: *Mährisches Tagblatt*. 26. 8. 1925, s. 5.

⁶⁵²Viz blíže: *Mährisches Tagblatt*. 23. 6. 1933, s. 4; 17. 5. 1934, s. 4; 19. 05. 1934, s. 1; , 16. 6. 1934, s. 6; 9. 9. 1935, s. 5; 24. 09. 1936, s. 3.

⁶⁵³*Mährisches Tagblatt*. 23. 6. 1933, s. 4.

⁶⁵⁴Překlad citátu: „Na předplatitelích záleží v první řadě, jestli německé divadlo bude zachováno do budoucna olomouckému německví. Přes těžké časy si musí každý být vědom své zodpovědnosti vůči národu, vlasti a německému umění, musí bojovat spolu s Německým divadelním spolkem za naše staré kulturní statky a musí splnit svou povinnost tím, že obnoví své předplatné v nadcházející sezóně 1933/34 a získá nové předplatitele ve všech kruzích našeho německého obyvatelstva a zajistí tak dobrou návštěvnost našich divadelních večerů.“ Viz: *Aufruf zum Theater – Abonnement*. In: *Mährisches Tagblatt*. 23. 6. 1933, s. 4. Stejná výzva byla též v deníku *Mährische Tagblatt* zveřejněná znovu v 19. 8. 1933, s. 4.

divadelního spolku základní podmínku pro provoz úspěšného divadla, kde počet předplatitelů podle názoru Německého divadelního spolku a ředitele Kramera určoval též úroveň divadla.⁶⁵⁵ Poněvadž Německý divadelní spolek jen těžko mohl s ohledem na méně majetné divadelní návštěvníky zvýšit běžné vstupné, uvažovalo se o zvýšení spolkových příjmů pomocí zvýšení cen za abonmá.⁶⁵⁶ Zřejmě se přepokládalo, že by se věrní divadelní předplatitelé tak rychle kvůli vyšším cenám od divadla neodvrátili, než by to možná udělal příležitostný divadelní návštěvník.

Třetím významným nástrojem financování spolkové činnosti představovaly členské příspěvky, jejichž výše závisela jednak na počtu členů, jednak na stanovené výši členského příspěvku. V obou případech jsou však k dispozici jen fragmentární informace. Na valné hromadě v únoru 1921 bylo ve výroční zprávě za rok 1920 zaznamenáno, že počet členů se zvýšil během tohoto roku ze 134 na 538. O tři roky později musel německý divadelní spolek na valné hromadě v únoru 1924 konstatovat, že ve spolkovém roce 1923 měl spolek navzdory agitaci nejen žádný nárůst co se týkalo dárců (Stifter, Gründer a Spender), ale též ztrátu členů ve výši 14% (76 členů) a počet členů potom činil už jen 478. O rok později podal pokladník spolku prokurista Julius Hecht na valné hromadě zprávu, že dalších 66 členů opustilo spolek ve spolkovém roce 1924 a počet členů se tím zredukoval na 412. Podařilo se ale získat 12 dárců a jejich počet se takto zvýšil o 26%. Ve výroční zprávě o činnosti spolku v roce 1926 mohl spolek konstatovat zvýšení počtu členů, který stoupl ze 486 na 607. Počet dárců (Stifter a Gründer) byl mezi léty 1925 a 1927 stabilní. Spolek měl 32 tzv. *Stifter* a 22 tzv. *Gründer*. V dubnu 1929 hlásil Německý divadelní spolek na valné hromadě, že má cca. 600 členů. Potom už roční stav počtu členů nebyl zveřejňován. Další zmínka o vývoji počtu členů spolku se vyskytuje teprve ve zprávě o valné hromadě spolku v březnu 1936, kde opět byl s politováním konstatován pokles počtu členů o 74 v spolkovém roce 1935. Tento trend pokračoval též v následujícím roce, avšak na valné hromadě 1937 už nebyly zveřejněny přesné údaje.⁶⁵⁷ Během zhruba 10 let se značně zvýšil počet členů ze 134 v roce 1920 na cca.

⁶⁵⁵*Mährisches Tagblatt*. 9. 9. 1935, s. 5.

⁶⁵⁶Viz blíže: SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

Mährisches Tagblatt. 4. 5. 1935, s. 5.

Deutsche Zeitung. 15. 4. 1930, s. 5

⁶⁵⁷K vývoji počtu členů v Německém divadelním spolku srovnej zprávy o valných hromádách v denících *Mährisches Tagblatt* a *Deutsche Zeitung* za léta 1921-1937. Viz: *Mährisches Tagblatt*. 3. 2. 1921, s. 3; 20. 2. 1924, s. 3; 23. 2. 1927, s. 4; 27. 2. 1925, s. 4; 27. 3. 1936, s. 4; 30. 4. 1937, s. 3.

Deutsche Zeitung. 21. 4. 1924, s. 5; 1. 3. 1925, s. 5; 27. 2. 1927, s. 7; 13. 3. 1928, s. 5; 27. 4. 1929, s. 6.

600 členů v roce 1929. Vývoj počtu členů se dá ale též zobrazit pomocí údajů o výši členských příspěvků, které poskytly roční uzávěrky spolku. V následující tabulce je uvedena výše členských příspěvků za léta 1925 až 1935.

Členské příspěvky v letech 1925 až 1935⁶⁵⁸

rok	členské příspěvky
1925	9 010 Kč
1926	12 950 Kč
1927	11 120 Kč
1928	12 870 Kč
1929	12 050 Kč
1930	12 510 Kč
1931	9 890 Kč
1932	12 453 Kč
1933	8 000 Kč
1934	8 989 Kč
1935	7 100 Kč

Tabulka ukazuje, že mezi 1926-1930, kdy můžeme politické a hospodářské poměry v 1. ČSR označit za stabilní a dopad hospodářské krize zatím nebyl v republice v celém rozsahu citelný, byly příjmy z členských příspěvků nejvyšší a pohybovaly se mezi přibližně 11 000 Kč až 13 000 Kč. V období 1931 až 1935 příjmy spolku z členských příspěvků značně klesly, což především reflektuje špatnou hospodářskou situaci ve 30. letech. Výjimku představoval jen rok 1932, kdy opět příjem z členských příspěvků byl ve výši příjmů z 20. let. O důvodech, proč v roce 1932 byly příjmy značně vyšší než v jiných ročnících 30. let, lze se jen spekulovat. Bylo možné, že se spolku podařilo získat zakladatele (*Stifter* a *Gründer*), kteří se svými příspěvky významně zvýšili příjmy spolku z členských příspěvků. Jak už bylo zmíněno, pohybovaly se jednorázové příspěvky zakladatelů mezi minimálně 500 Kč v případě *Gründer* a minimálně 1000 Kč v případě *Stifter*. S vývojem členství též souvisí vývoj výše členského příspěvku. Na valné hromadě v listopadu 1919 bylo rozhodnuto, že roční příspěvky pro řádné členy a přispívající členy zůstanou na původní úrovni, jak bylo

⁶⁵⁸Viz: SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

určeno ve stanovách spolku, čili 6 Kč a 2 Kč. O prvním zvýšení členského příspěvku bylo rozhodnuto na valné hromadě v únoru 1921, kde se zvýšil členský příspěvek na 10 Kč ročně. Není uvedeno, jestli se ještě rozlišovalo mezi řádnými a přispívajícími členy. Další zvýšení přišlo na valné hromadě v roce 1925, kdy byla žádost pokladníka Hechta zvýšit členský příspěvek z 10 Kč na 20 Kč schválena.⁶⁵⁹ Potom se už v ročních zprávách Německého divadelního spolku nevyskytly zmínky o změnách výše členského příspěvku a je pravděpodobné, že členský příspěvek činil od roku 1925 do konce 1. ČSR 20 Kč. Spolek veřejně zvýšení členských příspěvků nezdůvodnil, avšak lze se domnívat, že pomocí zvýšení členských příspěvků chtěl rozšířit svůj finanční základ.

Nové členy se pokusil Německý divadelní spolek získat obdobně jako v případě získání předplatitelů pomocí agitace ve prospěch Německého divadelního spolku i výzvou k německy mluvícímu obyvatelstvu města Olomouce i na severní Moravě. V svých výzvách k získání nových členů se spolek opíral o podobnou argumentaci, jakou používal u abonmá. Ve své výzvě z dubna 1920 oslovil Německý divadelní spolek všechny Němce z Olomouce a ze severní Moravy, aby činem ukázali svůj zájem o starou součást německé kultury. Očekávalo se, že každý Němec vstoupí do spolku, který byl označen za *eminent wichtig* (mimořádně důležitý), aby mohl podporovat morální cíle spolku pomocí spolupráce.⁶⁶⁰ V krizovém roce 1924, kdy přes agitaci v předešlém spolkovém roce, nezískal spolek zakladatele (Stifter a Gründer) a dárce a snížil se počet členů, nechal v deníku *Mährisches Tagblatt* v rámci zpravodajství o valné hromadě 20. února 1924 zveřejnit výzvu, kde spolek kritizoval olomoucké Němce, že na jednu stranu kritizují německé divadlo, srovnávají olomoucké německé divadlo s divadly ve velkých městech, avšak na druhou stranu si nechtějí uvědomit, že průměrně dobré divadlo potřebuje hodně peněz. Pokud by chtěli mít divadlo, které by uvádělo jen literárně kvalitní díla, měli by olomoučtí Němci být ochotni patřičně finančně se na tom podílet. Spolek zdůraznil, že pro každého olomouckého Němce by měla být co nejčastější návštěva divadla povinností - jak by mu to dovolily finanční možnosti; též ale upozornil Němce z Olomouce na to, že pro zachování důstojné úrovně tohoto vznešeného kulturního místa by každý z nich musel být členem Německého divadelního spolku.⁶⁶¹ Následující citát má ozřejmit, jak ostře byli ze strany vedení spolku kritizováni především ti

⁶⁵⁹*Mährisches Tagblatt*. 10. 11. 1919, s. 3; 3. 2. 1921, s. 3; 27. 2. 1925, s. 4.

⁶⁶⁰*Mährisches Tagblatt*. 3. 4. 1920, s. 5.

⁶⁶¹*Mährisches Tagblatt*. 20. 02. 1924, s. 3.

Němci, kteří dosud nevstoupili do Německého divadelního spolku. Ve své výroční zprávě řekl zapisovatel Německého divadelního spolku vrchní stavební rada ing. Lechner:

*„Wie aber soll der Theaterverein seiner Aufgabe gerecht werden, wenn es zu Dutzenden Leute gibt, die sich weigern, die lächerliche Summe von 10 K Mitgliedsbeitrag zu entrichten, weil ihnen die Mitgliedschaft keine Vorteile biete. Andere wieder schämen sich nicht, die Annahme der Mitgliedskarte mit der Begründung abzulehnen, daß sie das Theater aus diesem oder jenem Grunde nicht besuchen könnten und daher kein Interesse am Theaterverein hätten. Es handelt sich durchwegs **um gutsituierte, ja sogar reiche Leute**. Ich kann nicht anders, als diesen Patentdeutschen von dieser Stelle aus mein tiefes Bedauern auszusprechen. ... Deutsche von Olmütz, ..., wollt Ihr ein Theater haben, das Euren **wahrlich nicht mäßigen Anforderungen** entspricht, dann werdet alle Mitglieder des Theatervereines!“⁶⁶²*

Dá se říci, že podle Lechnera bylo členství v Německém divadelním spolku nejen dobrovolným aktem nadšenců německého divadla, nýbrž aktem národní povinnosti, který rozhodoval o tom, kdo je skutečně dobrým členem svého národa, tedy olomouckého Německví, a kdo je - jak řekl - jen *Patentdeutscher*, čili člověk, který se za člověka německé národnosti vydává. Lechnerův výrok jen znovu potvrzuje, že německé divadlo se stalo i v Olomouci symbolem životaschopnosti zdejšího německého obyvatelstva a zachování tohoto symbolu formou členství v Německém divadelním spolku bylo prohlašováno za úkol celého olomouckého německví, bez ohledu na to, jestli jedinec měl k tomu finanční prostředky, resp. zájem o divadlo a divadelní spolek. Stavební rada ing. Lechner a Německý divadelní spolek nebyli jediní, kteří se výzvami k olomouckému německví pokusili zajistit potřebnou podporu pro svou spolkovou činnost (např. Musikverein, Metznerbund aj.); překvapující je, že mluvil o členském příspěvku ve výši 10 Kč jako o směšné částce, když bereme v úvahu, že na jednu stranu byl počet skutečných potenciálních členů z německé komunity v Olomouci do jisté

⁶⁶²Překlad citátu: „*Jak má ale divadelní spolek dostát své úloze, když jsou desítky lidí, kteří se brání zaplatit směšnou částku 10 korun členského příspěvku, protože jim členství údajně nenabízí žádné výhody. Jiní se zase nestydí odmítnout členský průkaz s odůvodněním, že z toho či onoho důvodu nemohou navštěvovat divadlo a nemají prý zájem o divadelní spolek. Jedná se bez výjimky o dobře situované, ba dokonce bohaté lidi. Nemohu jinak než těmto patentovaným Němcům z tohoto místa vyslovit své hluboké politování ... Němci z Olomouce ... jestli chcete mít své divadlo, které odpovídá skutečným a ne průměrným požadavkům, pak se staňte všichni členy divadelního spolku!*“ Viz: *Vom Olmützer deutschen Theater. Interessanter Verlauf der Theatervereinsssitzung.* In: *Mährisches Tagblatt.* 20. 02. 1924, s. 3.

míry omezený. Na druhou stranu se snažily i jiné spolky různými způsoby sbírat pro svou činnost v olomoucké německé společnosti peníze. Navzdory tomu, že Německý divadelní spolek nebyl s počtem členů spokojený, především v poměru k celému německému obyvatelstvu ve městě⁶⁶³, a vyzval do konce první Československé republiky Němce z Olomouce i okolí ke vstupu do spolku, můžeme za období 20. let konstatovat, že agitace spolku v tomto směru byla úspěšná. Spolek více než čtyřnásobil svůj počet členů, který měl v roce 1920. Na tomto místě má být uvedeno zhodnocení *O. Hlineckého* z roku 1930, který o českém divadle a české divadelní obci napsal, že „*Dnešní Velký Olomouc není dosti bohatý, kulturní a ideální, aby sám vlastní silou udržel si stále divadlo.*“⁶⁶⁴ I když se mohla olomoucká německá společnost odvolávat na dlouhou divadelní tradici ve městě, nebyla tato společnost dostatečně bohatá a - jak dokázaly stížnosti ze strany Německého divadelního spolku - ideální, aby mohla pomocí abonmá a členských příspěvků zajistit zdravý finanční základ pro práci Německého divadelního spolku.

4. 2. 5 Poznámky k členům Německého divadelního spolku

Součástí rozboru spolku tvoří též analýza spolkových členů a jejich funkcí, resp. rolí, které v spolku zaujímalí. V případě Německého divadelního spolku v Olomouci poskytují prameny jen málo informací. Hlavním zdrojem jsou zveřejněné zprávy o valných hromadách, kde byla pravidelně podávána zpráva o volbě do spolkového výboru a do úzkého vedení spolku. Občas se v nich též vyskytují jména jiných členů, kteří se aktivně svými názory podíleli na valných hromadách. Poněvadž se nezachovaly seznamy členů za celé období existence Německého divadelního spolku, soustředíme se jednak na informace o členech, kteří tvořili divadelní výbor a úzké vedení spolku, jednak na fenomén, že mezi aktivními členy spolku byli též členové olomoucké německé společnosti, kteří se angažovali i v jiných spolcích a organizacích.

Úzké vedení spolku se vyznačovalo jistou personální kontinuitou. Poněvadž ve zprávách o valných hromadách nebyly vždy zveřejněné funkce, které zaujímalí jednotliví členové ve spolkovém výboru, je přiřazení funkce k jednotlivým členům ztíženo. Často se můžeme o volbách jen dočíst, že spolkový výbor byl znovu zvolen, že se ve spolkovém výboru

⁶⁶³*Mährisches Tagblatt*. 7. 2. 1925, s. 3.

⁶⁶⁴Viz: Hlinecký, O.: *Tvrdé časy*. c. d., s. 51.

v důsledku voleb nic nezměnilo nebo byli jen zmíněni noví členové výboru a členové, kteří vystoupili, což jen potvrzuje teze o personální kontinuitě.⁶⁶⁵ V pozici předsedy vystřídal v listopadu 1919 Rudolf Tallaschek prvního předsedu a jednoho ze zakladatelů spolku dr. Hanse Kricka, který se v září 1919 se přestěhoval do Liberce.⁶⁶⁶ Rudolf Tallaschek vedl spolek do roku 1928, kdy byl vystřídán jeho dlouholetým místopředsedou (od roku 1919 až do 1928) dr. Rudolfem Sallingerem. Odchod Rudolfa Tallaschka souvisel se jeho nástupem do funkce ředitele na německé státní obchodní škole v Opavě v roce 1927.⁶⁶⁷ Po smrti dr. Sallingera v roce 1933 převzal vedení spolku místopředseda spolku dr. Czermak, který vedl spolek do zániku 1. ČSR.⁶⁶⁸ Jak už bylo řečeno, dlouholetým místopředsedou spolku byl dr. Richard Sallinger. Když se stal předsedou, byl do této funkce zvolen sanitní rada dr. Schein, který tuto funkci pravděpodobně zastával do roku 1932, kdy vystoupil ze spolkového výboru a na jeho místo byl zvolen vrchní sanitní rada dr. Kofranyi. V roce 1932 se stal místopředsedou spolku dr. Fritz Czermak, který byl od roku 1927 zapisovatelem spolku. Po smrti dr. Rudolfa Sallinger převzal funkci místopředsedy Max Stachowetz. Do roku 1938 nebylo zveřejněno, kdo zaujímal pozici místopředsedy, avšak je pravděpodobné, že Max Stachowetz tuto funkci vykonával do valné hromady v červnu 1938. Jeho jméno se vyskytuje mezi členy výboru ve zprávách o valné hromadě v letech 1934 a 1935. V letech 1936 a 1937 byl jen poznamenáno, že starý spolkový výbor byl kompletně opět zvolen, resp. opět zvolen, včetně dvou nových členů. Posledním místopředsedou spolku v období první Československé republiky se stál v červnu 1938 prof. dr. Zimprich. Dalším členem úzkého vedení spolku, který ve vedení

⁶⁶⁵Podklad pro rekonstrukci složení spolkového výboru a zmínky o jednotlivých spolkových členech poskytly zprávy o valných hromadách Německého divadelního spolku, které byly pravidelně zveřejňované v denících *Mährisches Tagblatt* a *Deutsche Zeitung*. Doplňkové informace z jiných pramenů a zdrojů budou uvedeny zvlášť v poznámkovém aparátu. K této kapitole srovnej:

Mährisches Tagblatt. 10. 11. 1919, s. 3; 3. 2. 1921, s. 3; 3. 2. 1922, s. 2; 22. 3. 1923, s. 3; 20. 2. 1924, s. 3; 27. 2. 1925, s. 4; 6. 3. 1926, s. 4-5; 23. 2. 1927, s. 4; 12. 3. 1928, s. 2-3; 26. 4. 1929, s. 3; 14. 4. 1930, s. 3; 20. 4. 1931, s. 3; 25. 4. 1932, s. 3; 8. 5. 1933, s. 3; 31. 8. 1933, s. 3; 2. 3. 1934, s. 4; 4. 5. 1935, s. 5; 27. 3. 1936, s. 4; 30. 4. 1937, s. 20. 6. 1938, s. 3; 25. 6. 1938, s. 5.

Deutsche Zeitung. 11. 11. 1919, s. 2; 4. 2. 1922, s. 5; 5. 9. 1922, s. 6; 21. 2. 1924, s. 5; 1. 3. 1925, s. 5; 7. 3. 1926, s. 6; 27. 2. 1927, s. 7; 13. 3. 1928, s. 5; 27. 4. 1929, s. 6; 15. 4. 1930, s. 5; 22. 4. 1931, s. 8; 26. 4. 1932, s. 8; 9. 5. 1933, s. 7.

⁶⁶⁶*JUDr. Hans Krick gestorben* (A. St.). In: Normährerland. Hefte für Kultur und Wirtschaft, č. 4, roč. 1943. Heft 4, Olmütz 1943, s. 318-319.

⁶⁶⁷*Olmützer Fedenktag – Rudolf Tallaschek*. c. d., s. 29.

Bliže k jeho osobnosti viz poznámka 272.

⁶⁶⁸Poslední známý předseda Německého divadelního spolku byl dr. Heinrich Suchanek, který zřejmě zastával toto místo poté, co se předseda Německého divadelního spolku dr. Fritz Czermak po okupaci stal vládním komisařem města Olomouce. Viz: SOKA Olomouc, AMO, registratura 1920-40, inv. č. 83, Německý divadelní spolek 1922-1939.

dlouhodobě vykonával funkci pokladníka, byl prokurista Julius Hecht, který vystřídal v roce 1919 komerčního radu Maxe Deutsche a skončil v této pozici pravděpodobně v květnu 1935, poněvadž jeho jméno už nebylo uvedeno mezi jmény členů výboru. Pokladníkem se stal po něm dr. Jelinek (Jellinek), který tuto funkci do konce 1. ČSR vykonával. Další funkce v úzkém výboru byly funkce zapisovatele a archiváře spolku. Jako zapisovatelé spolku byla v letech 1919 až 1938 uvedena jména: redaktor Emanuel Ulrich, dr. Rippel, vrchní magistrátní rada Adolf Heeg, vrchní stavební rada ing. Gustav Lechner, Julius Hecht, Fritz Czermak a Rudolf Adolph. Funkce archiváře vykonávali též členové, kteří v období své spolkové činnosti vykonávali někdy funkci zapisovatele. Jména archivářů spolku nebyla vždy uvedena. Známe je, že tuto funkci vykonávali vrchní štabní rada dr. Alois Karschulin, Adolf Heeg nebo vrchní stavební rada ing. Gustav Lechner. Do spolkového výboru byl - jak už bylo zmíněno - poslán zastupitel města. Německý divadelní spolek se přímo obrátil se svým návrhem na konkrétní osoby z městského zastupitelstva na městskou radu. Též u zastupitelů města můžeme konstatovat personální kontinuitu. V období první Československé republiky byli do spolkového výboru posláni do roku 1927 dr. Richard Sallinger. Když se stal dr. Richard Sallinger v roce 1928 předsedou spolku, byl ve funkci zastupitele města vystřídán Wladimirem Schmidlem (Schmiedl). Po něm byl za zastupitele města v Německém divadelním spolku za období 1933 až 1936 zvolen odborný učitel Eduard Wyličil, avšak 13. dubna 1934 byl z této funkce odvolán a jeho místo zaujímal člen městského zastupitelství Max Stachowetz.⁶⁶⁹

Poněvadž nejsou k dispozici kompletní seznamy členů spolkového výboru, nemohou být personální změny ve spolkovém výboru zmapované kontinuálně. Následně mají být srovnány kompletní seznamy členů spolkového výboru za období 1918 až 1938, avšak i u těch občas chybí jméno člena, kterého určovala městská rada. Na valné hromadě v listopadu 1919 byli zvoleni do spolkového výboru tehdejší obecní rada prof. Rudolf Tallaschek, dr. Rudolf Sallinger, Prof. Eugen Rippel, Julius Hecht, dr. Alois Karschulin, Max, Deutsch, Adolf Heeg, Hedwig May, kanonikus Mels-Collredo a Emanuel Ulrich. K novému spolkovému výboru, který se sestavil na valné hromadě v únoru 1921, náleželi kromě Hedwigy May a kanonika

⁶⁶⁹Viz blíže: SOkA Olomouc, AMO, registratura 1920-40, inv. č. 83, Německý divadelní spolek 1922-1939. Odvolání E. Wyliczila souviselo s jeho členstvím v DNP, která byla v říjnu 1933 státem zakázána. Viz: *Mährisches Tagblatt*. 17. 8. 1933, s. 4.
Čapka, F.: *Dějiny zemi koruny české v datech*. c. d., s. 665.

Mels-Colloredo všichni členové spolkového výboru, kteří byli ustanoveni v roce 1919. V spolkovém výboru byli ale též noví členové, resp. staronoví členové, a to místostarosta Kraus a prof. Leo Mojžischek. V následujícím roce najdeme ve spolkovém výboru opět většinou členy výboru předešlého roku, jako prof. Rudolf Tallaschek, dr. Rudolf Sallinger, Julius Hecht, Adolf Heeg, místostarosta dr. Kraus, Alois Karschulin, prof. Leo Mojžischek. Opět do spolkového výboru byla zvolena Hedwig May a nově byli zvoleni dr. Emil Musil a dr. Josef Schön. Ve zprávách o valných hromadách, které se konaly mezi 1923 až 1926, nebyly kompletní informace o sestavení spolkového výboru. Teprve v roce 1927 byl znovu zveřejněn kompletní seznam jmen členů spolkového výboru. Spolkový výbor tvořili: dr. Brecher, dr. Czermak, Sigmund Fischer, Julius Hecht, Rudolf Kulmburg, Gustav Lechner, dr. Schein, dr. Schön, Max Stachowetz, prof. dr. Suchanek a Rudolf Tallaschek. V roce 1927 byl spolkový výbor sestaven z 1/3 členů, kteří už v roce 1922 patřili k spolkovému výboru. Ostatní členové výboru byli už mezi 1923 až 1927 postupně zvoleni do spolkového výboru. Volby do spolkového výboru na valné hromadě v dubnu 1929 nepřinesly velké personální změny. Opět najdeme mezi členy výboru tato jména: dr. Brecher, dr. Czermak, Sigmund Fischer, Julius Hecht, Rudolf Kulmburg, Gustav Lechner, dr. Rudolf Sallinger, dr. Schein a Max Stachowetz. Nově ve výboru byli v porovnání s rokem 1927 členy ředitel Emil Musil, pan Deutsch a zástupce města dr. Schmiedl. Dalším rokem, kdy byla zveřejněna jména spolkového výboru, byl rok 1934. K výboru opět náleželi většinou členové, kteří též v předešlých letech byli do něho zvoleni. Jedná se o tyto osoby: dr. Brecher, dr. Czermak, Sigmund Fischer, Julius Hecht, Rudolf Kulmburg, dr. Schein, dr. Fritz Schön nebo Max Stachowetz. Dalšími členy byli dr. Jellinek, ředitel Emil Lachnit a ředitel Schefčík (Ševčík). V následujícím roce už nebyli ve výboru zastoupeni dr. Fritz Schön a Julius Hecht. Ostatní členové výboru byli opět zvoleni. Do výboru byli též zvoleni dr. Schön ml., prof. dr. Suchanek a bankovní úředník Zdražil. V červnu 1938 byla v období 1. ČSR publikována jména členů spolkového výboru a na seznamu členů se zřejmě v důsledku „glajchšaltování“ spolku najdou v porovnání s rokem 1935 známá a částečně úplně nová jména. Výbor tvořili: Rudolf Adolph, učitel Bayer, dr. Czermak, soukromý úředník R. Engel, dr. Jellinek, R. Kulmburg, ředitel Lachnit, JUC. Leitgeb, knihtiskař Polzer, dr. Schön, prof. dr. Suchanek, bankovní úředník Zdražil a prof. dr. Zimprich.

Dá se říci, že se sestavení spolkového výboru vyznačuje jistou personální kontinuitou. Jak vyplývá ze zpráv o valných hromadách, byli noví členové výboru pravděpodobně zvoleni jako náhrada za rezignující, resp. zemřelé členy výboru. V roce 1921 např. zemřeli členové výboru redaktor Emanuel Ulrich a právník dr. Max Hochwald a v roce 1937 člen výboru Sigmund Fischer. Prof. dr. Suchanek byl na návrh předsedy prof. Rudolfa Tallaschka zvolen na valné hromadě v únoru 1923 do výboru jako náhradník za komerčního radu Maxe Deutsche, který už nechtěl být znovu zvolen, poněvadž byl až příliš zaměstnán různými čestnými funkcemi. Též prof. Mojžischek už nechtěl být v roce 1923 zvolen do výboru a úspěšně za něho kandidoval dr. Brecher. Na valné hromadě v roce 1924 se vzdal dr. Musil svého práva na znovuzvolení, byl ale na valné hromadě v březnu 1928 znovu zvolen do spolkového výboru za rezignujícího prof. dr. Suchanka, a v roce 1931 opět odmítl svoje znovuzvolení, poněvadž byl až příliš pracovně vytížen. Dr. Musil a prof. dr. Suchanek nebyli jediní, kdo ze spolkového výboru vystoupili a později byli do něho znovu zvoleni. Sanitní rada dr. Schein vystoupil z výboru na valné hromadě v roce dubnu 1932 a za něho byl do výboru zvolen dr. Kofranyi. Když na valné hromadě v březnu 1934 byly nové volby do spolkového výboru nutné, poněvadž blíže nespecifikovaný počet členů výbor opustil, byl do spolkového výboru znovu zvolen dr. Schein. Je pravděpodobné, že ochota být zvolen, resp. znovuzvolen, závisela až do valné hromady v roce 1938 na časových možnostech tohoto úzkého kruhu angažovaných členů. Max Deutsch nebo dr. Musil nebyli zřejmě jedeni, kteří kvůli přetížení pracovního druhu nebo kvůli čestným funkcím odmítli svoje znovuzvolení. Výjimku představují volby do spolkového výboru v červnu 1938, poněvadž v dubnu 1938 opustili spolkový výbor v důsledku rozhodnutí spolkového výboru vést Německý divadelní spolek v budoucnosti ve *völkisch* – duchu tři členové spolkového výboru a je docela zřejmé, že byli židovského původu. Jejich důvody už zřejmě neměly nic společného s pracovním vytížením nebo s přetížeností čestnými funkcemi.

O sociálním a ekonomickém pozadí členů Německé divadelní spolku je málo známo. Z jedné žádosti o povolení loterie z března 1937 se dovídáme, že členové spolku byli většinou zaměstnanci či malými obchodníky. Členy spolkového výboru byli často příslušníci místního vzdělaného a hospodářsky činného měšťanstva, což byli v Olomouci např. továrníci, advokáti, učitelé, živnostníci, lékaři. V německém divadelním spolku se též angažovali k německé národnosti inklinující členové olomoucké židovské náboženské obce (např. *Max*

Deutsch, Albert Schein, Julius Hecht), což nebyla výjimka ani v Olomouci ani v období první Československé republiky, kde se Židé podle svých zájmů nejen angažovali v židovských spolcích, ale též v českých nebo německých národnostně tolerantních nebo národnostně indiferentních organizacích.⁶⁷⁰

Jak už naznačuje důvod Maxe Deutsche, proč už se nechtěl dále angažovat ve spolkovém výboru, členové Německého divadelního spolku a členové spolkového výboru byli často zorganizováni i v dalších spolcích. Už zmíněný Max Deutsch např. podporoval kulturní, humanitární nebo specifické komerční úsilí, a to z přední pozice. Kromě jeho působnosti v Německém divadelním spolku byl např. členem ve *Verein Reisender Kaufleute* (Spolek cestujících obchodníků) nebo ve Spolku „Německého domu“. Dalším významným členem Německého divadelního spolku, který se stejně jako mnoho jiných předních kulturních činitelů angažoval v různých spolcích, a to nejen v kulturních, byl dr. Rudolf Sallinger, který je dobrým příkladem pro ozřejnění personálního propojení jednotlivých spolků. Dr. Rudolf Sallinger (1883 - 1933) pocházel ze staré olomoucké rodiny. I když se v Olomouci nenarodil, strávil zde svoje dětství a mládí. Po studiích ve Vídni, kde studoval právo, se po promoci v roce 1909 do Olomouce vrátil. Působil zde nejprve na krajském soudě a v roce 1913 převzal vedení firmy Draht - und Blechwarenfabrik Julius Kremer, která patřila rodině jeho manželky Louise Kremer. Po válce se začal angažovat v komunální politice. Od roku 1920 byl městským radním za DNP a v roce 1928 byl zvolen místostarostou Olomouce. Po druhé byl do tohoto úřadu zvolen v roce 1932. Vedle své činnosti v továrně a v městské administrativě se zapojil aktivně do spolkového života olomouckých Němců. Jak už bylo výše zmíněno, zastával v Německém divadelním spolku vedoucí funkci a od roku 1928 byl zvolen předsedou tohoto spolku. Rok předtím se stal též předsedou Musikvereinu, kde zastával do tohoto okamžiku funkci pokladníka. Jak informoval deník *Mährisches Tagblatt* v dubnu a srpnu 1933 byl Rudolf Sallinger též předsedou Spolku bruslení, Národní rady a Družstva „Německého domu“. V četných jiných kulturních, národnostních a sociálních spolcích byl v předních pozicích. Dokonce můžeme v jednom článku o něm číst, že prý neexistoval žádný

⁶⁷⁰Viz blíže: SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

Mährisches Tagblatt. 27. 9. 1926, s. 3.

Křesťan, J.: *Židovské spolky a česká společnost (1918-1940)*. In: *Židovské spolky v českých zemích (1918-1948)*. c. d., 20-23.

Stekl, H.: *Wiener Mäzene im 19. Jahrhundert*. In: J. Kocka, M. Frey (ed.). *Bürgerkultur und Mäzenatentum im 19. Jahrhundert*. Berlin 1998, s. 171.

německý spolek, v kterém by nebyl členem. Na základě dostupných pramenů můžeme konstatovat, že se zvláště zasadil za zájmy Družstva „Německého domu“, což už bylo uvedené v podkapitole o postavení Německého domu, jakož i za zájmy Německého divadelního spolku a Musikvereinu. Josef Heidegger v srpnu 1933 o Rudolfo Sallingerovi napsal, že si našel vždy čas, aby mohl na sto procent splnit svoje povinnosti jako předseda Musikvereinu a když ho Josef Heidegger navštívil ve jeho úřední kanceláři, vždy ochotně poslouchal a měl pochopení pro spolkové záležitosti. Spolu s dr. Leo Mojžischkem nastavil koncerty Musikvereinu na vyšší úroveň a snažil se, aby Musikverein nabídl obecenstvu vždy něco nového s vysokou uměleckou úrovní. Z jeho iniciativy se konala pohostinská představení nejen Vídeňských filharmoniků, ale též vídeňského Burgtheateru. V své řeči k uctění památky zesnulého řekl místopředseda Německého divadelního spolku dr. Fritz Czermak, že se dr. Rudolfo Sallingerovi podařilo udržet německé divadelní jeviště na uznávané umělecké úrovni, a to v těžkých časech. Jako předseda Německého divadelního spolku se snažil vyhýbat zadlužením spolku a ukázal se jako tvrdý jednatel u smluvních jednání. U obyvatelstva byl především oblíben kvůli svému zapojení do politického a spolkového života. Cenila se též jeho podpora, kterou poskytl mnohým německým spolkům. Jeho zásluhy pro město ocenil též český tisk (např. Našinec) nebo starosta dr. Richard Fischer.⁶⁷¹ Kromě dr. Rudolfa Sallingera byli též jiní známí členové Německého divadelního spolku členy v jiných spolcích. Jednalo se např. o už zmíněného dr. Lea Mojžischka, který byl též členem v přední pozici ve Společnosti přátel umění, nebo Musikvereinu a kromě toho se angažoval v Schützengesellschaft (Střelecká společnost) nebo v Spolku „Německého domu“. O dr. Fritz Czermakovi víme, že působil v předních pozicích minimálně ještě ve Spolku bruslení a v Národní radě. Neodmyslitelně k olomouckému kulturnímu životu patřil svým působením v různých spolcích a organizacích člen Německého divadelního spolku Rudolf Adolph, který – jak už bylo uvedeno – v předních pozicích působil např. též v Německé dramatické společnosti, v Metznerbund, ve Společnosti pro současnou kulturu nebo ve Spolku „Německého domu“. Charakteristické pro členy výboru Německého divadelního spolku bylo, že neomezili své působení v zájmu olomoucké německé společnosti jen na činnost v jednom

⁶⁷¹Viz: *Mährisches Tagblatt*. 3. 4. 1933, s. 3; 4. 4. 1933, s. 4; 6. 4. 1933, s. 4; 10. 8. 1933, s. 3; 11. 08. 1933, s. 3; 12. 8. 1933, s. 4; 16. 8. 1933, s. 3; 17. 8. 1933, s. 5; 18. 8. 1933, s. 2; 14. 11. 1933, s. 4.
Vizebürgermeister Dr. Sallinger zum Gedenken. (Dr. Z). In: *Olmützer Blätter*, č. 7/8, roč. 16, 1968, s. 110-111.
Zum Gedenken an den Olmützer Vizebürgermeister Dr. jur. et. rer. pol. Rudolf Sallinger. In: *Olmützer Blätter*, č. 4, roč. 31, 1983, s. 110-111.

spolku, ale působili současně ještě v jiných spolcích a nebyly to vždy spolky zaměřené na umění nebo kulturu.

4. 3 Zhodnocení činnosti a významu olomouckého Německého divadelního spolku

Když chceme zhodnotit činnost a význam Německého divadelního spolku, musíme nejprve srovnat činnost spolku se stanovenými cíli spolku při jeho založení v roce 1913. Prvním úkolem spolku bylo podle toho – jak už bylo zmíněno – zachování a podporování Německé divadelní činnosti, což se též týkalo zařízení a chodu divadla. Druhým záměrem spolku bylo postavení nové německé divadelní budovy. Jednoznačně se dá konstatovat, že Německý divadelní spolek splnil první spolkový úkol. Spolek se od svého vzniku vyvinul, jak konstatovalo vedení Německého divadelního spolku na valných hromadách v letech 1927 a 1928, „*von einem moralischen Förderer zum wirklichen Theatererhalter*“.⁶⁷² Německý divadelní spolek, kterému byla v období 1. ČSR přidělena divadelní koncese, zabezpečil po nalezení dohody o využití budovy městského divadla mezi městskou správou, Družstvem českého divadla a Německým divadelním spolkem úspěšně chod olomouckého německého divadla, avšak v porovnání s postavením olomouckého německého divadla v období před převratem v mnohem skromnější formě, která mu neumožnila udržení vlastního divadelního souboru a omezila po zavedení divadelních pondělí repertoár především na činohry a operety. Přesto můžeme práci Německého divadelního spolku označit za úspěšnou, poněvadž se mu po převratu, po kterém následovaly výše popsané změny politických poměrů, podařilo zachovat a udržet německé divadelní tradice ve městě i v okolí Olomouce během celého období 1. ČSR, což bylo umožněno pomocí pohostinských představení zejména ze strany Sloučených německých divadel. Spolupráce se Sloučenými německými divadly a brněnským Německým divadelním spolkem se vyvinula k pevnému spojení, které po zhroucení ředitelství Hölleringa na konci roku 1924 bylo během období 1. ČSR postaveno na principu, že olomoucký Německý divadelní spolek vedl německé divadlo ve vlastní režii a Sloučená německá divadla v Brně a tamější Německý divadelní spolek měly úkol disponovat

⁶⁷²Překlad citátu: „...z morálního podporovatele ke skutečnému divadelníkovi.“ Viz: *Hauptversammlung des Theatervereins*. In: *Deutsche Zeitung*. 27. 2. 1927, s. 7. Podobný výrok zveřejnil deník rok později znovu. *Deutsche Zeitung*. 13. 3. 1928, s. 5.

pohostinskými představeními. Jak ukázala analýza vztahu, nebyla spolupráce mezi olomouckým Německým divadelním spolkem na jedné straně a Sloučenými německými divadly v Brně a brněnským Německým divadelním spolkem na druhé straně bezproblémová, avšak nehledě na zhroucení ředitelství Hölleringa všichni jmenovaní aktéři zabezpečili pravidelný chod německého divadla a tím umožnili německému obyvatelstvu v Olomouci a v okolních městech návštěvu německých divadelních představení na profesionální úrovni, čímž splnili etnický úkol divadla, tedy být menšinovým divadlem, a dá se říci, že splnili i osvětové požadavky Ministerstva školství a národní osvěty. Tento úspěch vděčil podle mého názoru též kompetentnímu vedení a zejména skutečnosti, že první dva předsedové byli po převratu v městské radě a tím měl Německý divadelní spolek od roku 1918 nejen podle stanov svého zastupitele v městské radě. Je velmi pravděpodobně, že jak Rudolf Tallaschek, tak Rudolf Sallinger, který byl dokonce od roku 1928 místostarostou, se v městské radě silně zasadili za zájmy německého divadla.

Jak úspěšný byl Německý divadelní spolek při realizaci prvního úkolu určeného stanovami, tak neúspěšný byl při splnění druhého úkolu. Německý divadelní spolek přes všechny snahy nemohl sehnat dostatečné finanční prostředky, aby mohl postavit novou německou divadelní budovu. Proto se nakonec spolek rozhodl, jak už bylo uvedeno v podkapitole o postavení Německého domu, finančně se značně podílet na koupi výstavní haly za účelem přestavby budovy a angažovat se ve prospěch postavení Německého domu.⁶⁷³

Význam a činnost Německého divadelního spolku se nedá jen redukovat na aspekt, jestli splnil záměry vlastních stanov. Je nutné ho též zhodnotit vzhledem k jeho postavení mezi německými spolky a v olomoucké německé společnosti. Německý divadelní spolek se vyvinul mezi německými kulturními a uměleckými činnými spolky bezpochybně k nejvýznamnějším spolkům v období první Československé republiky, což - jak už bylo naznačeno - souviselo s všeobecným významem německého divadla pro Němce v Československém státě, poněvadž divadlo bylo výrazem jejich kulturní a jazykové identity. I když Německý divadelní spolek ve svých výzvách vždy kritizoval nízký počet členů a deklaroval členství v svém spolku jako povinnost všech olomouckých Němců, je potřebné konstatovat, že na základě dosavadních známých údajů o počtu členů v jiných analyzovaných

⁶⁷³Blíže srovnej: *Mährisches Tagblatt*. 3. 2. 1922, s. 2; 20. 2. 1924, s. 3; 6. 3. 1926, s. 4-5.

kulturních spolicích byl počet členů Německého divadelního spolku s odstupem nejvyšší, což jen potvrzuje jeho význam jako nejdůležitějšího kulturního spolku v olomoucké německé společnosti.

Německý divadelní spolek v Olomouci se neustále snažil najít vyváženost při sestavení repertoáru mezi vlastními nároky, nároky obecnostva a reálnými možnostmi spolků a Sloučených německých divadel v Brně. Přitom se pokusil zachovat si svůj apolitický postoj, což se olomouckému Německému divadla dařilo až do dubna 1938, kdy se přiklonil na stranu *völkisch* – smýšlejících divadelních činitelů a způsobil tím rozdělení olomoucké německé divadelní obce do dvou táborů (demokratický a *völkisch*). Přesto je na místě kladně zhodnotit, že díky spolupráci se Sloučenými brněnskými divadly se dostala na olomoucké německé jeviště např. v éře ředitele Hanse Demetze nejen aktivistická divadelní díla, ale též úspěšná divadelní díla berlínských a vídeňských divadel ještě předtím, než byla uvedena v jiných divadelních městech.⁶⁷⁴ Kromě toho se snažil Německý divadelní spolek v Olomouci svou činností též přispět k národnostnímu sblížení.

Činnost a význam Německého divadelního spolku za období 1. ČSR se dá jen omezeně porovnat s činností a významem Družstva českého divadla, poněvadž podmínky, za kterých provozovaly oba spolky svoje divadelní činnosti, se lišily. Německý divadelní spolek, který se po převratu ocitl v situaci provozovatele menšinového divadla, neměl pro provoz plnohodnotného německého divadla k dispozici ani vlastní divadelní budovu, ani dostačené finanční prostředky, a nemohl proto z uměleckého hlediska být rovnocenným protějškem Družstvu českého divadla a jeho divadelní činnosti, které mělo k dispozici městské divadlo, mohlo si dovolit plnohodnotný divadelní soubor a bylo finančně silněji podporováno ze strany státu a města než Německý divadelní spolek. Oba spolky však trpěly nezájmem o divadelní představení ze strany obecnostva a nedostatkem finančních prostředků.

Pokud bychom měli vyjádřit význam Německého divadelního spolku v jedné větě, spočíval především v tom, že se Německý divadelní spolek vyvinul ke garantu pokračování německé profesionální divadelní tradice v Olomouci a jejím okolí v období 1. ČSR.

⁶⁷⁴*Mährisches Tagblatt*. 18. 12. 1928, s. 5.

5. Shrnutí

Součástí kulturního života olomouckých Němců tvořily i v nově založeném Československu spolky, které už existovaly v období rakousko-uherské monarchie. Kromě těchto spolků vznikly během první Československé republiky další německé divadelní, hudební, pěvecké a umělecké spolky, které svými aktivitami rozšiřovaly nejen nabídku kulturních akcí a zaplnily po převratu vyskytující se mezery v kulturním životě olomouckých Němců, ale vyvinula se z nich též konkurence etablovaných spolků.

Nejpatrněji se projevily důsledky převratu na divadelním poli, kde po převzetí divadelní budovy ze strany Družstva českého divadla a po dohodě o využití budovy městského divadla mezi městskou správou, Družstvem českého divadla a Německým divadelním spolkem skončilo období olomouckého německého divadla s vlastním stálým divadelním souborem a plnohodnotnou divadelní sezónou. Jako záruka pokračování tradice německého divadla v Olomouci se projevil olomoucký Německý divadelní spolek, který během celého období 1. ČSR pomocí pohostinských představení ze strany Sloučených německých divadel v Brně zabezpečil, že i nadále byla uváděna hodnotná divadelní díla na profesionální úrovni, ačkoli v mnohem skromnější formě a v omezeném počtu. Mezeru, kterou zanechalo rozpuštění olomouckého stálého divadelního souboru a drastická redukce počtu profesionálních divadelních představení - v porovnání s počtem před převzetím divadelní budovy Družstvem českého divadla - zaplnily v 20. a 30. letech částečně ochotnické divadelní spolky, z nichž bylo činné po celé období 1. ČSR Ochotnické divadlo spolku katolických tovaryšů zaměřující se především na veselohry z venkovského prostředí, lidové hry se zpěvem a později též na operety. Nejuznávanějším ochotnickým divadelním spolkem byla Německá dramatická společnost, která se ve 20. letech snažila hrát nejen klasická představení, ale též moderní a současná dramata, která je dokonce dostala do konfliktu s cenzurou. Činnost Německé dramatické společnosti byla tak úspěšná, že v ní divadelní sekretář brněnských Sloučených německých divadel viděl konkurenci pro pohostinská představení brněnského německého divadla na olomouckém německém jevišti. Německá dramatická společnost se věnovala též osvětové práci formou přednášek, kulturních večírků, recitace, autorského čtení nebo vydávání kvalitního divadelního časopisu *Die Rampe*.

Na hudebním a pěveckém poli navázaly jak hudební trojce, která byla sestavená z Musikverein, Männergesangsverein a Damensingverein, tak Německý lidový pěvecký spolek a Dělnický pěvecký spolek „Vpřed“ na svá předválečná činnost. Kromě těchto spolků vznikly v průběhu 20. a 30. let ještě další hudební a pěvecké spolky, resp. uskupení, které se věnovaly např. klasické církevní hudbě, zpěvohře nebo komorní hudbě. Nejvýznamnějším hudebním spolkem byl Musikverein, který současně byl též jedním z hlavních nositelů olomouckého německého kulturního života. Musikverein byla jediná německá hudební korporace v Olomouci a jejího okolí, která byla schopná uvést velká orchestrální díla v plném obsazení z řad domácích hudebníků. Společně s Männergesangsvereinem a Damensingvereinem uvedl Musikverein hodnotná sborová díla. Vedle Musikverein získal ještě Männergesangsverein nadregionální uznání, což se ukázalo např. během cesty zpěváků do Německa (1930). Garantem vysoké umělecké úrovně této hudební trojice byl Josef Heidegger, který zastával v meziválečném období funkci dirigenta Musikverein a sbormistra Männergesangsverein a Damensingverein. Jeho úspěch při obnovení olomouckého hudebního života vedl dokonce k tomu, že se v roce 1925 stal ředitelem brněnské Hudební akademie a vedoucím sborových a orchestrálních koncertů. Od jeho činnosti si brněnští kulturní činitelé slibovali úspěšnou reorganizaci brněnského německého hudebního života a opětovný umělecký vzestup brněnského Musikverein. Německý hudební život v Olomouci byl doplněn činností německé hudební školy, která se už v předválečném období věnovala hudebnímu vzdělávání mládeže a zaručila dorost hudebníků i v zájmu vlastní činnosti Musikverein.

Výstavní činnosti a osvětové práce v oblasti umění v olomoucké německé společnosti se v období první Československé republiky věnovaly Společnost přátel umění a po roce 1918 ještě pobočka celostátního svazu Metznerbund, který byl především sdružením umělců a stal se do jisté míry konkurentem do té doby jediného organizátora výstav v Olomouci, tedy Společnosti přátel umění. Společnost přátel umění se po převratu věnovala znovu organizaci výstav výtvarníků i akcím osvětového charakteru, avšak v průběhu existence 1. ČSR se stále více soustředila činnost spolku na aktivity osvětového druhu. Na konci třicátých let se činnost Společnosti přátel umění téměř zastavila. Těžiště činnosti Metznerbundu tvořily především výstavy kvalitních děl členů spolku i domácích výtvarníků pocházejících z bližšího i širšího regionu či majících vazby na Olomouc avšak žijících jinde v ČSR, resp. mimo republiku. Též

činnost Metznerbundu se v třicátých letech oslabila, což vedlo v druhé polovině třicátých let k tomu, že se aktivní výstavní činnost v Olomouci omezila na aktivity českých organizací. Záměr posílit výstavní činnost i zájem společně vystupovat při organizaci výstav výtvarníků vedlo v letech 1926 až 1931 ke krátkodobé spolupráci obou spolků, která zřejmě kvůli ekonomickým a organizačním rozporům skončila.

Německé divadelní, hudební, pěvecké a umělecké spolky se musely v meziválečném období při realizaci svých spolkových aktivit vypořádat s různými problémy, které souvisely nejen se změnami, které přinesl převrat na politické, hospodářské a sociální úrovni i s dalším ekonomickým vývojem v období 1. ČSR, ale též s proměnou postoje vůči kvalitním kulturním akcím a umění i se změnou životního stylu. Hlavní problémy analyzovaných spolků se týkaly financování spolkových aktivit a klesajícího zájmu o akce těchto spolků ze strany německé olomoucké společnosti, která se obrátila k novým druhům zábavy a zájmové činnosti (např. kino, sport, rozhlas, jazz). Dále byla práce hudebních, pěveckých, divadelních a uměleckých spolků ztížena skutečností, že německý kulturní život byl roztržštěný a nekoordinovaný (tzv. *Vereinsmeierei*). Tyto problémy se snažily dotyčné spolky a kulturní činitele německé olomoucké společnosti řešit apelem na národní cítění olomouckých Němců, jelikož podpora kultury byla považována za národní povinnost, dále pomocí atraktivních abonmá a reklamními aktivitami, žádostmi o subvence i stavbou Německého domu, který měl jako středisko zdejších Němců a Němců v okolí Olomouce přispět k menší roztržštěnosti německého kulturního života a ke zlepšení koordinace práce spolků a kulturních činitelů.

Struktura členů jednotlivých spolků se vyznačovala jistou personální kontinuitou a často se kulturně zainteresovaní olomoučtí Němci angažovali souběžně v různých spolcích a to též v předních pozicích, což vedlo k tomu, že německý kulturní život v Olomouci byl do jisté míry ovlivněn omezeným počtem kulturně aktivních osob. U doložených kontaktů mezi německými hudebními, pěveckými, divadelními a uměleckými spolky a jejich českými protějšky lze tyto označit za korektní a v případech, kdy došlo i k navázání spolupráce, za dobré.

Německé hudební, pěvecké, divadelní a umělecké spolky sice nebyly schopné ve všech kulturních oblastech – tedy na hudebním, divadelním a uměleckém poli – přiblížit kulturní a

umělecké dění předválečnému stavu a úrovni, podařilo se jim však do druhé poloviny 30. let poskytnout olomoucké německé společnosti program akcí, který sahal od divadelních představení profesionálního i laického druhu, přes vokální a instrumentální koncerty i výstavy výtvarníků až k přednáškám osvětového charakteru. Souběžně představovala práce těchto spolků záruku, že německá olomoucká komunita měla i nadále své organizace, kde se mohli sdružovat členové vlastního národa se zájmem o hudbu, zpěv, divadlo nebo umění.

6. Seznam pramenů a literatury

6. 1 Archivní prameny

Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc (ZAO)

ZAO, Fond: MLS Olomouc, poř. č. 1697, Sign. Ls 78/47, nestr.

Státní okresní archiv v Olomouci (SOkA)

SOkA Olomouc, Německý divadelní spolek Olomouc (neinventarizováno, M6-94).

SOkA Olomouc, Společnost přátel umění Olomouc (neinventarizováno; M6-126).

SOkA Olomouc, Archiv Města Olomouc (AMO), registratura 1920-1940, inv. č. 7 (výsledky voleb do městského zastupitelstva (1923, 1927, 1932).

SOkA Olomouc, Archiv Města Olomouc (AMO), registratura 1920-40, inv. č. 83, Německý divadelní spolek 1922-1939.

SOkA Olomouc, Fond Archiv města Uničova. (Gemeinde-Gedenkbuch 1923-1938, 1946)

6. 2 Tištěné prameny

Festschrift zur Eröffnung des „Deutschen Vereinshauses“ in Olmütz, am Sonntag, den 10. Dezember 1933. Olmütz 1933.

Sbírka zákonů a nařízení státu československého, č. 508, roč. 1921. Praha 1921.

Statistisches Jahrbuch der königlichen Hauptstadt Olmütz. 1. svazek. Olomouc 1888.

Statistisches Jahrbuch der königlichen Hauptstadt Olmütz. 2. svazek, Olomouc 1896.

Der Statistischen Jahrbücher der königlichen Hauptstadt Olmütz. 4. svazek, Olomouc 1905.

Der Statistischen Jahrbücher der königlichen Hauptstadt Olmütz. 5. svazek, Olomouc 1911.

Statistická ročenka hlav. města Olomouce. 7. svazek, Olomouce 1938.

Statistický lexikon obcí na Moravě a ve Slezsku. Úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920. čís. 266 Sb. zák. a nař. Vydán ministerstvem vnitra a státním úřadem statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 15. února 1921. Praha 1924.

Statistický lexikon obcí v Republice Československé. Úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920. čís. 266 Sb. zák. a nař. Vydán ministerstvem vnitra a státním úřadem statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 1. prosince 1930, II. Země Moravskoslezská. Praha 1935.

6. 3 Denní tisk a periodika (vybrané ročníky)

Denní tisk

Deutsche Zeitung (1919-1934)
Ostrauer Zeitung (1924)
Olmützer Anzeiger (1933)
Pozor (1925, 1933)
Mährisches Tagblatt (1911, 1913, 1918-1938)
Našinec (1933)
Neues Wiener Journal (1924)

Periodika

Mährisch - Schlesische Heimat (1958)
Nordmährisches Heimatbuch. Nordmährische Kulturstelle (1967)
Nordmährerland. Hefte für Kultur und Wirtschaft (1943)
Olmützer Blätter (1956-1999)

6. 4 Monografie, studie a články

Primární a sekundární literatura

Balatková, J.: *Theater ohne (eigenes) Archiv*. In: A. Jakubcová (ed.), *Deutschsprachiges Theater in Prag*. Praha 2001, s. 489-491.

Balatková, J.: *5. Theater/Oper*. In: Sudetendeutsches Musikinstitut (ed.), *Lexikon zur deutschen Musikkultur. Böhmen, Mähren, Sudetenschlesien*, 2. svaz. München 2000, s. 1051-1052.

Balatková, J.: *Německá opera*. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. Olomouc 2009, s. 97-105.

Balatková, J.: *Pěvecko-hudební spolek Žerotín*. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. Olomouc 2009, s. 108-110.

Bátěk, V.: *Překotný vývoj Zlín*. In: *Družstvo českého divadla* (ed.). *Dvacet let českého divadla v Olomouci 1920 – 1940*. Olomouc 1941, s. 85-86.

Beranová, V.: *O výtvarném životu olomouckého regionu mezi dvěma válkami*. In: *Historická Olomouc a její současné problémy. Tématický sborník příspěvků zaměřených na historickou, uměleckohistorickou a literárněvědnou problematiku Olomouce od roku 1918 do současnosti s přihlédnutím k širším vývojovým a územním souvislostem*. Olomouc 1989, s. 153-163.

Bieberle, J.: *Olomoučtí Němci – (K 50. Výročí jejich přesídlení)*. In: *Střední Morava*, č. 3 roč. 2, 1996, s. 4-12.

Bieberle, J.: *Olomoučtí Němci – II. Poválečný rozchod*. In: *Střední Morava*, č. 4, roč. 3, 1997, s. 4-22.

Bieberle, J.: *K novodobé historii Němců na Olomoucku*. (Kritický komentář k regionální historiografii včetně autoreflexe). In: *Střední Morava. Vlastivědná revue* (dále jen *Střední Morava*), č. 12, roč. 7, 2001, s. 124-130.

Bieberle, J., Urbášek, P.: *Německý antifašista Rudolf Zischka (1895 – 1980)*. In: *Střední Morava*, č. 22, roč. 12, Olomouc 2006, s. 111-112.

Bistřický, J.: *Knížecí hrad a církevní instituce*. In: *Dějiny Olomouc*. 1. svazek. Olomouc 2009, s. 89-103.

Bistřický, J.: *Město*. In: *Dějiny Olomouce*. 1. svazek. Olomouc 2009, s. 103-106.

Blodigová, A.: *Židovské spolky a legislativa*. In: J. Křesťan, A. Blodigová, J. Bubeník (ed.), *Židovské spolky v Českých zemích*. Praha 2001, s. 7-14.

Bondi, G.: *Geschichte des Brünnner deutschen Theaters 1600 - 1925*. Brünn 1924.

Bosl, K.: *Die Erste Tschechoslowakische Republik als multinationaler Parteienstaat*. Vorträge der Tagung des Collegium Carolinum in Bad Wiessee vom 24. bis 27. November 1977 und vom 20. bis 23. April 1978. München Wien 1979.

Brandes, D.: *Die Sudetendeutschen im Krisenjahr 1938*. R. München 2008.

Broklová, E.: *Politická kultura německých aktivistických stran v Československu 1918-1938*. Praha 1999.

Brügel, J. W.: *Češi a Němci 1918-1938*. Praha 2006 (český překlad).

Bühnenbund (ed.): *Fünfzig Jahre Landestheater (Stadttheater)*. Brünn 1932.

Cesár, J., Černý, B.: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*. 1. díl (1918-1929). Praha 1962.

Cesár, J., Černý, B.: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*. 2. díl (1930-1938). Praha 1962.

Čapková, K.: *Češi, Němci Židé? Národní identita Židů v Čechách 1918-1938*. Praha-Litomyšl 2005.

Čičátka, J.: *České divadlo v Olomouci v letech 1920-1940*. In: *Družstvo českého divadla* (ed.). *Dvacet let českého divadla v Olomouci 1920-1940*. Olomouc 1941, s. 77-80.

Čermák, M.: *Město po odchodu Švédů*. In: *Dějiny Olomouce*. 1. svazek. Olomouc 2009, s. 371-374.

Drlík, J.: *Finance Družstva Českého divadla v uplynulém dvacetiletí (1920-1940)*. In: *Dvacet let českého divadla v Olomouci 1920-1940*. Olomouc 1941, s. 37-45.

Družstva českého divadla (ed.): *Přehled práce Družstva českého divadla za léta 1920-1930*. Olomouc 1930.

Dvořák, J.: *Časopis a nakladatelství Index a meziválečná Olomouc*. In: Historická Olomouc a její současné problémy. Tématický sborník příspěvků zaměřených na historickou, uměleckohistorickou a literárněvědnou problematiku Olomouce od roku 1918 do současnosti s přihlédnutím k širším vývojovým a územním souvislostem. Olomouc 1989, s. 316-317.

Ference, A. E.: *Příspěvek k zhodnocení role Dr. Fritze Czermaka za období 1938 a 1945*. In: Střední Morava, č. 29, roč. 15, 2009, s. 4-23.

Fiala, J.: *Výstavba tereziánské pevnosti*. In: Dějiny Olomouce. 1. svazek. Olomouc 2009, s. 481-491.

Fialá, J.: *Za války a po válce Němců s Němci*. In: Dějiny Olomouce. 2. svazek. Olomouc 2009, s. 30-38.

Flégl, J.: *České divadlo v Olomouci a Prostějov*. In: Družstvo českého divadla (ed.). Dvacet let českého divadla v Olomouci 1920-1940. Olomouc 1941, s. 81-84.

Föhner, J.: *Das Olmützer Vereinswesen*. In: Československá Republika Olomouc. Praha 1930/1931, s. 59-60.

Fuchs, T.: *Olmütz*. In: Sudetendeutsches Musikinstitut (ed.), Lexikon zur deutschen Musikkultur. Böhmen, Mähren, Sudetenschlesien, 2. svaz. München 2000, s. 1046-1050.

Greisenegger, W.: *Das Theater in der Tschechoslowakei*. In: M. Hurliman (ed.). Das Atlantisbuch des Theaters. Zürich 1966, s. 749-757.

Haider-Pregler, H.: *Die Geschichte des deutschsprachigen Theaters in Mährisch Ostrau von den Anfängen bis 1944* (Disertační práce), Wien, Philologische Fakultät der Universität Wien, 1965.

Hye, H.-P.: *Vereinswesen und bürgerliche Gesellschaft in Österreich*. In: Beiträge zur historischen Sozialkunde 19, 1988, s. 86-96.

Hye, H.-P.: *Zum Vereinswesen in der Habsburgermonarchie*. In: E. Brix, R. Richter (ed.), Organisierte Privatinteressen. Vereine in Österreich. Wien 2000, s. 33-54.

Hirnerová, N.: *Olomoucký Musikverein a jeho vliv na olomouckou hudební kulturu* (Diplomová práce), Olomouc, FF UP, 1995-1996.

Hirnerová, N.: *Olomoucký Musikverein a jeho vliv na olomouckou hudební kulturu*. In: Acta Universitatis Palackianae Olomouensis. Facultas Paedagogica. Musica VI. Hudební věda a výchova 8. Olomouc 2000, s. 23-32.

Hlinecký, O.: *Tvrdé časy*. In: Přehled práce Družstva českého divadla v Olomouci za léta 1920 – 1930. Olomouc 1930, s. 51-61.

Horejsek, J.: *K problémům migrace obyvatelstva na střední Moravě ve druhé polovině 19. století*. In: *Národnostní problémy v historii měst*. Sborník příspěvku z konference uspořádané u příležitosti stého výročí české správy města Prostějova v Prostějově ve dnech 22. a 23. září 1992. Muzeum Prostějovska v Prostějově a Okresním archívem v Prostějově. Prostějov 1993, s. 113-116.

Hrbek, L.: *Das Deutsche Theater und die Reinheit des Blutes. Die Zeit der großen Charakterprobe*. In: *Das Flugblatt*, č. 1, roč. 1, Olmütz 1938.

Jesenská, M.: *Nad naše síly: Češi, Židé a Němci 1937-1939*. Olomouc 1997.

Ješutové, E. a kol.: *Od mikrofonu k posluchačům. Z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha 2003.

Kalábková, P., Kalábek, M.: *Slovanské osídlení a archeologie raného středověku*. In: *Dějiny Olomouce*. 1. svazek. Olomouc 2009, s. 73-86.

Kalous, A.: *Po husitských válkách*. In: *Dějiny Olomouce*. 1. svazek. Olomouc 2009, s. 194-198.

Knihovny a archivy v Olomouci. In: *Československá Republika Olomouc*. Praha 1930/1931, s. 37.

Kohout, Š.: *Politický vývoj*. In: *Dějiny Olomouce*. 1. svazek. Olomouc 2009, s. 127-137.

Kohout, Š.: *Demografický vývoj, národnostní struktura*. In: *Dějiny Olomouce*. 1. svazek. Olomouc 2009, s. 141-143.

Kohout, Š.: *Vyšší úřady*. In: *Dějiny Olomouce*. 1. svazek. Olomouc 2009, s. 150-151.

Kožušník, V.: *Historie budov olomouckého divadla*. Olomouc 2010.

Krejčová, H.: *Die Loyalität der Juden in der ersten Tschechoslowakischen Republik*. In: M. Schulze Wessel (ed.), *Loyalitäten in der Tschechoslowakischen Republik 1918-1938 – Politische, nationale und kulturelle Zugehörigkeiten*. München 2004, s. 193-201.

Křen, J.: *Die Konfliktgemeinschaft: Tschechen und Deutsche 1780-1918*. München 2000. (německý překlad)

Křest'an, J.: *Židovské spolky a česká společnost (1918-1940)*. In: *Židovské spolky v českých zemích (1918-1948)*. s. 20-23.

Kubis, A.: *Čechové a Němci na Moravě*. Holešov 1914.

Kunc, R.: *Každý pátek do divadla*. In: Družstvo českého divadla (ed.). Dvacet let českého divadla v Olomouci 1920-1940. Olomouc 1941, s. 89-90.

Kural, V.: *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v Československém státě (1918-1938)*. Praha 1993.

Lajcha, L.: *Enkláva německého divadla v Bratislavě (1918-1945)*. In: B. Srba, J. Stárková (ed.): Ztracené kontexty: k souvztažnostem české a německé mluvící divadelní kultury v Čechách a na Moravě: sborník referátů přednesených 18. října 1995 na konferenci českých a rakouských divadelních historiků na Masarykově univerzitě v Brně a doplněných novými studii účastníků pracovního setkání. Brno 2004, s. 145-151.

Lazorčáková, T.: *Loutkářství*. In: Dějiny Olomouce. 2. svazek. Olomouc 2009, s. 176.

Lyko, P., Steinmetz, K.: *Hudební kultura*. In Dějiny Olomouce. 2. svazek, Olomouc 2009, s. 190-196.

Malíř, J.: *Obecní samospráva a národnostní problematika na Moravě před r. 1914 (Deset poznámek k „boji o radnice“ moravských měst)*. In: *Národnostní problémy v historii měst*. Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti stého výročí české správy města Prostějova v Prostějově ve dnech 22. a 23. září 1992. Muzeum Prostějovska v Prostějově a Okresním archívem v Prostějově. Prostějov 1993, s. 75-87.

Malíř, J.: *Die Parteien in Mähren und Schlesien und ihre Vereine*. In: H. Rumpler, P. Urbanitsch (ed.), *Die Habsburgermonarchie 1848 – 1918*, svazek 8, Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft, díl 1: Vereine, Parteien und Interessenverbände als Träger der politischen Partizipation. Wien 2006, s. 705-804.

Maliva, J.: *Der Maler Kurt Gröger*, In: *Historická Olomouc a její současné problémy VII*. Tématický sborník příspěvků zaměřených na historickou, umělecko-historickou a literárněvědnou problematiku Olomouce od roku 1918 do současnosti s přihlédnutím k širším vývojovým a územním souvislostem. Olomouc 1989, s. 173-183.

Maliva, J.: *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarná organizační činnost v olomouckém regionu od počátku do poloviny 20. století. Období mezi první a druhou světovou válkou* (Kvalifikační práce), Olomouc, Katedra věd a umění, MU Brno, 1990.

Maliva, J.: *Počátky výtvarného života v Olomouci*. In: *Okresní archiv v Olomouci 1989, 1990*, s. 152-157.

Maliva, J.: *Cesty k olomoucké výtvarné kultuře*. Nепublikovaný manuskript. 18 stran.

Maliva, J.: *Vznik, vývoj a činnost Klubu přátel umění do března 1939*. In: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Paedagogica. Aesthetica VII. Výtvarná Výchova 6*. Olomouc 1991, s. 27-55.

Maliva, J.: *K vědomí duchovní kontinuity (první umělecko historické přednášky v Olomouci)*. In: M. Tognier (ed.), Václav Richter 1900-1970. Olomouc 2001, s. 81-98.

Masse, K.: *Grenzenloses Vergnügen. Der Aufstieg der Massenkultur 1850-1970*. Frankfurt am Main 1997.

Mezihorák, F., Hořínek, M.: *Padesát německých Olomoučanů*. Olomouc 2004.

Mezihorák, F.: *Olomoučtí Němci po druhé světové válce*. Olomouc 2008.

Michna, P.: *...k pravdivému poznání a pochopení historie, a tím i k většímu česko-německému porozumění ...?*. In: Vlastivědný věstník moravský, č. 4, roč. 2006, s. 387-394.

Müller, S.: *Das Sprachenrecht der ersten Tschechoslowakischen Republik im Urteil deutscher Juristen*. In: Die böhmischen Länder in der deutschen Geschichtsschreibung seit dem Jahre 1848. díl II. Vorträge des 3. Aussiger Kolloquiums des Instituts für slawisch-germanische Forschung an der J. E. Purkyně-Universität in Aussig, des Archivs der Akademie der Wissenschaften der Tschechischen Republik in Prag, des Instituts für deutsche und österreichische Studien an der sozialwissenschaftlichen Fakultät der Karlsuniversität Prag und des Museums der Stadt Aussig (25. - 26. 08. 1996). Ústí nad Labem 1997, s. 81-93.

Noever, P., Pokorný, M. (ed.): *Josef Hoffmann. Autobiografie [Selbstbiographie]*. Vídeň 2009.

Odstrčilová, E.: *Olomoucký hudební život v letech 1918-1938 v zrcadle olomouckého tisku* (Diplomová práce), Olomouc, FF UP, 1989.

Oppenheim, B.: *Geschichte der Juden in Olmütz*. In: Československá republika Olomouc. Praha 1930/1931, s. 69-70.

Pavličková, R.: *Hlavní město markrabství moravského*. In: Dějiny Olomouce. 1. svazek. Olomouc 2009, s. 278-279.

Písková, M.: *K národní emancipaci české kultury v Olomouci v 19. století*. In: *Národnostní problémy v historii měst*. Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti stého výročí české správy města Prostějova v Prostějově ve dnech 22. a 23. září 1992. Muzeum Prostějovska v Prostějově a Okresním archívem v Prostějově. Prostějov 1993, s. 153-160.

Pokorný, J.: *Vereine und Parteien in Böhmen*. In: H. Rumpler, P. Urbanitsch (ed.), Die Habsburgermonarchie 1848-1918, svazek 8: Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft, díl 1: Vereine, Parteien und Interessenverbände als Träger der politischen Partizipation. Wien 2006, s. 609-704.

Reittererová, V.: *Das tschechische und das deutsche Theater zwischen den beiden Weltkriegen. Ihre gegenseitige Reflexion in der zeitgenössischen Musikpresse*. In: A. Jakubcová (ed.). *Deutschsprachiges Theater in Prag*. Praha 2001, s. 286-306.

Schneider, H.: *Exiltheater in der Tschechoslowakei 1933-1938*. Berlin 1979.

Schneider, H.: *Ein Theater in der Zerreiprobe. Die deutsche Bühne in Brünn im Jahre 1938*. In: *Zeitschrift für Germanistik* (N. F. 14), . 1, 2004. s. 165-173.

Schulze, H.: *Weimar. Deutschland 1917-1933*. Berlin 1998.

Schulzov, A.: *Kulturn působení výtvarného odboru Klubu prtel umění v Olomouci ve 20. letech 20. století*. In: *Historick Olomouc a její současné problémy. Tmatick sborník pspvk zaměřených na historickou, uměleckohistorickou a literárněvědnou problematiku Olomouce od roku 1918 do současnosti s phldnutm k šrším vvojovm a územním souvislostem*. Olomouc 1989, s. 165-172.

Schulzov, A.: *Vtvarny žvot ve dvacátých letech dvacátého století* (Rigorozní prce). Olomouc. 1993.

Seibt, F.: *Einleitung*. In: F. Seibt (ed), *Vereinswesen und Geschichtspflege in den böhmischen Ländern*. München 1986, s. 7-11.

Seibt, F.: *Deutschland und die Tschechen, Geschichte einer Nachbarschaft in der Mitte Europas*. München 1993.

Seibt, F.: *Unterwegs nach München. Zur Formierung nationalsozialistischer Perspektiven unter den Deutschen in der Tschechoslowakei 1930-1938*. In: C. Brenner, K. E. Franzen, P. Haslinger, P. Heumos, R. Luft, S. Weiss (ed.). *Deutsche, Tschechen, Sudetendeutsche – Analysen und Stellungnahmen zu Geschichte und Gegenwart aus fünf Jahrzehnten von Ferdinand Seibt*, Festschrift zu seinem 75. Geburtstag. München 2002, s. 73-90.

Skoupy, A.: *Zrušení pevnosti*. In: *Djiny Olomouce*. 2. svazek. Olomouc 2009, s. 44-49.

Skoupy, A.: *Demograficky vvoj*. In: *Djiny Olomouce*. 2. svazek. Olomouc 2009, s. 49-50.

Skoupy, A.: *Nrodnostn struktura*. In: *Djiny Olomouce*. 2. svazek. Olomouc 2009, s. 50-51.

Skoupy, A.: *Politicky vývoj*. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. Olomouc 2009, s. 51-54.

Skoupy, A.: *Počátky prmyslu*. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. Olomouc 2009, s. 54-59.

Skoupy, A.: *Školství a věda*. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. Olomouc 2009, s. 64-68.

Skoupy, A.: *Spolky*. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. Olomouc 2009, s. 68-71.

Skoupy, A.: *V letech velké války*. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. Olomouc 2009, s. 74-84.

Stamberg, U.: *Deutschsprachiges Theater im Prag der Zwischenkriegszeit* (Disertační prce). Grund- und Integrativwissenschaftliche Fakultät der Universität Wien. 1993.

Stamberg, U.: *Das deutschsprachige Theater in Böhmen und Mähren. Der Bedeutungswandel des Nationaltheaterbegriffs*. In: B. Srba, J. Stárková (ed.). *Ztracené kontexty. K souvztažnostem české a německé mluvící divadelní kultury v Čechách a na Moravě: sborník referátů přednesených 18. října 1995 na konferenci českých a rakouských divadelních historiků na Masarykově univerzitě v Brně a doplněných novými studii účastníků pracovního setkání*. Brno 2004, s. 91-93.

Stamberg, U.: *Beschäftigungspolitik auf dem deutschsprachigen Theatersektor der Tschechoslowakischen Republik*. In: B. Srba, J. Stárková (ed.). *Ztracené kontexty. K souvztažnostem české a německé mluvící divadelní kultury v Čechách a na Moravě: sborník referátů přednesených 18. října 1995 na konferenci českých a rakouských divadelních historiků na Masarykově univerzitě v Brně a doplněných novými studii účastníků pracovního setkání*. Brno 2004, s.108-138.

Stekl, H.: *Wiener Mäzene im 19. Jahrhundert*. In: J. Kocka, M. Frey (ed.). *Bürgerkultur und Mäzenatentum im 19. Jahrhundert*. Berlin 1998, s. 164-191.

Stoklásková, R.: *Zájezdy olomouckého divadla do Přerova*. Družstvo českého divadla (ed.). *Dvacet let českého divadla v Olomouci 1920-1940*. Olomouc 1941, s. 87-88.

Svozil, B.: *Kulturně politický vývoj Olomouce v letech 1918-1920* (Diplomová práce), Olomouc, FF UP, 1983.

Svozilová-Žáčková, Z.: *Politický a kulturní vývoj Olomouce v letech 1918-1923* (Diplomová práce), Olomouc, FF UP, 1971.

Štefanides, J.: *Tvůrčí stereotypy provinčního divadla na Moravě v 19. století*. In: J. Štefanides (ed.). *O divadle 2008, Příspěvky pronesené na teatrologických konferencích v Uměleckém centru Univerzity Palackého v Olomouci: O divadle na Moravě a ve Slezsku III, Olomouc 8. října 2008: Paměť divadla, Olomouc 9.-10. října 2008*. Olomouc 2009, s. 53-58.

Štefanides, J.: *České divadlo*. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. Olomouc 2009, s. 89-97.

Tichák, M.: *Nedoceněný poklad olomoucké Vědecké knihovny*. In: L. Novotný, M. Korhoň, M. Tichák (ed.), DIGIMON. *Digitalizace a mikrofilmování moravských novin*. Olomouc 2010, s. 17-24.

Topol'ská, L.: *Německá činohra na Moravě 1918-1941*. In: J. Stýskal (ed.), *O divadle na Moravě*. Praha 1974, s. 129-134.

Topol'ská, L.: *Zur Geschichte des Olmützer deutschen Theaters*, [a]. In: L. Topol'ská, L. Václavek (ed.), *Beiträge zur deutschsprachigen Literatur in Tschechien*. Olomouc 2000, s. 115-126.

Topol'ská, L.: *Zur Geschichte des Olmützer deutschen Theaters*, [b]. In: A. Jakubcová (ed.), *Deutschsprachiges Theater in Prag*. Praha 2001, s. 307-317.

Topol'ská, L.: *Rudolf Adolph*. In: I. Fiala-Fürst, J. Krappmann (ed.), *Lexikon deutschmährischer Autoren. Beiträge zur mährischen deutschsprachigen Literatur*. 5. svaz. Olomouc 2002, s. nestr. (Adolph 2002/1)

Topol'ská, L.: *Německé divadlo*. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. Olomouc 2009, s. 188-190.

Trapl, M.: *Národní otázka v moravských městech po vzniku Československa*. In: *Národnostní problémy v historii měst. Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti stého výročí české správy města Prostějova v Prostějově ve dnech 22. a 23. září 1992*. Muzeum Prostějovska v Prostějově a Okresním archívem v Prostějově. Prostějov 1993, s. 183-188.

Trapl, M., Bartoš, J.: *Československo 1918-1938*. Olomouc 2001.

Trapl, M.: *Politický vývoj*. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. Olomouc 2009, s. 136-158.

Trapl, M.: *Vzdělávání a osvěta*. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. Olomouc 2009, s. 167-171.

Trapl, M.: *Spolky*. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. Olomouc 2009, s. 174-175.

Trapl, M.: *Divadelní kultura a kina*. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. Olomouc 2009, s. 175-176.

Trapl, M.: *Transformace politických stran v Olomouci do nového státu po říjnu 1918*. In: *Střední Morava*, č. 30, roč. 16, Olomouc 2010, s. 4-14.

Václavek, L.: *Olmützer deutsche Dichter des 19. Jahrhundert*. In: L. Topol'ská, L. Václavek (ed.), *Beiträge zur deutschsprachigen Literatur in Tschechien*. Olomouc 2000, s. 127 – 140.

Václavek, L.: *Olmützer deutschsprachige Schriftsteller im 20. Jahrhundert*. In: L. Topol'ská, L. Václavek (ed.), *Beiträge zur deutschsprachigen Literatur in Tschechien*. Olomouc 2000, s. 141-155.

Václavek, L.: *Der Engelmann-Kreis in Olmütz*. In: L. Topol'ská, L. Václavek (ed.), *Beiträge zur deutschsprachigen Literatur in Tschechien*. Olomouc 2000, s. 189-199.

Václavek, L.: *Německá literární kultura*. In: *Dějiny Olomouce*. 2. svazek. Olomouc 2009, s. 185-188.

Viktořík, M.: *Osudy olomouckých sladoven a sladovnických firem*. Olomouc 2007.

Vereinigung deutscher bildender Künstler Mährens und Schlesiens „Scholle“ und Mährischer Kunstverein (ed.): *Von unseren deutschen bildenden Künstlern in Mähren und Schlesien*. Brünn 1929.

Voda, D.: *Rudolf Michalik (1901-1993)*, (Diplomová práce), Olomouc, FF UP, 2002.

Wessely, K.: *Theater und Identität – Das Brünner deutsche Theater der Zwischenkriegszeit* (Disertační práce), München, Philologisch-Kulturwissenschaftliche Fakultät der Universität Wien, 2006.

Wessely, K.: *Der Einsatz nationalistischer Rhetorik in den Theaterkrisen der deutschen Theater in der ersten Tschechoslowakischen Republik*. In: T. Lazorčáková (ed.). *O divadle na Moravě a ve Slezsku II*. Mezinárodní konference v Olomouci 20.-22. 11. 2003: sborník příspěvků. Olomouc 2004, s. 74-85.

Wessely, K.: *Identitäten im Umbruch. Die Situation an den mährischen Theatern nach 1918*. In: J. Štefanides (ed.). *O divadle 2008, Příspěvky pronesené na teatrologických konferencích v Uměleckém centru Univerzity Palackého v Olomouci: O divadle na Moravě a ve Slezsku III*, Olomouc 8. října 2008: Paměť divadla, Olomouc 9.-10. října 2008. Olomouc 2009, s. 59-66.

Wittenberg, H.: *Universität*. In: *Československá republika Olomouc. Praha 1930/1931*, s. 56.

Wyličil, E.: *Das deutsche Schulwesen in Olmütz*. In: *Československá Republika Olomouc. Praha 1930/1931*, s. 38-39.

Zaoral, R.: *Sociální skladba a hospodářský vývoj*. In: *Dějiny Olomouce. 1. svazek*. Olomouc 2009, s. 203-215.

Zatloukal, P.: *Výtvarná kultura*. In: *Dějiny Olomouce. 2. svazek*. Olomouc 2009, s. 110-133.

Zatloukal, P.: *Výtvarná kultura*. In: *Dějiny Olomouce. 2. svazek*. Olomouc 2009, s. 196-214.

Zimprich, R., Tallaschek, R.: *Deutsches Theaterleben in Olmütz*. In: M. Hein, R. Zimprich, J. Weber, L. Bergmann (ed.), *Olmütz eine deutsche Stadt in Mähren*. Olomouc 1939, s. 27-30.

Zamykal, L.: *Když jsme zakládali olom[ou]cké české divadlo*. In: *Družstvo českého divadla* (ed.). *Přehled práce družstva českého divadla v Olomouci za léta 1920-1930*. Olomouc 1930, s. 5-23.

Zückert, M.: *Vom Aktivismus zur Staatsnegation? Die Sudetendeutschen zwischen Staatsakzeptanz, regional-nationalistischer Bewegung und dem nationalsozialistischen Deutschland*. In: P. Haslinger, J. Puttkamer (ed.), *Staat, Loyalität und Minderheiten in Ostmittel- und Südosteuropa 1918-1941*. München 2007, s. 69-98.

6. 5 Příručky a bibliografie

Bode, E. B. (ed.) a kol.: *Der Brockhaus. Literatur. Schriftsteller, Werke, Epochen, Sachbegriffe*. Leipzig Mannheim 2004.

Čapka, F.: *Slovník českých a světových dějin*. Brno 1998.

Čapka, F.: *Dějiny země koruny české v datech*. Praha 1999.

Klee, E.: *Kulturlexikon zum Dritten Reich. Wer war was vor und nach 1945*. Frankfurt am Main 2007.

Kubíček, J.: *Noviny a časopisy na Moravě a ve Slezsku do roku 1918*. Literatura a prameny, sbírky, bibliografie. Brno 2001.

Kubíček, J.: *Bibliografie novin a časopisu na Moravě a ve Slezsku v letech 1918-1945*. Brno 1989.

Trapl, M. a kol.: *Historický místopis politického okresu Olomouc – město 1848-1960*. Olomouc 1972.

6. 6 Internetové zdroje

Adolf Thanabauer [online], [cit. 13. listopad 2011]. Dostupné na internetu: http://inserv.math.muni.cz/biografie/adolf_thannabauer.html

Ference, A. E.: „*Wir gestalten die Kultur*“. *Die kulturellen Aktivitäten der deutschen Theater-, Musik- und Kunstvereine in Olmütz zwischen 1918 und 1939*. 13. 13. Münchner Bohemisten – Treffen. 20. März 2009 – Exposé Nr. 8. [online]. [cit. 20. května 2012]. Dostupné na internetu: <http://www.collegium-carolinum.de/fileadmin/.../2009-08-Ference.pdf>

Robert Primavesi [online], [cit. 13. listopad 2011]. Dostupné na internetu: http://www.parlament.gv.at/WWER/PAD_01305/index.shtml

Štefanides, J.: *Německy mluvené divadlo v Olomouci – divadelní výročí bez kontinuity?*. In: Kontext (y) V. Literaria. Theatralia. Cinematographica. Sborník katedry divadelních, filmových a mediálních studií. Acta Universitatis Olomouensis. Facultas philosophica. Philosophica-aesthetica. 30. Olomouc 2006, s. 121. [online]. [cit. 9. června 2012]. Dostupné na internetu: http://www.upol.cz/fileadmin/user_upload/Veda/AUPO/AUPO_Philosophica-Aesthetica_30__Kontexty_V.pdf

Tökei, E.: *Nationaltheater und Aktualpolitik*. [online]. [cit. 2. února 2012]. Dostupné na internetu: <http://www.kakanien.ac.at/beitr/emerg/ETokei1.pdf>

Wessely, K.: *Německá divadla v českých zemích jako dějiště vývoje kulturních identit*. In: T. Lazorčáková (ed.), *O divadle 2010*. Příspěvky pronesené na mezinárodní teatrologické konferenci O divadle na Moravě a ve Slezsku IV v Uměleckém centru Univerzity Palackého v Olomouci. Olomouc 2011, s. 6 – 10. [online]. [cit. 8. června 2012]. Dostupné na internetu: http://www.filmadivadlo.cz/cs/knihovna/o_divadle_2010.pdf

7. Resumé

The submitted thesis entitled *German theatre, music and art associations in Olomouc between 1918 and 1938* contributes to the research field of the modern history of the German people in and around the city of Olomouc, an area that has not received enough historical attention. The cultural life of the German inhabitants of Olomouc is centered mostly on the history of the related disciplines of German philology, musicology, dramatics and history of art.

This thesis is the first attempt at a cohesive examination of German cultural life in Olomouc in a monograph form. The work centers on the development and activities of German theatre, music and art associations during the First (Czechoslovak) Republic. The thesis gives an overview of the major theatre, musical and art associations and how their respective activities played a role in the German cultural life of Olomouc. Drawing from existing source material, the overview includes the founding of individual associations, their structure, financing and members.

After providing an overview of the main theatre, musical and art associations, an analysis of the debates on the cultural status and the tasks of the German culture life in the city (based on the publications in the German daily *Mährisches Tagblatt*) will then follow. These discussions took mainly place in the middle of the 1920's. This chapter also includes a review of the different plans to improve the coordination of the activities of German cultural associations in Olomouc which, for example, led to the building of the *Deutsches Haus* (German house) in 1933.

The history of the construction of the German House has up to now been largely neglected but is nevertheless important in understanding the modern history of the German population in Olomouc. Accordingly, the paper presents not only the activities of the Association „German House” but explores the genesis of the very idea of a „German House” on through its actual construction. The core of the work is a detailed analysis of the *Deutscher Theaterverein in Olmütz* (German Theatre Association in Olomouc) with focus on the structure of the association, its membership, financing and activities of the association which

was founded just before the outbreak of the First World War. Particular attention is paid to the many challenges faced by the German Theatre Association following the founding of a politically independent Czechoslovak state. Theatre association activities were also affected by the global social, musical, artistic and technical developments of the day.

As in the case of the German House, to date there has not been a detailed study of the German Theatre Association which also draws on the Státní okresní archiv v Olomouci (State district archive in Olomouc). The main thrust of the thesis is summarized below.

Part of the cultural life of Germans in Olomouc can be discovered through the newly founded Czechoslovak State but had, in fact, existed during the period of the Austrian-Hungarian monarchy. Apart from these associations other German theatre, music and art associations were also founded during the First Republic. All these groups extended the choice of cultural events and performances but also filled gaps in German cultural life that appeared after the establishment of the First Republic. Some of the new German associations became competitors of the already established groups.

Comparatively speaking, German theatre life was much more affected by radical change in the geopolitical landscape following World War One than were the musical and “art” life of the Olomouc German speaking community. One of these changes saw the theatre building taken over by the *Družstvo českého divadla* (Czech Theatre Association). An agreement was then entered into between the administration of Olomouc City, the Czech Theatre Association, and the German Theatre Association that provided for the existence of a German speaking theatre but not longer a permanent company, all genres and a full theatre season. The continuation of the tradition of German theatre in Olomouc was ensured by the German Theatre Association, which during the entire period of the First Republic provided professional theatre performances through permanent cameo performances offered through the German theatre company of the United German Theatres of Brno. In this way the German Theatre Association of Olomouc sought to ensure theatre performances of all genres in Olomouc albeit with less frequency and more modest productions. The gap left by the dissolution of the permanent German theatre company was also partially filled by amateur theatre groups during the 1920's and 1930's. For example, during the entire period of the First Republic the *Ochotnické divadlo spolku katolických tovaryšů* (Amateur Theatre Association

of the Catholic Journeymen) regularly gave performances. This amateur theatre group focused on performing countryside comedies, folk plays with singers and even an operetta. The most acknowledged amateur theatre was the *Deutsche dramatische Gesellschaft* (German Dramatic Society) which performed during the 1920's offering classical theatre plays, modern and contemporary plays, the latter of which brought censorship. The activities of the German Dramatic Society achieved enough success to be seen as a competitor by the United German Theatres in Brno who presented cameo-performance theatre in Olomouc. Besides theatre performances the German society supported educational work mainly via lectures, cultural evenings, readings and by publishing a quality theatre journal called *Die Rampe*.

After the First World War the three traditional German societies, the *Musikverein* (Music association), *Männergesangsverein* (Men's choir association) and *Damensingverein* (Women's choir association), were joined by the already existing *Deutsche Volksgesangsverein* (German folk vocals choir association) and the *Arbeitergesangsverein „Vorwärts“* (Workers choir association „Vorwärts“). During the 1920's and 30's other musical and choral groups formed dedicated, for example, to classical church music, singspiel, or chamber music. The most important of these was the Music Association which became a mainstay of German cultural life in Olomouc. The Music Association was the only German music body in the Olomouc region whose musicians could perform great orchestral works. Together with both the men's and women's choir associations the Music Association was also able to produce high quality choral pieces. The men's choir association achieved recognition beyond the Olomouc region during a tour of Germany in 1930. The guarantor of the high artistic level of all three choir groups was Josef Heidegger who was the conductor for all three groups during the years of the First Republic. His successful renewal of the music life of German speaking Olomouc resulted in his appointment to the directorship of the musical academy in Brno in 1925 and also as head of the choir and orchestra. He was expected to successfully reorganize German music life in Brno and improve the artistic level of the Brno *Musikverein* (Music Association). The German school of music contributed to the overall German music scene in Olomouc. The German school of music was already founded during the Austro-Hungarian monarchy, provided music education for young people and assured the availability of young musicians.

During the First Republic art expositions were organized for the Olomouc German community and were sponsored by the *Gesellschaft der Kunstfreunde* (Society of the Friends of Art) prior to the First World War. After 1918 a local branch of the *Metznerbund*, the union of German artists in the Czechoslovak state, was founded. The Metznerbund and its Czech counterpart developed into a competitive situation with the Society of the Friends of Art which during the First Republic shifted its concentration from organizing art expositions to that of the field of art education. But by the end of the 1930's their activities had all but ceased. Also during this period the range of the activities of the Metznerbund steadily decreased enabling the Czech art associations to become the primary organizers of art expositions throughout the 1930's. However, from 1926 to 1931 there had been successful cooperation between the local Metznerbund and the Friends of Arts Society but apparently broke apart over organizational and financial issues.

German cultural and art associations faced new challenges during the interwar period that were connected to the political, economic and social developments of the time. Changes in attitude toward high quality art and cultural performances plus changes in lifestyle embracing new forms of recreation also had to be addressed. The analyzed Olomouc associations endured both financial problems and a decrease in interest on the part of the German Olomouc audience. In the German society of Olomouc more and more recreational time was spent on activities such as cinema, sports, radio and jazz music. Another factor making the work of theatre, music, choir and art associations that much harder was the fragmentation of the German cultural life and lack of coordinated cultural activities (the so-called *Vereinsmeierei* or clubiness). Since support of culture was regarded as a national duty the affected associations and cultural functionaries of the German speaking community in Olomouc tried to solve their problems by appealing to the national consciousness of its German speakers. Further, the association tried to attract patrons by offering attractive subscriptions. Advertising also sought to attract supporters. The financial problems were partly solved due to the receipt of some government subsidy funds. One of the major goals in building the „German House” (1933) was to literally coordinate German cultural programs under one roof.

The analyzed associations reflect the personal cultural interests of a limited number of interested Germans from Olomouc. These individuals served and led a number of these

associations contemporaneously thus influencing the character of these associations. As far as any documented contacts between the German associations and their Czech counterparts it can be said that in general relations were good especially when they worked together.

Although all the German art, music and cultural associations during the interwar period were unable to realize the standards achieved before the First World War, they were able until the mid-1930's to provide German society in Olomouc with amateur and professional performances and exhibitions covering a range of cultural activities. However these associations did guarantee that the German speaking society of Olomouc operated their own organizations where nationality and language could unite with an interest in music, theatre and art.